ARISTOTELIS

DE REP. QVI POLITICORVM

dicuntur, libri VIII. Ioachimo Perionio Benedictino Cormœriaceno interprete.

Ad Franciscum Valesium, Galliæ Regem potentissimum & Christianissimum scripti.

Ex Libris Dom.ci Angeli [illegible]
venditis a Jacobo [illegible]

Accesserunt eiusdem in eosdem libros obseruationes, & argumétum, quo ordo & sententia eorũ librorum breuiter exponitur: itémque index amplissimus rerum cognitione dignissimarum, & maxime memorabilium.

PARISIIS,

Apud Ioannem Roigny, uia ad D. Iacobum, sub Basilisco & quatuor Elementis.

1 5 4 3.

PRIVILEGE.

IL EST permis a Iehan Louys, imprimeur & libraire de L'uniuersite de Paris, de faire imprimer & mettre en vente vng texte de Politique auec les annotations, nouuellemēt traduit par religieuse personne frere Ioachim Perion de lordre sainct Benoist, & deffenses a tous imprimeurs & libraires ne l'imprimer ou vendre iusques a quatre ans, sur peine de confiscation desdictz liures, & d'amande arbitraire.

II. Demesmes.

Francisco Valesio Gal-

LORVM REGI POTENTISSIMO ET CHRISTIANISSIMO, IOACHIMVS Perionius Benedictinus Cormoeriacenus S. P. D.

O MNES QVI TVO ISTO & beato & diuturno imperio, Francisce Valesi Rex potentissime, aliquid laude dignũ in omni artium disciplinarumq; genere protulerunt in lucem, id ferè in tuo clarissimo nomine diuulgari & apparere voluerũt: idq; se illi, vt mihi quidem videtur, facere debere putauerunt. Cum enim & ii homines, qui initio regni tui iam ætate processerant, singulari tuo beneficio omnes bonas disciplinas, expulsis eiectisq; quæ pro his inueterauerant, malis ac perniciosis, in tua Gallia natas esse viderent, & ii qui hos ad hunc vsque diem consecuti sunt, non solum natas ex illorum sermone cognoscerẽt, sed confirmatas etiam atque constitutas decreto stipẽdio, qui tres linguas docerẽt doctissimis hominibus, ipsi cernerẽt: sic vtrique, vt opinor, existimabant, nisi tu, cuius benignitate se scire quæ scirẽt omnia intelligerent, ex ipsorum facultate & doctrina vel hunc fructum caperes, fore, vt ingrati animi crimẽ effugere nõ possent. Ego etiam qui & eorum institutum ac factum probarem, & iisdem tuis beneficiis vsum me vi-

derem, (Lutetiæ enim Parisiorũ, quam tu vrbem potissimùm huius beneficentiæ tuæ ſedem eſſe voluiſti, Latinis Græciſq; literis ſum eruditus) idem mihi imitãdum putaui, vt qui particeps eram & ſocius vinculi, à referenda gratia ne abhorrerem. Atq; illi quidem ad quod eos opus vel natura, vel fortuna deduxit, id ſecuti ſunt, ac tibi dicauerunt. Ego autem, quod loco & auctoritate, quam tu ſummã in Rep. obtines, digniſsimũ videtur, id potiſſimum ad te mittẽdum cenſui. Nam cùm ſuperioribus temporibus Ariſtotelis opera quædam, quæ eos potius qui priuatim in ocio vitã degerẽt, attingere videntur, cõuertiſſem, alia eáque prima Frãciſco Bohero Maclouiorum põtifici, viro & docto, & magnis virtutibus ornato, ꝙ tum ſtudiorũ meorũ patrociniũ ſuſcepiſſet: alia Ioanni Bellaio Cardinali, qui vt ſingulari eſt & doctrina & virtute prędìtus, ſic publicã tuam in ſtudioſos liberalitatẽ cum in multis aliis, tum in me augẽdo imitaretur, ſcripſi. Cum autẽ hoc tempore eiuſdem auctoris octo libros de Republica ad noſtrorum cognitionem tranſtuliſſem, cui eos melius & aptius quàm tibi cùm ſponte mea ſummáq; voluntate, tum Ioannis Bellaii Cardinalis conſilio & adhortatione adductus, dicarem, habui certe neminem. Cuius enim vel grauitati, vel auctoritati hi libri, quibus Ariſtotelis de optimo ciuitatis ſtatu ſummóque Reipublicę principe ſententia continetur, aptiores eſſe poſſunt, quàm tuæ? qui cum in noſtra Republica ſummam poteſtatem habeas, eum te principem præſtas, quem & ille deſcribit, & Plato vult eſſe. Nam cum & ille eum fingat atque formet, qui cæteris virtutibus

omnibus longè antecellat, & Plato in VI. de Repub. libro, tum denique fore beatas Respub. putauerit, si aut docti, aut sapiẽtes homines eas regere cœpissent, aut qui regerent, omne suum studium in doctrina & sapientia collocassent: in quem tandem principem hodie hæc vtriusque de bono Reip. rectore sententia melius videtur conuenire, quàm in te? qui non solum ijs qui in tuo sunt imperio, omnibus ornamẽtis quæ in principe inesse debent, præstas, verũ etiam cum cęteris regibus aut principibus nulla nõ re es cõparandus? qui vt per omne imperij tui tẽpus doctrina & sapiẽtia abundares, doctissimos sapientissimósque tibi homines semper adhibueris? ab adolescẽtia Franciscũ Molinarẽ, tũ Benedictũ Theocrenum: his verò tẽporibus Petrũ Castellanum virũ virtutibus, artibusque omnibus, quæ quidem libero homine dignæ sint, ornatissimũ? Ioannẽq; Ganeium virum eruditissimum & sapientissimum? Itaque non mirum, si tu, qui omne tuum studium in doctrina, intelligentiaq; ponas, vt vult Plato: & addiscẽs Solonis exemplo senescas, & doctissimos, sapientissimósq; homines cum alios permultos, tum eos quos hac epistola nominaui, amplissimis atque maximis honoribus adhuc semper ornaueris. Neque enim qui tanta doctrina & sapientia valet quanta tu, aut doctos homines ita vt tu charos habet, aliter ac tu facere potest. Quę cum ita sint, hos ego ad te libros misi, Rex, quos te dignissimos ex ea facultate Gręcarum Latinarumque literarũ, quam sum tua benignitate consecutus, exprompsi. Quòd si ingratum immemoremq; beneficii, Ciceronis sententia, omnes oderũt, nullúmque

officium referẽda gratia,vt eidem placet,ac recte placet, magis necessarium est: hoc te vehementer etiam atque etiã rogo, humanissime Rex, vt hos libros quos in tuo illustrissimo nomine diuulgo, tuæ auctoritatis ac maiestatis numine fretos,gratiores ad cęterorũ manus venire facile patiare. Vincat ac valeat tua maiestas & potentia. Lutetiæ Parisiorum I X. Cal.Decemb.M. D. X L I I.

IOACHIMI PERIONII ARGVMENtum, quo horum octo de Rep. librorum ordo & sententia breuiter exponitur.

S Ententia quidẽ quæ sit horũ librorũ ipse Aristoteles decimo extremo de moribus ad Nicomachum filium libro, qui cum his cohæret, explicat. Nam primũ quid de Rep. senserint ij qui ante ipsum in hoc genere uersati sunt, se expositurũ esse pollicetur, deinde ex ijs Rebus publicis quas collegit, confirmat facile nos perspecturos & quæ sint Rerumpub. salutis causæ, & quæ interitus, & quid sit quamobrẽ aliæ præclarè, aliæ cõtrà administrentur: quibus cognitis, facillimè quæ omnium optima sit, quóque modo singulæ sint constitutæ, quibúsque legibus institutísque utantur intelligi posse. Sed quoniam hæc ille summatim tradidit, nos sigillatim idque quàm potuerimus breuißimè de ijsdẽ rebus differemus. Quia de ciuitate ciuilíq; societate his libris disputaturus est, primũ cuius causa unaquæque omniúmque optima constituta sit docet: quo exordij genere fere in libris suis omnibus utitur. Deinde reprehensa Platonis de rege, ciuitatis rectore, patrefamiliás, heróque sententia, quod in omni arte tradenda faciendum esse dicit, id ipse obseruat· Cum enim his libris quærat, quæ uis sit ciuitatis, eam ex partibus cognoscendam esse confirmat. Et quoniam ciuitatem ex familijs & uicinijs ut partibus constare uidit, quid familia, quid uicus siue uicinia sit, exquirit. intellexit autem familiã uiro & uxore ut partibus primis cõtineri, de ijs ergo primum differit, eorúmque societatem seu coniugium à natura constitutum esse docet, ut ciuitatem omnem etiam à natura ortam doceat & constitutam.

His ab eo expositis (neque enim sigillatim omnia explicanda sunt à nobis) hominem aptum esse natura ad hanc ciuilem cõmunionem docet, non belluã: quod ille boni & mali, iuris & iniuriæ notitiã, quæ hãc sola cõiunctionẽ constituãt, habeat, hæc non habeat. Tum de singulis partibus ciuitatis differit, quarum quoniam inuenit unam esse rem familiarẽ, eius partes explicãdas suscepit, imperiũ seruile, rem uxoriam & imperium paternum. Ac primum de seruili imperio disputat, quod ut à natura comparatum esse doceat, à natura esse generatum & id quod præest, & id quod paret, multis exẽplis & rationibus docet. nec aliquod contra naturam negat esse. Inde alias rei familiaris partes persequitur, quas in tribus superioribus non duxerat, ut rei faciendæ & pecuniæ quærendæ rationem, ex quarum posteriore quæ à natura inuenta sit cum eius plurimis partibus, quædam contra naturam extiterit. Exponit ergo rationis quærendæ pecuniæ quam natura peperit omnes partes, agriculturã, rem pecuariam, piscatũ, aucupium, uenationẽ, cæteraque animãtia hominis causa parata esse confirmat. Itemque alterius partes omnes, quæ repugnante natura inuenta est. Tum de imperio paterno & re uxoria pauca dicit, & cætera ex ijs quæ de Rebus publicis à secũdo libro ad extremum tradentur, esse cognoscẽda cõfirmat. Hæc primi libri fere sentẽtia est. In secũdo autẽ cum sibi optimũ ciuitatis statum proposuisset, aliãe eum populi, & scriptores qui aliqua laude ualerẽt, in Rebuspub. suis tenuerint exquirit. Ac primum Platonis utranque Remp. multis de causis, tum Phaleæ, Milesiorum, Lacedæmoniorum, Cretum, Carthaginensium, postremo Solonis, omniumq; qui aliquid de Repub. præclarè scripserunt, repudiat & refellit. Ita horũ omnium improbatis uel Rebuspu. uel de optimo ciuitatis statu senten-

tijs, deinceps de ea suam interponat. Ac primũ in tertio libro quid ciuitas sit, exquirit. Et quoniam ciuitatẽ omnem ex ciuibus cõstare uidit, primùm quid ciuis sit, inuestigat & tradit: tum quæ eadem ciuitas sit appellanda, quæ alia: quod boni ciuis sit officium, ídne à boni uiri officio differat: qui incolæ ciuitatis ciues sint habendi, qui non habẽdi: quæ multorũ populorũ de ciuibus sententia & cõsuetudo in eis uel probãdis, uel improbãdis. Tũ quid Resp. sit, quótq; eius sint genera tradit. Tria autẽ dũ inuenit præclara & laudabilia, regiã potestatẽ optimorum, & quæ cõmuni omnium nomine appellatur, Rẽp. triáque uitiosa his contraria, tyrannidem, paucorum opulentorum potestatem, & populare ciuitatis genus: eorũ naturis explicatis, refutatáq; nonnullorũ de ijs sententia, quod cuiusque ius sit quod illa genera cõtineat exquirit, & inuẽtum refutat. Quoniámque non solum Resp. sed etiam optimam sibi Remp. proponit, quid summam in Rep. potestatem habere oporteat, quærit, plebémne, an diuites, an bonos, an unũ uirtute præstantem, an tyrannum. Ac multitudinem quidem sic anteponit, ut aliorũ de quoq; uel quibusque alijs ipse pulcherrimis sententijs firmißimisque rationibus refellat, conuellatq; sententias. Quãquam unum qui cæteris uirtute antecellat, uel etiam plures eius generis probat, eíque cæteros æquum esse dicit obtẽperare. His ita cõstitutis, singula genera in quæ Rẽp. diuisit, consyderat, ac primum regalem potestatem, eiúsque quatuor genera: deinde de optimati ciuitatis genere differit: tum in quarto libro de uitiosis generibus, earúmque partibus dicit, posteaquam docuit quæ omnium sit deterrima, & utra reliquarum ad eam propius accedat: primúmque spectat populare ciuitatis genus, eiusq; partes: deinde idem etiã in paucorum potestate sequitur. Ex his autẽ duabus quoniã ea quæ

Resp. dicitur, extitit. his expositis de ea disputat, tum de tyrannide, in quo & unius cuiusque generis partes persequitur, & quae sint earũ dissimilitudines, & quamobrem tot fuerint explicat. Cũque suprà quae esset optima Resp. ut dixi, eamq́; quae à rectore optimo aut pluribus regeretur, optimam constituisset, deinceps ex rebus ipsis quae possidentur eam optimam concludit, in qua moderatae earũ & magnae sint copiae. Sed quoniam non solum eam optimam esse, quae omnino esset optima, intellexit, sed eam etiam quae potest esse optima, deinceps quae cuique aut quibusque optima sit, quaerit. Id quò facilius faciat, tres ciuitatis partes quae ciuitatẽ quãque continẽt, constituit, ordinẽ senatoriũ, magistratus, & iudicũ decurias: earumq́; trium partium quis sit in quaque Reipub. forma modus, sed fere uitiosus, ostendit, ut postea corrigat. Atque haec quidem in quarto libro. In quinto autem, cum unumquodque ciuitatis genus eorum quae enumerauit, à statu dilabi mutaríque in aliũ uideret, mutationis interitusq́;, quas caueremus, & salutis quas retineremus causas tradidit. Ac primũ causas eas explicat, quae communiter ad omnium generum interitum exitiumq́ue pertinent: deinde singillatim eas quae singulas aut commutant, aut euertunt funditus: tum quae Respub. in quas potissimum mutentur. Quem etiam ordinem seruat in causis salutis omnium & cuiúsque proferendis. In quibus omnibus, infinitis utitur exemplis Rerumpublicarum cum propè omniũ gentiũ tum uel maximè Graecorũ. Eodemq́ue modo in sexto libro quae res populi paucorumq́ue potestatis partes & efficiant, & labefactent & conseruent, ex iisque partibus quae optima quaéque deterrima sit, explicat. deinde qui magistratus & quot constituendi sint, & quae eis cura data sit docet.

Quoniam autem optimam Rempub. inuestigat, & eam quæ quibúsque optima sit, quoniamque optimum uitæ genus, id est, beatam uitam cum optimo ciuitatis statu coniunctum esse cognouit, & bonis animi, corporis, & fortunæ expleri: primum utra uita sit anteponenda, eáne quæ in Repub. & in gerendis rebus ponitur, an ea quæ actione cernitur. deinde quæ res illa tria bona efficiant, in septimo octauóque libro constituit. Itaque urbs quã magna & quo in loco sita esse debeat docet, quãtus numerus ciuium cũ omnium, tum eorum qui necessarij sunt, quæq; eorũ sit & urbis descriptio, qui quæq; munera sustinere, & an parêre uicißim debeant: tum qua ætate coniugium inire, grauidæ mulieres quid facere uel fugere, nati pueri primum quæ facere & fugere: deinde qua ætate, quib. quótque artibus erudiri debeant: horum inquam omnium his duobus libris disciplina continetur.

INDEX RERVM INSIGNIORVM IN octo libros Aristotelis de Republica.

a,priorem paginam:b,secundam indicant.

ẽ

FINIS.

ERRATA QVAE COLLIGENDO INDICE deprehendimus, sic restituenda.

fo.	pa.	vers.	
1	1	18	magnam familiam & paruam ciuitatem,
	2	11	ærarii exiliter glad.
2	1	11	& minimæ famil.
6	2	18	dele, viuis, Ibidem, pascit
7	1	14	Quæ autem animalia par.
8	1	7	aliorum disiuncta erãt
	2	28	sic hæc ars
9	1	25	sed audaciam
	2	28	est:hoc
11	2	1	de pelui in qua ped.
13	2	24	multitudine
15	1	13	propinquos, non in ext.
	2	18	liberos posuerit
17	1	29	& annorum ha.
18	1	19	simul atque
29	1	23	quæ quidem
41	1	18	iustum sit,
45	2	26	clarioremque sonum edet toto choro,
49	2	13	esse iis
53	2	9	hæ ipsæ partes

fo.	pa.	vers.	
59	2	28	optimi igit.
61	1	23	nec tribubus se
66	2	2	quorum
67	2	25	sortitione
73	2	9	est in hon.
74	1	20	militudinem,&,Co
75	1	30	maximo
78	1	3	temperata
79	1	11	non vt exitium
	2	19	procul,&,pacto
80	1	17	exhibitiones, cæteraq; gen.
80	1	18	fiant
	2	28	,& quæ reliq.
92	2	3	sit prĩe.&,ex eo iure,& habeat
94	1	6	erat, lege terat.&, in agris
102	1	22	præponunt
108	1	28	vtiles
120	1	4	earum
123	2	4	sed in eius.
124	2	14	quæ ad agend.

ARISTOTELIS DE REPVBLICA, quæ Politica dicuntur, Libri octo, Ioachimo Perionio Benedictino Cormœriaceno interprete.

Cap. I.

QVIA omnem ciuitatem societate quadam contineri uidemus, omnemque societatem utilitatis alicuius causa constitutam: quandoquidem omnes ad id quod bonũ uideatur omnes suas actiones referunt: certè cum omnes bonum aliquod, tum uel maximè ea quæ principatum tenet, cæterasque omnes continet, qualis est ciuitas ciuilisq; societas, summum bonum inuestigat & exquirit. Ac eos quidem, qui eundem putant esse, & ciuitatis rectorem, & regni, & rei familiaris, & seruilis imperij, non rectè sentire hinc apparet, quòd eos multitudine ac paucitate, non genere differre existimant. ueluti si paucis imperet, dominum: si pluribus, patremfamiliâs: si etiam pluribus, rectorem ciuitatis regnìue nominant. quasi uerò nihil intersit inter ciuitatis regnique moderatorem. quoniam cum ipse præest, Rex: cũ ex illius artis præscriptione uicißim imperat & paret, Gubernator ciuitatis dicitur. Quæ falsa esse facile ij intelligent, qui ea quæ instituta hac disputatione trademus, consyderabunt. Vt enim in cæteris artibus id quod concretum est, usque ad indiuidua diuidendum est necessariò (hæ enim minutißimæ partes sunt rei) sic ea ex quibus ciuitas constat, si proponamus nobis ad consyderãdum, tũ deniq; facilius & quæ sit eorũ distinctio, & cũne arte tradi poßint, intelligemus. Quòd si quis à primo rerum ortu ducat exordium, is ut cæteris in rebus, ita in his optimum cognitionis ac sciẽtiæ ordinem sequetur. Principio necessarium est maris & fœminæ coniugium, quorum uterque sine altero debilis est, nec po-

test consistere, procreandi causa: idque non animi iudicio, sed ut in cæteris animantibus, & ijs rebus quæ terra eduntur, naturale est desyderium quale quicq; est, tale quid alterum relinquendi. Eius autem qui imperat, & eius qui paret, naturalis est coniunctio, salutis causa constituta. Nam & cuius animo natura uim ad prospiciendum consulendumque alijs tribuit, id natura præest, naturaque imperat: & cui à natura tributum est ut hæc ipsa munera corporis functiōibus obeat, id natura & paret & seruit. Quocirca domini ac serui eadem sunt commoda, eædem utilitates. Ac natura quidem fœminam à seruo discreuit. Neque enim tale aliquid natura facit, qualem fabri ærarij gladium Delphicum: *sed uni instrumento unum munus usumque largita est. Ita enim probissimè instrumenta munus suum exequuntur, si uni, non multis officijs accommodantur. Apud barbaros autem fœmina & seruus in eodē numero habentur, propterea* ꝙ *non habent quod natura imperet: omnisque eorū coniunctio & societas, heri ac serui iure continetur. Itaque poëtæ aiunt,* Barbaris Græcos *decet præesse, quòd idem sit barbarus & seruus. Ex his duabus societatibus familia prima constat, ut rectè* Hesiodus *dixisse uideatur,*

In primis tibi quære domum, sociamque, bouemque.

Bos *enim pauperibus pro seruo est. Quæ igitur omnium dierū à natura constituta societas est,* Familia *dicitur: quos* Charondas Conuictores, Epimenides Cres Contubernales *nominat. Quæ autem ex multis familijs constat societas prima, non quotidiani usus causa,* Vicinitas *uocatur. In uicinitatem autem quasi in coloniam quandam è domo exire uidentur, quos nōnulli, ut ita dicā,* Collactaneos *appellant, &* Liberos, & Nepotes. Quocirca *principio ciuitates regibus paruerunt, quod & in gentibus etiam nūc manet.* Ex *ijs enim qui regibus obtempera-*

runt, coaluerũt. Omnis enim familia uni, qui ætate anteit, paret. Ita qui sanguine coniuncti erant, in colonias exierunt. Atq; hoc ipsum est, quod Homerus ait, Iura dat unusquisque liberis & uxoribus. Dispersi enim quondam & palãtes hoc etiam pacto habitarunt. Deósque omnes aiunt ob eã causam regnare, quòd & eorum partim etiam nunc, partim quondam regibus paruerunt: atque ut formas sibi deorum homines, sic uitas solent fingere. Cap. II. *Ciuitas autem, societas est ex multis uicinijs constans atque perfecta, cui proposita est tanquam extremũ ac finis, rerum omnium satis magna abundantia. cuius & origo ad uiuendum, & institutio ad bene uiuendum refertur. Itaq; à natura ciuitas omnis orta & profecta est: siquidem primæ etiam consociationes, cum præsertim hæ ad eam referantur, & natura in extremo ac fine numeretur. Quale enim quicq; est à primo ortu, talem cuiusque ut equi, ut bouis, ut domus naturam esse dicimus. Præterea finis, idq; quò cætera omnia referũtur, in rebus optimis est, & rerum satis ampla copia ac finis, quiddã est præstantissimum. Ex quibus perspicuum est, in ijs quæ à natura orta sunt esse ciuitatem: hominémque animal esse aptum ad cœtus, ad concilia, ad ciuitates: & eum qui cœtus & congregationes hominũ fugiat, natura, non fortè temere, uel uitiosum esse, uel homine præstantiorem. cuiusmodi ille fuit, in quem Homerus hæc conuitia iecit per contumeliam, Sine tribu, sine iure, sine domo. Simul enim ut ortus est, belli cupiditate inflammatur, quia nullo iugo tanquam aues, coërcetur. Hominem autẽ ad cœtus & congregationes aptũ esse magis, q̃ apes sint, quámque bestiæ omnes congregabiles, hinc perspici potest, ꝙ natura nihil, ut aiunt, sine causa facit. Sed solus est homo ex omnibus animãtibus particeps composque rationis. Ac uox quidem quoniã uoluptatis & doloris index est, reliquis animantibus data est:*

quippe eo usque natura eorum progressa est, ut & uoluptatis dolorisque sensum habeant, & ea inter se indicent. Ratio autẽ *tributa est ad explicandum quid utile sit, quid inutile: quid iustum, quid iniustum.* Hoc enim homo *cæteris animantibus præstat, quòd quid bonum sit, quid malum, quid cum iustitia cõiunctum, quid ab ea remotum sit, cæteraque sentiat: quarum quidẽ rerum communione ac societate familiæ ciuitatesque continentur.* Et *ciuitas quidem prius est naturæ ordine, quàm familia, quàm unusquisque nostrum: quoniam unaquæque res parte sui antiquior est, cum præsertim toto corpore sublato, nec pes sit futurus, nec manus, nisi forte societate nominis, ut si quis eã lapideam appellet.* Si enim *interierit, in eo genere manebit.* Atqui *officio, munere, uique id efficiendi, definita sunt omnia.* Ita *cum in suo genere non maneant, iam non sunt eadem dicenda, sed homonyma.* Hoc *igitur perspicuum est, ciuitatem & à natura profectam esse, & unoquoq; nostrum antiquiorem. quandoquidem si unusquisque nostrum, qui se ipse non sit contentus, à ciuili societate se remouerit, eodem loco habendus erit, quo reliquæ partes corporis, si cum toto cõferantur.* Quòd *si quis est qui congressus & societates hominum ferre non posit, aut nullo egeat, quòd se ipse contentus sit, is profectò in parte ciuitatis non est habendus.* Ita *uel bellua, uel deus putandus est.* Ac *nobis quidem insitus est à natura huius societatis & cõmunionis appetitus: quam qui primus instituit, is optimè de genere hominum meritus est.* Vt *enim homo si omnibus suis partibus & numeris perfectus absolutusque sit, multò cæteris animãtibus antecellit: sic si à lege & iustitia remotus sit, nulla ferarum fraus est tanta, nulla malitia, quæ posit cum eius malitia contendere.* Nam *cum iniustitia armis instructa sit horribilis maximè, hominique à natura quasi arma quædam data sint pru-*

dentiæ ac uirtutis, quibus in contrarias partes plurimum uti possit: nihil eo si uirtute uacet, esse potest sceleratius, nihil immanius, nihil denique ad libidinem & intemperantiam abiectius. At uerò iustitia popularis est. quandoquidem iustitia ciuilis societatis descriptio est, iustitia iuris diiudicatio:

Quoniam autem perspicuum est, quibus ex partibus constet III.
ciuitas, primum necesse est de re familiari dicere: præsertim cum ciuitas omnis ex familiis constet, & rei familiaris partes sint, quibus familia cõtinetur, & perfecta familia ex seruis & liberis cõstet. Cumq; in minimis partib. primũ quicque inuestigãdum sit, primæ autẽ minimæ & familiæ partes sint dominus, seruus, uir & uxor, pater & liberi: quod quicq; sit horũ triũ, & quale esse debeat, uidẽdũ est. Hæc sunt autẽ, dominatus, res uxoria, & patriũ imperium: quoniam hæc ipsa proprio nõ appellatur nomine. Sint autem hæ tres quas cõmemorauimus. Est etiam quædam pars quam alij prudentiam domesticam putant esse, alij eius partem maximam. quod quale sit, uidẽdum est. Eã autem dico, quæ ratio quærendæ pecuniæ dicitur. Sed primum de domino & seruo differamus, ut & ea quæ ad necessarium cultum conducunt, uideamus, & num quid melius ad eorum cognitionem, quàm quæ nunc de ijs sententia est, afferre possimus. Partim enim dominatum, artẽ quandã esse existimant, idẽque ualere rẽ familiarem, dominatum, ciuilẽ rationem, & regiã potestatem, quemadmodum initio diximus: partim contra naturã illud ipsum dominari & imperare putant. lege enim introductum esse, ut hic seruus sit, ille liber: natura autem nihil inter eos interesse. Itaque ne iustum quidem id esse, quoniam ui factum. Quãdo igitur in familiæ parte opes sunt & ars quæstuaria rei familiaris pars, (neque enim uiui potest, aut honestè uiui, nisi res ad uiuendum necessariæ suppetãt) quemadmo-

dum cæteris artibus, sic rei familiari sua instrumenta suppetant necesse est, ut opus & munus suis partibus absoluatur. Instrumenta autem alia inanima sunt, alia animata. Vt enim gubernatori, clauus inanimatus est: is autem qui proram gubernat animatus (minister enim instrumenti speciem gerit in artibus) Sic opes in instrumentis sunt, quæ ad uitam sunt necessaria, & possessio commoditatum copia, & seruus animata est possessio, & minister omnis est quasi instrumentum omnium præstantissimum. Si enim suum quodq; instrumentum munus quod iuberetur aut quod præsentisceret, exequi posset, ut quẽadmodũ aiũt Dædali instrumenta, aut Vulcani tripodas, quos inquit poëta, sponte sua ad prælia deorum uenisse, sic & pectines texerent, & plectra lyram pulsarent: haud esset sanè, quòd uel architecti ministros, uel domini seruos requirerent. Ac ea quidem instrumenta quæ commemoraui, ad faciendum accõmodata sunt: ad agendum, possessio. quãdoquidem pectine fit aliquid præter eius usum, ueste & lecto usus tantummodo. Iam uerò quoniam effectio ab actione specie differt, & utrique instrumentis opus est, necesse est eorum eãdem esse distinctionem. Et quia uita in actione, non in effectu consistit, efficitur, ut seruus minister sit eorum munerum quæ ad actionem pertinent: Possessio uerò sic dicitur, ut pars. Vt enim pars non solum alterius pars est, sed alterius omnino, sic possessio. Itaque cum dominus serui solũ sit dominus, non etiam illius: seruus tamẽ nõ solum heri seruus est, sed illius omnino. Ac quæ serui natura sit, quæ uis, ex hoc perspici potest, quòd qui nõ est sui iuris, sed alieni natura, is homo natura seruus est. Alterius autẽ homo est, quicũq; & homo est, & in possessionis appellatione. Sed cũ sit in possessione, instrumentum est & ad agendum aptum & separatum. Vtrum autẽ natura talem aliquem genuerit, nécne, & satiúsne sit & iustum

alicui seruire, néc ne, sitq; omnis seruitus contra naturam comparata, mox uidebimus. Neque uerò id difficile est & ratione exquirere, & ex ijs quæ fiũt discere. Nã imperare & parêre nõ solum necesse est, sed etiam utile. quædãq; simul ac orta sunt & in lucẽ edita, ita dispertita sunt, ut eorũ partim pareãt, partim imperent & præsint: atque multa sunt genera & eorũ qui imperant, & eorum qui parent. semper etiam ut quisque eorum qui præsunt & qui parent, præstantißima uirtute est, ita imperium est prestantißimum: ut hominis imperium melius est, quàm bestiæ. quod enim opus à præstantißimo quoque perficitur, id optimum est. In quo autem aliud imperat, aliud paret, in eo est eorum quoddam munus & officium. Quæ enim ex multis constant partibus, ut fiat quiddam commune, siue partes continuatæ sint, siue secretæ & diuisæ, in ijs omnibus perspicitur pars quæ imperat, & pars quæ paret: idq; à natura tributũ est rebus animantibus: quoniam in ijs quæ beneficio uitæ nõ utuntur, est quidam principatus quasi concentus. Sed hæc non sunt huius disputationis. Animal autem primum constat ex animo & corpore: quorum ille natura imperat, hoc paret. Sed quoniam id quod natura dedit, in ijs potius quæ secundum naturam affecta sunt, perspici debet quàm in ijs quæ deprauata, idcirco homo qui optime & animo & corpore affectus sit, constituendus est, in quo id animaduerti licet. Deprauatorum enim & uitiose affectorum hominũ, sæpe uidere licet corpus imperare animo, propterea quòd male & cõtra naturam affecti sunt. In animãtibus igitur, ut dixi, primum cernere licet imperium herile, & ciuile. quoniam animus in corpus imperium habet domini, mens & ratio in cupiditatem, ciuile ac regium. Ex quo perspicuum est, & secundum naturã esse, ac utile esse corpori animo obedire, & ei parti in quibus uersantur perturbationes, menti & ei

quæ rationis est particeps: æquo autem iure esse, aut uicißim pa rêre & imperare, obesse omnibus. Eadem est ratio hominis cæterorumq́ue animantium. Nam & cicures immanibus natura præstãtiores sunt, & his omnibus parêre homini melius est, quoniam ita saluti suæ consulunt. præterea mari & fœminæ, à natura tributum est, ut hic præsit, illa obediat: cum mas præstantior sit, deterior fœmina. Eodemq́ue modo in hominibus omnibus hæc necessario reperiuntur. Ac quorum quidem tantæ sunt dißimilitudines & distinctiones, quãtum animus præstat corpori & homo cæteris animantibus, eodem modo affecti sunt. Quorum autem munus & officiũ in functionibus corporis omne positum est, eaq́; maior & melior ex ijs utilitas nulla percipitur, sunt ij quidem natura serui, quibus hoc genere imperij parêre melius est, si quidem etiam ijs quæ commemorauimus. Eum enim natura seruum fecit, qui alterius iuris esse potest, itaq́ue in alterius est potestate: & eum, qui rationis est particeps tantum quantum sensu monetur, non ut eam habeat. nam cætera animalia sunt omnia rationis expertia, ac suis perturbationib. seruiunt. Atque etiam functionum maior in his quædam distinctio est. Nam eorum omnium quæ ad cultum corporis necessaria sunt, cõmoditas ex utrisq́; percipitur & ex seruis & ex bestijs cicuribus. Naturæ igitur hæc uoluntas est, ut inter liberorum corpora & seruorum aliquid intersit. horum quidẽ firma fecit, & robusta, ad usus uitæ necessarios: illorũ erecta & inutilia ad eiusmodi munera & opportunitates: utilia autem ad uitam ciuilem: quæ quidem dispertita est in bellorum & pacis opportunitates. Fere autem fit contrà, ut in his ingenuorum corpora, in illis animos inesse uideamus. perspicuum est enim, si tantæ in corporibus eorũ solum sint dißimilitudines, quantæ in deorum imaginibus, fore, ut eos qui uincerentur, dignos horum ser-

uitute fateantur. Quòd si in corporibus id uerum est, maiore quadam ratione in animis existunt hæ ipsæ uarietates. Sed non est æquè facile animi ac corporis pulchritudinem cernere. At illud quidẽ perspicuum est, esse quosdã à natura liberos generatos, quosdã seruos: quibus & utilis est & iusta seruitus.

Facile autem intelligi potest, eos qui contradicant, quodãmodo uerè dicere. Nam bifariã seruire dicitur, & seruus. Est enim quidam seruus contra leges. Lex enim conuentũ est quoddam quo bello capta uictorum esse dicuntur. quod quidem ius multi eorum qui leges scribunt, ut oratorem iniquæ rogationis accusant, quòd indignũ sit id quod ui captũ sit, eius qui uim afferre potest, & ui superior est, seruum fieri, eique parêre. Ac alijs quidẽ hæc probatur sententia, alijs illa, atq; in his sunt docti. Causa autem huius dissensionis, quodque rationes in utrãq; partem excitauit, est, quia ut quæque uirtus maximè munita est, ita uim afferre maximã potest: & quicquid superius est, id semper in alicuius boni præstantia cernitur. ut non sine uirtute uis salua consistere posse uideatur. Ita de solo iure esse cõtrouersiam. Ob hanc enim causam nonnullis uidetur ius à beneuolentia proficisci, alijs hoc ipsum ius esse, superiorẽ imperare. quãdoquidem his rationibus separatis, reliquæ neq; firmitatis quicquam, neque ullam habent auctoritatem ad persuadendum, non oportere eum qui præstantior sit, præesse & imperare. Omninoque nõnulli iure quodã, ut putant, freti, & adducti (lex enim quoddã ius est) seruitutẽ eam quæ iure belli introducta est, & iustam esse aiunt, & negant: quoniam fieri potest, ut initiũ bellorum sit iniustum, & eum qui sit indignus seruitute, nunquam quisquam seruum esse fateatur. Alioqui isto pacto fiet, ut nobilissimus quisque & clarissimus, sit seruus, & ex seruis, si accidat, ut captus uendatur. Itaque eos seruos appellare nolunt, sed IIII.

barbaros. Quanquam cum hoc dicunt, nihil aliud quærunt, ut initio diximus, nisi seruum quem natura procreauit. Dicendi enim sunt aliqui necessario, alij ubique serui, alij nusquam. Eadē est nobilitatis ratio. Suos enim nō solum domi nobiles, sed ubiq; existimant: barbaros domi modò. quasi aliquid sit omnino nobile & liberū, aliud non omnino. Id quod Theodecti Helena ait,

Diuina satam stirpe de parentibus,

Quis æquum putauerit hanc seruam dicere? Hoc autē cum dicunt, nulla re, nisi uirtute & uitio seruū & liberū, nobiles & ignobiles definiūt contineri. Volūt enim, ut ex homine homo, & ex bellua bellua nascitur: sic ex bonis nasci bonos. Atqui hoc natura uult & conatur efficere, sed tamen sæpe non potest. Ergo hoc quidē apparet, dissensionē hanc quadā ratione nixam esse, aliosq; esse natura seruos, alios liberos, & quibus ex rebus statuti sint ij quorū alteri seruitus utilitati est, alteri imperiū: quorumq; alterū ius est & decet parêre, præesse alterū, eo imperij genere quod à natura datū sit, ob eamque causam imperare. At ex iniusto genere imperij neuter ullū fructū percipit, cum præsertim eadem sit utilitas partis & uniuersi corporis ac animi: & seruus sit pars quædam domini, tanquam animata quædam pars corporis, sed tamen separata. Quocirca non solum utilitates quasdam ultro citroque dominus & seruus capiūt, sed amicitia etiam coniuncti sunt: quippe quos natura hoc pacto colligarit. Qui autem nō hac ratione coniuncti sunt, sed lege & ui, in ijs contrà fit. Atque hoc etiam perspicuum est, non esse idem ius herile quod rationem ciuilem, neque, ut aiunt quidam, omnia imperia uicißitudine contineri. Hæc enim liberorum est natura, illa seruorum: & prudentia domestica uni præest (omnis enim familia uni paret) ciuilis autem ratio liberis hominibus, & æquo iure uiuentibus continetur. Ac dominus quidem nō ex

ſcientia nominatur, ſed ex eo quòd talis ſit. Itemq́; ſeruus & liber. Scientia autem & imperandi & ſeruiendi dici poteſt. ſeruiendi, quam quidam Syracuſis docebat. Illic enim mercede docebat pueros, & ſordida uulgariaq́; munera. Eſt etiã in his talibus diſciplina, ut ars culinaria, & cætera miniſteriorum genera. Sũt enim officia alia alijs & liberaliora, & magis neceſſaria. atq; ut eſt in ueteri prouerbio, Seruus ſeruo præſtat, & dominus domino. Atque hæ quidem ſeruiendi artes ſunt omnes. Imperandi autem ars eſt, quæ quemadmodum ſeruis utendum ſit, præſcribit. Nam dominus non in poſſeſſione ſeruorum, ſed in uſu cernitur. Hac autem arte nihil magna laude aut gloria dignum continetur: quippe cũ quæ munera & officia ſeruus exequi poteſt, & debet, ea ille ex arte debeat præſcribere. Quocirca quibus licet à periculis & malis abeſſe, eorum uicarius hanc gloriam adipiſcitur: ipſi uel rempublicam gerunt, uel philoſophantur. Quæſtuaria autem ars ab his diuerſa eſt, quaſi iuſta quædam ars bellica, uel uenatio. Atque de ſeruo & domino hactenus.

V. *Omnino autem in omni poſſeſſione, & arte ea quæ in quærendis diuitijs poſita eſt, inueſtiganda, eandem rationem ordinemq́ue ſeruabimus: quandoquidem ſeruum in poſſeſſionis parte quadam collocauimus. Ac primum quidem quærendum eſt, utrum ars parandarum diuitiarum eadem ſit quæ res familiaris, an eius pars quædam, uel miniſtra: ſi miniſtra, utrum quemadmodum pectinaria textoriæ, an ut fabrica æraria ſtatuariæ. neque enim eodẽ modo miniſtrant, ſed altera inſtrumẽta præbet, materiam altera. Voco autem materiam, rem propoſitam ex qua aliquod opus efficitur. ut textori lana, ſtatuario æs. Ac non eſſe quidem eandem prudentiam domeſticã & artem parandarum diuitiarum, hinc intelligi poteſt, quòd huius eſt parare, illius uti. Quæ enim ars eſt præter domeſti-*

cam, quæ rebus ijs utatur, quæ ad domum familiamque pertinet? Vtrum autem eius sit pars quædam, an ne aliud genus, de eo dissensio est. Si enim eius est qui arte parandarum opum præditus sit, unde opes & possessiones parētur intelligere & nosse, possessio autem & opes multas partes complectuntur: certè primum existet quæstio, sit'ne agricultura pars quædam artis parandarum opum, an genus aliud: & omnino ciborum curatio & possessio. Atqui multa sunt ciborum alimentorumque genera, ob eamque causam uaria & hominum & animalium genera uiuendi consecuta sunt. Cum enim pastu sublato, nihil loci uitæ relinquatur, fit, ut uarietatem pastus uaria animantium uiuendi genera consecuta sint. Bestiarum enim cōgregatæ aliæ sunt, partim soliuagæ, quocunque eis ad pastus capessendos proficisci commodum est, propterea quòd nonnullæ animalibus uescuntur, aliæ frugibus, quædam his omnibus. Itaq; pro horum commoditate atque delectu, earū uiuendi genera natura distingit. Sed quoniam non eadem res omnes delectat, sed alia alios, idcirco & earum bestiarum quæ uiuis animalibus uescūtur, & earū quæ fructibus, uitæ genera inter se differunt. Eadē est ratio hominū. Magnæ enim in multis eorū uiuendi generibus existūt uarietates. Ac pigerrimus quisq; greges pascūt, propterea ꝙ ex cicuribus animātibus omnes etiam sine labore uictum capiunt. quòd si necesse sit mutare locum animalibus propter pastus commoditates, ipsi etiam unà coguntur sequi, quasi agriculturam uiuam colentes. Alij autem ex præda uiuunt, alijque ex alia præda. uelut nonnulli uenatione, quidam piscatu: cuiusmodi sunt ij omnes qui paludes, stagna, flumina, uel mare accolunt: partim ex auibus & bestijs immanibus. Sed maximæ parti hominum terra res ad uiuendū necessarias profert ex sese, domesticique fructus. Ac uiuendi quidem genera tot ferè sunt, quæ

naturales functiones & commoditates in sese continent, nec cõtrahendo, nec cauponãdo uictum cõparant. pascẽdi ratio, agricultura: prædandi ratio, piscatus, uenatio. Sunt etiã qui his coniũctis, uitam cum uoluptate traducant: eatenus quidem uitã, quæ plurima requirit, refercientes, quatenus aliquid desyderat, ut per se ipsa cõtenta sit. Velut alij pascendi rationẽ cum prædãdi, partim agriculturam cum uenatione coniungunt. Eodémque modo alia uitæ genera, ut rerum usus & inopia premit, ita sequuntur. Atque hæc quidem opportunitas ab ipsa natura uidetur data omnibus, ut à primo statim ortu, sic cum perfecti sunt. Etenim primo ortu quædam animalia simul extra pariunt tantum alimenti, quantum satis sit dum id quod procreatum est, ipsum sibi parare poßit: cuius generis sunt ea quæ uermes uel oua pariunt. Quæ autem uiua pariunt, ea in se alimentũ ad quoddam tempus continent, quod lactis naturam dicimus. Quapropter eodem modo de perfectis naturis iudicandum est, eas quæ è terra gignantur, animantium, bestias omnes hominum causa generatas esse, ut cicures & ad usum & ad uictum: immanes & feræ si non omnes, at certe quàm plurimæ ad uictum cultumque natæ uideantur, ut ex iis & uestes & cæteræ commoditates opportunitatésque caperentur Si igitur nihil inchoatum & imperfectum, neque sine causa facit natura, necesse est hæc omnia hominum causa fabricatam esse naturam. Quocirca ars etiam bellica, ui sua & natura quæstuaria est quodam modo. Venatio enim pars illius est, qua contra belluas utendum est, eosque homines, qui cum aptos animos ad parendũ habeant, tamẽ parere nolũt, quòd iustum sit hoc bellum naturæ. Vnum igitur genus artis parandarum rerum natura tanquam pars, subiectũ est prudentiæ domesticæ, quod quidem uel suppetere & adesse oportet, aut certè hanc parare, ut conditio &

quasi thesaurus pecuniarum suppetat, quae & ad uitam necessaria sunt, & ad societatem ciuilem domesticamque perutiles. Et certè his uerae diuitiae contineri uidentur Harum enim facultatum ampla satis copia & abundantia ad bene beatéque uiuendum, infinita non est, quemadmodum Solon in poëtica dixit,

Nescit homo rebus finem reperire cupitis.

Est enim modus appositus, quemadmodum aliis artibus. Neque enim ullius artis instrumentum est multitudine infinita, neque magnitudine. Atqui Opes multorum instrumentorum & cõmoditatum in re familiari & ciuili ratione locum obtinẽt. Ex quo perspicuũ est, quaestuariam quandam artem à natura propositam esse & iis qui remp. & iis qui rem familiarem tuẽtur.

VI. *Est autem aliud genus quaerendarum opum, quod in quaerendis pecuniis occupatum esse uolunt: & certè ita aequum est dicere. qua quidem arte factum est, ut diuitiarum & possessionum neque modus ullus, neque finis esse uideatur. quam plerique ab ea de qua diximus, propter uicinitatem, nõ separant, cũ nec eadem sit, nec illi ualde dissimilis. illã enim natura, hanc nõ natura, sed quædã exercitatio & ars potius cõparauit: de qua differendi hinc capiamus exordium. Duplex est uniuscuiusque rei quae possidetur usus, & uterque per se ac ui sua est ille quidem comparatus, sed non eodem modo: uerum alter proprius, alter rei non est proprius. Vt calcei inductio in pedes, & commutatio, quorum utrũque usus est calcei. Is enim qui commutat calceum cum eo cui opus est, precii uel cibi loco, utitur ille quidem calceo quia sit calceus, sed à proprio usu discedit: quando quidem non contrahendi causa institutus est. Eadem est ratio reliquarum rerum, quarum est possessio. Est enim cõmutandarum rerũ ratio primum à natura profecta, quòd aliarum re*

rũ maiores copias, aliarũ minores quàm ſatis eſſet, homines haberent. Ex quo etiam illud perſpicuum eſt, artẽ eã quæ in quærendis pecuniis poſita ſit, à natura non eſſe ortam. quippe cum quantum ſatis erat ipſis, neceſſe fuerit eos contrahendis rebus implicari. Ac in prima quidem ſocietate, id eſt in familia, perſpicuum eſt, ei nihil loci relictum fuiſſe: ſed cum iam maior eſſet ſocietas. aliorum enim omnia erant communia, aliorum qui diſiuncti erant, multa & uaria, quæ quenque pro rebus aſperis, ad contrahendum impellebant neceſſario. id quod etiã nũc multæ barbaræ nationes contrahendis rebus obſeruant: quæ, res eas quarum uſus eſt aliquis, rebus eiuſdem generis mutent, nihil præterea, uelut uinum pro frumento & dant & accipiũt aliáque generis eiuſdem. Hæc igitur cõtrahendarum rerum ratio, nec repugnãte natura orta eſt, nec pars eius eſt quæ in quærendis pecuniјs cernitur: quippe quæ ad expletionem copiarum quas natura deſyderat, ſit inuenta. Quanquam ex hac illa nata eſt, nec iniuria. Nam cum ab externis auxilium peteretur, inuehendis iјs rebus quibus egebant, & exportandis iјs quibus abundabant, nũmi uſus comparatus eſt neceſſario. Cum enim non facile deferri poſſent, quæ ad uiuendum ſecundum naturam neceſſaria erãt, ob eam cauſam ad res contrahendas eiuſmodi aliquid inter eos conuenit dare & accipere: quod cum in rebus eſſet utilibus, uſum ad uitam accommodatum afferret, cuiuſmodi eſt ferrum & argentum, & ſi quid aliud eiuſmodi. Atque id primum certa magnitudine & pondere terminatum fuit omnino, deinde etiam forma impreſſa eſt, ut à menſura liberarentur. forma enim ponderis nota fuit. Cum igitur nummus cõtrahendarũ rerũ cauſa iam introductus eſſet neceſſario, aliud genus quærendarum pecuniarũ, quod cauponãdi dicitur, conſecutum eſt. quod primum forſitan ſimpliciter natum eſt, de-

inde usu & exercitatione ars quædam maior accessit, unde & quo pacto permutandis pecunijs plurimum lucri faceret. Itaq; *ars parãdarum pecuniarum in numo uersari uidetur maximè, eiusque officium esse, posse perspicere unde parari poßit magna pecuniæ uis & copia. ualere enim uidetur ad parandas opes & pecunias: quandoquidem diuitias & opes sæpe in magna ui numorũ ponunt & copia, propterea ꝙ in ijs ratio quærendæ pecuniæ & cauponaria, cernantur.* Cõtrà *interdum nugæ numus uidetur, & lex una omnino: natura autem nihil esse quod mutatis ijs qui utuntur precij nullius est, neque ex eo utilitas ulla ad usus uitæ necessarios percipitur. & cui magna uis sit pecuniæ, ei frequenter necessarius uitæ cultus uictúsque deerit.* Atqui *absurdum est, eas diuitias esse, quibus abundantem liceat fame enecari.* Quemadmodum *de* Mida *illo narrant fabulæ, cui propter stultum optatum, ea quæ apponebantur, aurum fiebant omnia.* Quocirca *alias diuitias quærunt, aliamque artem parandarum pecuniarum. atque rectè ij quærunt.* Est *enim alia ars quærendarum opum, & aliæ diuitiæ, quas natura approbat: atque hæc quidem prudentiæ domesticæ subiecta est, tanquam pars generi:* Illa *autem cauponatrix pecunias non omni ratione, sed permutandis pecunijs parat, & in pecunijs tota occupata est.* Nam *& initium dat numus & finem contrahendis rebus.* Itaque *nullus finis & modus est diuitiarum, quæ hac quærendi ratione parantur.* Vt *enim medicina est ualetudinis quasi infinitæ & immensæ, & unaquæque ars nullum modum in fine suo adipiscendo adhibet: (studiosißimè enim ad eum cupiunt omnes peruenire) ijs autẽ quæ ad finẽ ferunt, modũ apponit (finis enim propositus est omnibus) hæc ars quærẽdæ pecuniæ fini suo modum nullum apponit: finis autẽ eiusmodi est in diuitiis & in pecuniarum possessione.* At *uerò prudentiæ*

domesticæ non istius rationis parandarum pecuniarum propositus est finis. neque enim hic rei familiaris finis est. Quapropter hoc quidem perspicuum est, modum quendam omnium diuitiarum huic tenendum esse necessario. Sed cõtrà fieri uideo. Omnes enim sine modo opes augent & pecunias. In causa est earum uicinitas, quoniam alterius usus in alterã trãsfertur, cũ in eodem numo utraque ratio quærendæ pecuniæ uersetur. Est enim eiusdem usus possesio, sed non eadam ratione: uerum huic alius finis propositus est, illi pecuniarum amplificatio. Quocirca nonnulli rei familiaris officiũ in hoc statuunt, in eaque permanent sententia, ut uel conseruandas esse pecuniarum copias, uel certe sine ullo modo augendas existiment. Hanc autem animi affectionem & opinionem, uiuendi, at non bene beatéque uiuẽdi cupiditas attulit. quæ cum sit infinita, effectum est, ut infinitarũ rerum quæ quidem illã efficiant, inflammati auiditate raperentur. In quibus autem cupiditas spectat ab beatam uitã, ab ijs expetũtur diuitiæ ad perfruendas uoluptates. Ita cum hoc quoque in possesione positum esse appareat, omne eorum studium in pecunijs congerendis accumulãdisque ponitur, obeamque causam aliud quærendæ pecuniæ genus extitit. Cum enim uoluptas modum transeat, eam quæ immensas uoluptates pariat, expetunt. quod si augendis pecuniis comparare & adipisci non posint, hoc alia uia aggrediuntur, omnemque rationẽ & artem quam natura non sinit, adhibent. non est enim fortitudinis pecuniã facere, sed audaciæ. nec rei militaris aut medicinæ, sed illi uictoria proposita est, huic ualetudo. At isti omnes artes pecunia dirigunt, quasi hic sit illis finis propositus, & ad finem referẽda sint omnia. Ac ratio quidẽ quærendæ pecuniæ, quæ non est necessaria, quæ sit, quaque de causa desyderata sit à nobis, diximus. De necessaria etiam disseruimus, eamque ab

illa sciũximus, & rei familiari, cui natura cohæret, subiecimus: ut in uictu cultúque, non, quemadmodum illa, infinito & immẽso, sed moderato consisteret.

VII. *Illud autem perspicuum est, quod initio quærebatur, sit ne patrisfamilias, & eius qui ciuilem societatem tuetur, propria quærendæ pecuniæ ratio, necne: uerum hoc illis suppetere & adesse debeat.* Vt *enim homines non gignit ciuilis ratio & societas, sed cum acceperit à natura, illis utitur: sic uictum & cultum natura terra & mare aut aliquid aliud suppeditare debet, ex ijsque hæc rectè curare paterfamilias. Neque enim artis est texendi, lanas conficere, sed eas iam confectas ad usus suos accommodare, ex eisque probas & aptas à non probis & aptis internoscere.* Etenim *quærat aliquis, quid ita rei familiaris pars est pecuniarum & opum quærendarũ ratio, medicina non est? cum præsertim opus sit, ut uictum & alias res necessarias habere, sic ualere familiam.* Sed *quoniam est quatenus & paterfamilias, & qui præest reipub. medicinã tenere debeat, estque quatenus non debeat, sed medici illud iam est officium: ita est quatenus paremfamilias pecuniæ quærendæ rationem scire oporteat, est quatenus non oporteat: sed eius artis officium est, quæ illius administra est.* Hoc *autem natura, quemadmodum ante dixi, suppetere debet maxime. naturæ enim munus est & officium, eis quos generauit & procreauit, res præbere ad uictum necessarias: cum præsertim omni naturæ ex eo à quo generata est, cibus relinquatur.* Itaque *omnibus à natura tributa est ex fructibus & animantibus utilitatum perceptio.* Cum *autẽ eius duo sint genera, ut dixi, quorum alterum cauponatricis, alterũ rei familiaris est: & hoc necessarium est ac laudabile, illud contrahendis rebus accommodatum est, idemque uituperandum: nec iniuria, non enim natu-*

ra id genuit, sed rerum ultro citroque contrahendarum ratio, iureq́; optimo in hominum odia incurrit, quoniã ipsa pecunia fructus eius est, nec ad permutandas res, cuius causa comparata est, refertur. Fœnus autem *pecuniã auget & amplificat, ex quo etiam nomen inuenit. quoniam quæ procreata sunt, similia sunt procreatoribus, & fœnus ex pecunia pecuniam parit.* Nunc *quoniam de ijs quæ ad artem & cognitionem pertinebant satis multa diximus, ea exponenda sunt quæ ad usum pertinent.* Harum *quidem rerum, de quibus dicimus, liberalis est, ac ingenua ars & cognitio, usus autem necessarius.* Partes *autem artis quærendarum opum, ex quibus utilitas aliqua percipi potest, hæ sunt, usu peritum esse, quæ rerum copiæ sint, ex quibus maximæ utilitates capiantur, & ubi sint, & quomodo capi possint: ueluti equorum cõmoditas quæ sit, aut boum, aut pecudum, itemq́ue cæterorum animalium.* Rerum *enim usu cognoscendum est, ijs omnibus inter se comparatis, ex quibus maximæ commoditates opportunitatésque capiantur, quibúsque in locis.* In *alijs enim locis alia gignuntur.* Deinde *in cultura agrorum, eáque & nuda & consita, id uidendum est, itémque in apum operibus, reliquorúmque animalium aquatilium uel uolatilium, ex quibus commoditates & utilitates capi possunt.* Ac *ueræ quidem rationis pecuniæ quærendæ, hæ sunt primæ partes.* Eius *autem quæ deflexit, pars uel maxima est mercatura: cuius tres sunt partes, nauigatio, inuectio, & negotiatio. quæ hoc inter se differunt, quòd aliæ tutiores sint, aliæ maiores uberioréśque fructus afferant. Secunda est, fœneratio.* Tertia, *mercenariorum omnium, cuius una pars in sordidis artibus uersatur, altera in ijs quæ arte non constant, sed solius corporis opera & industria.* Est *etiã tertium genus quærendæ pecuniæ, inter hoc & superius locatum.* Quæ *enim ex*

terra gignuntur & oriuntur, nec fructum, sed commoditates afferunt: eorũ partim cũ ea quam natura peperit, partim cum ea quæ degenerat, consentiũt: qualis est arborum confectio, & omnis è terra eruendi ratio. Hæc autem multa genera complectitur. Multa enim sunt genera eorum, quæ è terra eliciuntur. Sed de his omnibus dictum est omnino & generaliter: propria autẽ accurataq́; disputatio, ad functiões & quæstũ illa quidẽ aliquantum adiumenti afferret, sed tamẽ grauis esset commoratiò. Artificio autẽ maximo constant quæstus ij, in quibus minimum fortuna potest. Sordissimi sunt in quibus corpora inquinantur. Maximè illiberales, qui usu plurimo corporis egent. Ignobilissimi, qui minimum uirtutẽ desyderant. Sed quoniam de his quidam scripta uolumina reliquerunt, ut Chares Parius & Apollodorus Lemnius, de cultura agrorum & nudorũ & consitorũ, itẽ alij de alijs scripserũt multa: & hæc ab ijs petat cui curæ est: & quæ dispersa sunt præcepta, quibus rationibus adepti sunt diuitias ij qui ualẽt opibus, colligere debemus. Hæc enim omnia ijs proderũt, apud quos in bonore & precio est pecuniæ quærẽdæ ratio. Cuius generis est illud Thaletis Milesii, præceptũ enim quoddã est pecuniæ faciẽdæ. quod illi propter sapientiã qua ualebat plurimũ, attribuunt, generale autem quoddam præceptum est. Cum enim obijceretur ei propter paupertatem sapientiæ studium ut inutile, animaduertisse astrologia dicitur olearum ubertatem fore: & hyeme antequam florere cœpissent, cum parua pecuniæ uis suppeteret, arris datis omniũ olearum quæ erãt in agro Milesio & Chio, paruo coëmisse, quia nemo pluris liceretur. Cumque tempus uenisset, multique concurrerent, eis tanti quanti uoluit uendidisse: ita magna pecuniæ copia coaceruata, ostendisse etiam philosophos, si id commodũ esset, pecuniã facere posse: sed in ea re stu

dia eorum non uersari. Ac Thales quidem ad hunc modum sapietiæ specimen edidisse dicitur. Hoc autem ad rationem, ut dixi, faciendæ pecuniæ omnino pertinet, si quis sibi uni uenditionē parare & uendicare poßit. Itaque ciuitates quædam hanc sibi facultatem reseruant, cum pecuniæ desunt. Sibi enim solis rerū uenalium uenditionē uēdicant. In Sicilia autē quidam pecunia, quam apud se conditā habebat, ex ferrarijs omne ferrum coëmit. Postea uero quàm ex mercaturis redierunt mercatores, ille unus uendebat, non magnopere aucto precio, sed tamen pro quinquaginta talentis centum accepit. Hoc cum Dionysius animaduertisset, & pecunias exportare eum iußit, nec tamē iam Syracusis manere uoluit, qui copias ipsius rebus inutiles inuenisset. Thaletis quidē & huius eadē præsensio est: quoniā uterque sibi uni arte quadam uenditionem attribuit. Quarum rerum cognitio etiam ijs qui reip. præsunt, magnos usus affert, propterea quòd pecuniæ faciendæ rationem ut familiæ, sic urbes ac multò etiam magis desyderant. Quapropter quidam in republica hanc unam rem persequuntur.

Tres autem rei familiaris partes statuimus. unam in dominatu, de quo supra disseruimus: alteram in paterno imperio: tertiam in re uxoria. quoniam pater & uxori præest & liberis, quāquam nō eodem genere imperij: sed uxori, ciuili: liberis, regali potestate. Nam & mas ad principatum aptior est natura quàm fœmina, nisi forte alicubi contra naturam accidat: & quæ antiquiora perfectaq; sunt, quàm iuniora & imperfecta. Ac in ciuilibus quidem imperijs quàm plurimis quoniam pari iure esse uolunt natura duce, nullūque haberi delectū, commutantur is qui præest, & is qui paret. sed tamen cum est quod imperat, & quod paret, tum fit ut sit quædam & formarum, & sermonum, & honorū prǽstātia, quemadmodum Amasis de VIII.

eo qui pedes lauabat orationem habuit. Atqui mas si cum fœmina comparetur, eo semper genere excellere uidebitur. Liberorũ autem imperium regale est. Quod enim procreauit ac genuit, id ut præsit & amicitiæ ratio, & senectutis postulat: quod quidem genus est regalis potestatis. Itaque præclare Homerus Iouem appellauit regẽ horum omnium, cum dixit, Parẽs hominũq; deumque. Natura enim in rege dissimilis, genus idem esse debet: qua quidẽ re & maior natu minori, & procreator natis præstat. Hoc igitur perspicuum est, prudẽtiam domesticam in hominibus, quàm in rerum quæ inanimæ sunt copijs, in uirtute eorum comparanda, quàm in ijs facultatibus quas diuitias opesque dicimus: in liberis, quàm in seruis, plus operæ studijque ponere. Ac primum de seruis quærat quispiam, sit'ne eorum uirtus præter eas quæ in corporis officio & administratione consistũt, alia his illustrior & clarior? ut tẽperãtia, ut fortitudo, ut iustitia, cæteræque generis eiusdẽ. an uerò nulla præter corporis administrationes? Habet enim hoc dubitationem in utranque partem. Si enim inest, quid inter eos & liberos intererit? Si non, certè id absurdum est, cum & homines sint, & rationis compotes. Quod idem ferè de uxore & liberis quæritur, eorum'ne sint aliquæ uirtutes? & deceat'ne uxorem temperantem esse, fortem, atque iustam? Et puer sit'ne libidinosus & temperatus nec'ne? Omninoque hoc considerandum est, sint'ne is qui præest natura, & is qui paret, ijsdẽ uirtutibus an alijs atque alijs præditi? Si enim uterque probitatis compos esse debet, cur omnino hunc imperare, illum parêre oporteat? Neque enim hoc differre possunt, quòd in altero maiores uirtutes insunt, in altero minores: præsertim cum parêre & imperare specie differant, maiores & minores uirtutes nõ differãt. Quòd si hic præditus esse debet, ille uon debet, id mi

rum est. Si enim is qui praeest, non sit moderatus & iustus, quo modo bene imperabit? Si is qui paret, quo pacto modestè parebit? Nam intemperans & ignauus si sit, nullum officium sequetur. Ergo hoc quidem perspicuum est, utrũque uirtutibus praeditũ esse oportere, sed alijs atque alijs: quemadmodũ ea omnia quae natura uult obœdire. Quod in animo quàm primum animaduerti licet, cuius una pars natura imperat, altera obœdit: quarum diuersas uirtutes esse dicimus, uelut huius habere rationẽ, illius nõ habere. perspicuũ est igitur eãdẽ caeterorũ esse rationẽ. Quocirca natura fecit cõplura & quae imperãt, & quae parẽt. Nã & liberi alio genere imperij seruis praesunt, & mares fœminis alio, & alio uir liberis. ijsq; omnibus datae sunt partes animi, sed datae sunt cum delectu quodã: ut in seruo non sit pars ea quae ualet consilio, in fœmina insit illa quidem sed imbecilla, in puero inchoata & imperfecta. Quod eodem modo de uirtutibus ijs quae more perficiuntur iudicandum est, illis omnes praeditos esse oportere nõ eodem modo, sed quantum cuique satis sit ad suum munus fungẽdum. Itaque eum oportet qui praesit, perfectis atque absolutis uirtutibus quae more gignũtur esse praeditum & ornatum. Est enim munus & officium architecti, & ratio architecti nomen obtinet: caeteros autem, quantũ eos decet. Quare perspicuum est, uirtutem moralem hos omnes habere oportere, neq; eandem esse uxoris & uiri temperantiã neque fortitudinem & iustitiam, quemadmodum Socrates putauit: sed hanc fortitudinem aptam ad imperandum, illam ad administrandum & seruiendum. Similis est ratio caeterarum. Quod ij facilius perspiciunt, qui res singulas considerant. Errant enim ij qui omnino aiunt uirtutem esse, bene animo esse cõstitutũ, uel recta facere, aut si quid aliud eiusdem generis: multóque rectius dicunt, qui uirtutes enumerant, ut Gorgias, quàm

ij qui isto pacto rẽ definiũt. Ita quod poëta de mulierib. dixit, Mulieri ornamentũ affert taciturnitas, uiro nõ item: id de omnibus existimare debemus. Quoniam autẽ puer imperfectus est, profectò eius uirtus, nõ ad se & res suas, sed ad perfectum & eum qui regit referre debet: itemque seruus ad dominũ. Et quia seruum usus afferre ad res necessarias posuimus, idcirco perspicuum est, in eo & uirtutem paruam desyderari, & tantam ut neque propter intemperantiam, neque propter ignauiam officio desit. Sed quærat quispiam id quod modò dictum est, uerum ne sit, etiam artifices uirtute præditos esse oportere. Sæpe enim propter intemperantiam officia deserunt. At magna est dissimilitudo. Cum enim seruus sit uitæ particeps, ille longe ab ea abhoret, tãtumq; ad uirtutẽ spectat, quatenus ad seruitutem: quippe cũ artificem eum qui in sordida arte uersaur, certa quædã seruitus constrictũ teneat. Seruũ etiã natura genuit, sutorẽ non item, neque ullum aliũ opificem. Hoc igitur perspicuũ est, seruum his talibus uirtutibus informari institui'que à domino oportere: non qui instructus sit arte quæ ualeat ad docenda officia imperii herilis. Nõ igitur audiendi sunt ij qui ratione seruos spoliant, eosque solum dicto audientes esse cõfirmãt. Admonẽdi enim sunt serui potius quàm pueri. Ac de his quidẽ satis multa diximus. De uiri autẽ & uxoris, patris & liberorũ uirtutibus & in mutuo eorum sermone ac cõsuetudine, quid honestum sit, quid minus honestum, & quemadmodum id quod rectũ est persequi, quod prauum & uitiosum declinare oporteat, ijs libris quibus de Republica differemus, necesse erit exponere. Quoniam enim familia omnis pars est ciuilis societatis, hæc autẽ familiæ sunt partes, & partis uirtus ex totius uirtute spectanda & æstimanda est: idcirco necesse erit nos qui totam Remp. nobis proponimus, & liberos instituere, &

uxores, si modo aliquid interest ad ciuitatē bene moratam, & liberos & uxores esse moratas. Atqui interest necessario, cum præsertim media pars liberorū hominum ex mulieribus cōstet, & pueri ciuilis communitatis socij oriātur. Quapropter quoniam de his dictum est, de cæteris autem in alijs libris differendum est, hac disputatiōe quam modo habuimus, ut quæ terminū habeat prætermissa, aliud initiū dicendi faciamus. Ac primum quæ de optimo reip. statu dicta sunt, uideamus.

ARIST. DE REP. LIBER II.

Cap. I.

QVONIAM *autem nobis propositum est quærere quæ sit societas ciuilis omnium optima, ijs, quibus in uita degenda omnia ex animi sententia euenire quàm facilimè possint, aliæ etiā respublicæ, quibus utuntur ciuitates quædā, quæ bonis legibus dicūtur regi, cognoscēdæ sunt, & si quæ aliæ quæ à nonnullis commemorantur, bene constitutæ uidentur, ut & uirtus perspiciatur, & utilitas. Quòd si quid præterea etiam exquiremus, non est cur uideatur hæc omnino cōcommentitia quæstio: præsertim cum hanc uiam & rationem disputandi inducere uideamur, quòd eæ quæ nunc etiam stant, non sint præclarè constitutæ. Exordium autem primum faciendum est, quod huic sermoni natura constituit. Necesse est enim aut omnium ciuiū esse omnia cōmunia, aut nulla, aut quædam esse, quædam non esse. Ac ut nulla sint communia, profecto fieri non potest: cum præsertim & resp. quædam sit societas, & primum necesse sit ciues locum habitare cōmunem. Locus enim æqualitas est unius ciuitatis, ciues autē, eiusdē ciuitatis socij. Sed utrum quæ communia esse possunt, ea omnia melius sit ciuitatem quæ bene constituenda sit, communia habere,*

an aliqua habere, alia nõ habere, quæstio est. Fieri enim potest, ut ciuibus inter ipsos liberi communes sint, communes uxores, cõmunes deniq; possessiones, ut est in Platonis Rep. Illic *enim* Socrates *ait oportere & liberos, & uxores, & possessiones esse cõmunes. In quo id quæri potest, utrũ præstat, ita rẽ habere, ut his fit tẽporibus: an ut lex in rep. scripta præscribit. Cũ uerò multas alias incommoditates in se continet uxorum inter omnes communitas: tum id cuius causa putat hoc pacto legibus sanciendum esse* Socrates, *ex rationibus non perspicitur effici.* I*am uerò fieri non potest, quemadmodum modò dixi, ut ad eum finem quem ciuitati ait propositum esse oportere, id dirigatur.* Q*uo autem modo diuidendum sit, nihil exponit: id est, quo pacto una ciuitas quàm optima efficiatur ex omnibus.* N*ã hoc sibi proponit* Socrates. *Atqui ꝑspicuũ est, si ciuitas progreßionibus utatur, ac maior fiat, eam ne ciuitatẽ quidẽ fore.* I*n multitudine enim quadam consistit ciuitas: quæ si una maior fiat & augeatur, certè & ex ciuitate familia, & ex familia homo cõstabit: quandoquidem unam familiam potius quàm ciuitatem dicimus, & unum hominem magis quàm familiam.* I*ta etiam si quis id facere posset: tamen quia hoc pacto ciuitatem euerteret, facere non deberet.* N*eque uerò ex multis solũ hominibus constat ciuitas, sed etiam ex hominibus qui specie differunt: quippe cum ex sui similibus non constet ciuitas.* A*liud enim societas belli est, aliud ciuitas.* I*lla enim multitudini utilis est, etiam si specie differat: quoniam auxilij causa comparata est belli societas, ut si maius pondus deprimat.* Q*ua etiã re ciuitas à gente distabit, si nõ per uicos diuisa sit multitudo, sed ut* Arcades. E*x quibus autem unum constare debet, ea specie differunt.* I*taque talio, quemadmodum in libris de moribus dixi, ciuitates continet: quandoquidem id in liberis populis &*

pari iure uiuentibus uigeat necesse est. Nam cùm non possint omnes magistratum gerere, nisi annuum, uel siqua alia sit præscriptio aut tempus constitutum, isto pacto fiet, ut omnes magistratus gerant: quomodo si sutores & fabri mutarentur, nec ijdem semper fabri & sutores essent. Quoniam autem hic ciuilis societatis status melior est, certè eosdem semper esse in magistratu melius est, si fieri posit. Apud quos autem id fieri non potest, propterea quòd natura omniũ par est causa & cõditio: simul etiã æquũ est, siue salutaris, siue perniciosus sit magistratus, omnibus ad magistratus aditum patêre, meminisse debent, sibi qui pari iure uiuant abeundum esse magistratu uicißim tanquam à principio sint similes. Alij enim imperant, alij parent uicißim: quasi uerò alij fiant. Eodémque modo eorum qui præsunt, alij alios magistratus gerunt. Ex quibus perspicuum est, natura non esse ita comparatam unam ciuitatem, ut quidam confirmant, & quod ciuitatibus summum bonũ esse dictum est, id ciuitates euertere. Atqui quod cuique bono est, id quemque conseruat. Alia etiam ratione perspici potest, ualde in unum ciuitatem coniungere uelle, nõ esse melius. Nam & familia munitior est, quàm unus homo: & ciuitas, quàm familia: quæ tum se uelit esse ciuitatem, cùm accidit: ut sit multitudinis satis munita cõmunitas. Quòd si id magis est expetendũ, quod seipso contentum est, etiam quod minus unum est, eo quod magis unum est, magis expetendum est.

Neque uerò esse hoc summum bonum, ciuitatem unam esse quammaximè, illud uidetur docere ratione, si omnes simul dicant meum & non meum, quod putat Socrates argumento esse perfectè unam esse ciuitatem. Omnes enim dicitur duobus modis, Ac si tanquam singuli, fortaßis magis fiat quod uult Socrates effici. Suum enim quisque filium eundem dicet, ean- II.

démque uxorem. quod eodẽ modo de facultatibus, & de quaque re iudicandum est. Nunc non ita aiunt ij qui communibus utuntur uxoribus & liberis: sed ita dicunt omnes, non quòd unusquisque eorum. Itémque facultates, omnes dicunt suas, non autem unusquisque eorum. Hoc igitur perspicuum est, captionem quãdam esse, si omnes dicamus. Nam uerbum, omnes, & utrumque, numerum dicit parem ac imparem, propterea quòd duobus modis dicitur, & in argumentatione ex eo concertationis causa comparatæ ratiocinationes oriuntur. Quapropter eandem rem suam omnes dicere, alio modo rectum est, sed fieri non potest, alio modo nihil consentaneum. Aliud etiam incommodum sequitur. Quod enim multorum commune est: id minime curæ est. Suum enim cuique curæ est: quod autem commune est, minori quàm quantum ad quemque spectat. Nã quasi alius curet cætera, ita magis negligunt: sicut fit interdũ, ut complures serui deterius ministrent quàm pauciores. Iam uniuscuiusque ciuis erunt mille liberi, & hi non uniuscuiusq;, sed cuiusuis æquè est filius: ita omnes similiter negligent. Singuli etiam ciues isto pacto suum esse dicent eum, qui cum præclarè uel malè agitur, qualicunque sint numero: quasi suum certum esse millesimum quemque aut omnes qui eiusdem ciuitatis sint, confirmantes, cum id illis ueniat in dubium. Incertum est enim cuinam nati sint liberi, atque ij nati, an salui sint & incolumes. Quanquam quæstio est, utrum isto pacto dicere suam quemque rẽ eãdem esse ex duobus millib. uel ex decẽ melius sit, an potius eo modo, quo in ciuitatibus suũ esse quid confirmant. Alius enim filium suum, alius fratrem suum eundem appellat, alius nepotẽ, & si qua alia cognatio & coniunctio est, uel sanguinis, uel propinquitatis, uel affinitatis, ipsius primum, deinde eorum qui ab ipso nati sunt, præterea alium sodalem, alium cu-

rialem. præſtat enim nepotem germanum eſſe, quam iſto pacto filium. Atqui ne uitari quidẽ poteſt, quin nonnulli ſuos fratres, liberos, patres & matres eſſe putent: cũ præſertim ex ſimilitu dinibus parẽtũ quæ in natis exiſtũt, ſibi de ſe inter ſe fidẽ face re poßint. Quod quidã eorũ qui terræ ambitũ exquirũt, aiunt euenire. Eſſe enim aiunt nõnullorũ populorũ ſuperioris Libyæ uxores cõmunes, cũ interim filii ex ſimilitudinibus internoſcã tur. Sũt etiam aliorũ animantiũ quædã uxores, cuiuſmodi ſunt equæ & boues, quæ ſolent ualde ſimiles parẽtibus natos edere, qualis illa fuit equa Pharſaliæ, quæ Iuſta uocabatur. Iam uerò incommoda hæc, ut plagas, ut cædes, & quæ inconſulto & quæ uoluntate ſuſcipiuntur, ut pugnas, ut cõtumelias, quæ impia & nefaria ſunt in parentes, & in propinquos, ſicuti in extraneos, non facile uitare poſſunt ij qui hunc ſtatum Reip. inuehunt. Quinetiam ſæpius ea eueniant neceſſe eſt, ſi ignorent quàm ſi cognoſcãt. Quod ſi oriantur, ea expiare poſſunt qui norũt: qui ignorant, non poſſunt. Atque etiam illud abſurdum eſt, eum qui communes liberos genuerit, concubitum ſolum adimere amanti bus, amorem non adimere, neque uſus alios, quos eſſe patri cum liberis, & fratri cum fratre, quoniam etiam ſolus amor obſcœ nus eſt, eſt indecorũ maximè. Illud etiam abſurdum eſt, concubitum ipſum non ob aliã cauſam ſuſtuliſſe, niſi quia nimia uoluptas oriatur: & nihil intereſſe putare, ſit'ne parens an filius, an fratres qui commiſceantur. Quanquam agricolis hæc mulierum liberorumq́ue communitas, utilior eſt futura, quàm cuſtodibus. Leuior enim ita demũ amicitia futura eſt, ſi ſint com munes & mulieres & liberi, quales debent eſſe ij qui parent in imperio, non reb. nouis ſtudere. Omninoq́ue contra fiat hac lege neceſſe eſt, quàm ea patiantur, quæ recte latis legibus efficiuntur, quamq́ue id cuius cauſa Socrates ita ſtatuere putauit

oportere de liberis & uxoribus. Ciuitatibus enim nihil maius aut melius amicitia dari potest. Sic enim minimè inter nos seditiones orientur. Ac ciuitatē ex eo quod una sit, maximis laudibus ornat Socrates. quod & uidetur, & ille ait esse amicitiæ munus: quemadmodum Aristophanē scimus in lib. quos de amore scripsit, dicere, amantes propter ardorem amoris coniungi, & ex duobus unum effici. Atque hic quidem necesse est utrunque interijsse, uel alterum. In ciuitate autem à tali societate & cōmunitate necesse est amicitiam leuem & imbecillam oriri: ut nec sit necesse uel filium patrem suum appellare, uel patrem filium. Vt enim si aliquantum dulcedinis in magna copia aquæ fusum sit, temperatio & commixtio sensu non percipitur: sic curæ est necessitudo & propinquitas, quæ ex his nominibus ducta inter omnes intercedit: cum in tali Rep. minime necesse sit uel patrē curæ esse ut filio: uel filium tanquam parenti, & fratres alterum alteri. Duæ enim causæ sunt, quæ hominibus inter ipsos necessitudinem amoremque gignūt & conciliant, id quod priuatū est, & id in quo est causa diligendi. Quorum neutrum hominibus qui hoc genere Reip. utuntur inter ipsos intercedere ullo pacto potest. Atque etiam ex illa ratione de trāsferendis liberis qui nati erunt, ut alij ab agricolis & opificibus ad custodes, alij ab his ad illos transferantur, magna sequitur confusio & perturbatio: quo tandem pacto licebit, aut necesse erit, eos qui dederint aut transtulerint, quos quibus dederint internoscere. Iam uerò ea etiam quæ suprà dicta sunt incommoda, ut plagæ, ut amores, ut cædes facilius hic nascentur necessariò. Neq; enim iam fratres, non liberos, neque parentes appellabunt custodes ij, qui alijs ciuibus traditi erunt: neque rursus ij, qui à custodibus ad alios ciues transferentur: ut uerendum sit, nequid tale committatur, propter coniunctionem sanguinis.

III Ac de liberorum quidem ac mulierum communitate hacte nus. Deinceps consyderandum est, quo pacto constituere debeant ij qui optimo Reip. genere usuri sunt: utrum omnes quæ possessionis appellatione continentur, communes esse, án ne priuatas. Quæ quidem quæstio ab illis quæ de liberis & mulieribus legibus tradita sunt, separari potest: ut quæramus, constitutis illis priuatis, ut nunc sunt apud omnes, sit ne melius rerum possessiones, & usus esse communes, uelut solum priuatum esse, fructus autem in commune collatos expendere, quod quidem faciunt nonnullæ nationes: an contrà, fundum communem esse, & publice coli, fructus autem tribui ad suos cuique usus: quo societatis genere barbari quidam coniuncti esse dicuntur: an communes & fundos & fructus. Ac si alii sint aratores, aliud genus idque facilius consequetur: sin sibi ipsi laborent, profectò rerum possessionē, & quasi supellectilem, multa incommoda sequentur. Etenim si percipiēdis cōmoditatibus, subeūdisq; laboribus non sint pares, certè ij qui minorem fructum capiēt, & plus laboris impendent, eos qui magnas utilitates percipiāt cū minus operæ contulerint, criminabuntur. Cùm autem uitæ coniunctio, rerúmque humanarum omnium, tum uel maximè harum difficilis societas & communio est. Idq́ue eorum qui una iter faciunt societates declarant, quorum ferè dißidia fiunt, ut leui de re offensiore inter se animo soleant affici. Iam uerò famulis ijs infensi sumus maximè, quos plerunque ad munera uulgaria adhibemus. Hæc igitur & alia eius generis incommoda rerum communitas inuehit. Quæ autem nunc stat ratio, si & moribus & bonarum legum præscripto exornetur, ab illa distabit plurimum. Sic enim utriusque generis utilitatē cōplectetur, id est, & eam quæ ex communione, & eam quæ ex proprietate rerum percipitur. Nam communes quodam modo

debent esse, omnino autẽ priuatæ. Officiorũ enim & curarum partitio criminationes non gignet inter ciues, imo uerò proficiet, cum suum quisque quasi locum ordinémq; tuebitur. uirtute autem fiet, ut usu, quemadmodum est in prouerbio, amicorũ omnia sint communia. Est etiam nũc eodem modo præscriptũ, tanq̃ id fieri posit, cum in quibusdam ciuitatibus, tum uel maximè in ijs quæ præclarè administrãtur, in quibus alia sunt, alia esse possunt. Cũ enim suũ quisque tenet, eo amicis prodest, alijs rebus communibus utitur. ut Lacedæmone, in qua seruis utuntur ut suis. itemque equis & canibus, si in agris regionis, uiatico egeãt. Perspicuũ est igitur, ad Reip. statũ melius esse, res priuatas esse, usu autẽ cõmmes fieri. quod ut fiat, legislatoris erit prouidere. Iam uerò dici nõ potest, quàm iucunda sit cuique rerum suarum cogitatio. Neque enim fortuita aut superuacanea est amicitia, qua se quisque diligit: sed à natura profecta est. Nam sui diligentem esse, id demum iure uituperatur, quòd non est seipsum diligere, sed nimium: quemadmodum cupidum esse pecuniæ. quandoquidem student omnes rebus eius generis. Atq; etiã gratificari & opitulari amicis, uel peregrinis uel sodali iucũdisimũ est. quod si res & possesiones priuatæ sint, extat: sin una fiat ciuitas, tollitur. Sic etiã duarũ uirtutum officia perspicuè tolluntur: temperantiæ id quod uxoribus præstatur (est enim præclarum officium & opus, ab ea quæ aliena sit, abstinere se propter temperantiam.) & liberalitatis, id quod in rebus dandis cernitur: neque enim perspicuum erit an sit liberalis, nec ullum liberale officium munúsq; præstabit. quippe cum in rerum quæ occupãtur usu consistat liberalitas. Præclara igitur & humana hæc legum condendarum ratio uideri potest, de qua qui audit, eã libẽter approbat, existimãs ita admirabilem quãdam omnibus inter omnes ami-

ciuiã futurã: præsertim si quis de incõmodis & malis, quæ nũc in rebuspublicis extãt, queratur: quasi ex eo ꝙ facultates cõmunes non sint, oriantur. actiones dico, quæ inter ciues sunt cõtrahendarum rerum, falsorum testium iudicia, locupletum assentationes: quorum nihil communitatis rerum exterminatio, sed hominũ uitium inuehit: quandoquidẽ multo plura dissidia fieri uidemus eorum qui omnia habent communia, quàm eorum qui priuatas res tenent. uerùm paucos eorum qui in commune omnia conferunt inimicitias & simultates inter se gerere animaduertimus, quòd eos qui priuatas res habent, multos cũ illis paucis comparamus. Iam uerò æquum est non solum commemorare quot malis liberabũtur ij qui res communiter tenẽt, sed etiam quibus bonis. quanquam hæc quidem uiuendi ratio omnino esse nullo modo potest. Socratem autem in hunc errorem lapsum esse, eo quòd non rectũ finem proponat, existimare debemus. Debet enim & familia & ciuitas una esse quodam modo, non omnino: quoniam est quidã terminus constitutus, extra quem si egrediatur, iam non erit ciuitas: est quatenus stabit illa quidem, sed tamen si paulum absit ab eo, ut perdat ciuitatis nomen, deterior ciuitas habebitur. Vt si quis concentum faciat unum eundemq́ue sonum, uel uersum ad pedem unum redigat: sed debet quum sit multitudo, ut supra diximus, communi institutione & disciplina, una effici. & certè absurdum est eum qui disciplinam inuehere uelit, eáque putet ciuitatem fore beatam, his rebus talibus existimare ad rectam uiã dirigi posse, non moribus, nõ philosophia & legibus. quales sunt possessiones quas legislator Lacedæmone & in Creta in epulis sodalitatum uoluit esse communes. Sed hoc ipsum ignorare non debemus, multorum temporum & amorum habendam esse rationem: in quibus ista si præclara & honesta

fuissent, homines minime latuissent. Inuenta enim fere sunt omnia, sed alia inducta non sunt, alijs non utuntur ij, qui norunt. Sed hoc pspici licebit maximè, si quis re ipsa eiusmodi Remp. conditam uideat. Neque enim ciuitatem fundare poterit, nisi partiatur & seiūgat, alia in sodalitates, alia in curias & tribus, ut nihil aliud legibus cautū esse uideatur, nisi ne custodes arent. Quod quidem etiam nūc Lacedæmonii facere conātur. Forma uerò Reip. quæ futura sit inter eos quorū omnia erunt cōmunia, nec Socrates ipse tradidit, nec facile tradi aut explicari potest. Nā cum ciuitatis multitudo fere ex aliorum atque aliorū ciuiū multitudine constet, tamen de ijs nihil expositū est utrū aratorū inter ipsos res communes omniū esse debeant, an priuatæ singulorum, & liberi'ne ac mulieres cōmunes, an propriæ atq; priuatæ. Etenim si eadem ratione res omnes cōmunes erūt omniū, quid inter hos & illos custodes intererit? aut quæ maior auctoritas in ijs erit, qui eis imperabūt, aut in ijs qui à doctrina ad imperij prouinciā sustinendā uenièt? nisi forte, tale aliquid fingūt, quale Cretes, qui cū cæterorū omnium seruis potestatem cōcedant, solū gymnasia & armamētaria uetant. Quòd si ut in alijs urbib. sic apud illos hæ res institutæ erūt, quæ tandem forma erit communitatis? Nā in una ciuitate duæ sint necesse est, eæq; inter se contrariæ: quippe cū alios faciat custodes, quasi præsidia: alios aratores, quosdā opifices, aliosque ciues. Criminationes uerò, & iudicia, cæteráq; mala quæ in alijs ciuitatibus inesse ait, apud hos existent omnia. Quāquā confirmat Socrates, non multum eos desyderaturos leges propter educationem & institutionem, ut de rebus ciuilibus & forensibus, alijsque eiusdem generis, disciplinæ cura solis custodibus relicta. Iam uerò possessiones omnes potestati custodum permittit, certa collata pensione. Atqui multò uerisimilius est

eōs fore difficiles, ſublaturosq; animos, magis quàm apud nō-nullos bilotiæ quàm peneſtiæ ac ſeruitia ſolent. Sed enim an æque hæc neceſſaria ſint, nec ne, nūc quidem nihil explicatū eſt, nec quæ deinceps conſequuntur, quæ eorum res publica ſit, quæ diſciplina, quæ leges: cum nec inuentu facile ſit, nec paulum interſit ad tuēdam cuſtodum communionem, quibus moribus aliqui ſint præditi. Quòd ſi mulieres facit cōmunes, priuatas autem res, quis rem familiarem adminiſtrabit? ut uiri eorum res quæ in agris naſcuntur, etiamſi communes res ſint & aratorū mulieres? Abſurdum etiam eſt belluarum ſimilitudinibus docere eadem mulieres, quæ uiros ſtudia decere, ad quas rei familiaris cura nihil pertinet. Atque etiam de magiſtratibus periculorū plena eſt Socratis inſtitutio. Vult enim eos eſſe perpetuos, quod ſeditionis in Rep. ſeminariū eſt, etiam apud eos qui abiecto demiſſoque animo ſunt: quanto magis apud eos, qui magno animo ſunt præditi, & ad bellum nati? Ei autem faciendos eſſe perpetuos magiſtratus neceſſariò, hinc perſpici licet, ꝙ non aliâs alijs animis diuinum aurum miſcetur: ſed ſemper eiſdem, cum ipſe confirmet in alijs atque ſimul orti ſint, aurum, in alijs argētum miſceri, æs autem & ferrum in ijs qui opifices & aratores ſint futuri. Iam adempta beata uita cuſtodibus, legiſlatori faciūdum eſſe ait, ut beata ſit ciuitas. Atqui fieri non poteſt, ut tota ſit beata, niſi multæ eius partes, uel omnes, uel certe aliquæ beatæ uitæ ſint compotes, cum præſertim non ſit eorum beata uita, quorum eſt par numerus, qui quidem in toto eſſe poteſt, & in neutra parte: quod de beata uita dici non poteſt. Quod ſi cuſtodes non ſint beati, qui alij erunt? non enim quidem certè opifices aut ſordidarum artium multitudo. Ac Reſpublica quidem, de qua dixit Socrates, hæc incōmoda & mala, aliáque non leuiora inuehit.

IIII. *Similis est ferè legum ratio, quas scripsit postea. itaquè de repub. quæ illic constituitur, pauca dici est melius. Nam in libris de repub. breuiter exposuit Socrates, quæ ratio & forma cōmunium liberorum, & uxorum, & possessionum, & reipub. ordinis esse debeat. Cum enim in duas partes multitudo eorum qui eandē ciuitatē incolunt, tributa sit, in aratores, & in eos qui bellicis officijs studeāt: tertia autē ex his sit eorū qui consilio iuuāt, & potestate ciuitatem tenent: aratores quidem & opifices nullum'ne magistratum gerant, an aliquē, & utrum arma ferre & bellum gerere nec'ne debeant, nihil statuit Socrates. Mulieres autem & bellum gerere uult, & ijsdem artibus quibus custodes erudiri. reliquam disputationem alijs nihil ad rem pertinentibus refersit, & qualis custodum institutio esse debeat. Quod autem ad leges attinet, maxima ex parte leges sunt, in quibus pauca de republica dixit: quam dum uult maximè patere ciuitatibus, paulatim rursus ad alteram rempublicam deducitur. Excepta enim mulierum possessionúmque communitate, cætera eadem utrique reipub. concedit. Nam & disciplinam eandem concedit, & ijs qui necessarijs muneribus fungi nō possunt, uictū, eodēq; modo de sodalitatibus statuit, nisi quod in hac sodalitates mulierum esse ait oportere, & illā mille arma ferentiū, hanc quinque millium. Ac omnes quidem Socratici sermones ferè minus necessarijs rebus referti sunt, ijsq́ue & ornatum, & res nouas, quæque disputatione egeant consectatur. præclari autem omnes certè esse non possunt. Nam quod attinet ad hanc multitudinem quam commemoraui, hoc intelligendum est, eis qui tot sint, Babyloniæ uel alicuius alterius urbis cuius innumerabiles sint incolæ, regione fore opus, ex qua quinq; millia inertiū hominū alenda erūt, aliaque numerosior turba mulierū atq; seruorum. Proponere quidē ad tractādū quā quisq; materiā uelit, licet, sed tamen ni*

hil quod fieri non potest, proponẽdũ est. Aiũt autẽ legislatorẽ in ferendis legib. duarũ rerũ habere oportere rationẽ, regionis, atq; hominũ. Praeterea illud etiã rectè addi põt, finitimorũ locorũ rationem ducendam esse, ut ciuitas uitam quae se digna sit possit degere. Neque enim solum ei necessarius est usus eorum armorum quae ad regionem & agrum ipsius defendendum apta erunt, sed ad alia etiam loca uel tuenda, uel etiã inuadenda. Quod si quis non hoc uitae genus probet, in ciuitate neque priuatim, neque publicè, tamen hostibus ciues non solum cum intra fines ueniunt, sed etiam cum inde excedunt terrorẽ afferre debẽt. Atque etiam uidendum est, ne fortè satius sit multitudinem possessionum alio modo, eóque planiore describere. Tantã enim esse ait oportere, ut temperatè uiuatur: quod tantum ualet, ut si quis dicat, ut bene uiuatur. quod latius patet. Iã uerò fieri potest, ut tẽperatè quidẽ uiuatur, sed miserè. Atqui descriptio & modus melior sit, si ad tẽperatè liberalitérq; uiuendũ referatur. Si enim utrunq; seiunctũ sit, alterum luxũ, alterum difficultatem laborémque consequetur: quandoquidẽ hae affectiones, uirtutes sunt, quae in facultatum atque diuitiarum usu solae uersantur. ueluti facultatibus clementer, aut fortiter uti non licet, moderatè & liberaliter licet. ut necesse sit hos usus in ea ipsa consistere. Illud etiam absurdum est, eũ qui possessiones aequas & pares faciat, multitudini ciuium non cõsulere, procreationémque liberorum incertam dimittere: quasi uerò propter liberorum orbitates quot sint cunque, eidem multitudini satis sit aequãda, propterea ꝙ nunc etiam ciuitatibus hoc ipsum usuuenire uideatur. Atqui non tam subtilis tum ratio ciuitatum, quàm nunc, esse debuit. Nunc enim quoniam opes & facultates inter se diuidit multitudo quantacunque sit, nemini quicquam deest: tum uerò, cum nulla fieret bonorum

partitio, necesse erat aratores siue minor siue maior eorũ numerus esset, nihil obtinere. Quin etiam modus procreãdorum liberorum potius quàm bonorum statuendus fuit hoc fine, ut certum quendam numerum procreãdis liberis non excederẽt: quem numerum qui constitueret, & euentus rerum spectaret, si fortè ex ijs qui nati essent, excederẽt è uita, & aliorum orbitates. Quæ res, si ut in plurimis urbibus prætermittatur, necessario egestatem ciuibus afferet, ex egestate seditiones fraudesque nascentur. Phidon quidem Corinthius legislator uetustissimus ciuibus parem domorum numerum permanere putabat oportere, cũ antea impares multitudine sortes habuissent. In his autem legibus cõtra est. Sed quis sit horũ optimus status mox differẽdum erit. In his etiam legibus ea prætermissa sunt omnia, quæ ad magistratus pertinent, quemadmodũ ijs præstabunt qui in eorum erunt imperio. Ait enim oportere queẽadmodum stamen ex alia lana quàm ex licijs texitur, sic eandẽ cum ijs qui parent eos qui imperant habere rationem. Porrò cũ facultates augeri sinat usque ad quincuplum, cur hoc in solo ad certum terminum fieri non potest? Atque etiam uidendum est, ne fortè ædificiorum diuisio ad rem familiarem conferat. Bis enim ædes cum separatim diuisisset, cuique attribuit, cum difficile sit duas domos habitare. Tota autem descriptio neque populari, neque optimati genere continetur, sed medio quodam statu, quam politiam nominant: quod ex ijs cõstat qui arma ferunt. Ac si hanc constituit ciuitatibus ut latissime patentem, & ad plurima pertinentem, fortassis præclare dixit: sin ut optimam post primã Remp. non præclarè. Sunt enim fortasse, qui Laconum Remp. anteponant: aut etiam aliam, quæ magis sit in potestate optimorum. Ac nonnulli quidem sunt in ea sententia ut dicant, optimum ciuitatis statum ex omnibus Rebuspub. cõ

fusum esse oportere. Itaque laudant Remp. Lacedæmonioru͂. Constare enim eam alij ex paucorum, unius, populíque potestate confirmant: dicuntque regnum unius imperio, senum imperium paucorum potestate contineri: in Ephororum autem magistratu, quòd de populo creetur, populi potestatem intelligi. Alij autem in Ephoris tyrannidem spectari uolunt, in sodalitatibus uitáque quotidiana, populi potestate͂. At uerò in his legibus Socratis sententia est, eam Remp. quæ sit omniu͂ optima, ex populi & tyranni imperio constare oportere, quæ imperia uel omnino in numero Rerumpublicarum non sunt reponenda, uel certe in numero deterrimarum. Verior est ergo eorum qui plures miscent oratio & sente͂tia, Quò enim quæque Resp. ex pluribus confusa est, eò melior est. Deinde nihil in ea inesse uidetur, quod eius imperij cui unus præest sit proprium: omniáque potius à paucorum & populi potestate mutuata est: ita tamen ut ad id imperium potius cui pauci præfecti sunt, deflectere uideatur. Quod ex ratione mandandorum magistratuum perspici licet. Nam ex delectis sortitionem fieri commune utrique est: locupletiores autem cogi uenire ad comitia, ma͂dare magistratus, cæteráque munia & officia publica obire, cæteros uero præteriri, eius imperij est cui pauci præsunt: itémque id conari, ut plures ex locupletibus magistratus obtineant, & maximum quenque ex maximo censu. Senatorum etiam cooptationem facit ad idem paucorum imperium pertinere. Cooptari omnes illos quidem necesse est: sed ex prima classe, deinde totidem ex secu͂da, tum ex tertia, nisi quòd no͂ omnes necesse est, qui sunt ex tertia & quarta. Ex quarta aute͂ classe, ij soli necessariò cooptа͂di sunt, qui sunt primæ, & secundæ. Deinde ex his parem numerum à quoque censu declarari censet oportere. Ita futuri sunt plures ex maximo censu, ijque me

liores ob eam causam quia non sint cooptati necessario. Hanc quidem Remp. nō ex eo imperio quod est in paucorū & unius potestate constare oportere, ex ijs intelligetur, quæ dicentur tum cum de hac ipsa Rep. erit disputandi locus. Illa etiam ratio deligendorum magistratuum, qua ex delectis delectus habetur, periculosa est. Nam si qui etiam pauci coire uelint, semper mandabuntur eorum arbitratu magistratus. Atque eorum quidem quæ ad Remp. pertinent eam quæ in legibus Platonis

V *constituitur, hæc ferè ratio est. Sunt etiam aliæ Resp. partim priuatorum, partim philosophorum, eorumq́ue qui in Reip. luce uersantur. quæ ad harum utranque similitudine propius accedunt, quàm eæ ipsæ quæ constitutæ sunt, & ad quas uitæ ciuilis rationem omnes hoc tempore dirigunt. Nemo est enim alius qui nouam hanc liberorum uxorumq́ue communitatem, & mulierum sodalitates instituerit. potiusque ab ijs quæ necessaria sunt, capiunt omnes exordium. Quibusdam enim in eo maxima uis posita uidetur, si rectè constituantur fines & quasi termini facultatum, quòd dicant de ijs omnes seditiones inter ciues oriri solere. Itaque Phaleas Carthaginēsis hoc primus induxit. Ad bonorum enim possessionúmque æquationē illius omnis pertinet oratio & sentētia: quod ille facile factu putabat cum primum ciuitates conditæ sunt, conditis iam illis non item: sed tamen ad æquationem ita celerrimè reuocari posse, si locupletes dotes darent nec acciperent: pauperes contrà acciperent, nec darent. Plato autem leges scribens, certum quendam modum in ijs concedendum censuit, cum interim uetuit, ut suprà dixi, ne cui supra quincuplum possessionum minutissimarum liceret tenere. Sed quod nunc ignoratur, id intelligere debent ij qui tales leges ferunt, eis qui multitudinem facultatum constituunt, liberorum etiam constituendam*

esse multitudinẽ. Etenim si bonorum minores sint copiæ quàm liberorum numerus, profectò lex tollenda erit necessario: quòd si non tollatur, perniciosa erit, quòd multi ex diuitibus fient pauperes, cuiusmodi ferè homines nouis rebus studere solent. Vim quidem non paruam in bonorum æquatione inesse ad ciuilem societatem nonnulli etiam ueteres intellexisse uidẽtur, ut Solon sanxit, & apud alios lex est, quæ uetat, ne agri tantũ quantum quisque concupierit, teneat. Itémq;, leges uetant, ne bona uendantur. Quemadmodum Locris lex est, qua cauetur ne uendantur: nisi calamitas insignis accidisse ostẽdatur. & præterea ut hæreditates ueteres retineãtur. quod quidẽ ius abrogatum & irritum, etiam Leucade, statum eorum ciuitatis in populi imperium commutauit. Ex eo enim factum est, ut iam non à censu stato & certo magistratus adipiscerentur: sed facultatum bonorumque æquatio esse potest, sed quæ uel nimium magna sit, ut lautè, aut angusta nimis, ut tenuiter uiuatur. Ex quo perspicuum est, non satis esse, bona ad æqualitatem ab eo qui leges scribit reuocari, nisi modus exquiratur. quem si quis adhibeat atque præscribat omnibus, nihil tamen proficiet: cum præsertim cupiditatum potius, quàm facultatum sit retinenda æquabilitas, quã nemo qui non legibus institutus sit, assequetur. Sed Phaleas dicet fortasse, hoc à se cautum esse: quippe cũ censeat duarum rerum æquabilitatem in ciuitatibus uigere debere, facultatum, & institutionis. Sed quæ sit futura institutio & disciplina, explicandum fuit. Nam unam esse & eandẽ nihil adiuuat. cum præsertim fieri posit, ut eadem & una sit: sed eiusmodi, qua homines propensiores erunt ad augendas pecunias, uel honores, uel utrunque. Iam ciues non solum quia impares sunt facultates: sed etiam quia honores, inter se dissidẽt, Contráque fit in utroque, quoniam plerique in seditione sunt

f

propter bonorum inæqualitatem, magni uiri, si sint pares honores. Ex quo illud, *Inhiat honoribus tam malus quàm bonus.* Non *solum autem homines ad iniuriam faciendam aggrediuntur, ut res quæ desunt suppeditent: quarum ille remedium bonorum æquationem existimat, ut ne furentur frigore uel fame coacti, uerum etiam ut capiant oblectationem, neque concupiscant.* Itaq; *cũ rerum necessariarum maiore quadam cupiditate tenentur, tum ut ei cupiditati medeantur, adducuntur, ut eos iustitiæ capiat obliuio.* Ita *fit, ut non huius causa solum, uerum etiam concupiscãt ad perfruendas uoluptates.* Q*uod ergo his tribus remediũ reperietur?* Nõ*nullis res familiaris parua, & industria, alijs tẽperãtia.* Terti*ũ si qui uelint oblectari per se, nõ possunt, nisi è philosophia remediũ quærere.* N*ã cæteræ artes homines desyderant, quandoquidem ad summas iniurias faciendas aggrediuntur nonnulli, ut omnium rerum nimias copias suppeditent, non ut res ad uiuendũ necessarias cõparent. ueluti tyrannidem exercent, non ut ne frigore obrigescant.* Itaque *magnus honos propositus est, si quis non furẽ, sed tyrannum interfecerit. Ita ad leues solum iniurias propulsandas ratio reip.* Phaleæ *ualet. Præterea multa ille instituit, quibus fiet, ut præclarè ciues inter se in ciuili societate se gerant.* Atqui *debent etiam præclarè se gerere & aduersus finitimos, & aduersus exteros.* R*esp. ergo sit oportet munita & instructa contra uim hostium, de qua nihil ille sanxit.* Ité*mque possessionum diuitiarumque copijs abũdare debet.* Neq; *enim ad ciuilis societatis solum usus suppeditare debent, sed ad propulsanda etiã pericula, quæ ab externis impendêre possunt.* Q*uocirca non tam copiæ suppetere debent, ut eas finitimi ijque superiores adipisci concupiscant: qui autem ijs præditi sint, non possint eos qui infesti ueniant propellere. neque uerò tam par-*

uæ,ut eæ non ſatis ſint,ad eorum qui pares ſint uiribus bellum perferendum. Ac ille quidem nihil de his conſtituit. Intelligen*dum eſt autem,magnas diuitiarum copias eſſe utiles . Atque is quidem modus & finis optimus fortaſſe conſtituetur, ut iis qui ſuperiores ſunt, non ſit bellum utile propter earum nimiam affluētiam,ſed ita quaſi non ſint tantis opibus prædití.* Vt Eu*bulus, cum eſſet* Autophradates Atarnen *oppugnaturus, eum quanto tempore oppidum capere poſſet,conſyderare, & eius temporis ſumptuum rationem habere iuſsit. Se enim uelle etiam minore ſumptu captam,* Atarnē *iam relinquere. Quæ cum dixiſſet, &* Autophradatem *in eandem ſententiam traxit, & ut obſidione oppidum ſolueret,impulit. Aequatio ergo bonorū inter ciues,aliquid illa quidem ualet ad tollendas eijciendasq́ue è ciuitate ſeditiones,ſed non multum . Summi enim uiri id moleſtè ferent,ut qui non æquis & paribus copijs præditi eſſe de beant.* Itaque *ſæpe exiſtūt factioſi & ſeditioſi.* Iā *uerò inſatiabilis eſt hominum improbitas,quibus primū ſatis ſunt duo oboli: cum autem eos conſecuti ſunt,tū ſemper plus expetūt,dū infinitas opes congeſſerint.* Nunquam *enim expletur,nunquā ſatiatur cupiditatis ſitis,quam tamen ut expleant,plerique uiuūt. Quibus rebus remedio eſt, non opum & bonorum æquatio, ſed potius diſciplina,qua ij quos natura inſigni quadam probitate ornauit,ita præcolentur & præparabuntur, ut & ipſi au gere in immenſum opes nolint, & improbi non poſsint. Quod fiet,ſi inferiores ſint,neque uiolentur.* Neq; *uerò opum & bonorum æqualitatem rectè definiuit: quippe cum agros tantūmodo pares faciat,& ſerui,pecudes,pecuniæ ,magnusq́ue ſupellectilis apparatus in diuitijs poſſeßionibúsque numerentur. Aut igitur horum omnium æquatio quærenda fuit, aut moderatio quædam,aut certè prætermitti omnia debuerunt.* Idē *ci-*

uitatem paruam facere uidetur suis legibus, si modo artifices omnes publicè præbeantur, neque ciuitatẽ aliqua ex parte augeant. Atqui si publici habẽdi sunt ij, qui publica opera & munia obeant, ad eam formam quæ est Epidamni, *& eam quã aliquãdo* Diophãtus *Athenis præscripsit, dirigi debẽt. Ac ex his quidẽ quæ de Phaleæ* Rep. *diximus, facile perspici potest quid rectè ille, quid contrà sanxerit.*

VI. *Hippodamus autem Milesius fuit,* Euryphontis *filius: qui & ciuitatum diuisionem inuenit, &* Piræum *incîdit, cum esset reliqua etiam uita lautior, propter gloriæ cupiditatem: ut nonnullis nimia uideretur in uita diligentia, & accuratione cũ capillorũ prolixitate, tum cultus splendore, uestitu præterea & cultu corporis tenui illo quidem, sed calido, nec hyeme solum, sed etiam in summis caloribus.* Is *cum rerum omniũ causas, & naturas studiose exquireret, primus eorum qui ad* Remp. *non accesserunt, aliquid de optimo ciuitatis statu instituit dicere.* Constituit *autem ciuitati decem uirorum milia, eamque in partes treis distribuit, in opifices, in agricolas, in eos qui bellarẽt, & qui arma ferrent. Agrum etiam tres in partes diuisit, in sacrum, in publicum, & in priuatum: sacrum eũ, unde sacra* Dijs *fierent: publicum eum, qui bellantibus uictum suppeditaret: priuatum, agricolarum.* Idem *tria tantummodo legum genera esse uoluit.* Nam *de quibus iudicia fierent, ea tria esse numero, contumeliam, damnum, mortem. Lege etiam forum instituit, in quo summa erat auctoritas, ad quod causæ reijciendæ essent, de quibus minus præclarè iudicia facta uiderentur:* Idq; *ex senibus qui delecti essent, confecit.* Iudiciaque *censuit in foro facienda, non suffragij uoce: sed unumquemque tabellam deferre uoluit, in qua scriberet sententiam, si omnino & planè iudicio condemnaret: sin omnino absolueret, inanem & uacuam*

relinqueret. Quòd si partim condemnaret, partim absolueret, id exponeret. Neque enim hac ex parte hodie quicquam rectè cautum esse putabat, quòd ij qui hoc uel illud iudicarent, peierare cogerentur. Tulit etiam legem, de ijs qui aliquid quod è Rep. esset inuenissent, ut gloriam adipiscerentur, filiosque eorum, qui in bello morte occubuissent, publicè alendos censuit: quasi nondum id apud alios lege cautum esset: cum & Athenis hæc lex etiam hoc tempore sit, & in alijs urbibus. Magistratus autem omnes à populo mandari uoluit: populumque ipsum tribus ciuitatis partibus contineri. Qui uerò creati essent magistratus, eos Remp. curare uoluit, résque peregrinorum & pupillorum. Atque hæc sunt ferè omnia, & maximè commemorabilia, quæ Hippodamus suis legibus complexus est. Diuisio autem multitudinis ciuium primum dubitationem afferre potest. Nam cum opifices, aratores, & equester ordo omnes sint ciuitatis socij: aratorésque non ferant arma, & opifices neq; agros habeât, neque arma: efficitur, ut fere in seruis eorum qui arma ferunt, habeantur. Venire quidem in societatem omnium bonorum nõ possunt, quippe cum necesse sit ex ijs qui arma ferant & imperatores deligere, & eos qui ciues tueantur, & summos magistratus. Sed tamen quo tandem modo Resp. chara esse poßit ijs, ad quos Resp. non pertinet? Atqui superiores reliquis duabus partibus esse debent ij qui arma ferunt, cuiusmodi non facile esse possunt ij, qui pauci sint. Quod si fiet, quid attinet cæteros Remp. tenere, & eorũ ius potestatemque esse, mãdare magistratus? Præterea agricolæ cui usui erunt ciuitati? opificibus enim opus est, sine quorum opera & diligẽtia esse ciuitas non potest: atq; ex arte, quemadmodũ fit in quibusdam urbibus, fructum capere possunt. Aratores autẽ si ijs qui arma ferunt res quæ ad uitam degendam pertinent

pararent & suppeditarent, rectè illi quidem in aliqua ciuitatis parte numerarētur. Nunc & priuatas possessiones tenent, easque priuatim sibi colunt. Iam uerò si cōmune solum ex quo ij qui in bellicis officijs uersantur uictum sibi parabunt, ipsi arabūt: nō erit aliud genus equitū, aliud agricolarū: quod uult legislator. Sin alij aliqui sint qui priuatos agros colent, & equitum, certè quarta quædam pars erit ciuitatis, quæ cum nulla conspiret atque consentiat. Quòd si quis eosdem ponat, qui & priuatos agros & communes arent, primum copia fructuum deerit quos quisque seret duabus familijs. Deinde quid causæ est quamobrem non statim ex ijs agris, qui ad eos sorte obuenerunt, & sibi sumant, & militibus præbeāt res ad uiuendum necessarias? Quæ certe omnia magnam in Remp. inducent confusionem. Neque uerò lex de iudicijs recte lata est, quæ uult in iudiciis adhiberi distinctionem si omnino fiant, atque arbitrum fieri ex iudice. hoc in arbitrio & permultis alijs fieri potest: conferunt enim arbitri inter se capita rei de qua controuersia est. At in iudicio non potest. quin etiam plerique eorum qui leges scribunt, cauent, ne iudices inter se uerba faciant. Deinde quid est quamobrē iudicium non confusè & perturbatè fiat, cum iudex debere iudicabit, non tantum autem quantum petitor contendet? ut si, exempli causa, hic uiginti minas deberi confirmabit, iudex autem decem tantum iudicabit, aut hic plus, ille minus, alius quinque, alius quatuor, atque hac ratione partientur, ut alii omnia debere, alij nihil iudicent, quis tandē erit modus discernendarum sententiarū? præterea peierare nemo cogit eum qui absoluat aut condēnet omnino, si crimen omnino, & sine fraude in ius uocatum sit. nec iniuria: non enim is qui absoluit, nihil deberi sed uiginti minas iudicat: sed is demum peierat, qui cum non putet uiginti minas

deberi, tamen condemnat. De ijs autem qui aliquid inuenerint quod Reip. conferat, ut honores consequantur, id lege cauere non abest à periculo. Idque solum benignè audiendum est. Nã & calumniæ patet, & ad Remp. perturbandam, si ita res ferat, ualet. Sed in aliam quæstionem & disputationem hoc totum cadit. Vtrum enim tollere & abrogare patrias leges si qua sit alia melior, perniciosum sit, an salutare ciuitatibus, quæstio est. Itaque non est facile assentire, cum asseretur. siquidem non est utilis mutatio. Quanquam fieri potest, ut aliqui legum abrogationem, & Reip. euersionem tanquam publicè prosit, inducant in ciuitatem. Sed quoniam eius mentionem fecimus, pauca præterea differi est melius, cum præsertim de eo, ut dixi, inter nonnullos sit dissensio. Ac mea quidem sententia, mutari tolliq́ue eas melius est, cum præsertim in alijs etiam artibus utile uideatur. Veluti medicina contra patrios mores & leges mutatur atque uariatur: & gymnastice, omninoq́ue artes omnes atque facultates. quarum cùm una ciuilis scientiæ ponatur, certe eodem modo de ea iudicemus necesse est. Idque re ipsa ex eo perspectum est, quòd ueteres leges nimis stultæ & barbaricæ fuerunt. Nam & ferro armati incedebant Græci, & uxores inter se emebant. omnesq́ue reliquæ leges ueterũ certe incohatæ erãt omnino, ut Cumis de cæde lex est, Si actor multos testes ex suis agnatis produxisset, cæde eum qui accusatus esset, teneri. Omnes autem non patrios mores sed ea quæ bona sunt, sequuntur: uerisimileq́ue est primos illos homines, siue terrigenæ fuerint, siue ex aliquo interitu seruati, æquè fuisse & uulgares & imprudentes. ac fama obtinuit de terræ filijs, ut si eorum iudicijs stare absurdum esse uideatur. præterea ne scriptas quidẽ leges præstat immobiles immutabilesq́ue seruare. ut enim in cæteris artibus, sic in ciuili ratione

accuratè ac limatè scribi omnia nõ possunt. Cum enim omnino & generatim scribendum sit necessario, actionesq; ipsæ in rebus singulis uersentur, illud certè perspicuum est, leges aliquas interdum esse mutandas. Qui autem aliter rem spectabunt, ijs timidè & pedetentim ad id ueniendum esse uidebitur. Nã cũ sit illud ipsum melius quod quæritur perexiguum: consuetudo autem cupidè abrogandarum legum perniciosa, profectò in ijs qui leges rogant, atque in principibus quidam errores ferendi sunt. Neque enim tãtum proderit is, qui irritam legem fecerit: quantum is qui morem parendi principibus sustulerit, nocebit. Falsumque est exemplũ sumptum ab artibus. Aliud est enim artem, aliud legem tollere. Cùm enim lex uim nullam ad parendum nisi consuetudine capta habeat, quæ nisi diuturnitate temporis non capitur: profectò facilis legum quæ extent, in alias nouas commutatio naturæ, legis infirmatio est. Denique si mutandæ sint, hoc quæro, utrum omnes & in omni forma Reip. nec ne, abrogandæ sint. Et utrũ cuiuis id liceat facere, an quibusdam? hoc enim magnopere refert. Quapropter hanc quæstionem quæ aliorum tẽporũ est, missam hoc tẽpore faciamus.

VII. *De Lacedæmoniorum autem Rep. & Cretensi, ac ferè de cæteris omnibus, duo uidẽda sunt: unum, sit nec ne sit aliquid in eis rectè & aptè, ad optimum ciuitatis statum sancitum legib. alterum, an aliquid, cum fundamento & cum forma illius reip. quæ eis contrario nomine opposita est, conueniat. Illud quidem inter omnes cõstat, ei ciuitati quæ præclarè administretur & regatur, res quæ ad uictum cultumque pertinent, suppetere oportere. Quemadmodum autem suppetere oporteat, nõ ita facile factu est cognoscere. Nam & Thessalorum penestia, sæpe Thessalos, & Ilotes Lacedæmonios, quasi res aduersas semper obseruantes, oppresserunt. Cretibus autem nihil adhuc ta-*

le accidit,credo ꝙ finitimæ urbes etſi inter ſe bellum gerũt,tamen nullum auxilium ferant eis qui deficiunt, quoniam nulli uſui eſſe eis poteſt,cum habeãt etiam finitimos. At Laconibus *finitimi omnes hoſtes fuerunt*, Argiui, Meſſenij,Arcades. A Theſſalis *enim initio defecerunt, quòd tum etiam cum finitimis* Achæis, Perrhæbis *&* Magnetes *bellum gererent. Quòd ſi nihil aliud,at certè illa cura difficilis eſt, queãdmodum aduerſus eos illi gerere ſe debeant.* Nam *& indulgẽtia laſciuiũt ac inſoleſcunt,ſeq́; dominis æquandos iudicant, & in uita dura laborumq́; plena,inſidias nectunt,& oderunt.* Ex *quo perſpicuum eſt,eos non inuenire optimum ciuitatis ſtatum,quibus hoc ex illa ſeruitute accidit.* Iam *uerò mulierum licentia &* Reip. *inſtituto detrimẽtum affert,& bonis legibus ciuitatis.* Vt *enim familiæ partes ſunt uir & mulier,ſic ferè exiſtimandum eſt, ciuitatem bifariam eſſe diuiſam,in uirorum mulierumq́ue multitudinem.* Ita *in quibus* Rebuſp.*ea quæ ad mulieres ſpectant officia uitioſè deſcripta ſunt,in eis mediæ ciuitatis parti legem nullam datam eſſe exiſtimare debemus. quod quidem illic con tigit. hoc enim cum inſtitueret is qui leges* Lacedæmonijs *dedit,totam urbem continenter uiuere, id in uiris præſtitiſſe uidetur,in mulieribus neglexit omnino, quippe cum intemperatè uiuant in omni luxu & libidine.* Quocirca *in eiuſmodi* Repu. *diuitiæ in honore ſint & precio neceſſe eſt,præſertim ſi mulie bri imperio regantur.cuiuſmodi ſunt quædam genera hominũ, qui ſunt ad rẽ militarẽ & bellicã apti ultra* Gallos,*aut ſi qui ſunt alij,apud quos concubitus marium inter ſe perſpicuè probentur.* Primus *enim qui fabulas inuenit,* Martem *cum* Venere *copulauit:nec iniuriã.Aut enim ad concubitus marium,aut ad muliebre imperium,procliues ſunt hi tales.* Itaque *id fit apud* Spartas, *in quorum imperio multa à mulieribus adminiſtran-*

tur. Quanquam quid intereſt, utrum mulieres præſint, an ij qui præſunt, mulieribus pareãt? cũ idẽ cõſequatur. Cũq; audacia nulli rei uulgari ſit uſui, nec niſi bello proſit, Laconicæ mulieres etiã in hoc plurimũ obfuerũt: id quod in Thebanorũ incurſione declararunt. Quod enim ſit in pleriſque oppidis, ut mulierum nullus ſit uſus, id fecerunt: maioréque tumultu, & turba quàm hoſtes, omnia impleuerunt. Ac initio quidem iure quodã matronis Spartarum hæc conceſſa licentia eſt. Diu enim propter expeditiones domo abſuerunt, tum cum bellum cum Argiuis, & rurſus cum Arcadibus, Meſſenijsque geſſerunt. Cum autem in ocio eſſent, ſe ipſi legiſlatori præbuerunt illi quidem, quaſi præcultos & præparatos militari uita, quæ multas uirtutis partes continet: mulieres autem dicitur Lycurgus ad leges traducere uoluiſſe, ſed cum repugnarent, rurſus deſtitiſſe. Cauſæ ergo cuctorum hæ ſunt, quas etiam huius peccati & erroris eſſe conſtat. Sed nos non hoc ſpectamus, cui uenia tribui aut non tribui debeat, uerum quæ recta & optima ſit ciuitas. Quæ autem de mulieribus uitioſè & perperam ſancita ſunt, uidentur, quemadmodum ſuprà dictum eſt, non ſolum dedecus & maculam per ſe Reipub. infligere, uerum etiam pecuniæ cupiditatẽ inuehũt. Deinceps ea culpari poſſunt, quæ ad inæqualitatem poſſeßionum pertinent. Hinc enim factum eſt, ut cum nonnulli nimias opes haberent, alij perexiguas, ad paucos tota regio ueniret. quod legibus improbè præſcriptum eſt. Nam cum emere & uendere agros quicunq; ſuppeterent, ſanxerit nõ licere, idq; præclarè, tamẽ dãdi & relinquẽdi ijs qui uellẽt poteſtatẽ dedit: cũ id neceſſe ſit hoc uel illo modo euenire. Sunt etiã ferè mulierum duæ partes ex quinque in quas totus ager diuiſus eſt, & quòd multæ orbæ ſunt, & quòd magnæ dotes dantur. Atqui melius fuit nullam aut exiguam aut

certe mediocrẽ sanciri. Nunc orbã puellã dare licet nuptũ cui uidetur, qui si obierit mortẽ nullo instituto hærede, illa cui libet legat. Itaque regio quæ potest alere suis fructibus mille equites & quingentos, & peditum triginta millia, ne mille quidem numero alit. Res autem declarauit, non præclarè ab eis hanc constitutam esse rationem. Neque enim plagam unã pertulit ciuitas, sed paucitate ciuium funditus interijt. Quanquam fama est eos superioribus regibus donasse aliquos ciuitate: ex quo factum sit, ut urbs tũ cum bellũ multos annos gereret frequentaretur. atq; aiũt aliquando Spartiatis decẽ millia fuisse. Sed tamen siue ita est, siue secus, præstat exæquatis possessionibus urbem uirorum multitudine celebrari. Lex etiam de procreandis liberis huic rationi contraria est. Cum enim cuperet is qui leges Spartis dedit quàm plurimos Spartas esse ciues, adhortatus est, ut quàm maximum liberorum numerum procrearent. Est enim apud eos lex, eum qui tres filios suscepisset, præsidii, & stationis: qui quatuor, omnium munerum uacationem habere. Atqui perspicuum est, si multi sint, & ager ita diuisus sit, multos pauperes futuros necessariò. Quinetiam Ephororũ ratio uitiosè constat. Nam cum huic magistratui rerum maximarum permissa sit potestas, ijque qui ei præsunt è populo omnes sint, sæpe eueniet, ut magistratum adipiscantur homines admodum egentes, qui inopia coacti Venalia omnia habebunt. Quod cum sæpe antea declararunt, tum hoc tẽpore in Andrijs. quorum quidam pecunia corrupti, quantum in ipsis fuit, totam ciuitatẽ funditus euerterunt. Et quia hic magistratus plus potest quàm satis sit, estque par tyrannidi, ij populares esse etiam reges coëgerunt, ut hac etiam parte Resp. detrimẽtum caperet. Populare enim ciuitatis genus ex Rep. natum est, ea quæ est in optimorum potestate. Ac Rẽpub. quidem

hic magistratus continet, quoniam quietus est populus, quòd ei ad summum magistratum aditus pateat. Itaque siue eius qui leges scripsit prouidentia, siue fortuito & casu id accidit, certe Reip. conducit, cum præsertim si qua Resp. in suo statu salua semper futura est, ea & stare partes omnes ciuitatis & permanere uelle debeat. Ac reges quidem ut eo sint animo, facit regia dignitas: ut clari & boni uiri, senatorius ordo, quoniam hic magistratus uirtutis est merces: ut populus, Ephoratus, ad quem aditus patet omnibus. Sed hic magistratus suffragijs mãdari debuit omnibus, non ea ratione qua hodie mandatur. Est enim nimium puerilis. Et quoniam iudicia eis qui sunt uulgò, permissa sunt de rebus magnis, ob eam causam eos non suo arbitratu iudicare melius fuit, sed ex scriptis legibus. Genus etiam uiuendi quod sequuntur Ephori, instituto ciuitatis minimè congruit. Nam cum sit dissolutius, cæterísque in rebus seuerius & durius, fit ut non possit ferri, sed clam à lege discedentes uoluptatibus corporis perfruuntur. Ne Senatorius quidem ordo apud eos rectè constitutus est. quanquam enim hoc dici potest, Reip. rationibus conducere, senatores esse qui æquitatis laude ualeant, educatíque sint & instituti probis moribus, tamen in eorum potestate esse per omne tempus ætatis rerum grauissimarum iudicia, de hoc dissensio est. Est enim ut corporis, sic animi senectus. Cum autem ea ratione instituti sint, ut etiã is qui leges tulit eis ut nõ bonis uiris diffidat, id minime tutum est. Atqui multis in rebus Remp. & sordidè & ambitiosè administrare uidere licet eos, quibus ad hunc ordinẽ patet aditus. Quocirca melius esset eos rationes referri. Nunc autem non referunt. Ephororum autem potestas rationem poscit gesti magistratus ab omnibus, quod Ephoratus nimis magnum donũ habet. Nos autem non isto modo cõfirma-

mus rationes referri oportere. Iam & cooptatio senatorũ iudicio ipso puerilis est, & eum magistratum petere, qui dignus sit non rectum est. Debet enim & uoluntate sua, & inuitus uenire ad imperium is qui dignus est magistratu. Nũc *uerò quod in reliqua* Reip. *descriptione, hoc etiam loco legislator facit, ut quos ciues cupiditate gloriæ & ambitu imbuit, iisdem in cooptandis senatoribus utatur.* N*emo enim magistratũ petit, qui nõ gloria ambitioneq́ue ducatur.* Et *certe ad scelera malaq́ue omnia quæ uoluntate suscipiuntur, fere uel ambitione homines uel pecuniæ cupiditate impelli solent.* De *regia autem potestate. sit'ne melius ea ciuitates regi, nec ne, alia disputatio est.* Me*lius quidem certe esset, non eo more quo paßim hodie utuntur sed reges ex sua quemque uita iudicari. Eum autem qui leges scripsit, desperare se posse reges ad uirtutem & bonitatem deducere, argumento illud est, quòd eis ut non satis bonis diffidit.* Q*uocirca legatos hostes una misit, atque in regum discordia salutem* Reip. *esse existimauit.* Neque *uerò sodalitates, quæ phiditia dicuntur, præclarè sancitæ sunt legibus.* Decuit *enim publicè potius, ut in* Creta, *omnia suppeditari, cõuentũq; fieri.* Apud Lacedæmonios *autem suum quisque conferre debet, etsi nonnulli sunt ualde tenues qui hos sumptus sustinere nõ poßint. ex quo fit, ut nõnihil accidat contra eius qui leges scripsit uoluntatẽ & sententiã.* V*ult enim hoc de sodalitatibus institutum esse populare, cum hoc pacto sancitum, quiduis potius quàm populare uideatur.* Neque *enim admodum pauperibus aditus patere ullo modo potest, cum interea hi fines & termini* Reip. *apud eos patrij constituti sint, ut qui hoc munus ferre nequeat, nulla cum eis societate & cõmunione iungatur.* Le*gem autem quæ de nauarchis lata est, & alij nonnulli improbarũt, & rectè improbãt. Seditiones enim inducit in ciui-*

tatem. Nam *cum reges imperatores sint,perpetua classis præfectura fere alterum regni locum tenet in ciuitate*. Atque id *quod legislator sibi proponit,in eam reprehensionem incurrere potest,quam persecutus est* Plato *in lib.de legibus*. Nam *ad bellicam uirtutem,quæ pars uirtutis est, quæque ad uincendũ ualet, omnis legum descriptio dirigitur*.Itaque *qui bello salutẽ adepti sunt,in imperio cõciderũt propterea quòd pace & ocio uti nesciant, neque ullam artem aliam bellica meliorẽ excoluerant*. Hoc *autem peccato illud non est leuius, quod ea bona de quibus digladiari homines solent,uirtute magis procedere quã uitio existimabant, atque id quidem præclarè*. Quòd *autem hæc ipsa uirtuti anteponenda ducebant, non præclarè*. Pecuniarum *etiam publicarũ ratio apud* Spartiatas *non rectè collocata est*. Neque *enim in ærario quicquam est,ut cum grauia bella gerere coguntur, ægre pecunias conferant*. Nam *quoniam plurimũ agri tenent, non exquirunt inter se quæ conferre debeant, ex quo legislatori insiuenit,ut quæ re utilitati consuluisse uidebatur, ex ea maximum detrimentum* Resp.*cepe-rit*. Nam *& ciuitatem pecunijs exhausit, & priuatos homines ad pecuniæ cupiditatem impulit*. De Lacedæmoniorum Rep. *hactenus dictum sit*. Hæc *enim sunt reprehẽsione dignissima*.

VIII. *Huic est finitima* Cretensis,*in qua pauca insunt non deteriora,minus splendida permulta*. Nam Cretũ Respublica,Lacedæmoniorum *maxima ex parte imitata esse & uidetur & dicitur*. Et *multæ res ueteres minus perfectæ atque absolutæ quàm nouæ uidentur*.Dicitur *enim* Lycurgus *cũ* Charilaï *regis tutela relicta,procul à patria abesset,in* Creta *multos annos contriuisse propter cognationem*. Erant *enim* Lacedæmoniorum *coloni* Lyctij.Sumpserunt *autem ij qui in coloniam deducti erant,eam legum descriptionem, quæ in ijs uigebat qui ea*

loca incolebant. Itaque accolæ nunc ijsdem legibus utuntur, tãquam eas Minos primus scripserit. Hæc autem insula percommodè ad imperium Græciæ nata atq; sita uidetur. Nã & toti mari imminet, cum ferè Græci omnes mare accolant, & abest paulũ hinc Peloponnesus, illinc Asiæ locus is, qui est ad Triopium & Rhodum. Quocirca maris imperium Minos obtinuit, & insulas alias depopulatus est, in alias colonos misit: ad extremum cum Siciliam inuaderet, illic ad Caminum excessit è uita. Cretensis autem descriptiõ & ratio, Laconicæ proportione respõdet. Vt enim apud Lacedæmonios serui, qui ab illis Hilotes dicũtur, arãt: sic apud Cretes, Accolæ. Apud utrosq; sodalitates sunt, & quõdã Lacones, non Phiditia, sed Andria, ut Cretes nominabant. Ex quo perspicuum est id genus sodalitatis illinc fuisse translatum. Similis est etiam ratio Reip. Nã & Ephororum eadem est auctoritas ac potestas, quæ eorum qui Cosmi appellantur in Creta, nisi quòd Ephori sunt quinq; numero, Cosmi decẽ: & Gerones pares sunt senibus, quos Cretes Consilium uocant. Regale autem ciuitatis genus fuit primum, deinde id Cretes repudiarunt, principatumque in bello Cosmi tenent. Omnibus in Senatu datur locus, sed nullius sententia ualet, nisi senum & Cosmorum decretis assentiatur. Ac sodalitatis quidem melius à Cretibus quàm à Lacedæmonijs habita ratio est. Lacedæmone enim uiritim suam quisq; partẽ conferũt, alioqui, lex, quemadmodum supra dictum est, eos ratione Reipublicæ priuat. At in Creta hoc potius fit publicè. De omnibus enim fructibus, & pecudibus quæ percipiuntur ex publicis, & copijs quas accolæ afferũt, pars alia deorum sacris, publicisque muneribus, alia sodalitatis epulis cõsecrata est, ut publicè omnes & mulieres & pueri & uiri alantur. Multa autem sapienter de tenuitate & continentia in ui-

ctu is qui scripsit leges, disseruit. Ad mulierũ etiã diuortia, ut ne multos filios procrearent, cõcubitu mariũ inter se præscripto, illos philosophorũ more hortatus est. quod utrũ uitiose & improbè, nec ne fecerit, alius erit disputandi locus. Perspicuũ est igitur ea quæ ad communem uictum pertinent, melius apud Cretes quàm Lacedæmonios esse instituta. At Cosmorum potestatem quàm Ephororum deterius. Quod enim malum est in Ephororum magistratu, ut quiuis passim eum adipiscatur, id etiam in illis inest. Quod autem illic Reip. prodest, hic deest. Illic enim quia mandatur omnibus, populus cui ad summũ magistratum aditus patet, Rẽp. esse saluã cupit. hic non ex omnibus Cosmi deliguntur, sed ex certis familijs, ex ijsq; qui Cosmi fuerint, senatores cooptantur. De quibus eadem dici possunt, quæ dicta sunt de ijs qui Lacedæmone creantur. Nam & non referre eos rationem gesti magistratus magistratumq́ue perpetuũ gerere, maius est eis præmiũ quàm pro dignitate: & nõ ex scriptis legibus imperare, sed suo quenq; arbitratu ac libidine, plena res periculi uidetur. Nam ꝙ populus cui negantur hi honores in otio uiuit, non est argumento, id præclarè constitutũ. Nihil enim Cosmis quæstus propositũ est, sicuti est Ephoris, qui quidem procul ab ijs qui corrumpant, habitẽt in insula. Quamq; huic morbo medicinam adhibent, ea absurda est, nec ad societatem ciuilem, sed ad dominatum aptissima. Sæpe enim Cosmos nonnulli coëuntes uel collegæ, uel priuati eijcere solent. Cosmis etiam interim licet abire magistratu. quæ certè omnia melius esset lege fieri, quàm hominum quæ non est tuta regula, uoluntate. Omnium autem uitiorum, nullum neque fœdius neque deterius ea cõfusione quam potentes coniurati sæpe inducunt, cum pœnas Reip. nolunt pendere. Ex quo perspicuum est, hac descriptione particulam aliquã Reip.

non Rempublicam, sed dominatum contineri. Solent etiam plerunque populo, amicisque subornatis id genus ciuitatis quod unius dominatu tenetur constituere, atque inter se bellis ciuilibus dimicare. Ecquid interest utrum hoc tale malum grassetur, an quodam tempore iam non stet ciuitas eiusmodi, ciuilisque societas dirimatur? Ciuitas profecto eiusmodi, periculis oportuna est, si qui eorum qui possunt aggredi uellent, sed quemadmodum dixi, eam loci natura tutatur, qui inde procul peregrinos & exteros remouit. Itaque & Cretibus sui accolæ in fide permanent, & Hilotes sæpe defecerunt: quoniã cũ externo imperio Cretes nulla societate iuncti sunt. Sed recẽs externum bellum in insulam translatum est, quod quàm sint illic infirmæ leges indicauit. Hæc habui quæ de Rep. Cretum dicerem.

Carthaginenses etiam præclara Republica utuntur, & cum multa egregiè instituta habent, si cum cæteris conferantur, tum uel maximè quædam, quæ ad Lacedæmoniorum Rẽp. similitudine accedant. Hæ enim Respub. tres & inter se finitimæ sunt quodam modo, & cæteris ualde dissimiles, Cretum, Lacedæmoniorum, & Carthaginensium, apud quos multa sunt præclarè instituta. Rẽp. autem præclarè cõstitutam esse hinc perspici potest, quòd populus integrũ Reipublicæ statum adhuc seruauit: neque seditionis, quod quidem commemoratione digna sit, author fuit unquam, neque tyrãnum probauit. Lacedæmoniorum autem Reip. par est ac similis. Nam & uictus communis sodalitatum Phiditijs, & centumquatuor uirorum magistratus Ephoris pares sunt, nisi ꝙ nõ deterior est horum institutio, cum Ephororũ magistratum quiuis passim adipiscatur, hunc optimates. Regibus etiam atque Senatui eadẽ ratione reges ac senes qui illic instituti sunt respondent, sed hoc me- IX.

lius quòd reges nec ex eadem familia & gẽte, nec ex qualibet creãtur, etsi in ea gente qui ex ijs deligũtur aliqua sit uirtutis, siue ætatis præstantia. Quibus enim hominibus rerum uel maximarum potestas permissa est, ij si tenues sint, & maxima detrimenta afferunt, & Lacedæmoniorum *Reip. iam attulerũt.* Ac *si qua sint in hac* Rep. *quæ propter nimiam progreßionẽ reprehendi improbarique poßint, quæ certè sunt plurima, ei sunt cum cæteris omnibus communia, de quibus diximus.* Eorũ *autem quæ ad causam* Reip. *quæ in potestate est optimorũ & omnino* Reip. *pertinent, partim ad populum magis, partim ad eam* Remp. *cui pauci præsunt inclinat.* Nam *alia ferre, alia nõ ferre ad populum,* Regum *& senum ius est, si unum idemq; omnes sentiant: sin dissentiant, populi ius est. Quæ autem hi retulerint, nõ solum ius est populo approbare, ac sequi magistratuum sententiam, uerum etiam de ijs iudicare. Quòd si quis uelit ijs quæ referuntur contradicere, ei conceditur. quod in reliquis* Rebusp. *non licet.* Nam *ꝙ* Quinqueuiratus *cui multarũ rerum & grauium ius est, ab illis creatur, &* Cẽtũuiratus *qui est summus magistratus, à* Quinqueuiris, *quodq; hos magistratus diutius gerunt quàm cæteros, (nam & cum abierunt magistratu, & cùm designati sunt imperant) hoc in eo genere* Reip. *cui pauci præsunt numerandum est: ꝙ autem nullum præmium eis proponitur, neque sortitò mandatur, & si quid aliud tale est: quòd deniq; iudicia omnia fiunt à magistratibus, nec alia ab alijs, quemadmodũ apud* Lacedæmonios, *ad id ciuitatis genus accommodandum est, quod est in potestate optimorũ.* Status *autem* Carthaginensium *ex eo genere imperij cui præsunt optimi, in id cui pauci, commutatur maximè, quadam ratione quæ multis probatur.* Non *enim optimum quenq; solum, sed etiã opulentißimum creari putant oportere, quòd inops præclarè*

magistratũ gerere, & in ocio uiuere non queat. Cùm ergo proprium sit eius Reip. quam pauci administrãt, mãdare locupletißimo cuiq; magistratum, eius autem quæ in optimorum potestate est, uirtuti: profectò descriptio hæc Reip. tertia erit, qua etiam Carthaginenses utuntur, cum præsertim hæc duo cum in omnibus, tum in maximis magistratibus, ut regibus & imperatoribus mandandis sequantur & spectent. Debet autem maximo uitio dari legum scriptori hæc ex genere optimati cõmutatio. Hoc enim iam ab initio necessario uidendum est, ut optimi in pace poßint uiuere, ut à decoro ne discedant, neque in magistratu, neque priuati. Quòd si opibus & copijs ocij gratia consulendum est, malè se res habet, cum summus quisque magistratus, ut regnum, & munus imperatorium, pecunia contẽditur. Diuitias enim in maiore honore & precio hæc lex habet quàm uirtutem, atque in totam ciuitatem pecuniæ cupiditatem infundit. Quæcunque autem opinio de cuiusque rei honore ac precio in principibus extiterit, eadem in cæteris ciuibus necessario secutura est. & qua in ciuitate non maximus uirtuti honos tribuitur, in ea optimus ciuitatis status stabilis & firmus esse nullo modo potest. Hoc uerò cõsentaneũ est, ut ij qui emũt magistratus, quæstui habere assuescant Rẽp. cum ad eos largitionibus ascenderint. Haud enim uerisimile est, pauperẽ eumq; bonũ uirum uelle habere quæstui Remp. improbum autem nolle, qui quidem imperium largitione sit adeptus. Itaq; ijs qui habent à natura adiumenta rerum gerendarũ, abiecta omni cunctatione, adipiscendi magistratus sunt, & gerenda Resp. est. Quo melius fuit, si legum scriptor bonorum uirorum copiam prouidebat fore, attamen eorum ocio consulere in magistratu. Atque etiam uitiosum est, eundem multos magistratus gerere, quod apud Carthaginenses gloriæ ducitur. Vnus enim unum

munus & officium optime exequitur. Idque ut fiat legum scriptori prouidendum est, non sanciendum, ut idem & tibicen sit & sutor. Quocirca in magna ciuitate quo pluribus ad honores aditus patet, cò id & ad ciuilem societatem & ad populare ciuitatis genus aptius est, & accõmodatius. quodq; à pluribus, id omne, ut dixi, & melius & celerius conficitur. id quod in bellicis nauticisq; muneribus perspici licet, in quibus per omnes diffusa est imperandi parẽdique ratio. At cum ciuitas eo genere imperij regitur, quod in potestate paucorum est, hoc effugiũt optime, quòd ut semper aliqua ciuitatis pars copiosa & locuples sit, reliquam in alias ciuitates quasi in colonias deducunt. Hac enim ratione medentur Reip. eãq; constituũt. Atqui hoc forte, temere, ac casu fit, cum legum scriptor, ne inter ciues seditio oriri queat, diligentia sua prouidere debeat. Nũc si calamitas aliqua incidat, secedatque plebs, nullum pacis remediũ leges afferre possunt. Ac de Lacedæmoniorum quidem, Cretiũ & Carthaginensium Rebusp. quæ iure laudantur, hactenus.

X. *Eorum autẽ qui aliquid de Rep. disseruerũt, nõnulli in gerendis rebus non sunt uersati, sed uitam priuatim in ocio traduxerũt: de quibus omnibus si quid memorabile est, id fere cõmemorauimus. Alij leges scripserũt, quorũ partim suis ciuitatibus, partim nõnullis gẽtibus & nationibus, cum ipsi Remp. administrassent, quorum alij leges modo scripserunt, alij etiã de Rep. ut etiam Lycurgus, ut Solon, qui & leges dederunt, & Respu. constituerunt. De Lacedæmoniorum Rep. diximus, Solonem autem nonnulli quidem sapientem fuisse legum scriptorem existimant. Nam & ciuitatis statum qui in manu est paucorum, qui ualde immoderatus esset, eum sustulisse, & populum à seruitute uindicasse, & in patria sua constituisse id genus Reip. quæ est in populi potestate, Rep. præclare tem-*

perata atq; permixta. Esse enim Ariopagi consiliū eius Reip. proprium cui pauci præsint, magistratuum autem mandandorum rationem eius quæ in potestate est optimorum, iudicia, popularis. Solon autem illa duo quæ prius erant mea quidem sententia non sustulit, cōsilium, & magistratuum deligendorū rationem, populare uero genus constituit, cum iudicū decurias fecisset ex omnibus. Itaq; nōnulli ei uitio uertūt, quòd alterum sustulerit, iudicio & foro ad quod sortitò deligebātur, data omnium rerum potestate. Quādo enim hoc conualuit, tū populi quasi tyranni animo obsecuti, Remp. in eam qua nunc utimur, popularem commutarunt. Ac Ariopagi consilij auctoritatem Ephialtes & Pericles imminuerunt, Iudicibus mercedem Pericles statuit, atque hoc modo populares omnes augendo Remp. ad popularem statum, qui nunc est, deduxerunt. Quanquam non Solonis hoc iudicio et studio, sed casu potius accidit. Nam cum populus bello Medico præfecturæ classis auctor extitisset, sustulit animos: perniciososque patronos suæ causæ adhibuit, bonis Remp. contrà gerentibus. Alioqui Solon eam populo potestatem dedit, quæ maximè necessaria erat, ut & magistratus mandaret, & eorum quæ quisque in magistratu gessisset rationem reposceret: cum præsertim populus nisi eius sit hoc ius, & seruitute opprimi soleat, & ob eam causam ad bellū inimicitiasque se conuertere. Magistratus autem omnes ex censu descripsit, ut primores ciuitatis & locupletes, qui quingentos modios & iugera haberēt, aut qui ex tertio censu equites appellarentur, eos soli adipiscerentur. Quartum censum attribuit intercenarijs, quibus ad honores iter præcluditur. Scripserūt etiam leges & Zaleucus Locris ijs qui ad occidētē pertinent: & Charōdas Catinēsis suis ciuibus, alijsq; Chalcidicis ciuitatibus, quæ sunt Italiæ & Siciliæ finitimæ. Volunt

etiam nonnulli. Onomacritum primum ſcribendarum legum laude ualuiſſe, eumque in Creta hanc artem excoluiſſe, quo diuinatione admonitus acceßiſſet cum Locrus eſſet, denique cũ Thalete magnã ei neceſſitudinem fuiſſe. Thaletis autem auditores fuiſſe Lycurgum & Zaleucum, Zaleuci Charondam. Sed hæc qui dicunt, dicũt inſcitia temporis. Scripſit etiã Thebanis leges Philolaus Corinthius. Fuit autẽ Philolaus ex gente Bacchiadum, qui poſtea quàm amator fuiſſet Dioclis eius qui uicit ludis Olympicis, ut ille exoſus amorẽ matris Alcyones relicta patria Thebas ſe cõtulit, illic uterq; exceßit è uita: uiſunturque nunc etiam eorum ſepulchra, quorum ex utroq; alterum uideri poteſt, cum interim ex alterius ſepulchro Corinthiorum ager conſpici poßit, ex alterius non poßit. Ferunt enim fabulæ ſic eos præſcripſiſſe, Dioclem quidem propter animi offenſionem, ut ne cerni poſſet ex terræ tumulo Corinthius ager: Philolaum autem, ut poſſet. Hanc igitur ob cauſam apud Thebanos habitarunt, quibus leges Philolaus ſcripſit, cũ de alijs quibuſdam rebus, tum de procreandis liberis, quas uocant illi τικτικὸς *.i. leges de procreandis liberis. atque illud ab eo proprie lege ſancitum eſt, ut numerus hæreditatum ſeruetur. Charondæ autem nulla propria eſt, niſi iudicia de falſis teſtibus. primus enim de eo diſputauit. Accuratione autem, diligentia & elegantia in ſcribendis legibus eos etiam qui nunc ſunt, legum ſcriptores, longe multumque ſuperauit. Philolaï eſt poſſeßionum inæqualitas. Platonis autem, & mulierum & filiorum & bonorum communitas: communis et mulierum uictus: & præterea lex de ebrietate, ut ſobrij ſint præfecti cõuiuiorum: & de exercendis bellicis officijs, ut in meditatione & exercitatione ipſa utraque manu utantur, quòd dextra manus utilis eſſe minimè debeat, læua inutilis. Draconis ſunt le-*

ges, sed quas Rep. constituta scripsit. In eius antē legibus nihil legitur, nec cuius fuerit inuentor, nec quod sit memorabile, nisi pœnarū acerbitas Scripsit etiā Pittacus leges nō Remp. Lex *autem illa eius est, ut ebrij si quem pulsauerint, grauiores dēt pœnas, quàm si id fecissent sobrii.* Nam *quoniam maior est numerus eorum qui uinolenti insolescant & alios uerberent, quā sicci, non habuit rationem ueniæ, quæ potius ebrijs danda sit, sed utilitatis.* Androdamus etiā Rheginus *leges scripsit* Chalcidensibus *ijs qui sunt in* Thracia, *cuius* extant *de cæde leges, & de hæreditatibus.* Quanquam *nihil ei tanquam auctori & inuentori tribui potest.* Ac de Rerumpub. cognitione ac scientia, *& earum quæ principatū tenēt, & earum quæ à nonnullis constitutæ sunt, hactenus.*

ARISTOTELIS DE REPVB. LIB. III.

C VI *proposita est ad consyderādum ciuitas, quæ ac qualis quæque sit, is fere primum debet, quid ciuitas sit, uidere. Nunc enim hac de re omnis est dissēsio, alijq; ciuitatē aiūt hāc attulisse dubitationē, alij nō ciuitatē sed imperij genus cui pauci præsint, aut certe tyrannum.* Nos *uiri ciuilis & scriptoris legum, omnem curam & industriam in ciuitate constituenda po sitam uidemus.* Respubilca *autem eorum qui eandem incolunt ciuitatem, quædam descriptio est. Cumque ciuitatis concretum quiddā sit, quemadmodū aliud quid totum, cōstetque ex multis partibus, profecto prius quærēdus est ciuis.* Nam *quoniā multitudo quædam ciuium est ciuitas, fit, ut quis sit appellandus ci uis, exquirendum esse uideatur peæsertim cum de ciuis appellatione sæpe controuersia oriatur, quod non eundem o mnes*

ciuem esse concedant, sitque aliquis in populari genere ciuitatis ciuis, qui in imperio cui pauci præsint, ciuis minime habeatur. Ac *eos quidem qui alio quouis modo hanc adepti sunt appellationem, uelut eos qui ciuitate donati sunt, prætermittere debemus.* Ciuis *autem non ex eo iudicandus est, quòd eandem ciuitatem incolat. municipes enim & serui eandem incolunt: neque ij habendi sunt ciues, quibus inter ipsos ita est officij iurisque societas, ut & causam dicant & litigent, hoc enim iuris est etiam inter eos, inter quos tesserarũ communio est.* Quãquam *municipes non omnino eius sunt participes societatis, sed quemadmodum pueri qui nondum uirilem togam sumpserunt, aut senes qui exauctorati sunt, sic illi ciues dicendi sunt quodammodo, non ciues omnino, sed cum adiunctione, hi ciues inchoati, illi ueterani.* Nihil *enim interesse hinc perspici licet, quòd eum qui ciuis sit omnino, quærimus, & eum cui hæc quasi nota quæ elui debet, non sit inusta. quandoquidem & de ijs quibus ignominiæ nota inusta est, & de exulibus hæc eadem quæri refellique possunt.* Ciuis *autem qui omnino ciuis est, alia re nulla definitur, quàm iudicij magistratúsque communione.* Magistratus *uerò alij tempore distincti sunt, ut quosdam non liceat omnino eundem bis gerere, aut præscriptis quibusdam temporibus: alijs nullum tempus præfixum est, cuiusmodi sunt iudex & senator.* Et *quanquam sunt, qui hos tales magistratus esse negẽt, ob eamque causam eis iter ad magistratus præcludant, tamen ridiculum est, eis qui summa potestate præditi sint, adimere magistratum.* Sed *nihil nostra interest, cũ præsertim in nomine omnis uersetur controuersia.* Incertum *est enim quo nomine cõmuni uterque iudex atque senator appellari debeat.* Explicandæ *autem rei gratia, appellemus nullis certis temporibus circũscriptum liberumq; magistratum.* Ita *in ciuium nu-*

mero eos reponimus, qui huiusmodi societate communionéq; cõtinentur. Ergo qui ciuis maxime ciues omnes, de quibus dixi, cõtinet, is fere huiusmodi est. Intelligendum est autem, earum rerum quarum subiectæ res specie differant, quiddã esse primũ, quiddam secundum, & sic deinceps: aut nihil omnino aut parũ, quatenus tales sunt, commercij habere cum illis. Atqui Respub. inter se specie differre cernimus, earumq; partim posteriores esse, partim antiquiores. Nam & earum quæ labefactãtur, & carũ quæ collabuntur, posterior sit origo necesse est, quàm earum quæ labefactari nequeunt. Quas autem collabi dicamus, pòst intelligetur. Ita fit, ut alius etiam in alio Reip. genere sit ciuis. Quocirca in eo genere Reip. quod est in populi potestate, ciuis est maximè is quem diximus: in cæteris generibus, ut possit haberi in tali numero, nõ tamẽ necesse est. Nõnullis enim nec populus est, nec senatus legitimus, sed indictus, & ius dicũt uicißim. ut Lacedæmone in causis alijs rerum quæ contrahuntur, alius Ephorus ius dicit, in causis cædis senes, & in alijs alius fortasse magistratus. Eadem est ratio Carthaginensium. Omnes enim causas magistratus quidam iudicant. At enim ciuis definitioni adhibetur correctio, quãdoquidem in alijs Rebuspublicis non magistratus perpetuus, senator aut iudex appellatur, sed eorum magistratui certum tempus præstitutum est. Eorum enim aut omnibus aut quibusdam permissa est iudiciorum uel omnium uel aliquorum potestas. Ac ciuis quidem quis sit, ex his facile perspici licet. Cui enim concessa est sententiæ dicendæ, uel iuris dicundi potestas, eum ciuẽ huiùs uel illius ciuitatis esse dicimus. Ciuitas autem est horum talium quæ satis munita sit rebus ad uiuendum necessarijs, multitudo. Definiunt autem nonnulli usu ciuem eum, qui ex utroque parente ciue sit, non ex altero tantummodo, ut ex patre, uel ex

matre. alij etiã ad plures uolũt pertinere, ueluti ad auos duos, aut tres, aut etiam plures. His ita accommodatè ad Remp. & cito constitutis, nonnullis in dubium uenit, tertius ille aut quartus quo tandem modo ciuis sit futurus. Gorgias quidem Leontinus partim fortasse quod non haberet quod diceret, partim ꝙ sententiam suam fronte occultaret, confirmauit, ut mortaria sunt quæ ab artificibus effecta sunt: sic Larissæos eos esse, qui ab artificibus facti essent. Esse enim quosdam Larissæorũ effectores. Sed hoc unum ac simplex est. Etenim si ex definitione quæ tradita est, in ciuitatis societatem uenissent, certè ciues fuissent, præsertim cum illud ipsum ex utroque ciue ortum esse, in primos qui incoluerunt ciuitatem uel condiderunt, conuenire nequeat. Illud autem potius dubitationẽ afferat in ijs qui mutato ciuitatis statu, ciuitate donati sunt. Quod Athenis fecit Clisthenes exactis tyrannis, qui multos peregrinos & seruos municipes in numerum tribuum ascripsit. Quãquam omnis hæc quæ cum istis est controuersia, non in eo uersatur, quis ciuis sit appellandus, sed iure, an iniuria. Illud etiam quæri potest, sit'ne ciuis quisquam nisi iure sit, quòd idem ualeat iniquus, quod falsus. Quoniam autem quosdam magistratus præesse uidemus cõtra leges, quos præesse illos quidem concedimus, sed non rectè, & ciuis magistratu quodã & imperio definitus est, (cui enim ad hunc uel illum magistratum aditus patet, is est, ut diximus, ciuis) profecto hos etiam ciues dicere debemus: de eo autẽ, iure, an contra iura, cũ eo prior cohæret quæstio. Illud enim nõnulli quærunt, quãdo ciuitas fecit, & quãdo non ciuitas, ueluti cum ex eo ciuitatis statu qui est in paucorũ potestate aut in tyrannorum uita, in eum mutatur Resp. cui populus præest. Tum enim nec conuentis stare uolunt nonnulli, quòd non ciuitas, sed tyrannus eum ciuitate donauerit, nec alia eiusdem generis ser-

uare quasi quædam Respublicæ uincendi causa,non ut uniuersorum utilitati consulatur,sint constitutæ. Quapropter si nonnullæ Resp.in potestate sint populi,hoc pacto certè confitendum est,huic ciuitati æquè & huius Reipub. & eius cui pauci præsunt,& eius quæ à tyrannis administratur, officia atque actiones esse tribuendas. *Huius autem quæstionis explicatio propria hoc loco uidetur,quo tandem modo eadem ciuitas, aut non eadē,sed alia dicenda sit? Ac perspicua huius rei quæstio in loco hominibusq; uersatur. fieri enim potest ut locus & homines coniuncti semper sint, & ut alij alium locum incolāt. Atque hæc facilior quæstio est. Nam cum multis modis dicatur ciuitas,est quodammodo huius quæstionis facilis explicatio. Quod eodem modo iudicandum est, cum homines locū eundem incolunt,qua ex re ciuitas una esse existimanda est.non enim ex mœnibus. quippe cū Peloponneso una mœnia liceat circūducere. Cuiusmodi fortasse est Babylon,omnisque quæ gentis potius quàm ciuitatis circūscriptionem contineat. quæ quidem cum capta esset,fama est tertio die, quandam partem urbis non sensisse. Sed hæc res alio loco commodè disputabitur. Nam magnitudo urbis ei cognita esse debet,qui in Rep.uersatur,& utrum unam an plures esse utile sit. At uerò si ijdē sint eiusdem loci incolæ, utrum quoad idem incolarum genus maneat,eadem urbs appellanda sit: etiam si alij intereant semper, alij oriantur,quemadmodum fluuios eosdem soliti sumus dicere,eosdémque fontes,etsi semper alia aqua cōsequatur, & alia erumpat: an uerò homines ijdem ob eam causam dicēdi sint,& urbs alia,quæstio est. Etenim si societas quædam est ciuitas,eáque ciuium societas,certè si Reip.mutetur forma & status,ciuitatis etiam status mutetur necesse est. quemadmodū Chorum interdum Comicum,interdum Tragicū esse dicimus, cum sæpe* II.

ijdem sint homines. Itemque omnem aliam communionem et cõpositionem diuersam dicimus, si aliud genus sit cõpositionis, ut luti concentum eorundẽ sonorum alium esse dicimus, interdum, quia Doricus, interdũ quia Phrygius. Quæ cum ita sint, perspicuum est eandem ciuitatem maximè habita ratione Reipub. esse dicendam. Nomine autẽ alio, aut eodem eam appellare licet, tũ si ijdem, tum si omnino alij eam homines incolant. An autem æquum sit decidere de rebus, nec ne, cum in aliud Reipub. genus mutatur ciuitas, alia disputatio est.

III. *Deinceps utrum eadem uirtus uiro bono & bono ciui tribuenda sit, necne, uidendum est. Atque si hæc quæstio tractanda est, uirtus & officium ciuis primum pingui quadam Mineruа planeque exquirẽda est. Vt igitur nauta unus est sociorum, sic ciuem esse dicimus. Nautarum autem etsi dissimilia sint officia (alius est enim remex, alius gubernator, alius proram regit, alius alio appellatur nomine) tamen hoc perspicuum est, quæ cuiusque accuratissimè tradetur definitio, eam officij propriam fore, itemque communem quãdam in omnes esse casurã. Officium est enim eorum omnium nauis saluti prospicere, cum præsertim unusquisque nauta eius cupiditate ducatur. Similiter cum ciuium etiam si dissimiles sint, officium sit societatis saluti consulere: societas autem sit ipsa Respub. efficitur, ut uirtus officiumque ciuis ad Rẽp. referatur. Quod si plura sunt Reip. genera, profectò illud perspicuum est, boni ciuis unum munus & officium perfectum esse non posse. Et quanquam perspicuum est, fieri posse, ut is qui bonus sit ciuis, uirtutẽ ex qua bonus uir nominetur, nõ consequatur, tamen alio etiam modo licet disputando eodem sermone de optimo ciuitatis statu disserere. Nam quoniam ex omnibus qui probi sint, constare ciuitas nullo modo potest, omnes autem suum quisque munus*

præclare obire debent, idque à uirtute proficiscitur: quoniãq; ciuium omnium eadem uirtus esse non potest: certè nunquam una eademq; ciuis & boni uiri futura uirtus est. Nã & boni ciuis uirtus in omnibus inesse debet, quòd hoc modo ciuitas optima erit necessariò, & uiri boni non potest, quin necesse sit omnes bonos esse ciues eos, qui beatam Remp. incolant. Praeterea quando ex dißimilibus rebus constat ciuitas, quemadmodum & animal ex animo & corpore, & animus ex ratione atq; appetitu, & familia ex uiro ac muliere, & rei faciẽdæ ratio ex domino ac seruo, sic ciuitas ex his omnibus, ac pterea alijs dißimilibus formis constat: necesse est non unam esse uirtutem ciuium omnium, sicut non eadem laus est eorum qui chorum agunt, præsultoris, et eius qui illi secundus est. Ex quibus perspicuum est, quamobrem non est omnino eadem uirtus omnium. sit'ne autem eadem alicuius boni ciuis ac uiri uirtus; quæstio est. Nos quidem eum qui sapienter præsit, bonũ ac prudentem esse dicimus, eum autem qui Remp. administret, prudentem esse necessario. Atque etiam disciplinam eius qui imperet statim aliam nonnulli aiunt esse oportere, quemadmodum & cernuntur regum liberi rei equestri & ciuili institui, & ait Euripides, Ne mihi decora, at quæ ciuitas desyderat. quòd sit disciplina, quæ eos deceat qui imperant. Quod si eadem uirtus & eum qui bene præest, & bonum uirum decet, ciuis autem est is etiam qui in aliorum est imperio, fit, ut non eadem omnino uirtus sit ciuis & uiri, etsi alicuius est. Non enim eadem est eius qui imperat & ciuis, ob eamque causam fortasse Iason se esurire dicebat tum cum non imperaret, quod priuatus esse nõ didicisset. Sed tamẽ laudi datur posse & imperare & parere: & ciuis præclari uidetur esse, pos-

ſe bene præeſſe & parere. Si ergo uirtutem boni uiri ponimus eam quæ apta ſit ad imperandum, ciuis autem eam quæ idonea ſit ad utrumque: non erunt utraque ſimilis laudis. utraque ergo ac non eadem eum qui imperat, & qui paret diſcere debere: ciuem autem utrũque tenere, & utraque uirtute eſſe præditũ, hinc intelligi poteſt, quòd eſt imperium domini in ſeruos, quod in rebus neceſſarijs quæ dicuntur, præſtare non neceſſe eſt eũ ſcire qui imperet, ſed uti potius. Alterum autem etiam mancipiorum eſt. Dico autem alterũ, poſſe præſtare ſeruiles actiones & munera. Seruorum autem plura ſunt genera, quòd plures functiones, quarum pars una ijs qui opere manuum utuntur continetur, quales ſunt ij, qui, ut nomen indicat, uictum ſibi manuum opere quærunt, in quibus opifices ducuntur. Itaque apud nonnullos olim ad honores opificibus aditus non patebant ante quàm populi ſumma eſſet poteſtas. Non igitur officia eorum qui parent, aut bonus Reip. gubernator, aut ciuis debet diſcere, niſi forte id ipſe per ſe deſyderet. Neque enim iam efficitur, ut alter ſit dominus, alter ſeruus, eſtque imperiũ quoddam, quo ijs qui eiuſdem generis ſunt, ac liberis imperet. Hoc enim ciuile imperiũ eſſe dicimus, quod debuit is qui præeſt, tum cum alteri parebat, diſcere. Veluti præeſſe equitibus, qui præfecto equitum paruerit: & imperatorium munus ſuſtinere is qui imperatori paruerit, & ordinem, manipulumque duxerit. Quocirca hoc uerè dicunt, non poſſe bene præeſſe eũ qui non paruerit. Horum autem uirtus eſt illa quidem alia, ſed tamen debet egregius ciuis, ut ſcire, ſic poſſe & parere, & imperare. Atque hoc boni ciuis officium eſt, eorum qui utuntur libertate imperium in utramque partem ſcire, & uiri boni utrumque. Quòd ſi alterum genus ſit temperantiæ ac iuſtitiæ, quæ uim habeat imperandi, quoniam eius qui paret, ſed qui

idem liber est: perspicuum est non unam esse uirtutem boni, cuiusmodi est, exempli causa, Iustitia, cuius plura sunt genera, quibus fretus imperabit atque parebit, quēadmodum alia uiri, alia mulieris est & temperantia & fortitudo. Nam & uir ignauus esse uideatur, si ut mulier est, sic fortis sit: & mulier secus ac debet faciat, si ornata ac uenusta sit, ut uir bonus. Quinetiam ratio tuendæ rei familiaris alia est uiri, alia mulieris, quippe cū illius sit quærere, huius quæ parata sunt tueri. At uerò prudentia una uirtutum eius propria est qui imperat. quoniam reliqua eis qui præsunt communes sunt cū ijs qui in eorum sunt imperio. In eo autem qui paret, non prudentia, sed uera tantum eius opinio desyderatur. Est enim quasi effector tibiarum is qui paret, is autem qui imperat, tibicinis, qui usum tenet, locum obtinet. perspicuum ergo est ex ijs quæ diximus, sit'ne eadem uirtus uiro bono, & bono ciui, an alia, & quemadmodum eadem & quō alia, tribuenda. De ciue autem reliqua est etiam quædam quæstio, utrum ciuis sit habendus is, cui ad honores aditus patet, an ij qui in sordidis artibus uersantur, in ciues reponēdi sint. Ac si ij etiam quibus ad magistratus iter præclusum est, in ciuium numerum ascribendi ueniunt, fieri certe non potest, ut hæc ipsa uirtus in omni ciue reperiatur: quoniam hic habetur ciuis. Siu autem nemo horum talium ciuis habendus est, quo tandem in numero est uniusquisque futurus? neque enim municeps, neque peregrinus erit, aut certe hoc nostro sermone nihil absurdum dicemus effici. Nam nec serui in numero eorum de quibus diximus habendi sunt, nec liberti. Sic enim res habet, non omnes ciues ducendi sunt ij, sine quibus stare ciuitas nullo modo potest: quippe cum pueri, & uiri non eodem modo ciues sint, sed hi omnino, illi cum adiunctione, ciues ij quidem sunt, sed imperfecti & inchoati. Ac

olim quidem apud nonnullos serui erant, & ij qui in sordidis artibus uersabātur, & peregrini. Itaque multi sunt huiusmodi etiam hoc tempore. Optimus aūt ciuitatis status nunquam ciuē faciet eum qui in sordido quæstu uersabitur. Quod si hic etiā ciuis habetur, ac certe ciuis quam dixi uirtutem, fateamur ne cesse est non cuiuis, ne libero quidem, esse tribuendam, sed ijs denique, qui à necessarijs muneribus soluti sunt ac liberi. Eorū autem qui necessaria munia obeunt, serui sunt ij qui hæc ipsa ad unius commoda referunt: qui autem ad Reip. sordidi & mercenarij. Ex quibus perspicuum est, si quis parum uelit attendere, quæ sit horum uis & ratio. id enim ex ijs quæ dicta sunt, perspici licet. Nam quoniam multa sunt Reip. genera, efficitur necessario, ut plura etiam sint genera cum ciuium omniū, tum uel maximè ciuium eorum qui parent. Quocirca in aliquo statu ciuitatis necesse est eos qui sordidas artes tractāt, ac mercenarios, in numero esse ciuium: quod in aliquo fieri nō potest, ueluti si quis est ciuitatis status, qui in potestate sit optimorum, in quo & uirtuti honores tribuantur, & pro cuiusque dignitate. Neque enim colere uirtutem potest is qui uitam sordidorum ac mercenariorum agat. In ijs autem Rebuspublicis quibus pauci præsunt, quia ex magno censu ad honores perueniūt, mercenarius ciuis esse nō potest, sordidus potest: quia multi etiam opifices copiosi sunt. Ac Thebis quidem lex erat, ne is qui decē annos foro uænali aut mercatura minime abstinuisset, gereret magistratum. In multis autem Rebuspublicis profertur lex de peregrinis. Qui enim ex ciue matre natus est, is in quibusdam Rebuspub. ciuis habetur. Eadem est apud nonnullos ratio spuriorū, quos tamen ciuium uerorum penuria ciues faciunt. Hominum enim paucitate coguntur isto modo uti legibus. Cùm autē magnus multitudinis numerus suppetit, pri-

mum pedetentim eos qui ex seruo aut serua nati sunt, tollunt, mouentque numero ciuium: deinde eos qui ex mulieribus, postremo eos demum ciues faciunt, qui ex utroque ciue procreati sunt. Ex *quibus perspicuum est plura esse genera ciuium, eumque ciuis nomine dignum esse maximè, cui aditus ad honores pateat, quemadmodum etiam* Homerus *uersibus suis tradidit.* At *ubi hoc ipsum occultum abstrusumque est, id ualet ad fraudẽ eorum, qui eandem urbem incolunt, ut quasi inhonoratum quendam ascititium repellant.* Est *enim quasi municeps is qui magistratus non adipiscitur.* Atque *illud quidem perspicuum est, alia'ne, an eadem statuenda uirtus sit, ex qua uir bonus & ciuis sapiẽs nominetur, quòd alicuius ciuilis societatis idem sit ciuis bonus, qui uir bonus, alicuius alius, atq; ille, nõ quiuis cõti nuo ciuis sit, sed is demũ, qui* Rẽp. *administrat, & cuius unius aut etiam collegarũ potestate* Reip. *cura & diligẽtia nititur.*

Q*uoniam autem hæc exposita sint, nunc quod consequẽs est consyderandũ est, utrum* Respub. *una ponenda sit, ánne plures: & si plures, quæ quotque sint, quæq; earum sit distinctio.* IIII.
Est *quidem* Resp. *ciuitatis descriptio, cum in cæteris magistratibus, tum uel maximè in eo qui principatum tenet: principatũ aũt tenet ubiq; ratio ordóq; ciuitatis, ratio aũt ordoq; ciuitatis aliud nihil est, nisi* Respub. *ueluti in ijs* Rebspublicis, *quæ in populi potestate sunt, primas tenet populus, contráque pauci in ijs quibus pauci præsunt. ex quo fit, ut horum etiã* Rẽp. *ab illa differre dicamus.* Eodemque *modo de cæteris iudicandũ est. primo præponẽdũ est, quis sit* Reip. *propositus finis. ac initij hominis societatísq; ac communionis uitæ genera quot sint, dictum est superioribus libris, in quibus de prudentia domestica & dominatu disseruimus, docuimusque hominem natura aptũ esse animal ad cœtus & societates: ut si nihil mutuo ege-*

rent auxilio homines, tamen coniunctionis uitæ cupiditate du-
cerentur. Sed tamen communis etiam omnium utilitas coniun-
git homines ac consociat, quantum ad quemque bene beatéque
uiuendi ratio pertinet. Atque hic finis coniunctionis est maxi-
mè & publicè omnibus, & priuatim singulis. Conueniunt au-
tem uiuēdi etiam gratia. Inest enim profecto in omnibus quæ-
dam honesti particula, retinētque ciuilem societatem uitæ etiā
modo cupiditate, nisi multum uitæ incommoditatibus difficul-
tatibúsque superetur. Illud autem perspicuū est, perferre mul-
ta mala, calamitates, & miserias multos homines uitæ cupidi-
tate, tanquam insit in ea quædam copiarum affluētia, natura-
lísque dulcedo. Verum principatus quæ diximus genera facile
est exponere, quoniam in ijs libris quos ἐξωτερικοὺς *inscripsi-*
mus, à nobis sæpe de ijs disputatur. Nam dominatus, etsi ea-
dem sit serui ac domini, quos natura instituit, utilitas tamen ad
domini commodum refertur: ad serui, fortuito: præsertim cum
seruo sublato dominatus stare nō possit. Liberorum autem mu-
lieris totiúsque familiæ imperium, quod uocamus domesticum,
aut eorum qui parent gratia constitutum est, aut alicuius rei,
quæ inter utrosque communis est. per se quidem eorum qui pa-
rent, quemadmodum cæteras artes uidemus, ueluti medicinam,
& exercendi artem, fortuitu etiam illorum ipsorum qui impe-
rant. nihil enim prohibet ipsum magistrum ludi interdum unū
esse eorum, qui se exercent: sicuti unus semper est nautarum gu-
bernator. Ac magister quidē ludi, aut gubernator eorum qui-
bus præest utilitati consulit, cum autem ipse unus est eorum, ca-
su ac temerè abest à periculo. Nam & hic nauta efficitur, &
ille cum magister ludi sit, unus eorum qui exercentur. Itaque
magistratus, cum Resp. æquabilitate ciuium & similitudine cō-
stituta est, uicissim uolunt imperare: ac primum, id quod natu-

rale est,uolunt uicissim ministrare, & ipsius cõmodis aliquem rursus inseruire,quemadmodum antea ipse cum praeesset,illius rationibus consulebat. Nunc *autem propter utilitates & quæ ex* Rep.*& quæ ex magistratu percipiuntur, perpetuũ magistratum gerere uolunt, ut si ij qui imperant, semper ualerent, antea cum morbosi essent. Sic enim profecto magistratus ambirent.perspicuum est igitur,omnes eas* Respub.*quæ communi omnium utilitati consulunt,iuri perfecto esse cõsentaneas, quæ autem eorum qui præsunt tantummodo rebus rationibusque consulunt,eas à uero statu desciscere.* Eum *enim dominatũ quo dominus & seruus continentur, imitatur,cum ciuitas liberorũ hominum sit societas atque communio.* V.

His ita constitutis, sequitur ut quot sint Resp. *numero, quæque, uideamus. Ac primum ueras nobis proponemus. His enim expositis,earũ mutationes facile cognoscẽtur.* Quoniam *autem* Resp. *&* Reip.*gerendæ ratio idem declarant,*Rei *autẽ pub. gerendæ ratio in eo est,quod principatum tenet in ciuitate, quoniamque necesse est principatum tenere uel unum,uel paucos,uel certe multos: quando unus aut pauci aut multi publicæ utilitatis causa præsunt, eæ rectæ sint* Respub. *necesse est:eæ autem quæ priuatæ utilitatis gratia,uel multitudinis,ab optimo ciuitatis statu desciscant.* Nam *aut negandi sunt ciues esse ij, qui societate ciuili coniuncti sunt, aut in commodorum societatem uenire debent.uocare autem solemus unius dominatum eum qui omnium utilitati consulit,* Regiã *potestatem:quod autem genus paucorum, sed plurium quam unius,id* Optimatũ *potestatẽ appellamus, aut quia optimi imperant, aut quia eius rei causa quæ est è* Rep.*maximè,eorumque qui* Reip. *communione continentur.*Cum *autem multitudo in* Rep. *administranda omnia ad* Reip. *utilitatem refert, tum communi omnium*

Rerumpublicarum nomine, Resp. appellatur, nec sine causa. Nam cum unus aut pauci praestare uirtute possunt, tum difficile est, multos in omnibus uirtutibus excellere, sed longe difficillimum in uirtute bellica excellere. quippe quae sedem habeat in multis. Itaq; primas tenet equestris ordo, in hoc Reip. genere & eius societate tenentur ij qui arma nacti sunt. Mutatur autem haec genera, regalis potestas in tyrannidē, ea quae est in optimorum potestate, in eā cui pauci praesunt: et ea quae à populo geritur, in eam quam communi omnium nomine Rep. appellari diximus. Nam & tyrannis tyrannorum commodis seruit: & ea quae in paucorum est potestate, locupletum: & popularis potestas, inopum rebus rationibúsque consulit. Neque enim ulla omnium utilitati inseruit. Sed pluribus exponendum est, quid quaeque sit harum Rerumpublicarum. Existunt enim multae quaestiones. Omnes autem qui in omni arte quae uia & ratione constat, philosophorum more disputando uersantur, neque ad officium & actionem solum disputationem accommodant, ij nihil negligere nec praetermittere debent, sed id quod res est de quaque re exponere. Est igitur tyrannis unius dominatus, ut dixi, qui ciuilem societatem in suam ditionem redigit. paucorum potestas cum principatum in Rep. tenent ij, qui facultatibus praediti sunt, popularis autem ciuitatis status contrà cum ij, qui non sunt nacti magnas opes, sed inopes, imperāt. Prima autem quaestio, contra definitionem est. Si enim maior pars rerum copijs abundans plus possit in ciuitate, & popularis ciuitatis status est, cum multitudo primas tenet, itemq; sicubi accidat, ut inopum minor sit numerus, ijque qui meliores sint, plurimum possint in Republica, & si ubi pauci praesunt, ibi in paucorum potestate Remp. esse fatentur: profecto non recta uidetur neque praeclara Rerumpublicarum definitio &

explicatio. Quòd si quis coniungat cum opum abundantia paucitatem hominũ qui præsint, & cum inopia multitudinem, ex eoque Rerumpublicarũ genera distinguat, et nominet Remp. quæ in paucorum sit potestate, eam in qua præsunt locupletes qui numero pauci sint, popularem autem ciuitatis statum, in quo inopes multi: certe alia quæstio est. Quod enim ad genus referemus eas quas commemorauimus Respublicas? eam in qua multi opulenti, & in qua pauci inopes, cum utrique in suis Rebuspublicis plurimum possũt? si modo nullum aliud genus est Reip. præter superiora. Videtur ergo ratio ipsa hoc planum facere, ut pauci aut multi sint ij, quorum in ciuitate maxima sit potestas, forte, temere & casu fieri: illud in eo genere Reip. cui pauci præsunt, hoc in populari statu ciuitatis: propterea quòd copiosi & diuites pauci, multi inopes ac pauperes ubique sint. Itaque non efficitur, ut causæ & rationes quæ allatæ sunt, earum sint distinctiones. Quo autem & ea Resp. in qua pauci præsunt & ea in qua populus, inter se differunt, diuitiæ sunt & inopia: ac necesse est, & ubi opes ad imperandum uocant siue paucos siue multos, ibi esse eum ciuitatis statum, cui pauci præsint, & ubi inopia, ibi statum esse popularem, sed casu fit ac temere, quemadmodum diximus, ut illi sint pauci, hi permulti. quippe cum & pauci rerum omnium copijs abundent, & omnes libertatis communio attingat, quibus causis impulsi utrique de Rep. dissentiunt.

Intelligendũ est autem primum, quos fines & quasi terminos constituant & eius Reip. quæ est in paucorũ, & eius quæ est in populi potestate, quódque sit ius utriusque Reip. Omnes enim ius quoddam tenent, sed aliquam ad partem progrediuntur, nec totum ius perfectè enunciant, ueluti uidetur quod æquabile est id ius esse, sicuti est, sed non omnibus, sed ijs demum VI.

qui pari iure et cōditione uiuunt: & quod inæquale est, ius uidetur esse (est enim), sed non omnibus, uerum ijs qui non pari sunt conditione. Sunt qui hoc tollant, quibus sit hominibus ius æquabile, aut inæquabile, ijque falsum putant: Idque ob eam causam fit, quod de suis quisque rebus iudicat, cum fere fiat, ut plerique de rebus suis & proprijs præposterè iudicent. Itaq; cum ius nonnulli diuidant eo modo in res & personas, quo modo suprà in ijs libris qui de moribus scripti sunt, diximus, rei æqualitatem concedunt, de personarum æqualitate omnino dissentiunt ob eam causam maximè quam modo dixi, quòd de rebus suis præposterè iudicāt. Deinde quod cum utrique dicunt id quod ius est quadam ex parte, ius omnino se dicere existimant. Alii enim si sint inæquales quadam ex parte, uelut pecunijs, omnino inæquales se esse putant. alteri si par eorum in aliqua re causa est, ut si pari libertate sint præditi, parē & eādē suā causam omnino esse arbitrantur. Sed quod plurimū potest, non afferunt. Si enim bonorum & fortunarum causa consociati sunt inter se & conciliati, eatenus ciuilis societatis communione tenentur, quatenus possessionū & bonorum. Ita eorū qui Rep. ea quæ in paucorum est potestate delectantur, ualere uidebitur oratio. Non enim æquum esse, tantum percipere de centum minis uel quæ primæ, quasi caput datæ sunt, uel auctæ eum qui tantum unam contulerit, quantum is qui reliquum contulit. At non uiuendi solum causa consociati sunt, sed bene uiuendi potius. esset enim seruorum aliorumque animantium ciuitas, nunc autem nulla est, quòd serui ac belluæ beatæ uitæ non sunt compotes: neque eius uitæ quæ iudicio ac ratiōe degitur. Neque uero societatis belli causa, ut ne à quoquam uis eis inferatur, aut rerum contrahendarum ultro citróque ratio & utilitas, quam alij ab alijs capiunt, homines unum in locum compu-

lit. Sic enim Tyrrheni & Carthaginéses omnésq; qui alij alijs signa & tesseras dant, ut unius essent ciues ciuitatis: quippe cum inter ipsos & conuenta sint de rebus importandis, & tesseræ de non inferenda ui atque iniuria, & tabulæ de societate belli, cum interim nulli sunt communes apud hos magistratus, sed alij apud utrumque populum, nec alijs curæ est aliorum disciplina & institutio, neque ut nemo eorũ qui pactorum ratione tenetur sit iniustus, aut aliquo alio uitio præditus, laborãt, sed hoc unum curant, ut ne qua iniuria se ultro citróque afficiant. At ij demum uirtutũ uitiorumq́ue ciuilium rationem habent, quibus curæ est legum bonarum constitutio. Ex quo perspicuũ est dãdam esse operam uirtuti ei ciuitati, quæ uere hoc nomine, non uerbo appellatur. Fert enim ciuilis societas alijs auxilium, cum à socijs, qui procul absunt, locorum tantum interuallis disiungatur, & lex, conuentum est, quemadmodũ Lycophron Sophistes dicebat, ciuibúsque inter ipsos quasi stipulatio intercedit: sed quæ ciues bonos & iustos efficere non possit. Quod ita esse hinc sciri potest, quia si quis locos in unum conducat & conferat, ut muri eorum Megarensium & Corinthiorum urbibus adiuncti sint, & cohæreant, non tamen esset una ciuitas, ut etiam eodem addamus connubia inter eos iungi. quod ciuitatibus & urbibus propria solet esse ratio & causa ciuilis societatis. Eodemque modo si qui seorsum ac separatim habitent, non tamen tantis locorum interuallis disiuncti sint, ut nihil contrahant, nec ullum inter se cõmercium habeãt, sed his leges sint, ne in contrahendis rebus alij alijs iniuriam inferant, ut si hic faber sit, ille arator, alius sutor, alius aliquid aliud eiusmodi tractet, & decem millia essent, neque ij aliarũ rerum nisi harum societatem inirent, ut & res contraherent, & belli societatem iungerent: certe ne hoc quidem pacto esset:

ciuitas. Quam tandem ob causam? Nō enim quidem certe quia remota est communio & societas. Si enim unum in locum ij inter quos eiusmodi esset societas cōuenirēt, cū interim sua quisque domo ut urbe uteretur, eo consilio ut sibi ipsi cū oppugnaretur urbs, contra eos qui iniuriam inferrent, opitularētur: ne sic quidem ciuitas esse uidebitur ijs, qui rem diligenter & accuratè consyderabunt. Siquidem eodem modo ij qui unū in locum habitandi gratia conuenerūt, quo ij qui disiuncti sunt, cōsociabuntur. Perspicuum est ergo ciuitatem non esse loci cōmunionem ob eam causam, ut ne alii alios uiolent homines, resque inter se contrahant, sed hæc adesse oportet omnia, si futura est ciuitas, quæ ut suppeditent omnia, non tamen iam erit ciuitas: sed bene uiuendi communio, & cōsociatio inter amicos, atque genera hominum, uitæ perfectæ atque seipsa contentæ causa cōparata, ea demū ciuitas est habenda. Quod tamē ut fiat, & locus idem ad habitandum, & cōnubiorū ius tribuatur necesse est. Itaque & affinitates extiterūt in ciuitatibus, & sodalitates & sacrificia & rationes uitæ uictusque communis. quod amicitiæ officium est, quādoquidem in cōiunctionis uitæ uoluntate amicitia consistit. Finis ergo ciuitati propositus, beata est uita, quē ad finem omnia referantur. Ciuitas autē est gentium uicorumq; in uita absoluta, & quæ sit se ipsa contenta cōmunio, quod bene beateq; uiuere dicimus. Ciuilis ergo societas præclararū actionum gratia, ponenda est esse constituta, non uitæ uictusque communis. Quocirca qui plurimum opis in hāc ciuilem communionem conferunt, ij potius ciues sunt, quàm qui pari libertate præditi sunt, aut generis nobilitate, aut etiam in ijs excellunt, in uirtute autem ciuili superātur, aut quàm ij qui cum opibus uincāt, uirtute uincūtur. Illud ergo perspicuū est, ex ijs quæ commemoraui, eos omnes, qui de generibus Rerūp.

dissentiunt, aliquam iuris particulam attingere.

Quid autem summam in ciuitate anctoritatem obtinere oporteat, quæstio est. Aut enim multitudinẽ, aut locupletes, aut bonos, aut unũ qui cæteris uirtute præstet, aut tyrãnũ. Sed ex his omnibus quædã existunt difficultates, & incõmoda. Quid enim? si pauperes quia uincũt numero, res copiosorum administrent, an nõ id iniquũ est? iustũ enim, si dijs placet, uisum est ei, tum cum summa eius esset potestas. Quid ergo attinet summã iniuriã dicere, si hæc nõ est? Præterea si sumptis omnib. plures eorũ res qui pauciores sunt, guberuent & distribuãt, perspicuè ciuitatẽ euertẽt fũditus: & tamẽ uirtus nulla ei in quo sit, exitium affert, nec quod iustum est, uim habet tollendæ Reip. Ex quo efficitur, nõ posse iustã esse hanc legẽ. Iam uerò quicquid egerit tyrannus, id iustum erit necessario: cum præsertim ipse qui superior sit, legibus, quemadmodũ locupletibus multitudo, uim afferat. Sed fortaßis pauciores qui ijdẽ diuites sint, æquum est imperare. Quòd si hæc ipsa illi faciant, diripiantq́; & adimant res suas multitudini, et hoc iustum est, alterũ etiã igitur est. Perspicuum est igitur, hæc omnia cum scelere coniuncta esse, & à iustitia remota. At boni imperare debent, cæterisque esse superiores. An non necesse erit cæteros omnes sine honore esse, qui ciuilibus magistratibus spoliabũtur? præsertim cum honores magistratus uocemus, & si semper ijdem magistratus gerant, necesse sit reliquos omni honore spoliari. An unum qui sit sapientißimus, imperare est melius? At hoc est in angustiorem locum imperium deducere, tum plures qui honores non adeant sint futuri. Sed dicet fortasse aliquis, hominem esse qui summum imperium habeat, non legem perniciosam, quæ cõtineat & habeat, quæ in animo existunt perturbationes. At si sit lex, paucorũ aut populi statui ciuitatis apta, VII.

quid aberit eorum quæ sunt à nobis disputata? Sic enim aderunt ea mala omnia, quæ supra cōmemorauimus. Atque aliorum quidem alia sit ratio & disputatio. Multitudinem autem imperare oportere potius, quàm optimos qui pauci sint, explicari, & in quadam quæstione uersari, ac fortaßis uerum esse uideatur. Fieri enim potest, ut multi, quorum quisque non sit uir bonus, tamen illos uirtute ante eant cum unum in locū conuenerint, non ut singuli quidem, sed ut uniuersi. quemadmodū solēt esse lautiores cœnæ eæ, quæ ex singulorum symbolis instructæ sint, quàm quæ unius sumptibus. Cū enim multi sunt, unusquisq; eorum particulas habet uirtutis & prudentiæ: cumq; unum in locum conuenerūt, tum multitudo ipsa instar est unius hominis, qui multos pedes habet, multas manus, multosque sensus. quod eodem modo de moribus atque ratione iudicandum est. Itaque multorum acrius iudicium est & in rebus musicorū, & in rebus poetarū, propterea quòd alij aliam particulam, & omnes uniuersas exquirunt & ponderant. Quinetiam uiri boni differunt à quoque uulgi, quēadmodum aiunt interesse inter pulchros ac deformes, & inter ea quæ arte depicta sunt & ea quæ uera, quòd ea quæ dispersa erant, in unum collata & cōducta sunt. quandoquidem si separentur, fiet ut pulchrior & præstantior sit huius imaginis oculus, ut alicuius alterius alia pars. Ac illud quidē dubium est, an in omni populo, in omnique multitudine, hæc multorū, paucorumq;, qui boni sint, poßit esse distinctio. In nonnullis quidem certe perspicuum est id nō posse omnino fieri. Eadē enim ratio in belluis ualebit. Quid enim inter homines quosdam, & belluas interest? At in quadam multitudine nihil probibet id uerum esse quod dixi. Itaque & eā quam supra exposuimus quæstionem, his explicari licet, & hāc quæ illi adiūcta est, Quæ res in liberorū hominū, & multitu-

dinis ciuium potestate esse debeāt? Hi *autem sunt, qui nec opes nacti sunt, nec ulla uirtute præstant: cuiusmodi hominibus, & aditum patere ad maximos magistratus, haud tutum est, quòd tum iniustitia ad iniuriam faciendam aggredientur, tum imprudentia in errorem inducētur: & negari formidolosum est, quia cum ab honoribus arceantur multi & ijdem inopes, tum ciuitas hostium plena sit necesse est.* Relinquitur *ergo eis libera senatus iudiciorumq; communio.* Quocirca & Solon & *quidam legum scriptores suffragia libera eis dant in creādis magistratibus, & reposcēdi rationē gesti magistratus potestatē, solis autem, gerendi magistratus potestatē non permittunt.* Vt *enim uniuersi tolerabili sciētia doctrinaque præditi permixti si sint cum bonis,* Reipub. *prosint. (quemadmodū insaluber cibus coniunctus cum salubri, totum meliorem, quàm esset exiguus, efficit) at per se quisque non satis ualet ad iudicādum.* In *hac autem* Reip. *descriptione prima hæc uersatur quæstio, uideri eiusdem esse & quis rectè curauit, iudicare, & curare, ac facere, ut ægrotus ex hoc morbo conualescat. eum autē esse medicum.* Quod *eodem modo de cæteris experiētijs & artibus iudicandum est.* Vt *ergo medicus earū rerum quæ suæ arti subiectæ sint, reddere rationem debet, sic cæteri rerū eiusdem generis.* Medicus *autem est & effector, & princeps ad efficiendum, & arte eruditus, cuiusmodi in reliquis sunt artibus.* At *iudicium tribuimus non minus eruditis, quàm ijs qui artem ipsam tenēt.* Deinde *eadem est ratio delectus.* Nam *deligere rectè doctorū officiū est, ut geometrā, deligere eorū est qui geometriā: gubernatorē, eorū qui gubernandi artem tenēt. ut enim quorūdam officiorū opera atque artificia cū idiotis et inscijs communicata sint: at cum doctis certe magis.* Ita *efficitur hac quidem ratione, non esse multitudini permittēdam, ne-*

que comitiorum, neq; rationum reposcendarũ potestatem. Sed non est certe hæc omnis uera oratio, si, id quod dudum ratione confirmauimus, sit multitudo non nimis seruorũ similis. Vniuscuiusque enim separatim iudicium erit, quàm doctorũ deterius, uniuersi aũt aut uerius, aut certe non deterius iudicabũt. & quòd de nonnullis rebus non eius unius qui eas fecit, acrius iudicium est, quàm eorum qui res norunt, nec arte sunt prediti. ueluti domus naturã, non solum is qui ædificauit, nouit, sed is etiam qui ea utitur, qualis est paterfamilias, illo uerius iudicium feret. Itemque clauum melius nouit gubernator, quàm faber: & epulas conuiua, quàm coquus. Atque hanc quæstionem hoc modo licet explicare. Alia est huic adiũcta. uidetur enim alienũ & incommodum esse, maiores res in malorum quàm in proborum esse potestate. Rationũ autẽ reposcendarum & magistratuum mandandorũ potestas quiddam maximũ est, quam in quibusdam ciuitatibus, ut dixi, populis permittunt. harum enim rerum omnium domina est concio, ad quam, & ad senatum & ad forum aditus minimo cuiq; cẽsui, atque cuiuis ætati patet. Quæsturam autem gerunt, & imperatores deliguntur, maximosq; magistratus adipiscũtur ij, qui primæ sunt classis. Eadem etiam ratione hæc explicari potest quæstio. profectò enim etiam hæc recta sunt. Neque enim iudex, aut senator, aut is cui ferendi suffragij ius est, imperat, sed forum, senatus, & populus, quorum pars est unusquisque eorũ quos dixi. partem autem dico senatorem, suffragatorem, ac iudicem. Ita iure optimo maiorum rerum potestas permissa multitudini est, cum præsertim & populus, & senatus, & forum ex multis cõflata sint, censusque horum omnium maior sit, quàm singulorum, eorumq; qui pauci maximos gerãt magistratus. Atque hæc quidem hoc modo exposita sint. prior aũt quæstio nihil aliud tam

planũ facit, quàm leges salutares ualere oportere, eiusque qui præsit, siue unus sit, siue plures, summã ijs in rebus esse potestatẽ, de quibus leges, quoniam nõ facile est de omnibus omnino et totum explicare, cauere nullo modo possunt. Quales quidem esse oporteat leges eas, quæ rectè feruntur, nõdum constat, sed etiam manet, quæ iampridem tractata quæstio est. Sed necesse est, qualis Respub. sit, tales leges esse aut perniciosas, aut salutares, iustas aut iniquas. Attamẽ hoc quidem perspicuum est, leges pro ratione Reipub. esse scribẽdas. Quòd si ita est, illud perspicuũ est, eas quæ ad rectam formam Reipub. accommodatæ erunt, salutares ac bonas, quæ ad Reipublicæ mutationem, perniciosas & malas, necessario futuras. VIII.

Cum autem omnium artium, & scientiarum finis, & extremum in bonis est, tum uel maximè atque in maximis bonis est finis eius, quæ omnium tenet principatum, cuiusmodi est ciuilis scientia. Ciuile autem bonum ius est, id est, quod publicè prodest. Omnium autem sententia ius æquabile quiddam est; estq; quatenus libris philosophiæ in quibus de uita & moribus disputatum est assentiantur. Nam & quid esse ius & inter aliquos esse, concedunt: & ijs qui pari sunt conditione, æquabile esse aiunt oportere. Quarum autem rerum sit æquabilitas & quarum inæqualitas, quoniam de eo dissensio est, & ad philosophiam ciuilem pertinet, intelligere debemus. Dicet enim aliquis fortasse, tribuẽdos esse honores inæqualiter pro omnium bonorum præstantia & excellẽtia, si modo par sit reliquorum causa, nullaque sit eorũ in cæteris dissimilitudo. Eorũ enim qui dissimiles ac dispares sint, aliud esse ius, aliud id, quod sit pro dignitate tribuendum. At si ita res est, melior quædam erit cõditio eorum, qui & colore & magnitudine & quouis bono excellent. Quod perspicuè falsum esse, in cæteris artibus & sci-

entia perspici licet. Neque enim si qui sint pari arte tibiarũ præditi, maior dãda est copia & excellentia tibiarum ijs qui maiore loco nati erunt, quippe qui non sint tibijs melius usuri: sed ei demum qui usu tibiarum præstat, maior etiam instrumẽtorum danda præstantia est. Quòd si nondum perspicuum factum est quod dixi, ita demum erit, si rem etiam dilatare uelimus. Si quis enim sit, qui arte tibiarum excellat, multum autem nobilitate generis aut pulchritudine superetur, etsi maius bonũ sit unumquodque illorum, nobilitatem dico & pulchritudinem, quàm ars tibiarum, & pro portione duo hæc bona magis arti præstent tibiarum, quàm ille in arte tibiarum excellat, tamen huic insignes ac præstantes tibiæ debent tribui. Debet enim ad opus atque munus tibiarum & opum & nobilitatis excellentia conducere. Nunc autem nihil conducit. præterea hac quidẽ ratione omnia bona conferri inter se possent. Si enim quædam magnitudo excellat, omnino etiã magnitudo similis erit, & cũ diuitijs ac libertate cõparabitur. Ita si hic uirtute excellat & plus omnino uirtutis præstet magnitudo, certe cõparari inter se poterunt omnia. Nã si hæc magnitudo illam superet, perspicuũ est hanc esse alicui parem. Quod quoniam fieri nõ potest, profecto in ciuili ratione, non de quauis causa impari & ratione magistratuum dissensio est, nec iniuria. Non enim si alij non ualent uelocitate ad cursum, alij ualent, idcirco horum melior, illorum deterior conditio esse debet: sed in ijs demum ludis, qui gymnici appellãtur, harum rerum excellentia gloriã præripit. Ex quibus autem constat ciuitas, de ijs necesse est esse dissensionem. Itaque iure optimo omnis de honore, nobilium, liberorum hominum & diuitum contentio est. Debent enim, ut liberi esse, sic censum conferre. Neque enim ex ciuibus qui omnes inopes sint, ut nec ex seruis, cõstare ciuitas ullo mõ potest,

et si hæc adesse debent, certe & iustitia & uirtus bellica, quippe cum sine his habitari ciuitas non poßit. uerum superioribus rebus sublatis nec stare, nec recte habitari ciuitas ullo pacto potest. Atque quod ad ciuitatis statum attinet, aut de omnibus, aut de nonnullis certe, horum recte controuersia uidetur esse. quod autem ad uitam honestè degendam attinet, de institutione ac uirtute maximè, iure optimo, quemadmodum supra dictum est, disceptari potest. Quando autem nec æqua rerum omnium portio ad eos qui sunt re aliqua solum pares peruenire debet, neque inæqualis ad eos, qui re aliqua impares sunt: certe omnia illa Reip. genera optimũ Reip. statum transeant necesse est. Dixi quidem supra, omnes iure quodam modo disceptare, non omnes omnino iure contendere: diuites, quòd plus agri occupant, cum agri sint communes: & præterea quòd in pactis & conuentis citius fere eis habetur fides: Liberi autem & nobiles, quòd eorum similis conditio est. Ciues enim habendi sunt potius nobiles, quàm ignobiles, et nobilitas apud omnes domi est in honore & pretio. Et quòd uerisimile est præstantißimum quemq; ex præstantißimis natũ esse. quippe cum nobilitas generis sit uirtus. Eodẽque modo uirtutẽ dicemus in cõtrouersia uersari. Iustitiam enim ad communionem & societatem aptam esse dicimus, quam cæteræ necessario comitãtur. Quinetiam plures cum paucioribus de honore contendunt, præsertim cũ & superiores & opulentiores & meliores sint, quatenus plures cum paucioribus conferũtur. Quòd si omnes, ut boni, ut diuites, ut nobiles, & præterea alia quædam multitudo ciuilis, unam urbem incolant, sit'ne futura inter eos cõtẽtio, nec'ne, qui potißimum imperare debeant, quæstio est. In unoquoque quidem genere ciuitatum earum quas dixi, iudiciũ sine controuersia est, qui præesse debeant; quòd ijs qui summã

habent potestatem, inter se differant. Alia enim quòd à locupletibus, alia quòd à bonis uiris gubernetur, itemque unaquæque reliquarum. Sed tamen si uideudum est, cum hæc in eodem tempore cõcurrunt, quo tandem modo explicanda sint: si ij pauci sunt numero, qui uirtute præditi sint, quomodo explicãdũ erit? aut si paucitas ex officio ponderanda erit & spectanda, an Rempub. administrare possint: aut tantá ne sit multitudo, ut ex ijs ciuitas constare possit. Est etiam quæstio de ijs omnibus qui de ciuilibus honoribus disceptant. Nihil enim æquitatis habere uidebitur eorum oratio, qui se dignos principatu opum magnitudine iactabunt, neque eorum qui generis nobilitate. perspicuum est enim, si quis rursus cæteros uincat opibus, eum hoc iure cæteris imperare oportere. Quod eodem modo fiet, si quis generis nobilitate præstet ijs qui de libertate cõtendent. Quod idem profecto fiet uirtutis ergô in ijs etiam Rebuspub. quæ sunt in potestate optimorum. Si quis enim cæteris uirtute & bonitate antecellat, ijs qui in rectione Reip. boni uiri sint, eũ oportebit hac iuris formula summam habere potestatem. Quocirca si multitudo principatũ tenere debet ob eã causam quia multi paucis meliores sunt, ita fiet, ut si unus uel plures uno, multis autem pauciores, alios bonitate uincant, eos potius præesse oporteat, quàm multitudinẽ. Ex quibus omnibus illud certe perspici potest, horum finium & quasi terminorum nullum esse, ex quo rectè ipsi se dignos imperio, cæteros autẽ in ipsorum esse imperio spectari putent oportere. Etenim & contra eos qui principatum ex uirtute spectari uolunt, & contra eos qui ex opibus, multitudinum iusta quædam proferri poterit oratio. Nihil enim prohibet interdum paucos à multis, non ut singuli sunt, sed uniuersi, bonitate opibúsque superari. Itaque huic nonnullorũ quæstioni hocmodo occurri potest. Quæ-

rũt enim quidam, utrum ſcriptor legũ in ferendis legibus, quas æquiſsimas eſſe uelit, cum id quod dixi accidit, optimi cuiuſque an plurium utilitatem ſibi debeat proponere. Quod autem rectum eſt, æquabiliter intelligendum eſt. Quod uero æquabiliter rectum eſt, id ad totius ciuitatis & cõmunem ciuium utilitatem referendum eſt. Porro ciuis publicè is eſt, qui imperare & parêre poteſt: in quaque autẽ Rep. alius atq; alius eſt ciuis. In optimo uero ciuitatis ſtatu, is qui & poteſt, & uult imperare ac parêre, ut uita ex uirtute degatur.

Si quis autem eſt, qui tam præſtanti ſit uirtute, aut plures uno, ſed qui iuſtam ciuitatis formam præbere & explere non queant, ut reliquorum omnium uirtus, & ratio ciuilis cum illorum ſi plures ſint, aut ſi unus ſit, cum illius unius uirtute & ratione non ſit comparanda: ij certe non ſunt in ciuitatis parte numerãdi. iniuria enim eis inferetur, ſi pari ſint conditione, cũ tam impar in eis & uirtus & ratio ciuilis inſit. Hunc enim talem hominem par eſt quaſi deum inter homines haberi. Quocirca cum leges neceſſario ijs dentur, qui pari ſint & genere & uirtute, fit, ut eiuſmodi homines lege nulla teneantur. Sibi enim ipſi legis uim & nomen obtinent, cum præſertim ſtultus ſit futurus is, qui eis leges uelit præſcribere, quòd ea commemorare certe poſsint, quæ ait Antiſthenes, leones reſpondiſſe leporibus, cum in concione omnium parem conditionem eſſe æquum iudicarent. Itaque Oſtraciſmũ id eſt exilium ad quoddam tempus, inſtituunt ob eam cauſam quæ à populo reguntur ciuitates, quòd ſolæ ex omnibus æquitatem perſequuntur maximè. Quocirca eos qui opibus, & multitudine amicorum, aut alia aliqua potentia ciuili excellere uidentur, in exilium mittunt, eijciuntque ad quoddam tempus è ciuitate. fama eſt etiam Herculem ab Argonautis ob eandem cauſam relictum eſſe, IX.

quod Argo nollet remis cum cæteris incitare: quasi uero dignitate nautas longe multumque superaret. Itaque non omnino qui tyrannidem, atque Periandri quod dedit Thrasybulo consilium uituperant, rectè reprehendere putandi sunt. Aiunt enim Periãdrũ nihil responsi dedisse ei caduceatori, qui ad eũ missus erat de consilio, summa autem papauera decussisse atq; humo adæquasse. Itaque cum rei euentus ignarus caduceator, quid accidisset renunciasset, intellexisse Thrasybulum summũ quemque uirum esse tollendum. Hoc enim non solum è re est tyrannorum, neque tyrãni soli faciunt, sed tam in ciuitatis statu, qui est in paucorum, quàm in eo qui est in populi potestate, fit eodem modo. Nam ostracismus idem ualet ac efficit quodammodo, quod probibere superiores, atque in exilium mittere. quod faciunt & obseruant in ciuitates, & in gentes ij qui potentes sunt, ut Athenienses in Samios, Chios & Lesbios, quos cõtra fœdus oppresserunt, ut primum imperiũ tenuerunt. Persarum autem rex Medos & Babylonios aliosque populos qui animos sustulerant, quòd interdum imperium obtinuissent, sæpe fregit. At quæstio hæc ad omnes Reip. formas rectas pertinet. Nã quæ optimũ statũ ciuitatis transeunt, id faciũt suo quæque ducta commodo. Quanquam est eadem ratio earum quæ communi omnium utilitati consulunt, idque in cæteris artibus & scientijs perspici licet. Neque enim pictor in animante quam pinget, pedem feret aptam membrorum compositionem superãtem, ne si pulchritudo quidem excellat, neque nauium faber in puppi aut ulla alia parte nauis, nec denique præsultor eum qui maiorem clarioremque edet, toto choro sinet unà canere. Ita nihil probibet eos qui soli imperant conspirare unumque sentire quod ciuitates, si modo cum id faciunt ipsorum & proprium imperium omnium utilitati consulat. Est igitur in ijs excellentijs de quibus inter omnes constat, iusta quadam ex parte

ciuiliter ea quæ de ostracismo habita oratio est. Ac melius est quidem eũ qui leges scribat, iam ab initio ita constituere Rẽp. ut ne sit hac tali regula dirigenda, quod in ciuitatibus minime fiebat. non enim domesticæ utilitati seruiebãt, sed seditionibus commotæ ostracismi usum inducebant. Ac in ijs quidem Reip. *generibus, quæ modum iusti imperij excedunt, perspicuum est id priuatim prodesse ac iustum esse. Aequabile autem ius non esse, neque ius omnino, id etiam perspici licet. Sed in optimo ciuitatis statu magna quæstio est, non quidem cum præstantia est cæterorum bonorum, ut uirium, ut opum, ut multitudinis amicorum, sed si quis uirtute antecellat, quid tandem faciundum sit.* Neque *enim illud quidem dicant, eijciendum pellendumque talem esse ciuem, neque uerò eum in imperio alterius esse oportere. Similiter enim faciẽt, ut si diuisis imperijs dignos se qui* Ioui *imperent, esse censeant.* Relinquitur *igitur id quod naturale uidetur, omnes huic tali æquis animis parere oportere, ut sit eiusmodi in ciuitatibus imperium sempiternum.* X.

His autem expositis, percommodè ad locum de regia potestate ueniemus, quãdoquidem hanc unam esse dicimus ex ijs generibus Rerumpub. *quæ recte constitutæ sunt.* V*trum autem è re sit & Reip. quam optime administrari oporteat, & loci nec'ne, parere regi, sed alterius potius: an aliquibus conducat, aliquibus non conducat, uidendum est.* P*rimum uero explicandum est, utrum unum est eius genus an plura. Atque id quidem facile perspici potest, & plura genera complecti* Regalem *potestatem, & non eandem esse imperij formam omnium.* N*am* Respublica *Lacedæmoniorum quanquam uidetur regia potestas una ex omnibus maximè, quæ legibus parent, non tamen penes eam summa est omnium rerum potestas, sed tum, cum fines imperij egressus est rex, principatum rerum bellica-*

rum tenet, & praeterea quae ad Deorum cultum pertinent, permissa sunt regibus. Haec igitur regalis potestas quasi munus quoddam est imperatorium, liberum, ac perpetuum. Neq; enim in eo ius necis erat, nisi in quadam parte regiae potestatis, quẽadmodum quondam cum in hostes expeditio suscipiebatur. Id quod Homerus indicat. Agamẽnon enim cum male audiret in concionibus, aequo animo ferebat: cũ autẽ eductus erat in prelium exercitus, necis ac mortis in eo potestas erat. Ait enim,

Quem uerò pugna timidum ipse excedere cernam,
Ille canum morsus non si uitarit biantes,
Vulnificósue auium laniato corpore rictus,
Propterea tutus poterit sperare salutem.
Est mihi nanque necis ius, est mortísque potestas.

Atque hoc quidem genus regiae potestatis, imperium est per omne tẽpus aetatis: quae ita diuisa est, ut aliae à genere quasi haereditario iure ducãtur, aliae deligantur. est praeterea aliud genus imperij cui unus praeest, quales sunt apud nonnullos regiae Barbarorum potestates. Earum autem quanquam eadem est potestas quae tyrannorum, sunt tamen legitimae, patrióque more capiuntur. Nam quoniam gentes natae sunt ad seruitutem & Barbari Graecorum, & Asiatici ij qui accolae sunt Europae, haud grauatè ferunt domini principatum. Ac tyrannidi quidẽ ob id ipsum finitimae sunt, minus autem periculosae, quia patrio more natae sunt ac lege constant. Ob eámque causam regia cohors, non tyrãnica dicitur: quoniam reges à ciuibus armis defenduntur. Tyranni autem à peregrinis & exteris. Cum enim lege illi, & uolentibus, hi inuitis & recusantibus imperent, fit, ut reges à ciuibus praesidium habeant, tyranni in ciuium perniciem comparent. Ac duo quidem haec sunt unius dominatus genera. Aliud autem est, quo ueteres Graeci quos AEsymnetas uo-

cant, utebantur. quod quidem genus nihil aliud est, nisi quoddã tyrannorum imperium ad quod suffragijs peruenitur. diuersum illud quidem genus à Barbarico, *non quòd minus lege constet, sed quia non patrio sit instituto comparatum.* Hoc *autem imperium in nõnullis per omnem uitam manebat: in alijs certis quibusdam temporibus officiísque definiebatur.* Vt Mitylenæi *aliquando* Pittacum *contra exules delegerũt, quibus* Antimenides *&* Alcæus *poeta præfectus fuerat.* Alcæus *autem* Pittacum *delectũ esse tyrannum in quodam opusculo indicat.* Reprehẽdit *enim eos, quòd* Pittacum *magnis laudibus afficientes imposuerint tyrannum, perniciosum ciuem eius urbis quæ nihil commoueretur suis rebus acerbis. Atque hæ quidem spectant, & spectarunt, quia tyrannorum imperio sunt similes, ad seruile imperium: quia autem suffragijs & uoce mandabantur, ad regias potestates pertinent.* Quartum *autem genus regalis potestatis fuit heroum temporibus uoluntarium, patrium ac legitimum.* Quia *enim beneficia primi conferrebant in plebem, uel docẽdis artibus, aut in bello, aut quia propagabãt fines, aut dabant agros, ultro constituebantur reges, erantque ijs qui ab illis acceperant patria hæc imperia: permissa autem erat eis summa rerum bellicarum & sacrorum eorum quæ sacerdotũ non erant propria: & præterea ius dicebant, quod faciebant alij iurati, alij nõ iurati. Iusiurandũ autẽ erat sceptrũ sublatũ.* Atque *hi quidem olim & negotia urbana & quæ intra fines imperij & quæ extra, gerenda erant, perpetuo administrabãt: pòst cum alia ipsi reges relinquerẽt, alia plebs etiam adimeret, cæteris quidem in urbib. sacra relicta sunt solis regibus,* In *quibus autem iure possumus dicere regiam esse potestatem, rerũ tãtummodo bellicarum extra fines imperij summã retinuerũt.*

XI. Regalis *ergo potestatis genera hæc sunt quatuor numero,*

quorum unum erat heroum temporibus, idque uolũtarium erat illud quidem imperium, sed quædam certæ res præscribebantur. Nam *& imperator erat rex & iudex, rerumque diuinarum ei cura commissa erat.* Secundum *genus est barbarorum, idque imperium ad seruile deflectit, estque legitimum & hæreditarium.* Tertium *est, quam* Aesymnetiam *uocãt, quæ eadem potestas tyrannorum est, ad quam suffragijs ascenditur.* Quartum *est* Lacedæmoniorum, *quod genus est nihil aliud, nisi perpetuus rerũ bellicarũ hæreditario iure sumptus principatus.* Atque *hæc quidem hoc modo inter se differunt.* Quintũ *genus regiæ potestatis est, cũ in unius potestate sint omnia, quemadmodũ unaquæque gẽs & unaquæq; ciuitas eo modo instituta est, quo rei familiaris disciplina.* Vt *enim prudentia domestica quædam regia familiæ potestas est, sic regalis potestas ciuitatis est & gentis unius aut maioris re familiari.* Duo *quidem ferè sunt regiæ potestatis genera nobis explicanda, hæc ipsa &* Lacedæmoniorũ. *præsertim cum multæ ex alijs his interiectæ sint, ueluti ij qui in paucos habent imperium, ad eam pertineãt, quæ omnino regia dicitur: ij autẽ qui in plures, ad* Lacedæmoniorum Remp. Ita *fit, ut hæc omnis in duobus uersetur quæstio: quorum alterum est,* Sit'ne *è* Rep *imperatorẽ esse perpetuum? atq; id an ex genere an ex certa parte.* Alterum, *utrũ utile sit unum summam omnium rerum habere, nec'ne, potestatem.* Atq; *hic de tali imperio locus, legum magis speciem præ se fert quàm* Reip. *quandoquidem id in omnibus formis* Reip. *contingere potest.* Itaque *prætermissa regia potestate, altera cognoscenda est, & tractandæ de ea quæstiones sunt, cum sit* Reipub. *genus.* Initium *autem hinc capiemus,* Sit'ne *utilius optimo uiro parêre, an optimis legibus?* Iis *quidem qui uni parendum esse putant, leges uidentur semel ac omnino dicere, non*

præscibere ea quæ euenire possunt. Ita ius scriptum in quauis arte ualere & imperare stultum est. Et in Aegypto quatriduo pòst, medicis agitare licet ac mouere: sin prius, ipsorum fit periculo. perspicuum est quidem, eum qui scripto & legibus gubernatur, non esse ob eam causam optimum statum ciuitatis. In ijs autē qui præsunt illa quæ de toto genere dicit, inesse debet ratio. Sed in quo non inest omnino ea pars animi quæ perturbationibus agitatur, id melius est, quàm id cui natura est attributa: quæ & in lege non inest, & in hominis animo necessario est. Sed dicet aliquis hominem de rebus singulis huius rei loco deliberaturum esse sapientius. Illud ergo perspicuum est, eum scriptorem legis esse necessario, & ferri leges non quæ ualeāt quatenus modum transcunt, alioqui in alijs rebus ualere debent. Sed in ijs quæ lex nequit omnino aut non recte distinguere, utrūunus qui præstātissimus sit, an multi imperare debeāt, quæstio est. Etenim hoc tempore docti & intelligētes ius dicunt, sententiam dicunt, & iudicant, cum iudicia omnia fiant de rebus singulis. Ac qui per se ac solus secū quamuis rem cōmunicabit, fortasse aberrabit, ciuitas autem constat ex multis. Vt epulum si dentur, & conferantur symbola, uni ac simplici præstat. Ob eamque causam acrius est multitudinis de multis rebus, quàm unius de quaque re iudicium. Præterea ut rei alicuius, ueluti aquæ, copia minus corrumpi solet, sic multi difficilius quàm pauci corrumpuntur. Vnus autem si iræ, aut alicui alij perturbationi succumbat, iudicium corrumpatur necesse est. At illic difficile est uniuersos iracundia cōcitari aut aberrare. Sint autē multi liberi qui nulla in re à lege discedant, nisi in quo parum dicet necessario. Quòd si in multis hoc inuentu difficile est, at si multi sunt boni uiri & ciues, id quæri potest, unus'ne qui minus corrumpi queat, an potius plures nu-

mero, qui boni uiri sint, imperare debeant: an perspicuum est plures illos? At inter illos seditiões orietur, ille unus liber erit à seditionibus. Quanquam hoc modo resisti occurríque potest huic loco, illos plures ita bene animo, ut hunc unum, esse cõstitutos. Quod si in multorũ imperio, sed qui boni uiri omnes sint, optimorum potestas intelligi debet: & in unius, regia potestas, certe ciuitatibus magis optanda est optimorum quàm regalis potestas, siue cum potestate cõiunctum sit, siue ab ea seiunctum imperiũ. Ob eamq; causam fortaßis quondam parebant regibus homines, quòd pauci erant uiri, qui multum uirtute præstarent, præsertim cum illis temporibus perpaucæ ciuitates cœtus hominum celebrarent. Iam beneficentia reges constituit, quod est bonorum uirorum officium. Postea uerò q̃ multi pari uirtute extiterunt, non iam reges tulerunt, sed quiddam commune quæsiuerunt, Remq; pub. constituerunt. Cum uerò degenerassent, Remque publicã quæstui habere cœpissent, tũ demũ quia in precio & honore opes erant, cõsentaneũ est natos hinc eße paucorũ principatus. Ex his primũ in tyrannos conceßit summa rerum: à tyrannis, in populum. Semper enim in pauciores turpi quæstu ducti Remp. transferentes, res populi firmiores reddiderunt, ut impetus fieret, popularísque potestas existeret. Postea quam uerò ciuitates coaluerunt, profecto haud iã facile fuit aliud Reip. præter populare genus inducere. Quòd si quis ciuitatibus regiam potestatem optimam commodißimãque eße statuat, quo tandem in loco res erunt liberorum? an etiã genus regnare oportebit? At si existant qualescunq; res feret, id oberit Reip. An non regnũ liberis talibus, cũ plus poßit traditurus est? At nõ est tuta huius rei fides. Est enim id perdifficile, maiorísque uirtutis, quàm ut ea in hominis naturam cadat. Hoc etiam dubitationem habet, is'ne qui regia potestate

sit præfuturus, circũ se uim & armatos habere debeat, quibus poterit eis qui detrectabunt imperiũ, uim adhibere, ut parcãt? aut quo tandem modo imperium administrare poßit. Vt enim legitimam habeat potestatem, nihilque arbitratu suo contra leges faciat, tamen in eo uis & potẽtia qua leges tueatur, insit necesse est. Ac ea quidem quæ ad hunc talem regem attineant, haud difficilia sunt ad explicandum. Debent enim copiæ ei dari, sed tantæ, ut eis unumquenque ac plures uno coerceat, à multitudine autem coerceatur. Id quod ueteres obseruabant ij, qui cohortem dederũt tũ cum quendam in ciuitate delegerunt, quẽ Aesymneten aut tyrannum appellabant. Et Dionysio, cum cohortem peteret, consilium dedit Syracusanis quidam, ut tãtam darent.

Nunc hic locus postulat, ut de rege, qui ex libidine & arbitratu suo gerit omnia, disseramus. Rex enim is, qui ex lege nominatur, non est genus, ut dixi, regiæ potestatis, propterea quòd in omni genere Reipub. ut in optima & in populari, perpetuum rerum bellicarum imperium potest existere. Multi etiam sunt, qui uni totius quasi iurisdictionis imperium tribuant, cuiusmodi est quidam Epidamni principatus, atque etiam Opunte quadam parte minor. Nunc autem de absoluta omnibus imperij partibus regia potestate agimus, in qua ex libidine sua rex gerit administrátque omnia. Quorundam autẽ sententia, non in uno uult esse natura ciuium omnium potestatem, ubi ex ijs quorum par est conditio constat ciuitas. Nam cum inter eos quos pares natura fecit, idem ius intercedat, ob eámque causam necesse sit eis eandem à natura tributam esse dignitatem, efficitur, ut si obsit corporibus, eos qui non sunt pari magnitudine tantundem cibi capere, tantámque uestem sumere, eadem etiam sit ratio honorum. Quod eodem modo si XII.

æquales non tantundem capiant, iudicandam est. Ita nihilo magis æquum est imperare quàm parere. Vicißitudinis igitur imperandi & parendi eadem est ratio. Atqui hoc iam lex est, cum sit lex descriptio. Optabilius est ergo, ut lex præsit, quàm unus aliquis ciuis. Hac eadem ratione si quos imperare melius est, ij certè præficiendi sunt, qui & leges tueantur, & eis pareant. Nam cum aliqui qui præsint debeant esse necessario, non tamen unum hunc præesse æquum esse cõfirmant: præsertim si omnium sit par conditio. Quin etiam quæ lex explicare nequit, ne homo quidem cognosse poterit: sed cũ rectè lex docuit, tum instituit ut reliqua magistratus sententia æquißima iudicent & administrent. Iam uero uiam & rationem ostendit, qua quicquid usu peritis uisum erit satius est ijs legibus quæ scriptæ sunt, corrigant. Qui ergo legem præesse uult, is uelle uidetur Deum ac leges imperare. Qui autem uult hominem, is etiam belluã adiungit, cum præsertim tale quid sit cupiditas & iracũdia: et magistratus & optimus quisque à rectà uia detorqueantur. Quapropter lex est aliud nihil, nisi mens à cupiditatibus libera. Exemplum autem quod de artibus affertur, falsum est, quòd ex scripto curari perniciosum est: quinetiã optabilius est, ijs uti qui præditi sunt illis artibus. Hi enim nihil amicitia ducti cõtra rationis præscriptionem faciunt, qui etiam cum pristinam ualetudinem restituerint, mercedem ab ægrotis se negant accepturos. Illi autem in ciuilibus magistratibus multa & ad offensionem, & ad gratiam soliti sunt facere. Alioqui cum suspicantur medicos ab inimicis adductos mercede corrumpi, tum curationem à libris petere malẽt. Atqui medici cum ægrotant, alios medicos sibi adhibent, & magistri ludi cum exercentur alios artis magistros, quasi uerè iudicare non poßint, propterea quòd tum cum in perturba-

tione sunt, de rebus suis ferant iudiciũ. Ex *quo perspicuum est, eos tum cũ ius inuestigãt quia lex mediocritas est, mediocritatẽ quaerere.* Praeterea *quia plus ualẽt,* & *in rebus maioris põderis uersantur leges, quae moribus cõprobatae sunt ijs quae scripto constant, fit, ut si homo qui praeest tutior ijs sit legibus quae scripto constant, at nõ ijs certè, quae more approbãtur, non scriptis.* At *uerò quia unus nõ facile potest omnia munera sustinere plures principes qui ab illo imponãtur, esse oportebit.* Ita *quid intererit id'ne iã ab initio fiat, an hoc pacto unus instituatur?* Praeterea *id quod supra dictũ est, ꝙ uir bonus quia praestãtior est, dignus est principatu.* Atq *uni duo boni anteponũtur.* Id *est enim quod dici solet,* Si *duo cõueniãt.* Et Agamemnonis *optatũ,* Sint *mihi bis quinque excellenti mente.*

Sunt etiã hodie imperia & *magistratus, qualis est iudex, quorum est de quibusdam rebus iudicium, quas lex non potest distinguere, quod nunquam optime lex nec ea praescribere, nec distinguere potuisset, quãdoquidẽ quae ipsa potest nemini dubiũ est, ea quin praescribat.* Sed *quoniã alia sunt quae legibus circũscribi possunt, alia quae non possunt, haec ipsa sunt, ex quibus haec nata quaestio est, utrum melius sit optimam legem praeesse an optimum uirum.* Nam *ferri leges non possunt de ijs rebus quae cadunt in deliberationem.* Non *ergo contradicunt, non esse sumendum hominem necessario, qui de rebus eius generis iudicet, sed hoc unum efficiunt, non unum esse, uerum multos: quippe cum unusquisque qui imperabit, à lege doctus* & *eruditus rectè sit iudicaturus.* Illud *etiam absurdum uideatur, esse aliquem qui acrius cernat duobus oculis,* & *duabus auribus iudicet, duobúsque pedibus ac manibus melius aliquod negocium conficiat, quàm multos pluribus: praesertim cum etiam nunc ij qui soli imperãt, multos sibi oculos, multas aures, manus, ac pe-*

des faciant. Eos enim quibus & imperium charum est & ipsi chari, socios imperij ac consortes faciunt: quorum qui amici nõ sunt, eius qui solus præest, qui amici, & illius, & imperij uolũtati obtẽperabunt, cum sit amicus par ac similis. Ita si hos impe rare putat oportere, pares ac similes præesse putat oportere eodem modo. Atque hæc fere sunt, quæ contra regiam potesta tem dicunt in utramque partem, quorum alia in quibusdam ualent, alia non item. Est enim quiddã seruilis imperij, natura, & aliud regis, & aliud ciuile ius & cõmodum. Tyrannorum aũt non est naturale, neque reliquarum formarum Reip. quæ ueræ modum transeunt, quippe quæ fiant repugnante natura. Sed illud quidem ex ijs quæ dicta sunt perspicuum est, neque utile esse, neque ius inter pares ac similes unum esse, cuius imperio omnes pareãt, siue leges nõ extent, siue existãt boni ciues, isq; sit bonus, siue perniciosi sint & ille improbus, neq; uerò si is uirtute, nisi quodã modo præstabit. Quis autem sit modus, dicẽdũ est, quanquam iam de eo suprà diximus. Primũ autem explicãdũ est, quæ sit multitudo quæ regali potestati, quæ generi optimati, quæ ciuili pareat. Ac regiæ quidem potestatis multitudo est, quæ nata est ad perferẽdũ genus quod præstãti uirtute est ad ciuilem principatum. Reip. aũt quæ est in optimorũ potesta te multitudo est, quæ apta est ad ferẽdos multos, imperioq; liberi populi parêre possit ad ciuile imperium ijs qui uirtute sunt principes. Ciuilis autẽ multitudo est, quæ cum in ea multitudo etiã una esse soleat, ad rem bellicã apta & parêre & imperare potest ex lege, quæ inopibus honores tribuat pro dignitate. Cum igitur accidit, ut aut genus totum, aut etiam unus ex cæteris tantum excellat uirtute, ut & illius & cæterorum uirtu tem superet, tum ius est, genus illud esse regium, cuius sit omniũ summa potestas, cumque unum esse regem. Nam quemadmodũ

ſuprà dixi, non ſolum eam uim habet, id ius quod proferre ſoliti ſunt ij qui Reſp. fundarũt & qui eas quæ in optimorum & qui eas quæ in paucorum, & rurſus eas quæ in populi ſunt poteſtate. Omnes enim eas ex præſtantia & excellentia æſtimãdas eſſe cenſent, at non eandem excellentiam afferunt, ſed ut ſuprà diximus. Neque enim interficere, aut exilio in perpetuũ mulctare, aut ad quoddam tẽpus, hunc talem certè decet, neque parêre uelle uiciſſim: præſertim cum pars natura toti non præſtet, quod in eum cadit, in quo tanta inſit excellentia. Relinquitur ergo ſolum, ut & huic tali omnes pareant, & hic non uiciſſim & quadam ex parte, ſed omnino ſummam rerum teneat.

Ac regia quidem poteſtas quot genera complectatur, & utrũ è Rep. ſit nec'ne, & quibus utilis ſit & quatenus, ſatis ſit explicatum. Quoniam autem tria genera Rerumpublicarum quæ recte conſtitutæ ſint, eſſe dicimus, earum optimam neceſſe eſt eſſe eam quæ ab optimis geratur, cuiuſmodi ea eſt in qua uel unus aliquis cæteris uirtute præſtat, aut totũ genus, aut multi: quorum alij parêre, alij imperare poſſint, ad optimũ uitæ genus perſequendum. Et quoniam ſuperiore libro demonſtratum eſt, eandem eſſe neceſſario uiri ciuiſque optimæ Reip. uirtutẽ, profecto eadem ratione iiſdemque rebus uir bonus efficitur, quibus ciuitas ea quæ optimati aut regali genere adminiſtretur, conſtitui poteſt, ut ſit futura eadem fere diſciplina, eadẽque cõſuetudo, qua uir bonus & ſapiẽs & qua ciuis & Reip: & regiæ poteſtatis efficiatur. His autem ita conſtitutis, iam dicendum eſt, quo tandem modo optimus ciuitatis ſtatus & eſſe & conſtitui poſſit. Locus ergo quem ſumus deinceps tractaturi, in ea re totus uerſabitur.

LIBER IIII.

I N OMNIBVS artibus ac sciẽtijs ijs quæ non in parte, sed in toto aliquo genere perfe-
I ctæ uersantur, uni propositũ est ad cognoscẽdũ, quid cuiq; generi cõueniat. ueluti quæ cuique corpori utilis quæque optima sit exercitatio. (Etenim qui optimè sit corpore constitutus, naturæque bonis & adiumentis instructus, ei exercitatio optima conueniat necesse est), & quæ una plurimis. Est enim hoc Gymnasticæ officium. Præterea si quis sit, qui nec affectionem nec sciẽtiam expetat iustam eorum quæ subiecta sunt gymnasticæ, nihilo minus est eius qui gymnastica præditus est, hanc ipsam uim efficere. Quod idem & in medicina, & in fabrica nauali & in sartoris, & in omni alia arte, uidemus contingere. Ex quo perspicuum est, eiusdem esse artis opus, & quis optimus ciuitatis status sit cognoscere, & quis si adsit, ex sententia succedat maximè, ut nihil casus & fortuna in eum possit: & quis quibus conueniat maximè, quoniam multi optimũ nancisci certe nequeunt. Ita optimum ciuitatis statum omnino, eumque qui ex subiectis rebus optimus intelligitur, nec scriptor legũ ignorare, nec is qui uere ciuilis est, debet: nec præterea tertium qui ex causa optimus intelligatur. Nam & certa quædam cũ proponitur initio quemadmodum instituatur, cognoscẽdum est, & instituta quomodo diu stare possit. Vt si qua ciuitas nec optimo statu utatur, eique sit rerum etiam necessariarum penuria, nec uti possit, ut eius res sunt, sed quodam potius miseriore. Sed cognoscenda est præterea ea Resp. quæ ciuitatibus aptissima est, ut ij tradiderunt, qui de Rep. suam dicunt sententiã, qui ut alia

præclare dicant, at certe ab utilitate discedunt. Non enim optimus solum ciuitatis status cognoscendus est: sed is etiam, qui talis esse potest: itemque is qui cæteris facilior est, patetq; latius. Nunc alij extremum statum eumque cui magna rerum abundantia sit opus, tantummodo exquirunt. alij cum eam dicunt quæ latius manat, Respublicas quæ extant, euertunt, Lacedæmoniorum aut aliquam aliam laudant. Sed ea demum inducenda ciuitatis descriptio est, cuius societatē facile ijs opibus quæ suppetunt, adducti homines, & probabunt, & tueri poterunt, quòd non minoris negotij est Rempublicam restituere, quàm instituere ab initio: ut discere iterum, quàm ab initio discere. Quocirca præter ea quæ dicta sunt, is debet qui scientia ciuili instructus est, ijs etiam quæ stant Rebuspublicis ut diximus optulari. quod facere is qui ignoret quot sint Reipublicæ genera, nullo pacto potest. Nunc autem populi paucorumque potestatem tantum modo nonnulli esse putant, quod cum falsum sit, cognoscenda sunt Reip. genera, & quot modis inter se misceantur, quibus cognitis, & optimæ leges cognoscēdæ sunt, & quæ cuique Reip. aptæ sint. Accōmodādæ sunt enim ad Resp. leges cum feruntur & omnes accommodant, non ad leges Respublicæ. Nam & Resp. descriptio est ciuitatibus data, quemadmodum magistratus mandentur, quidque in Rep. summam habeat potestatem, ac quis cuique societati sit propositus finis & leges seiūctæ sunt ab ijs qui Remp. exponant, quarum præscripto ij qui præsunt, & imperiare debent, & eos qui illas uiolant cauere. Hoc ergo perspicuum est tenenda esse unius cuiusque Reip. genera, ut legum ferendarum peritia atque ratio teneatur. Neq; enim eædem possunt usui esse ijs omnibus Rebpub. quæ in paucorum & populi sunt potestate. si quidem plures sunt, non una Respub. in qua populi summa potestas est,

itemque ea non una est quæ est in potestate paucorum.

II. *Quoniam autem superiore libro docuimus tres esse* Resp. *quæ rectæ sint, regiam potestatē, optimatum, & Remp. earūque tres mutationes, tyrannidem regiæ potestatis, paucorum potestatem, optimorū potestatis, & populi potestatē eius quæ omnino* Resp. *diceretur, quoniamq; & de optimati & de regali genere dictum est, (nā de optimo ciuitatis statu differere, aliud est nihil, nisi de ijs rebus quæ illis nominibus declarātur, quippe cū utraque constitui ex uirtute se ipsa cōtenta debeat) & ꝑterea q̄d intersit inter eā quæ est in optimorū & inter eā quæ est in regum potestate, & quādo regia potestas esse putā da est: reliquū est, ut de ea quæ cōmuni nomine* Resp. *appellatur, & de ea quæ est in paucorum, & de ea quæ est in populi, & de ea quæ est in tyrāni potestate differamus. Ac illud quidem perspicuum est, omnium harum mutationum quæ sit deterrima, quæque secundas teneat. Primæ enim, quæque diuina est, maximè mutatio deterrima sit necesse est.* Regalis *autem potestatis aut solum nomen manet cum res nulla sit, aut propter magnam præstantiam extat eius potestas, qui ut rex imperat. Ita fit, ut tyrānis quæ deterrima est, plurimū absit ab* Repub. *secundo loco ea quæ est in potestate paucorum: quoniam ea quæ est in optimorum potestate ab ea plus distat quàm ea quæ* Resp. *dicitur, medium locum popularis status obtinet. Iam quidem aliquis ante me ita suam de hac re sentētiam exposuit, sed nō eadem qua ego ratione ductus. Ille enim, omniū earum quæ bonæ sūt, ut paucorū potestatis quæ bona est, cæterarūq; ōniū populi potestatem esse deterrimā, uitiosarum optimam esse iudicauit. Nos autem omnino has à bono ciuitatis statu desciscere dicimus, nec popularē genus aliud alio melius esse rectè dicitur, sed minus malum dicendū est. Sed hoc iudicio nunc omis-*

ſo,nobis primum exponenda ſunt Rerumpub. *genera.ſiquidem multa ſunt genera eius* Reip. *quæ eſt in populi & eius quæ eſt in paucorum poteſtate,deinde quæ latißimè pateat,quæque ſecundum optimam ſit expetenda maximè, & ſi qua alia eſt in poteſtate optimorum,præclarè fundata & cõſtituta,ſed quæ apta ſit plurimis ciuitatibus, quænã illa ſit: deinde ex reliquis quæ quibus expetenda ſit,explicandum eſt.* Alijs *enim populare genus magis neceſſarium eſt quàm paucorum poteſtas, alijs contrà paucorum aptior eſt.*Tum *demonſtrandũ eſt,quẽadmodum is qui has* Reſpublicas, *genera dico populi paucorumque poteſtatum,probare uelit,conſtituere debeat.*Poſtremo *cum horum omnium mentionem quàm poterimus breuißimè faciemus, tum conabimur exponere quibus rebus & euertantur* Reſpublicæ *& conſeruentur tum communiter omnes, tum priuatim ſingulæ, & quibus ex cauſis hæc omnia naſcãtur maximè.* Ac *multæ quidem* Reſpublicæ *ex eo natæ ſunt,quòd* III. *multæ ſunt partes cuiuſque ciuitatis.primum enim ex familijs omnes ciuitates conſtare cernimus, deinde ex hac multitudine alios opulentos neceſſario, alios tenues, alios medium locum obtinere.* Ex *locupletibus & tenuibus quoſdam ad arma aptos,quoſdam non eſſe.*Videmus *etiam ex populo alios ad agriculturam natos eſſe,alios in mercatura,alios in ſordidis artibus uerſari.* Eorum *etiam qui ſummo loco nati ſunt, quædam ſunt dißimilitudines ac differentiæ, alióſque opibus præſtare uidemus,nonnullos facultatum copia, ut equos alunt, quod non eſt facile factu ijs qui opibus non abundant.*Itaque *olim quibus ciuitatibus poſitæ erãt in equis copiæ & diuitiæ,apud eas uigebant eæ* Reſpublicæ,*quæ ſunt in poteſtate paucorum.*Vtebantur *autem equis aduerſus finitimos hoſtes,ut* Eretrij,Chalcidij *&* Magnetes,*ij qui* Mæandrum *incolunt,multique populi*

Asiæ. Iã uerò ex ijs dißimilitudinibus quæ ex diuitijs ſumuntur, alia ex genere, alia ex uirtute ducitur, & ſi quid tale ciuitatis pars eſſe debet, expoſitum eſt tum cum de Rep. *quæ eſt in optimorum poteſtate diceremus.* Illic *enim diſſeruimus, ex quot quæque ciuitas neceſſarijs conſtaret partibus.* Earũ *enim partium aliâs omnes, aliâs pauciores, aliâs plures ad ſocietatem ciuilem pertinent.* Ex *quo perſpicuum eſt, multas eſſe* Reſpublicas *neceſſario, quæ inter ſe ſpecie differant, cũ præſertim hæ ipſæ pares ſpecie inter ſe differant.* Cum *enim* Reſpublica *ſit magiſtratuum deſcriptio, quibus mandandis omnes aut facultates eorum qui eos adipiſci poſſunt, ſequantur, aut communem quandam ipſorum æqualitatem, ueluti tenuiorum, aut locupletum, aut quandam quæ inter illos communis eſt, efficitur neceſſario tot eſſe* Reſpublicas, *quot ſunt excellentiarum & dißimilitudinum partium deſcriptiones.* Sed *duæ eſſe maximè uidẽtur.* Vt *enim uẽtus dicitur alius* Aquilonaris, *alius* Auſtralis, *alij eorũ mutationes: ſic* Reſp. *duæ ſunt, ea quæ eſt in populi, & ea quæ eſt in paucorum poteſtate.* Eam *enim quæ eſt in poteſtate optimorum formã ponunt paucorum poteſtatis, tãquam ſit quædam paucorum poteſtas, & eam quæ* Reſp. *uocatur, ad populi ſtatum referunt.* Vt *uentos* Zephyrum Aquiloni, Auſtro Eurum *attribuunt.* Quod *idem fit in concentibus, quorundam ſententia.* Illic *enim duo ponũt genera,* Doriũ & Phrygium. *confuſiones autem quaſdam* Dorias, *alias* Phrygias *nominant.* Atque *illi quidem ita de* Rebuſpublicis *ſentire ſolent.* Cum *autem uerius atque aptius, ut nos explicauimus, duæ ſint, aut una certe quæ præclarè conſtituta ſit, reliquas mutationes eſſe dicamus, aliâs eius concentus qui aptè compoſitus eſt, aliâs optimi ſtatus ciuitatis: quarum eas quæ nimium cõtentæ ſunt, & propius & nimis ad dominatũ accedunt, pau-*

corum poteſtates: remiſſas autem & molles, populares uocamus.

Non eſt autem ſtatuẽdum populare ciuitatis genus, quemadmodum ſolent quidam hoc tempore omnino, hoc modo, id in quo ſumma eſt poteſtas multitudinis. cum præſertim in paucorum poteſtate & ubique maior pars ſummam habeat poteſtatem. Si enim omnes eſſent mille & trecẽti, eorúmq; mille ſummas opes haberent, neque trecentos qui pauperes & liberi eſſent, cæteráq; pares ac ſimiles eſſent, in magiſtratuũ ſocietatẽ uocarent: certe hos nemo populari imperio parêre dicat. Paucorum etiã poteſtas ducenda non eſt ea, in qua pauci Reipub. præſint. quòd ſi pauci eſſent illi quidẽ inopes copioſis autẽ qui plures ſint meliores, nemo paucorum poteſtatem appellet: nec hanc talem, ſi cæteri locupletes ſint, neque ad honores aditus pateat. Popularis igitur ſtatus ciuitatis potius tum habendus eſt, cum liberi, & paucorum, cum diuites ſummam rerum tenẽt. Sed accidit ut illi multi ſint, hi pauci, propterea quòd liberi multi, diuites pauci ſunt. Etenim ſi in mandandis magiſtratibus uel magnitudinem ſequerentur, ut in AEthiopia quemadmodum aiunt quidam, aut pulchritudinem, paucorum poteſtas eſſet. Eſt enim parua & pulchorum & procerorum hominum multitudo. Veruntamen ne his quidem ſatis accuratè hæ res publicæ definiuntur: ſed quoniã multæ ſunt & populi & paucorum poteſtatis partes, etiam intelligendum eſt, non eſſe populare ciuitatis genus, ſi liberorum hominum ſit paucitas, qui maiori parti non liberorum hominum imperent. Velut Apolloniæ quæ eſt in Ionio, & Theræ, in quarum utraque urbe, honores adibant ij qui nobilitate præſtabant, & qui primi ex multis cum pauci eſſent, colonias obtinebant. Popularẽ etiam ſtatũ non faciunt diuites, ex eo quòd numero præſtent. ut Colo- IIII.

phone quondã ubi multi ante bellum Lydium magnas opes habebant. Sed tum demum populare ciuitatis genus est, cum liberi ac tenues homines plures sunt, summámque habent imperij potestatem: paucorum autem potestas, cum locupletes & nobiles qui pauci sunt. Ac respub. quidem plures esse, quamque ob causam, dictum est. Cur autem plures sint, quàm quæ dictæ sunt, quæque sint, & quamobrem, dicamus. In quo initiũ repetendum altius uidetur. Concedimus enim non una parte, sed pluribus quanque ciuitatem contineri. Vt enim si animantium genera institueremus intelligere, primum id quod necesse est omne animal habere diuideremus: ut nonnullas partes in quibus siti sunt sensus, & partem quæ conficit cibum, quæque accipit, cuiusmodi est os & stomachus, præterea, quibus partibus unumquodque animal moueatur, quòd si tot solum sint genera, horum differentias explicaremus, ueluti si oris ac stomachi plura essent genera, & partium earum in quibus sensus est sedes, earúmque quæ motum cient, profecto coniugationis earum numerus multa animãtiũ genera necessario faceret, quoniam fieri nõ potest, ut idem animal plura oris & aurium genera complectatur, ut cum sumentur eorum omnes quæ possunt esse coniunctiones, facturæ sint animalium genera, & tot animantium genera, quot sunt necessariarum partium cõiugationes: sic fit in Rebuspublicis, de quibus diximus. Etenim ciuitates non ex una, sed ex multis, ut sæpe dictum est, partibus constãt. Ac una quidem pars est eorum, qui in cibo præparando occupati sunt, quos agricolas nominamus. altera eorum qui in sordidis artibus uersantur, sed sine quibus ciuitas coli & frequentari nullo modo potest. Harum autem artium aliæ necessariæ sunt, aliæ uiuendi, aut bene uiuendi gratia comparatæ sunt. Tertium genus est mercatorum, qui in emptionibus, uen-

ditionibus, mercaturis, & cauponandi arte uersantur. Quartum eorum qui operas suas locãt. Quintũ genus est eorum, qui bellum gesturi sunt, quod non minus est, quàm illa necessariũ, si modo ijs qui aggrediuntur seruire nolint. Non enim fieri potest, ut ciuitatis nomine ea recte appelletur, quæ nata est ad seruitutem, cum præsertim ciuitas satis munita, & seipsa contenta sit: & quod seruit, non sit se ipso contentum. Itaque in politia splendida est, nõ satis accurata de hac re oratio. Ait enim Socrates ex quatuor necessarijs constare ciuitatem, quos uocat textorem, aratorẽ, sutorẽ, & architectum. Adiungit præterea, tanquam hæc satis multa non sint, fabrum ærarium, eósque, quorum uita omnis in pecudibus necessarijs occupata est, mercatorémque & cauponem. Atque hæc sunt omnia expletio prioris ciuitatis, quasi uero rerum necessariarum causa omnis sit constituta ciuitas, non honestarum potius, cum forte temere sutores & agricolas desyderet. Eos autem qui ad bellum deliguntur, non antè in parte ciuitatis ducit, quàm auctis imperij finibus & finitimis eam attingentibus ad bellum disponantur. Atqui necesse est in ijs qui quartam ciuitatis partem explent, & quibuslibet socijs esse aliquem, qui ius dicat. Quòd si animus animantis potius pars quàm corpus, putandus est, certe qui ad bellum delecti sunt, quíque iustitiæ quæ iudicijs procuratur, societate tenentur, in partibus ciuitatum numerãdi sunt potius, quàm ea quæ ad necessarium usum pertinẽt. Quod eodem modo iudicandum est de ijs, qui consilium capiunt de rebus ciuitatis, quod est prudentiæ ciuilis officium. atque hæc utrum separatim nonnullis attribuantur, anne ijsdem, nihil interest, cum præsertim ferre arma, & colere agros sæpe ijdẽ soleant. Ex quo perspicuum est si & hæc & illa habenda sunt in partibus ciuitatis, eos etiam qui arma ferunt in parte ciui-

tatis ducendos esse necessario. Septimum autem genus est eorum qui facultates ministrant & impendunt. quos locupletes uocamus. octauum est eorum qui publica negocia gerunt, & qui gerunt magistratus. siquidem ciuitas sine magistratibus stare nullo modo potest. Necesse est igitur esse quosdam, qui praeesse poßint, & Remp. his officijs uel semper, uel uicißim administrent. Reliqua autem sunt genera, de quibus modo disseruimus, eorum qui consilium dant, & ius dicunt, ijs inter quos iuris controuersia est. Quòd si haec in ciuitatibus esse debent, & coniuncta esse cum honestate & aequitate, profecto aliqui sint ex ciuibus necesse est, qui uirtutis sint compotes. Atque aliae in ijsdem habilitates inesse possunt multorum sententia. Veluti ijdem ad rem militarem apti aratores & opifices, & praeterea qui consilium dent iusque dicant. Sumunt autem sibi uirtutem omnes, ac permultas imperare poße existimant: at tenues & locupletes ijdem esse non possunt. Itaque inopes ac copiosi in partem ueniunt ciuitatis maximè: praeterea quia fere fit, ut hi pauci sint, illi permulti, hae certe partes ciuitatis inter se contrariae uidentur. Quocirca Respublicas ex horum praestantia statuunt & definiunt, ac duo Reip. genera uidentur esse, ea quae in populi, & ea quae in paucorum est potestate. Ac multa quidem esse Reip. genera, & quamobrem, iam supra dictum est. Esse autem etiam plebis & paucorum potestatis multa genera, dicamus. Quanquam hoc ex ijs quae dicta sunt, perspici licet. Sũt enim & plebis multa genera, & eorum qui nobiles uocantur, ut plebis genus unum est aratorũ, alterum eorum qui artes tractant, tertium eorum qui in emptionibus uenditionibusque uersantur, aliud eorum qui mare adeũt, quod genus in multa alia diuisum est. Nã alij in mari bellũ gerunt, alij pecuniã faciunt, alij portitores sunt, alij piscatores.

Multis enim in locis uniuſcuiuſque horum magna eſt turba, ut Tarenti & Byſantij piſcatorum, eorum, qui triremes incitant Athenis, mercatorum Aeginæ & in Chio, portitorum in Tenedo. præterea ſequuntur operarij & ij qui tam paruas opes nacti ſunt, ut non poßint eſſe in ocio. poſtremum genus eſt eorũ qui ex utroque parente ciue libero non ſunt nati, & ſi quod tale aliud plebis genus eſt. Patriciorum autem genera faciunt opes, nobilitas, uirtus, diſciplina, & quæ horum dicuntur diſsimilitudines. Ac populare quidem genus quod primũ dicitur, ex æquitate ducitur maximè. Aequũ enim ait eſſe lex eius popularis poteſtatis, nihilo plus poſſe tenues locupletibus, nec locupletes maiorẽ cuiuſquam rei habere poteſtatem, ſed utroſque pares eſſe. Si enim libertas in populi poteſtate, ut quidam exiſtimant, uiget maximè, & æquabilitas, certe hoc ita demum fiet, ſi omnes ex æquo in Reip. ſocietatem ueniant. Et quia plebis maior eſt numerus, ualetque id quod maiori parti uiſum eſt, efficitur neceſſario hanc eſſe populi poteſtatẽ. Atque hoc quidem unum eſt populare ciuitatis genus. Alterum eſt, cum in mãdandis magiſtratibus cenſum ſequuntur, qui cum paruus ſit, ei qui nactus eſt permiſſa eſt poteſtas adipiſcendi magiſtratus, ei qui amiſit, non adipiſcendi. Tertium genus eſt, cum ciuibus omnibus aditus ad honores patet, ijs qui culpæ non ſunt affines, lex autem præeſt. Aliud genus popularis ſtatus eſt, cum omnes magiſtratus adipiſcuntur, ſi tantummodo ſit ciuis, legi autem obtẽperãt. Aliud eſt, cũ omnia eadem ſunt, niſi quòd multitudo non lex imperat. Id quod fit, cum plebiſcita ualent, non lex: quod genus populares inuehunt in Remp. Nam in ijs Rebuspubl. populi, quæ legibus reguntur, non popularis quiſquam exiſtit, ſed optimates imperant. Vbi autem non ualent leges, ibi populares exiſtunt. populus enim illic ſolus principatum tenet,

unus ex pluribus conflatus, quoniam multi tenent imperium, non ut singuli sunt, sed ut uniuersi. Homerus autem *utrum hoc popularis imperij genus improbet, an cum multi sunt qui præsunt singillatim, incertum est. Atque hic quidem talis populus, qui singulare tenet imperium, uult solus princeps esse, propterea quòd legi non pareat, existitque in eo dominandi cupiditas.* Quocirca *assentatores sunt apud eũ in honore & p̃cio, atq; hic talis populus similitudine ad tyrannorũ imperiũ accedit.* Itaque *ijsdem sunt moribus, & utrique inest bonis dominandi cupiditas: & quemadmodum plebiscita illic sunt, sic hic præscriptiones: popularisque idem est qui assentator, & utrique ualent plurimum, assentatores quidem apud tyrannos, populares apud plebem eius generis. Isti autem faciunt, ut plebiscita ualeant non leges, dum ad populum omnia referunt.* Fiũt *enim magni propterea quòd & summa est populi potestas, & in ipsis est populi sita sententia.* Morem *enim gerit populus eorum uoluntati.* Iam *uero quoniam ij qui magistratus in ius uocãt, populi de eo iudicium esse contendunt, & populus libẽter causæ dictionẽ audit, fit, ut magistratus tollãtur omnino. Iusta autem eius reprehensio uideatur, si quis hanc talem populi potestatem esse dicat, nõ* Remp. *quippe cum ubi non ualent leges, ibi nullus sit* Reipublicæ *locus.* Nam *& in rebus uniuersis leges ualere debent, & de rebus singulis proprium magistratuum* Reique *publicæ iudicium est.* Ex *quo perspicuum est, si popularis potestas in numero reponẽda sit* Rerumpublicarũ, *at eam certe in qua decretis omnia administrantur, indignam esse quæ iure popularis potestatis appelletur nomine, cũ præsertim decretum nullum de toto genere possit dicere. Ac popu-*
V. *laris potestatis genera sic exposita sint.*

Eius autem quæ est in paucorum potestate genus unum est,

cum in magistratibus adipiscendis ratio facultatum habetur tanta, ut tenues quorũ magnus est numerus, non possint adipisci: & licet ei qui habeat tantas opes, ad Remp. accedere. Alterũ genus est, cũ magistratus ex paruo censu mandantur, & eos quibus deest, ipsi deligunt. Ac si ex his omnibus creent, id potius ad genus quod est in potestate optimorũ ꝑtinere uideatur. Sin ex certis quibusdam, ad eam quæ est in paucorum potestate pertinet. Tertium genus est, cum liberi loco patris ac cedunt ad Rempublicam. Quartum, cum id fit, quod modo dictum est, & mos geritur non legi, sed ijs qui imperant. Atque hoc genus ex altera parte respondet ijs quæ sunt in potestate paucorum, quemadmodũ tyranni ijs imperijs quæ unus gubernat, & ea populi potestas, de qua postremo dixi, alijs generis eiusdem. Itaque hanc talem populi potestatem dominatum uocant. Atque hæc sunt tot genera populi paucorumq́ue potestatis. Intelligendum est autem, multis locis usuuenire, ut Respub. in qua leges ualent, ne sit popularis, cum interim moribus institutisq́ue popularibus gubernetur. Itemq́ue rursus apud alios Resp. quæ legibus paret, popularis est, genere autem ui tæ & consuetudine ad paucorum potestatem propius accedit. quod mutatione Rerumpub. fit maximè. Non enim mutant continuo statum ciuitatis, sed primum contenti sunt, si paulum aliquid alij alijs amplius habeant. Quocirca cum leges stant, quæ prius latæ erunt, tum ij ualent, qui statum mutant ciuitatis.

Ex ijs autem quæ dicta sunt, perspici licet, tot esse genera populi paucorumq́ue potestatis. Nam quoniam necesse est aut omnes populi partes quas exposuimus communione Reip. teneri, aut quasdam teneri; alias non teneri: cum genus eorum qui colũt agros, & qui moderatas ac tenues opes nacti sunt, Reip. præerunt, eam ex formula legũ administrabunt. Si quid enim VI.

agant operis, eis uita uictusque suppetet, cum interim nihil agere non possint. Ita cum legem sibi praeficiunt, conciones necessarias conuocant. Alijs autem ita ad Remp. licet accedere, si censum quem leges praescribunt, nanciscentur. Omnino enim non licere omnibus magistratus adipisci, proprium est popularis status ciuitatis. Vt autem in ocio uiuatur fieri non potest, nisi facultates suppetant. Atque hoc quidem unum genus populi potestatis ex his causis extitit. Alterum autem genus natum est ex ea, quae tenetur magistratuum creatione. Nam omnibus ijs quorum generis crimē nullum in eos profertur, ad honores aditus patet, si modo uitam tranquillam & ab opere liberam agere possint: ob eamque causam in hac tali populi potestate leges ualent, quia nulli sunt fructus. Tertium genus est, cum licet omnibus ad Rēp. accedere qui liberi sint, & ꝑpter causam quā dixi, nō accedere. Ita in hac quoq; lex ualeat necesse est. Quartum genus popularis status est, eius quod superioribus tēporibus in ciuitatibus extitit. Nam quia multo potentiores & maiores euaserunt urbes ijs quae initio fuerant, & magna opum copia suppeditauit, omnes Rempub. capessunt propter nimiā multitudinem, in Reip. autem societatem & ad gubernacula ueniūt, propterea quòd etiam inopes accepta mercede cessare possunt. Cessat autē haec multitudo uel maximè, quòd nihil eā rerum suarum cura impedit, quae locupletes impedit, ut saepe nec in senatum ueniant, nec ius dicant. Ita tenuiorum multitudo ualet in Rep. non leges. Ac popularis quidem potestatis his de causis tot sunt, ac eiusmodi genera necessario. Paucorū autem potestatis primum genus est, cùm multi habent opes sed tenuiores, non admodū magnas. Licet enim ei qui nactus est, ad Rēp. accedere, & quia magnus numerus est eorum qui Remp. administrant, necesse est non homines, sed leges ualere. Quò enim

longius absunt ab unius dominatu, neque tantas habent opes, ut gerere negotium negligant, neque tam tenues, ut publicè alantur, eo magis legem praeesse non se uolunt. Quod si minor sit eorum numerus quibus suppeditant facultates, & id genus sit quod prius, sed maior sit numerus, tum alterum paucorum potestatis genus est. Cum enim plus poßint, cupiditate augendarum opum tenentur. Itaque ex alijs eos, qui ad Remp. accedunt deligunt, & quia nondum ita firmae sunt eorum opes, ut sine lege praesint, eam legem ferunt. Si autem minor pars maiores opes habeat, tertium genus paucorum potestatis existit, cum ipsi per se illi quidem magistratus gerunt, ex lege aũt quae uult mortuorum liberos succedere. Cum autem maioribus etiam opibus excellũt, & amicorũ multitudine, tũ haec potestas ad singularem principatum proximè accedit, tumque hominum summa est, non legum potestas: idque uocatur quartum paucorum potestatis genus, quod extremo popularis status ex altera parte respondet.

Sunt praeterea duae Respublicae praeter populi paucorũq; potestatem, quarũ alterã & omnes nominant & nos appellauimus, unum ex quatuor generibus Reipub. Appellant autem quatuor, regiam potestatem, paucorum, populi, & optimorum. Quinta est ea quae communi omnium nomine appellatur. Rẽp. enim uocant, sed quia rarò existit, non est eis cognita, qui numerum Rerũpub. tradere conantur, cum quatuor tantummodo utãtur, ut facit Plato in politia. Iure quidẽ optimorũ potestatẽ eã de qua superioribus libris disputatũ est, appellauimus, cum praesertim ea Resp. quae omnino ex optimis uiris constat, non quadam ex parte, aut causa bonorum hominum, sola recte optimorum potestas uocetur. Cum enim in hac una idem sit omnino uir bonus, qui ciuis, ij qui in caeteris boni sunt, ex sua VII.

ipſorum Rep. *nominãtur. Quanquam ſunt quædam, quæ ab ijs quæ paucorum dominatu tenẽtur, & ab ea quæ* Reſpub. *dicitur, differunt, uocãturque optimorũ poteſtates. Vbi enim non opum modò, uerũ etiã uirtutis habetur in deligẽdis magiſtratibus ratio, hæc ipſa* Reſp. *ab utraq; diſtat, appellaturq; poteſtas optimorũ. Etenim in ijs, in q̃bus publicè uirtutis ratio nulla ducitur, tamẽ ſunt nõnulli in bonore, & quorũ de uirtute opinio eſt. Ergo qua in* Repub. *opibus, uirtuti, populoque mandantur magiſtratus, qualis eſt Carthaginenſium, ea eſt in optimorum poteſtate: eaque in qua duorum tantummodò ratio habetur, ut Lacedæmoniorum* Reſp. *quæ uirtutis & populi ſolum rationem ducit. Ita in ea duarũ barũ, populi, optimorumque poteſtatis coniunctio eſt. Ac eius quidem quæ eſt in poteſtate optimorum, præter primum optimum ciuitatis ſtatum, hæc duo genera ſunt, tertium explent eæ, quæ* Reſp. *uocãtur, ſi quando ad paucorum poteſtatem magis uideantur deflectere.*

Reliquum eſt, ut de ea quæ Reſp. *cõmuni omnium nomine*
VIII. *appellatur, ac de tyrannide diſſeramus. Sic autem deſcripſimus, cùm neque hæc, neque eæ optimorum poteſtates quæ modo commemoratæ ſunt, mutationes eſſent, propterea quòd reuera omnes ab optimo ciuitatis ſtatu deflexerũt, deinde quòd cum his enumerantur, ſuntque earum hæ mutationes, quemadmodum initio diximus. Poſtremo conſentaneum eſt de tyrãnide diſſerere, quòd ex omnibus hæc una indigniſſima eſt* Reip. *nomine. Cur hunc ordinem ſeruaui, dictum eſt. nunc de* Rep. *diſputãdum eſt, cuius uis & natura planior eſt, quòd iam expoſita ſint, quæ ad paucorum popularémque ſtatum pertinent. Eſt enim* Reſp. *paucorum populique poteſtatis commixtio. Solent autem* Reſpub. *uocari eæ poteſtates quæ ad populi poteſtatem inclinant, & eæ quæ ad paucorum, potius optimorum poteſtates, propterea quòd in ijs potius qui plus opibus ua-*

lent, disciplina & nobilitas soleat existere. Praeterea habere locupletes uidentur ea quorum gratia iniurij alios uiolant. Itaque & pulchros & bonos & nobiles eos appellant. Quoniam igitur hoc uult, & agit ea quae in optimorum potestate est, ut optimis ciuibus praestantia tribuatur, fit, ut eae etiã quae sunt in paucorum imperio, ex bonis clarisque constare dicantur. At fieri non potest, ut ea Respub. quae ab optimis gubernatur, bonis legibus pareat, & pareat ea quae à malis: itemq; ut ea optimis pareat, quae bonis legibus minimè pareat. Neque uero bonarum legum descriptio habenda est si leges bonae scriptae sint, & salutares, neque eis pareatur. Itaque una est ducenda bonarum legum descriptio, si scriptis pareatur legibus. Altera est, scriptas esse praeclare, quibus pareatur. quippe cùm obtemperare liceat etiam male latis. Quod duobus modis fieri potest, aut optimis quae in illos ferri possunt, aut omnino in optimos. Ea aũt Resp. quae ab optimis regitur, in eo posita est maximè, si honores pro uirtute & dignitate tribuantur. Nam & optimati generi quasi finis ac terminus, uirtus proposita est, & paucis opes, & populo libertas. Quod autem maiori parti uisum sit, ualet in omnibus. Nam & in paucorum & in optimorũ & in populari statu quicquid maiori parti placet, id ratum est. Ac in permultis quidem ciuitatibus genus Reip. uocatur, quoniam sola locupletum & inopum, diuitiarum libertatisque coniunctio exquiritur, & fere copiosi bonorum ac proborum partes obtinent. Quoniam autem tria sunt, quae de aequabilitate Reipublicae disceptant, libertas, opes, et uirtus (nam quartum quod uocant nobilitatem ex duobus consequens est, praesertim cum uetus nobilitas in diuitiis ac uirtute posita esset) certe duorũ, locupletum & tenuiorum copulatio dicenda Resp. est, & trium, optimorum potestas una ex caeteris maximè, prima illa & uera excepta. Ac esse qui-

dem alia Reip.genera præter regalem, popularem, paucorũque potestatem demõstratum est. Illud etiam perspicuum est, quæ ea sint & quid inter se optimorum potestates, & Resp. ab optimorum potestate differant, & inter eas non esse magnas dißimilitudines.

IX. *Quemadmodum autem ex populi paucorumque potestate ea quæ Resp. uocatur, oriatur, quóque modo statuenda sit, deinceps dicendum est. ex quo perspicuũ erit, quos fines & quasi terminos populi paucorúmque imperium constituăt. Est enim earum sumẽda distinctio, deinde sumpta ex utraque earũ ea re in qua similes sunt, commisceri debent. Sunt autẽ tres cõpositionis ac commixtionis termini. Aut enim utrunque eorum de quibus utraque potestas leges sanxit, sumendum est ut de iudicijs, quoniam in ea Rep. quæ est in paucorum potestate, diuitibus mulctam dicũt, nisi iudicent, & inopibus mercedẽ nullam constituunt: in ea autem quæ à populo regitur, contrà inopibus mercedem, diuitibus nullum damnum, quod utrũq; quoniam commune est illarum, & medium, idcirco ad eam quæ Respub. dicitur, pertinet. ex utraque enim mixta est. Atque hic unus est coniugationis modus. Alter autem est, cum mediũ sumitur eorum quæ utrique præscribunt, ut in concionem uenire, in quo alteri aut censum nullum aut certe perexiguũ, alteri magnum sequuntur. Commune quidem earum neutrũ est, sed medium utriusque census. Tertius modus fit ex duabus præscriptionibus, partim ex paucorum potestatis, partim ex populi lege. Veluti uidetur popularis status proprium magistratus sortitò creare, paucorum imperij suffragijs atque uoce, popularis etiam potestatis non ex censu paucorum. Optimus igitur status ciuitatis proprium est ac Reipub. ab utraque Repub. utrunque mutuari, ut à paucorum potestate, uocem ac suffra-*

gia in declarandis magistratibus, à populari statu ratione non ex censu deligendi. Atque hic commixtionis modus est. Modus autem quo rectè inter se mixtæ erunt populi paucorúmque potestates, tum tenebitur cum poterunt appellari unius Reipub. *nomine*. Perspicuum *est enim hoc eis usu uenire qui appellant, quod recte mixtæ confusǽque sint. Quod idem fit in medio, propterea quòd utrunq; extremorum in eo declaretur. Id quod in* Lacedæmoniorum Repub. *perspicitur*. Multi *enim eam appellant, popularẽ, quòd multa descriptio complectatur eorũ quæ popularis sint propria, cuiusmodi est primum liberorũ educatio.* Eadem *enim est locupletum tenuiorúmque & educatio et institutio. Eadem est etiam consequentis ætatis, & mediæ ratio.* Nihil *enim inter locupletem & tenuem interest.* Ita *in sodalitatibus uictus est omnium.* Vestem *etiam diues & inops sumunt, quæcunque à quoque suppeditari queat.* Popularis *etiã status est ex duobus maximis magistratibus alterum suffragijs creare populum, alterum gerere.* Nam *& senes uoce declarant, &* Ephoratum *adipiscuntur. Alij autem hanc ipsam* Lacedæmoniorum Rempub*. paucorum potestati attribunt, quod multa eius potestatis propria habeat.* Vt *omnes magistratus uoce creẽtur, nullus sortitione, & pauci mortis ac exilij pœnam irrogant: aliáque permulta.* Neutrum *autem sed utrunque in* Rep. *confusa & mixta præclare cohærere debet.* Nam *per se suísque uiribus ipsa conseruari, non externis debet, atque ita per se, non quòd multi exteri eam uelint saluam esse & incolumem (esset enim* Resp. *uitiosa etiã si hoc præsidio niteretur) sed quòd* Remp. *aliã particula nulla ciuitatis omnino expetat.* Quemadmodum *quidem* Resp. *constituenda sit, eæque quæ optimorum imperia uocantur, diximus.*

Reliquum *autem est nobis de tyranide differere, non quod* X.

multa uerba de ea facieñda sint, sed ut partem institutæ disputationis cõsequatur: quandoquidem hanc etiam in Reip. parte enumerauimus. De regia quidem potestate superioribus libris disputauimus, tũ cum de ea quæ maximè regalis potestas diceretur, disseruimus, esset'ue inutilis an utilis ciuitatibus, quæque & ex quibus, quoque modo constituenda esset. Tyrãnidis autem duo genera exposuimus, cum disputaremus de regia potestate, quòd uis earum quodammodo in regiam potestatem mutaretur, cum lege utraque imperia constarent. Nam & apud Barbaros quosdam, imperatores qui soli præsunt deliguntur, & quondam apud Græcos nonnulli qui soli imperarẽt eodem modo extiterunt, quos Aesymnétas uocabant. Sed earum quædam sunt dissimilitudines. Nam quòd lege constabant, regiæ habebantur potestates, & quòd soli uolentibus imperarent: tyrannides autem erant, quòd ex libidine sua domini ritu præessent. Tertium autem genus tyrannidis est eius quæ maximè tyrãnis uidetur esse, quæque regiæ potestati ex altera parte respondet. Tyrannis aũt sit necesse est unius dominatus, qui rationibus nullis gesti magistratus reddendis tenetur, paribusque iisque qui præstantiores sunt, rebus suis, nõ eorum qui parent consulens, imperat. Itaque non est uoluntarium imperium. Nemo est enim suæ uoluntatis iurisque uir, qui æquo animo tale imperium perferat. Ac tyrannidis quidem hæc sunt genera.

XI. Quis autem optimus status ciuitatis, quodque optimum uitæ genus multis ciuitatibus, atque omnibus sit, nec ex uirtute ea ad quam priuati peruenire non possunt, homines iudicant: nec ex disciplina quæ naturam fortuitamque bonorum suppeditationem desyderet: nec denique ex Rep. quæ ex animi sententia accidit: sed uitã eam omnes eiusmodi intelligunt, quæ cũ

multis communicari potest, & Remp. optimam eam, quæ multæ ciuitates regi gubernaríque poßunt. Nam quas optimorum potestates appellant, de quibus modo diximus, eæ partim à statu permultarum ciuitatum longius discedunt, partim ad eam quæ Resp. uocatur accedūt. Itaq; de duabus ut de una dicēdū est. De his autem omnibus iudiciū ex ijsdem elemētis ducitur. Si enim in libris de moribus præclare dictum est, beatam uitā esse eam quæ uirtuti congrueret, si nihil impediat, mediocritatem autem esse uirtutem, profecto media sit necesse est uita optima eius quam quisque assequi poßit, mediocritatis. Iidem etiam fines & quasi termini sunt necessario ciuitatis, uirtutis, uitij, ac Reipub. Est enim Resp. uita quædam ciuitatis. Ciuitas autem omnis in partes tres distributa est, in admodum locupletes, in ualde inopes, & in eos qui medium horum locum obtinent. Quòd si inter omnes constat, id quod moderatum est ac medium, esse optimum, profecto rerum secundarum mediocris moderatáque abūdantia omnium optima est. Cū enim facillimè rationi paret, tū qui pstanti est forma, aut uiribus, aut nobilitate, aut opibus, aut contrà, qui admodum est uel pauper uel imbecillus, uel ignobilis, haud facile rationi obtēperat. Nā & illorū libido aperta, atq; improbitas insignis est, & horū astutia atque leuia peccata. Atqui scelera alia ex libidine, alia ex fraude nascūtur. Iā uero minime isti nec tribuū se nec cōsilio præfici patiūtur. quorū utrūq; obest Reip. præterea illi tū cū fortuna nimiū secūda utūtur, ut & uiribus & opibus et amicis & alijs eiusdem generis excellant, tum parêre nec possunt nec sciunt. Idque malum eis à pueritia domestica affert educatio. Mollitia enim licētiáque uiuendi corrupti, ne in scholis quidem morem gerere solēt. Quos autem nimia harum rerum inopia excruciat, abiecto demissóq; sunt animo. Itaq; illi

ut præeſſ: neſciunt, & parere dominis tantum ſciunt, ſic illi nullius imperio parent, & domini ritu præſunt. Ita dominorũ ſeruorũque eſt ciuitas, nõ liberorũ hominum. quorum hi inuidentiæ flammis ardent, illi faſtu & arrogantia elati facile contemnunt cæteros: quæ quidem aliena ſunt & ab amicitia & à communione ciuili, cum præſertim ad amorem idonea ſit communio. Neque enim eadem uia qua inimici uolunt incedere. Ciuitatis autem hæc uoluntas eſt ac ſententia, ut ex quàm maximè paribus & ſimilibus cõtineatur, quod cum in mediocribus inueniatur maximè, profectò optimè gubernetur neceſſe eſt hæc ciuitas his hominibus, ex quibus natura ciuitatẽ instituit abſoluere. Atque etiam hi ciues ex omnibus maximè in ciuitatibus ſalui & incolumes permanebunt, quòd nec ipſi alieni ut pauperes appetentes erũt: nec alij ipſorum, quemadmodum locupletum res, tenues appetũt: & quia nec inſidiæ eis parabuntur, nec alijs parabunt, ſine metu uiuent. Quocirca præclara eſt illa Phocylidis precatio. Mediocribus optima multa, cũ mediocres opes habere cuperet in Rep. Perſpicuũ eſt igitur ciuilem ſocietatem eſſe optimam eam, quæ ab ijs qui mediocres opes habent, & à ciuitatibus ijs præclare administrari poſſe, in quibus magna rerum mediocrium, meliorumq; ac utrarũq; maximè, ſin minus, alterarũ copia ſuppetat. Nam ſi coniunctæ ſint, & magnum momentum afferunt, & nimias rerum cõtrariarum copias expellunt. Itaque maximæ felicitatis eſt eos qui in Repub. uiuunt, mediocres ac ſatis firmas opes habere: quòd ubi alij admodũ magnas nacti ſunt, alij nullas, ibi aut populi ſumma poteſtas, aut paucorum immoderata, aut tyrãni certe ex utraque nimia poteſtate naſcitur. Etenim ex populi quæ recentiſſima eſt, & paucorum poteſtate tyrannis exiſtit, ex medijs & finitimis multo minus: cuius cauſam

mox cum de mutationibus Rerũpub. agẽdum erit, afferemus. Perſpicuum eſt autẽ eam quæ medium locũ tenet, cæteris eſſe anteponendam. Sola enim uacat ſeditionibus. Nam in quibus Rebuſp. multum eſt moderationis, in ijs minimæ ſeditionũ, & diſsidiorum tempeſtates ſolent exiſtere. Atque magnæ urbes magis à ſeditionibus liberæ ſunt ob eã cauſam, quòd in eis dominatur mediocritas. At in paruis facile eſt omnes in duas partes diuidere, ut nihil mediũ relinquatur, ſintq́ue omnes uel pauperes uel opulenti. Atque eæ etiam quæ in populi poteſtate ſunt Reſp. ijs ſunt quæ à paucis gubernãtur, & propter eos qui mediocres moderatáſq; opes habẽt, & firmiores & diuturniores. Maior eſt enim eorum numerus, & ſæpius ad honores eis patet aditus in ijs, quæ populari, quàm quæ paucorum dominatu tenentur. Aliter cum ſine his numero uincũt tenues, hic & ſcelera exiſtũt, & illi cito euertuntur. Quod hinc etiã ſciri poteſt, quia optimus quiſque legum ſcriptor, mediocres opes habuit. Teſtis eſt Solon qui in ijs fuit, quod in uerſibus ſuis declarat, teſtis Lycurgus, (neq; enim rex fuit) teſtis Charõdas, & ferè alij pleriq;. Ex quibus etiã perſpicuũ eſt, quid ſit cur pleræque ciuitates partim in populi, partim in paucorum ditionem redactæ ſint. Nam quoniam perſæpe in ijs parua eſt eorum qui mediocres opes nacti ſunt multitudo, ſemper utrilibet uincant, ſiue ij qui ipſas opes habent, ſiue plebs, ij qui modum opum tranſeunt, Remp. ad ſe & in ſuam ditionem redigunt, ut uel paucorum, uel populi poteſtas exiſtat. Præterea quoniam ſeditiones, & bella naſcũtur inter populum ac locupletes, utrilibet uincant hoſtes, communem Remp. non conſtituunt, neque æquabilem: ſed uictoriæ præmium in eo ponũt, ſi in Rep. ſint principes, atque illi populi, hi paucorum opes réſq; cõfirmant. Præterea qui Græciæ tenuerunt imperium,

cum suæ utrique Reip.rationem ducerent, partim eorum populare genus in ciuitatibus constituerunt, partim paucorum, in quo nō Reip.rationibus, sed suis ipsorum seruierūt. Quibus rebus effectum est, ut aut nunquam moderata illa & tēperata Resp. aut raro & apud paucos existeret. Vnus enim modo eorum qui anteà principatum obtinuerunt, hoc sibi in animum induxit, hanc Reip.descriptionem exprimere. Iámq; hic mos animos eorum, qui ciuitates incolunt quasi occupauit, ut pares esse nolint, sed uel superiores esse uolunt, uel uictorum ferre seruitutem. Illud ergo perspicuum est quis sit optimus status ciuitatis, quáque de causa. Reliquarū autē Rerūpub. quoniam multa populi paucorúmq; potestatis genera fecimus, quæ prima ponenda sit, quæ secunda: & ita deinceps quæ melior, quæ deterior sit, exposita optima, facile est uidere. Quo enim quæque propius ad hanc accedit, eo melior: quo longius abest, eo deterior est, nisi ex causa quis iudicet. Dico autem ex causa, quòd etsi alia Resp. anteponenda sit, nihil tamen probibeat Remp. illam nonnullorū rebus, rationibúsq; magis cōducere.

VIII. *Quæ autem Resp. quibus utilitati sit, sequitur ut differamus. Ac primum quiddam de toto genere Rerumpublicarum intelligendum est, meliorē ac præstantiorem partem eam quæ Remp. saluam & incolumem stare uelit, ea quæ nolit, esse oportere. Constat autem Resp. omnis ex qualitate & quantitate. Qualitatem autem uoco, ut libertatem, ut opes, ut disciplinam, ut nobilitatem: quātitatem, ut magnum plebis numerū. fieri autem potest, ut & qualitas insit in altera parte earum, quibus ciuitas continetur, & in altera quantitas reperiatur, ut maior ignobilium quàm nobilium, aut inopum, quàm locupletum numerus esse potest. at tantum superare quantitate non potest ulla partium, quantum qualitate superetur. Ita hæc inter*

se comparanda sunt. Ac in qua Repub. tenuium numerus eam quam dixi proportionem uincit, in ea popularis status eiusq; genera omnia pro cuiusque populi maiore multitudine solent existere. Veluti si aratorum numerus uincat, primum populare ciuitatis genus, si eorum qui in sordidis artibus uersantur; ac mercede conducuntur, extremum. itemque cætera quæ inter hæc duo locata sunt. In qua autem Rep. locupletum aut nobilium multitudo qualitate præstat, aut numero uincitur, in ea paucorum potestas & unumquodq; eius genus pro popularis multitudinis exuperantia orietur. Sed prudentis est legis scriptoris semper in Rep. constituenda eos qui mediocres illas res habent adiungere. Nam si leges paucorum statui aptas scribat, eos qui medij sunt exquirere, si eas quæ populari accommodatæ sint, eos legibus debet addere. Vbi autem mediorum numerus, aut utrumque extremum aut alterum tantummodo superat, ibi demũ Resp. esse stabilis potest. Neque enim periculum est, ne quando locupletes cum pauperibus in hos coniurent, præsertim cum nulla conditione alteri unquam adduci possint, ut alteris seruiãt. Neque uero Remp. quæ magis communi omnium seruiat utilitati si quærant, aliã ullam inuenient. Nam & uicissim imperare nollent, quod alterorum alteris fides suspecta erit, & arbiter fidelis est ubique uel maximè, cũ se medium gerat: & quò quæque Resp. melius confusa & temperata est, eò est permanentior. Errant autem multi etiam qui Resp. eas quæ sunt in optimorum potestate fundare uolunt, nõ solum quia plura tribunt locupletibus, sed etiam quòd populum in fraudem impellunt. Nam & ex ijs quæ falsò bona sunt tandem aliquando uera mala nascantur necesse est: & nimirum maiores locupletum opes potius, quàm plebis, Remp. solent euertere.

XIII. *Sunt autem quinque numero, ea quæ excusation is gratia in rebus pub. malitiosè in populum comminiscuntur, in concione, in magistratibus, in iudicijs, in armis, in exercitatione. Quod ad conciones quidem attinet, hoc afferunt, in concionem uenire omnibus licere, & dici mulctam locupletibus, aut solis, aut cer te multo maiorē nisi ueniāt in senatū.* De Magistratibus *aūt, aiūt ijs qui opes habēt & censi sunt, eos nō licere eiurare, & tenuibus licere. & in iudicijs, locupletibus fraudi esse, nisi ius dicant, inopibus autē impune esse, aut illis magnæ fraudi, his leui. Quod* Charondas *sanciuit suis legibus. Alicubi ius est omnibus, qui professi sunt, & in concionem uenire, & ius dicere. Quòd si pfessi & ascripti nec in senatū ueniāt, nec ius di cant, eis tum demū graues mulctæ irrogātur, ut et mulcta deterriti professionem fugiant, & quòd non sunt professi, iudiciorum concionísque ratione priuētur.* Eodem *modo de armis & exercitatione leges ferūt.* Nam *& tenuib. licet carere, & locupletibus fraudi est, quemadmodum tenuibus mulcta nulla, si non se exerceant dicitur, & locupletibus dicitur, ut hi propter mulctam uires experiātur, illi quia illa minime deterrentur, non se exerceant. Atq; hæc quidem sunt, quæ maliciosè & callidè ad paucorū opes cōfirmādas legibus sanciūt.* In *ijs au tem quæ a populo reguntur, contrà illis quasi ex altera parte hanc fraudem comparant.* Nam *& inopibus mercedem præbent, si in concionem ueniant, iusque dicant, & mulctam nullam dicunt copiosis : ut perspicuū sit, si quis recte hæc miscere & temperare inter se uelit, eum oportere ea quæ apud utrosque sunt, unum in locum conferre, ut alijs lucrum apponat, alijs mulctam dicat. Sic enim inter omnes futura est societas, & illo modo* Respublica *solum est in potestate alterorum.* Resp. *autem ex ijs solum qui arma habent constare debet,*

census autem magnitudo, si quis omnino ac semel definiat quãta esse debeat, explicari non potest: sed ita denique poterit, si quis uideat, quo summus census progredi poßit, ut eorum qui ciues sunt Reipub. *maiorem numerum quàm eorum qui non sint præscribat.* Nam *seditiosi non solent esse pauperes, ijque omnes qui ad honores non conscendunt, nisi quis eos uiolet, aut aliquam partem facultatum detrahat.* Quanquam *hoc ipsum non est facile factu.* Neque *enim semper gratiosi sunt apud plebem ij qui* Remp. *administrant. Atque etiam solent in bello tergiuersari, si nec res ad uictum necessarias capiant, et tamen inopes sint. quòd si quis uictum præbeat, bellum expetunt.* Apud *quosdam autem* Resp. *nõ solum ijs qui arma ferũt, sed ijs etiam qui arma tulerunt, continetur. Atque apud* Malienses Resp. *ex his constabat, magistratus autem ex militibus deligebantur.* Prima *etiam* Resp. *apud Græcos exactis regibus ex belligerantibus continebatur, initio quidem ex equitibus, quòd belli uis ac præstãtia in equitibus sita sit.* Nam *sublata ordinum descriptione nullus armorum usus est. quarum rerum quoniam olim nec usu ullo ualebant, nec dispositionem seruabant, factum est, ut uis in equitibus consisteret. postea uero quàm urbes creuerunt ijque qui in armis erant ualuerũt, plerique* Remp. *cœperunt capessere.* Itaque *quas nunc* Resp. *uocamus, prisci populares potestates appellabant.* Veteres *autem* Resp. *à paucis & à regibus gubernabantur, nec iniuria.* Cum *enim multi qui mediocres opes haberent, non essent propter hominum penuriam, pauci qui erant & numero, & ordinis descriptione facilius aliorum imperium ferebant.* Quãobrem *quidem multa sunt* Rerumpublicarum *genera, & cur alia sint quàm quæ feruntur, (neque enim una est modo populi potestas, neque aliorum) præterea quæ eorum generum sunt*

dißimilitudines, & quid ita factum est, quique sit omnium optimus ciuitatis status, & quæ quibus conueniat diximus.

XIIII· *De quaque autem Rep. & generatim & separatim iterum disseramus, de ijsque quæ deinceps uidenda sunt, unde æquum est, ducamus exordium. Sunt quidẽ Resp. omnes in treis distributæ partes, quarum cuique sapiens legum scriptor consulere debet: quæ si præclarè constitutæ sint, Resp. bene erit constituta, quarum etiam dißimilitudines atque differentias, Reip. genera sequuntur. Earum trium partium una in consilio capiendo de Rep. cernitur: altera in magistratibus, id est, qui esse, quæque eorum auctoritas, & quo tandem modo creari mandarique debeant: tertia in iudicijs & iure consistit. Ei autem parti quæ ad deliberandum ualet, belli ac pacis potestas permissa est, itemque societatis faciendæ & dirimendæ, & legum, mortis, exilij, proscriptionis atque rationum. Necesse est autem aut ciuibus omnibus de ijs rebus omnibus, aut de omnibus nonnullis iudicia permitti: ut uni alicui magistratui, aut multis & diuersis de alijs atque alijs rebus, uel nonnullis eorum de omnibus uel quibusdam de nonnullis concessa sit iudicandi potestas. Ac de rebus omnibus iudicium esse omnium, populare est. hanc enim æquabilitatem populus exquirit. Multis autem modis omnes qui multi sint iudicare possunt. primum si unusquisque uicißim, nõ uniuersi, ut in Teleclis Milesij Rep. atque etiã in alijs Rebuspub. magistratus omnes unà de Rep. deliberant: magistratus autem uicißim omnes tribus partesque minimæ omnino adipiscuntur, quoad peruentum sit ad omnes. Conuenire autem solent tum denique, cum leges feruntur & de Rep. agẽdum est, & relaturi sint aliquid magistratus. Secundo modo cum uniuersi iudicant, & solum conueniunt ad creandos magistratus, & leges ferendas, & cum de bello ac*

pace consultandum est, & rationes reposcendæ sunt: de cæteris antẽ magistratus consiliũ capiunt, ij quibus certa munera præscripta sunt, ad quos oẽs uoce uel sortitione perueniunt. Alio modo, cum ciues ad creandos magistratus uel de repetũdis conueniunt, cumq́ue de bello & societate iungenda consilium capiundum est, cætera autem magistratus administrant, qui uoce quicunque possunt, declarantur, cuiusmodi sunt ij omnes, quos periti gerunt necessario. Quarto modo cum omnes ad res omnes iudicandas unum in locum conueniunt, & magistratuũ de re ulla nullum iudicium est, sed solum præiudicia faciunt, quemadmodum extremus populi status nunc administratur, quem paucorũ potestati, quæ ad seruile imperium spectat, & singulari imperio tyrannorum proprio proportione respondere dicimus. Atque ij quidem modi ad popularem statum omnes pertinent. Cum autem quidam de rebus omnibus iudicãt, paucorum est potestatis. Cuius etiam multa genera sunt. Nam cum ijs uoce declarandis opum mediocrium habetur ratio, ijq́ue ꝓpter moderatas opes multi sunt, nec de ijs iudicãt, quæ lex iubet, sed ea sequuntur, licetq́ue ei qui opes nactus sit, adipisci: tum imperium est illud quidem paucorum, sed ciuile, propterea quòd adhibitus sit modus. Cum uero nõ omniũ cõsilij capiendi potestas est, sed eorum qui suffragijs declarati, lege imperant, id etiam ut prius, imperium paucorum est. Cum porro ij, quorum est consilij capiundi deliberatio, se ipsi creant, liberiq́ue loco patris adipiscuntur, in eorumq́ue potestate leges sunt, is status paucorum sit necesse est. At cum de nonnullis rebus quorundam est consilium, ut cum de bello, & pace, ac de repetundis omnes consultant, de cæteris autem rebus ij qui summam habẽt potestatem, ijq́ue uel uoce, uel sortitò creantur: tum optimorũ potestas uel Resp. est. Si uero ad consiliũ

capiundum de quibusdam rebus suffragio, de aliis sortitò ueniat: & sortitò uel omnino, uel ex iis qui designati sint, aut publicè suffragiis uel sortitò creantur: eorum partim ad Remp. eam quæ est in potestate optimorum, partim ad ipsam Remp. pertinent. Ac ea quidem pars quæ ad consultandum ualet, hoc modo distincta & ad Resp. accommodata est: eáque distinctione quodq; Reip. genus administratur. Vtile est autē ei quæ maxime uidetur nunc in populi esse potestate (eā autē dico, in qua maior est populi quàm etiam legū potestas) ad melius aptiusque consilium capiendum id efficere, quod in iudiciis fit, in iis Reb. pub. quæ paucorum dominatu tenentur. Mulctam enim iis dicūt, quos ius uolunt dicere, ut iudicent: populares autem mercede ad id tenues alliciunt. Quod etiā in senatu, et in concionibus erit perutile. Nam ita denique omnes prudentius consilium capient, si in cōmune consilia conferant, populus cum nobilibus, & hi cum multitudine. Illud etiam utile est, eos qui consultent, uoce creari, aut certe sortitò ex partibus ciuitatis deligi. Atq; etiam perutile est, si populariū multo maior sit quàm ciuilium numerus, aut non omnibus præmiū proponi, sed iis qui numero patriciorum proportione respondeant, aut sortitò illos plures excludere. In iis autem Reb. pub. quæ à paucis reguntur, aut aliquos è plebe antè deligi utile est, aut magistratibus creatis cuiusmodi sunt in quibusdam Reb. pub. quos consules uocant, & nomophylacas, de iis agere, quæ illi ante facienda decreuerint. Sic enim populus & consilium capiet, & nihil in Rep. poterit euertere. Illud etiā proderit, aut eadem populum sciscere, aut nihil contrà quàm quæ referētur: & cōsilii dandi potestatem fieri omnibus, magistratibus autem censendi atque statuendi. Plebi etiam contra faciendum est, atq; fit in Reb. pub. ut summa eius in censendo non sit potestas, sed

ad magistratus eius scita referenda. Nam praepostere fit in Reb.pub.in quibus paucorum in non censendo ualet, in cēsendo non ualet sentētia, sed ad populum semper refertur. Ac ea quidem Reip.pars quae in consilio capiendo uersatur, hoc modo explicanda & distinguenda est.

Sequitur deinceps magistratuum descriptio. Sunt enim de hac Reip. parte multae dissensiones, ut quot sint magistratus, quaeque eis permissa sint, quãtumque cuique magistratui temporis sit praestitutum. (Alij enim semestres faciunt, alij paucorum mensium, quidam annuos, nonnulli diuturniores) & perpetuíne esse debeant, an diuturni, an neutrum: sed saepe iidem, aut non idem bis, sed semel tãtummodo. Praeterea de magistratuū creatione, ex quibus deligi, & à quibus, & qua ratione debeant, quaestio est. Nam adesse facultas debet, qua & quot modis haec ipsa fieri queant, & qui magistratus, quibus Reb.pub. utiles sint, explicetur. Hoc autem non est facile explicatu, quid magistratus nomine appellandum sit. Nam cū praefectis multis sit opus ciuili societati, certè nō omnes qui uoce aut sortitò creantur, magistratus habendi sunt, cuiusmodi sunt primum Sacerdotes, quos in aliunn umerum, quàm ciuiliū magistratuum, debemus reponere: deinde Choragi, & Praecones. Suffragiis etiam Legati creantur. Curationes autem ciuiles, aut omnibus ciuibus ad aliquod officium praesunt, ut dux belli exercitui: aut parti, ut matronarum ornatus arbiter & censor, & puerorum magister & censor. Aliae sunt domesticae. plerunque enim frumenti mensores creant. Quaedam sunt seruiles, & ad quas, si opes suppetant, seruos adhibēt. Atqui ij magistratus potissimum appellandi sunt, quibus de quibusdā rebus dicendae sentētiae & iudicandi, atq; imperandi permissa est potestas: sed hoc postremum maximè. XV.

Imperare enim uim magistratus magis indicat. Sed hæc neque utilia sunt, (neque enim lis terminũ adhuc habuit eorũ, quo-in nomine omnis uersatur controuersia) neque huius sunt loci & temporis. Qui autem magistratus sint, & quot necessarij, si futura est ciuitas, quique necessarij, sed ad bene constitutã Remp. inutiles, maiorem quandam affert dubitationem, habita ratione cum omnis Reip. tũ uel maximè paruarum ciuitatum. Nam in magnis quidem potest, ac debet uni magistratui unum præscribi proponíq; munus. Nam & multi magistratus adipisci possunt, quoniam multi ciues sunt, ut alij intermittantur, alij semel gerant magistratum: & melius quodque officiũ atque opus diligentia quæ unum aliquid molitur, quàm quæ multa, absoluitur. In paruis autem ciuitatibus, necessario multi magistratus paucis mandantur, quòd propter hominum penuriam difficile est multos esse in magistratu. Qui enim his succedent? Eosdem autẽ magistratus easdẽque leges interdũ paruæ Resp. magnæque postulant, nisi quòd illæ sæpe eosdem desyderant, quod his diuturno tẽpore usuuenit. Itaque nihil prohibet multas simul curationes & potestates instituere, neque enim aliæ alias impedient. Et pro hominum paucitate magistratus quasi lucernæ, faciendi erunt. Si ergo explicare possimus, quot omni Reip. necessarij sint magistratus, quótque non necessarij sint, cum esse debeant, multo certe facilius hæc cum tenuerimus quæ uni magistratui munera mandanda erunt, colligemus. Intelligendum etiam est, quorum magistratuum curæ multa officia pro loco cõmittẽda sint, quæq; ubiq; in unius magistratus potestate esse debeãt. Veluti ornatus & ordo utrũ in foro forẽsis, & alius in alio loco, an idem ubique, & utrum ex re, an ex hominibus ornatus, ducenda sit distinctio, ut una lex sit de ornatu, an alia de puerorũ, alia de mulierũ ornatu.

Et in Rebuſpub. an pro cuiuſque genere etiam magiſtratuum genus,nec'ue diſtinguatur,ueluti,in populi paucorum,optimorumque poteſtatibus,& in unius dominatu,ſint'ne ijdem magiſtratus qui ſummam habeant poteſtatem, non ex paribus hominibus,neque ſimilibus intelligendi,an in alijs alij,ut in ea Rep. quæ eſt in poteſtate optimorum,ex ijs qui inſtituti ſunt,& docti,in ijs quæ à paucis gubernantur,ex locupletibus, & in populari ſtatu, ex liberis: an quidam ſunt quorum diſtinctio magiſtratuum ſequitur diſtinctionem? Eſt ubi ijdem conueniunt,eſt ubi differũt. Quodam enim in loco longum tempus,alibi exiguum præſcriptum eſſe magiſtratibus eiſdem conuenit. Quinetiam quidam priuati ſunt & proprij:ut eorum qui conſules dicuntur,qui magiſtratus non eſt aptus populari poteſtati,ſenatus autem popularis eſt. Nam quiddam debet eſſe eiuſmodi,cuius officium ſit populo conſulere, ut ne à ſuis rebus negotijsq́ue auocetur:cui muneri ſi pauci præſint, ad paucorũ imperium pertinebit. Conſules autem cum pauci ſint neceſſario,fit,ut paucorum attingãt poteſtatem. At ubi hi duo magiſtratus ſunt,conſules Senatoribus præficiunt. Nam & ſenator popularis eſt,& conſul paucorum poteſtatis. Senatus autẽ auctoritas in ijs popularibus imperijs diſſoluitur, in quibus populus ipſe ueniens in ſenatum, omnia decernit.quod tum uſu uenire ſolet,cum ijs qui in concionẽ cõuocantur, quæſtus præmiũue oſtenditur. Sæpe enim in ſenatum coguntur,quòd nihil agant,& omnia ipſi iudicent:puerorũ autem mulierumq; cenſor & ſi quis alius magiſtratus tali diligẽtiæ ꝑficiatur , eius Reip.proprius eſt,qui eſt in poteſtate optimorũ,non eius quæ à populo geritur(quo enim pacto prohibere poterũt,ne inopũ uxores abeant?)neq; eius quæ à paucis, propterea quòd eorũ qui pauci præſunt, uxores in luxu uiuũt. Sed de his hactenus.

De *magistratuum autem creatione dicere aggrediamur iam inde ab initio*. Tres *autem sunt dissimilitudinum termini, quibus compositis & coniunctis, omnia genera necessariò sumentur*. Eorũ *trium terminorum unus est, qui sint qui magistratus creent, alter, ex quo hominum genere creentur, tertius, quemadmodum creentur*. V*niuscuiusque autẽ horum triũ tres sunt distinctiones*. Aut *enim omnes ciues creãt, & aliqui, & uel ex omnibus ciuibus, uel ex certis quibusdam magistratus creant, ut uel censũs, uel generis, uel uirtutis, uel alicuius eius generis, ut* Megaris *fœderatorum atq; sociorũ ratio habeatur in mãdandis magistratibus*. Id*q́ue fieri potest uel suffragio, uel sorte, ut hæc etiam coniungãtur, aliosq́ue magistratus aliqui mandent, alios omnes ciues, & in quibusdam mandandis omnium, in nonnullis aliquorum ratio habeatur: aliiq́ue uoce, alii sortitò mandentur*. V*niuscuiusque autem horum quatuor erunt genera distinctionis*. Nam *aut omnes ex omnibus magistratus uoce creant, aut omnes ex omnibus sortitò: & si ex omnibus, uel ex quibusdam partibus, ueluti ex tribubus, uel ex populis, uel ex curiis, quoad uentum sit ad omnes qui ad gerendas res apti erũt, uel semper ex omnibus: & eorum partim hoc modo, partim illo*. R*ursus si qui creent, uel ex omnibus suffragio, ac uoce, uel sortitò ex omnibus ciuibus, aut ex certo numero suffragijs, aut sortitò ex quibusdam, uel eorum partim hoc modo, partim illo, id est, alios ex omnibus suffragio creant, alios sortitionis*. Ita *duodecim cõficiũtur rationes, præter duas cõiugationes*. H*arũ autem duæ creandi rationes populares sunt, cum omnes ciues ex omnibus suffragio, uel sorte deligunt magistratus, aut utroq; modo alios sorte, alios uoce ac suffragio creant: cum autẽ nõ omnes illi quidẽ una deligũt, sed ex omnibus, aut ex aliquibus sorte uel uoce, uel utroque modo, uel ali-*

quos ex omnibus, alios ex aliquibus utroque modo (cũ autem utroq; modo dico, alios dico ſorte, alios ſuffragio,) tũ ea creandi ratio eius propria eſt, quæ Reſp. *dicitur.* Cũq; *aliqui ex omnibus alios magiſtratus uoce, ſortitò alios creant, uel utroque modo, nonnullos ſortitò, quoſdam ſuffragio, id ad paucorum poteſtatem pertinet.* Magis *autem ad paucorum poteſtatem pertinet, cum utroque modo deligunt.* Cum *autem alij ex omnibus, alij ex quibuſdam, tum id propriè dicitur ad eam* Rempublicam *pertinere, quæ eſt in poteſtate optimorum, quod eodem modo iudicandum eſt, cum aliqui uoce, alij ſorte mandãtur.* At *cum aliqui ciues ex certis quibuſdam magiſtratus creant, paucorum eſt poteſtatis, & cum aliqui ex aliquibus deligunt, nec fit eodem modo, id eſt, aut ſortitò aut uoce omnes, & cum aliqui ex quibuſdam utroque modo, id eſt, alios magiſtratus ſortitione, alios ſuffragio creant.* Cũ *uero aliqui ciues ex omnibus, & cum omnes ciues ex certis quibuſdam ſuffragio creant magiſtratus, eius eſt* Reip. *quæ ab optimis gubernatur.* Ac *rationes quidem tot ſunt mandandorum magiſtratuum, eæque hac formula pro* Rerumpublicarum *ratione diſtinctæ ſunt.* Ex *quibus perſpici licet, qui magiſtratus quibus expediant, aut quemadmodum creari magiſtratus debeãt unà cum auctoritate, quique ſint. auctoritatem autẽ magiſtratus dico, ut poteſtatem uectigalium, & præſidij ſtationiſque poteſtatem.* Aliud *enim eſt genus auctoritatis rei militaris, aliud præfecturæ pactorum forenſium.* XVI.

Reliquum *eſt ut de ea parte* Reip. *quæ in iudicijs uerſatur diſſeramus.* Iudiciorum *etiam eadem ratione modi nobis ſumendi ſunt.* Eorum *autem in tribus finibus & quaſi terminis poſita diſtinctio eſt. ex quibus hominibus, de quibus rebus, & quemadmodum.* Ex *quibus, utrum ex omnibus iudices, an ex*

aliquibus legantur. De quibus, ut quot sint iudiciorum genera, quemadmodum, ut sortito'ne, an suffragijs legantur. Ac primum quidem iudiciorũ formulæ explicandæ sunt. Sunt autem octo: una, in qua rationes referuntur: altera, si quis Reipu. iniuriam inferat. Tertium genus est, in quo de ijs agitur quæ ad Remp. pertinent. Quartum, in quo magistratus ac priuati de mulctis disceptãt. Quintum, in quo res inter priuatos contractæ, & res graues & magnæ disceptantur, ac præterea causæ cædis, & peregrinorum res. Causarum autem cædis genera, siue apud eosdem iudices, siue apud alios agantur, sunt quæ consulto peccantur, & quæ per imprudentiam, quæque facta esse constat, & de iure controuersia est. Quartum genus est, in quo ea aguntur quæ reis cædis in reditu ab exilio, obijciuntur, Cuiusmodi decuria etiam Athenis ἐν Φρεάττῳ dicitur. Hæc autem raro usuueniunt, etiam in magnis ciuitatibus. Iudiciorum autem peregrinorum unum genus est, cum peregrini cum peregrinis disceptant: alterum, cum peregrini cum ciuibus. præterea cum causæ de rebus leuibus contractis, ut quæ unius drachmæ aut quinque drachmarum sint, & paulo maioris precij. Nam & de his iudicia fieri debent, nec in magnũ iudicum numerum incidunt, Sed de causis cædis, ac peregrinorum satis multa diximus. De ciuilibus autem iudicijs dicendũ est, quæ nisi præclare fiant, & ciuibus inter ipsos controuersiæ existere solent, & Rerumpub. mutationes. Necesse est autẽ uel omnes iudices de omnibus causis quæ distinctæ sunt, & explicatæ, suffragijs uel sortitione, uel oẽs de causis omnibus partim sortitione, ptim uoce, aut de nõnullis eisdẽ causis alios sortitione, alios uoce iudicare. Atque hi quidem quatuor modi sunt. Totidem sunt etiam alij qui ad partem hominum referũtur. Rursus enim ex aliquibus iudices lecti de omnibus causis

uoce iudicant, aut ex quibusdam lecti sortitò, aut earũ partim sortitione, partim uoce, aut quædã iudicia de ijsdẽ rebus fiunt à iudicibus, quorum partim sortitò, partim uoce ac suffragijs leguntur. Iidem quidem modi sunt, quemadmodum dictum est, hi, qui superiores. Præterea autem ijdem erunt etiam, si copulentur, ut alij ex omnibus, alij ex utrisque, ueluti si eiusdem decuriæ alij iudices ex omnibus ciuibus, alij ex quibusdam legãtur, idq; uel sortitò, uel uoce, uel utroque modo. Omnes quidem modos in quos iudicia tribui possunt, exposui. quorũ primi populares sunt, ij omnes in quibus ex omnibus legi iudices dictũ est, ac de causis omnibus iudicare. Alteri paucorum potestati accommodati sunt ij, in quibus ex aliquo hominum genere dixi iudices legi solere ad res omnes iudicandas. Tertij autem generis rationes ad eam Remp. aptæ sunt, quæ est in potestate optimorum, eædemque ad eam, quæ uocatur Respub. pertinent, quãdo partim ex aliquo hominum genere, partim ex omnibus ciuibus iudices leguntur.

ARISTOTELIS DE REPVB. LIBER V.

DE CAETERIS quidẽ ferè omnibus de quibus instituimus dicere, disputatum est. Deinceps uidendũ est, quæ quotq; sint causæ mutationis, interitusq; Rerũpub. quæque in quas potissimum mutentur, præter ea quibus quæq; rebus & publicè & priuatim conseruentur. Hinc autem primum capiundum exordium est. Multæ Respub. extiterunt, inter quas omnes de iure, & de ea quæ proportione est, æquabilitate cõstat: & ab ijs tamẽ aberrant, quẽadmodum suprà I.

diximus. Popularis enim ſtatus ciuitatis ex eo natus eſt, quòd ij qui quauis re pares erant, omnino ſe pares & æquales putarent. paucorum autem poteſtas ex eo quòd omnino ſe impares inæqualéſque exiſtimarent, qui aliqua ex parte erant impares. Nam qui inæquales opes nacti ſint, ij ſe prorſus inæquales eſſe exiſtimãt. Deinde alij quaſi pares ſint, in rerum omnium ſocietatem uenire uolunt: alii quòd inæquales ſint, maiores opes habere cupiunt. Quod enim maius eſt, id inæquale eſt. Iuris ergo Reb. pub. omnibus aliqua cõmunio eſt, ſed à uero perfectóque diſtant plurimum. Ob eámque cauſam quãdo non pro ſua quiſque opinione utrique in Rep. obtinent, tum ſeditiones inter eos diſcordiæque naſcuntur. Optimo autem iure ex omnibus ſeditioſi eſſent, ſed id minime faciunt, ij qui uirtute præſtant. Conſentaneum eſt enim maximè, horum omnino cauſam eſſe imparem. Sunt autem nonnulli qui cum genere excellant, non ſe dignos qui æqua obtineant, exiſtimẽt propter eam, quam dixi, inæqualitatem. Nobiles enim ij demum uidentur eſſe, in quibus maiorum uirtus ineſt, ac copiæ. Initia ergo hæc & quaſi fontes ſunt ſeditionum, unde ſeditionibus agitantur. Itaq; mutationes oriuntur, nec iniuria: interdum ut ex ea Republica quæ conſtituta eſt, in aliam mutetur ſtatus ciuitatis, ueluti ex populari ſtatu in paucorum poteſtatem, uel in popularem ſtatũ ex paucorũ poteſtate, & ex his in eam quæ Reſp. dicitur, & in eam quæ eſt in optimorũ poteſtate, aut ex his in illas: interdum nolunt eam qua utuntur mutari, ſed eandem cupiunt, per ſe autem hanc uel illam expetunt, ueluti paucorum poteſtatem uel unius dominatum. Præterea augere uel remittere eam formam qua utuntur, uolunt, ut cum pauci parẽt, magis eſſe in paucorũ imperio uolũt, aut minus: uel ſtantẽ populi poteſtatem mutare uolunt in eam, quæ magis minúſue

popularis habeatur. Itémq; in alijs Reip. generibus mutationem requirunt, ut uel augeatur, uel remittatur status ciuitatis. & praeterea ut pars aliqua Reip. mutetur, ueluti si quis magistratus constituatur aut tollatur. Quemadmodum Lacedæmone fama est Lysandrum dedisse operam, ut regiā potestatem dissolueret, & Pausaniam regem, Ephoratum. Epidamni etiam aliqua ex parte mutata est forma Reip. Nam in tribunorū .i. tribuū præfectorū locū Senatus successit. In Heliæam uerò magistratus ij etiam qui Remp. gerūt, ire cogūtur, tū cū suffragiis magistratus aliquis creatur. Atque etiam amplissimus magistratus unus, qui Archō dicitur, in hac Atheniensiū Rep. speciē gerit eius Reip. quæ paucorū dominatu tenetur. Inter omnes enim ex dispari conditione seditio nascitur, nō tamē eadem est imparium ratio. Regia enim potestas perpetua, æquabilitate uacat, si pares ei subiecti sint: cum præsertim æquabilitatis cupiditate seditionibus omnia impleāt. Est autem duplex æqualitas. Alia enim ex numero intelligitur, alia ex dignitate. Dico autē ex numero intelligi, id quod multitudine aut magnitudine eadem est aut pari. Ex dignitate autem, id cuius eadem, uel par ratio est. Veluti pari numero quatuor duo superant, & hæc unum. Nam duo pars est æqualis quatuor, & unum duorum, quippe cum utrunque pars sit media. Cum autem constat inter homines omnino quid esse ius, de eo quod est pro dignitate, quemadmodum suprà dictum est, dissident. alij quòd si qua in re par eorum causa est, se pares omnino esse arbitrantur. alii quòd si quadam ex parte sint inæquales, omnibus quæ inæqualia sunt se dignos existimant. Itaque duæ Resp. existunt maximè, populi & paucorum potestas. Nobilitas enim & uirtus in paucis cernitur, hæc autem in pluribus. Nam & nobiles, boníque uiri nusquam centum reperiuntur,

& locupletum ubique magnus numerus est. At omnino & ex omni parte ius perfectum ex alterutra æquabilitate statuere in uitio est. Id quod res ipsa indicat. Resp. enim eius generis nulla firma est, nulla stabilis. fieri enim nō potest, quin si principium initiúmq; rei male institutū sit, ex eo tandem aliquando mali aliquid eueniat. Quocirca partim ea quæ ex numero, partim ea quæ ex dignitate ducitur, utendum est æqualitate. Attamen tutior est, minúsque seditionibus patet populi quàm paucorū potestas, quòd in ijs Rebus publicis quæ à paucis gubernātur, seditionū genera duo existūt, & paucis inter ipsos, & inter ipsos ac populum, in populi autem potestatibus inter eos solum qui pauci præesse uolunt. Nam populo inter ipsum, id quod dignum est cōmemoratione, seditiones esse nō solent. Præterea Resp. ea quæ ex iis constat qui mediocres opes nacti sunt, propius ad popularem statū, quàm ad paucorum accedit, quæ quidem Resp. omnium eius generis tutissima est.

II. *Quoniam autem quæ sint seditionum & mutationum in Rebuspub. causæ consyderamus, de toto genere causarum & initiorum primum dicendum est. Sunt autem tres numero, quæ pláne primum exponendæ sunt. Intelligendum est enim quibus animis affecti, & qua de causa seditiones excitent, quæque initia ciuilium discordiarum motuúmque soleant existere. Ac cōstitutionis quidem animi, quo affecti ad mutationem procliues sunt; causa omnino ea maximè statuenda est, de qua iam diximus. Alij enim æqualitatis appetentes, in seditione sunt, si conditionem suam deteriorem existiment, cum eadem sit & par ipsorum causa, & eorum qui maiora occupant: alij autem inæqualitatis & præstantiæ studio trahuntur, si cum sint superiores, nō meliorē, sed parem aut deteriorem conditionem suā putent. Hæc autem & iustè possunt & iniustè appeti. Cum e-*

nim inferiores ſunt, tum ut pares ſint, ſeditiones commouent: & cum pares ſunt, ut ſint ſuperiores. Ac quo quidem modo affecti homines, ſeditionem in Remp. inuehunt, diximus. Cauſæ autẽ quæ ut ſeditioſi ſint faciunt, ſunt quæſtus & honos, hiſq; contraria. Nam cum ignominiam fugiũt, & damnum, aut cauſa ſua, aut amicorum, ſeditionibus Remp. perturbant. Cauſæ autem & initia motuũ, quibus eo, quẽ dixi, modo affecti ſunt eas ob res quas expoſui, ſeptem ſunt numero, interdum etiam plures: quarum duæ ſunt eædem quæ ſuperiores, ſed non eadẽ ratione. Nam quæſtus honoríſq; cauſa inter ſe inimicitias exercent, non ut ſibi ipſi adipiſcantur, quemadmodum ſuprà dictũ eſt, ſed quòd alios uident iure, alios iniuria hæc ſupra modum amplificare. Præterea eo impellit eos luxus, metus, principatus, cõtemptus, ex proportione nata amplificatio, itémque alia ratione contentio, contemptio, paruitas, diſsimilitudo.

Quorũ libido & quæſtus quã uim habeãt, quótq; cauſas, facile pſpici licet. Cũ enim inſolẽtiæ & libidini dedũt ſe magiſtratus, ac ſuprà modum res ſuas augent, tum & ſe mutuis ſeditionibus exagitant, & Reſp. quæ hanc licentiam dederunt. Amplificatio autẽ rerum interdum ex priuatis rebus, interdum ex publicis communibúſque naſcitur. perſpicuum eſt etiã & quid honos poſsit, & quemadmodum cauſa ſit ſeditionis. Nam cum iacent ipſi ac improbantur, cæteros autem cernunt in honore eſſe & precio, ſeditionibus implẽt omnia. Quæ quidem iniuria fiunt, cum cõtra dignitatem aut in honore ſunt aliqui, aut afficiuntur ignominia. iure autem cum pro dignitate, præſtantia autem eos in ſeditionem impellit, cum unus aliquis plus poteſt, aut multi ciuitatis conceſſu, adiuncta etiam Reip. auctoritate. Solet enim ex his talibus unius dominatus & ſeruile imperium exiſtere. Itaque nonnullis in locis hos tales in- III.

exiliũ ad tẽpus ſoliti ſunt mittere,ut Argis & Athenis. Atqui præſtat initio cauere, ut ne qui aliqua re tantũ excellãt,quàm eis quos creſcere ſiueris,poſt remediũ adhibere.Metu autẽ ad ſeditiones inducendas aggrediuntur, & ij qui iniuriam fecerunt,ne dent pœnas,& quibus inferenda iniuria eſt,ut iniuriã propulſent prius, quàm ipſi aliquo afficiantur incommodo. Quemadmodum Rhodi clariſſimo quiſque loco natus in plebem coniurauit, propterea quòd in iudicium adducerentur. Contemptu autem & ſeditiones inuehunt in ciuitatem,& impetus faciunt, ut in ijs Rebuſpub. quæ ſunt in poteſtate paucorum,cum maior pars eſt eorum qui Rempub.non gerunt.Se enim ſuperiores eſſe exiſtimant: & in populari genere locupletes,contempta & neglecta perturbatione & licentia ciuitatis. Vt Thebis poſt pugnam quæ apud Oenophytos geſta eſt, cum Reſpublicæ malè gereretur, populi poteſtas interijt,& Megarenſium, cum ſeditionibus perturbata & nimia licentia diffluens ciuitas, uicta & proſtrata fuiſſet:& Syracuſis ante Gelonis tyrannidem, & Rhodi populus concidit ante defectionem. Naſcuntur etiam ex incremento, quod à proportione ductum eſt,Rerumpublicarum mutationes.Vt enim corpus ex partibus conſtat, idque proportione debet creſcere, ut apta compoſitio membrorum maneat, ſin minus, interit, cum pes trium eſt cubitorum & reliquum corpus duorũ palmorũ,interdũque etiã in aliam animãtis formam mutatur, niſi non ſolum magnitudo eius,uerũ etiam qualitas proportione augeatur:ſic ciuitas ex partibus conſtat,quarũ aliqua cum augetur latet, ueluti inopum multitudo in ijs Rebuſpub. quæ à populo reguntur, & in ijs quæ Reſp. nominantur. Quod interdum caſu,forte, temere contingit, uelut Tarenti uictis & interfectis multis,qui ſummo loco nati erãt,à Iapygibus pau-

lo pòst pugnam Medicam, ex eo statu ciuitatis qui Resp. *dicitur,popularis extitit.* Et Argiui, *cum cæsi essent milites septimo die à* Cleomene Lacedæmonio *, quosdam accolas coacti sunt accipere in ciuitatem.* Et Athenis *cum terra malè res gereretur,nobiles inferiores fuerunt, quòd bello* Lacedæmonio *delectu habito militiæ nomen darent .* Quod *etiam in populi potestate contingit , quanquam rarius. Cum enim maior est pars locupletum,aut res & opes augentur,tum ad paucos dominatúsque* Resp.*transfertur.Mutantur etiam formæ* Rerumpub.*sine seditione,propter cõtentiones,ut in urbe* Heræa, *in qua eos quos uoce declarabant, sortitò deligere cœperunt, quòd eos qui contenderent inter se de honore, suffragijs creassent.*Contemptione *etiã ducti,rebus nouis student,cum ad magistratus quorũ summa potestas est,peruenire sinunt eos quibus chara* Resp.*non est.*Quemadmodũ,Orei *euersa est paucorum potestas cũ magistratus fuisset* Heracleodorus *qui ex paucorum potestate eam quæ* Resp. *dicitur,& popularẽ statum fecit.præterea nascũtur etiam seditiones parua de causa, paruã autem causam dico , propterea quòd plerunque latet magna institutorum mutatio, cum res parua contemnitur.* Vt Ambraciæ *parua res erat census,sed tandem nullo censu magistratus descripti sunt, quòd paulum aut nihil interest inter nihil & parũ.Ad seditionẽ etiã spectat quicqnid nõ est unius gentis,dum unum idemque sentiat.* Vt *enim nõ ex quauis multitudine,sic nec in quouis tempore coalescit ciuitas .* Itaque *omnes qui adhuc cõuenas,aut colonos in ciuitatẽ acceperũt,fere seditiõibus patuerũt, ut* Sybari *ciuitate* Achæos Trœzenii *donauerũt,deinde cũ Achæi numero uincerẽt,*Trœzenios *expulerũt,ex quo cladẽ* Sybaritæ *acceperũt:quod etiã in* Thurijs Sybaritæ *cõtra eos fecerũt,qui illos receperãt.*Illos *enim*

qui maiores opes habere uellēt, quasi illorum ager eſſet, eiecerūt. Et Byſantii cum impetū in eos aſcititij facere cogitarēt, in ipſo facinore eos prælio expulerūt. Et Antiſſæi cum Chiorum exules recepiſſent, prælio expulſi ſunt. Zanclæi autem etiam eiecti ſunt receptis Samijs, & Apolloniatæ ij qui Pōtum Euxinum accolūt, cum aſcititios accepiſſent, ſeditionibus exagitati ſunt: & Syracuſani exactis tyrannis, cum peregrinos & conductos mercede ciues feciſſent, in magnas ſeditiones inciderunt, bellumq́ue cōmiſerunt. Amphipolitæ etiam cum Chalcidenſium colonos accepiſſent, maxima ex parte ab eis eiecti ſunt. Multi autē ſunt, qui in eas Reſpublicas, quæ ſunt in paucorum poteſtate, ſeditiones inuehunt, tanquam illata eis ſit iniuria, quòd cum ſint pares, ut ſupra dixi, non paria obtinent: in eas autem quæ à populo reguntur, nobiles, quòd cū diſpar eorum ſit cauſa, tamen par eorum cōditio eſt. In ſeditione autem ſunt interdum ciuitates etiam propter locos, cum nō eſt aptus ager uni ciuitati, ut Clazomenis inter eos qui Chytram incolūt, & eos qui inſulam, nata eſt ſeditio, & inter Colophonios & Notienſes. Et Athenis non eodem loco ſunt, ſed populares ſunt potius ij qui Piræum, quàm ij qui urbem incolunt. Vt enim in bellis riuorum etiam exiguorū traiectio phalāgas etiā diſsipat, ſic omnis diſsimilitudo diſsidium facere uidetur. Ac maximū quidem certè diſsidium eſt uirtutis & uitij, deinde diuitiarum ac paupertatis, itemq; aliud alio maius, quorum unum eſt id quod dixi.

IIII. Naſcūtur autē ſeditiones nō leui de re, ſed ex re leui, in ſeditione autē ſunt homines magnis grauibusq; de rebus. Atq; etiā paruæ tum uel maximas uires habent, cum inter eos quorum ſumma poteſtas eſt oriuntur. Id quod apud Syracuſanos quondā contigit, apud quos mutata eſt forma Reip. duo-

rum iuuenum qui erant in magistratu seditione cui initiũ fœdus amor dederat. Cum enim alter abesset, quidã ex eius necessarijs eum quem ille perditè amabat, sibi adiunxit. Ille autem huic infensus, eius mulieri ut ad se ueniret persuasit, hinc eis solicitatis qui Remp. gerebant, seditiones induxerũt in ciuitatẽ. Quocirca hæc cauenda sunt ijs qui parent, odiáque ac dissidia principum & potentium dissoluenda sunt. Cum enim à principio error nascatur, principiúmque dicatur dimidium esse totius, certe leue peccatum in quod quisque initio impellitur, in reliquas etiam partes infunditur. Omninóque nobilium seditiones in totam etiam ciuitatem malum infundũt. Quod in Hestiæa accidit, cum mutato populari statu duo fratres de paternis bonis disceptarent. Alter enim qui minus ualebat opibus, quòd alter non proferret opes, neque thesaurum quẽ pater inuenisset, populum, alter autem qui magnas opes haberet, locupletes sibi adiunxit. Delphis etiã cũ de affinitate nata esset controuersia, omnium dissidiorum causa fuit, quæ consecuta sunt. Cum enim Aruspex malum aliquod portenderet, & spõsus uenisset ad sponsam, non accepta ea abijt. At propinqui se contumelijs affectos & derisos putantes, immolantem de sacris pecunijs expulerunt, deinde, ut sacrilegum interemerunt. Atque etiam Mytilenis cũ seditio ex puellis pupillis nata esset, initium fuit magnorum malorum, & belli quod cum Atheniensibus gestum est, in quo Paches eorum urbem cepit. Cum enim Timophanes uir prædiues & copiosus duas filias reliquißet, eásque petiuisset filiis suis Doxander nec impetrasset, seditioni locum & initium dedit, Athenienséśque concitauit, cum esset ei cum ciuitate uetus hospitium. Apud Phocenses etiam cum ortum esset, de muliere orba & magna hæreditate aucta dissidiũ inter Mnaseã Mnesonis, & Eutycratẽ Ono-

machi patrē.dißidiū hoc causa sacri belli extitit. Mutata est etiā Resp.Epidāni ob rē uxoriā. Nam cum quidam filiā despōdisset,ut ei mulctā dixit pater sponsi,cū magistratuū quorum summa est potestas, alter fuisset,eos qui extra Remp. erant,quasi uiolatus adhibuit. Trāsfertur etiam status ciuitatis ad paucos,ad plebem, & in eā formā ciuitatis recidit,quæ Resp. dicitur,cū aliquis magistratus aut pars aliqua ciuitatis in est honore ac precio,ut in Areopago Senatus, cum ex bello Medico magnā gloriā reportasset,Rēp.quæ à populo regebatur, auxit.Et rursus multitudo nautarum, cū uictoriā ad Salaminam peperisset, & propter hunc principatū,& quòd mari polleret,populi potestatē firmiorē reddidit.Et Argis clari homines cum gloriam in pugna quæ Mantineæ gesta est cum Lacedæmonijs,adepti essent, popularem statum conati sunt euertere. Syracusis etiam populus uictoriæ belli quod contra Athenienses commissum est,auctor, ex ea forma ciuitatis quæ Resp. dicitur,in eam quæ est in populi potestate mutatus est. Et Chalcide populus sublato Phoxo tyranno cū claris hominibus,statim Remp.tenuit. Eodēque modo Ambraciæ populus eiecto unà cum ijs qui in Remp.impetum faciebāt Periandro tyranno,in suam ditionem Remp.redegit. Omninóq; hoc intelligendū est,eos qui potētiæ & auctoritatis auctores fuerunt, & priuatos & magistratus, & tribus, & uno nomine partem & quamuis multitudinem,seditionibus omnia implere. Aut enim ij qui horū gloriæ inuident,seditionis auctores sunt, aut isti propter præstantiam pares esse nolunt. Atque etiam Reip.forma mutatur, cum partes ciuitatis quæ uidentur contrariæ,inter se adæquantur.Cuiusmodi sunt locupletes & tenues,mediocritas parum, aut nihil omnino. Si enim multū excellit pars quælibet,quod reliquum est,cum eo quod perspicuè præstantius est,nō uult in discrimen se offerre.Itaq; præstan-

ti uirtute uiri, haud seditiosi sunt, quòd pauci sunt collati cum multis. Ac omnino quidem in omnibus rebus publicis & seditionum & mutationum initia eiusmodi sunt. Euertunt autem Resp. *alias ui, alias dolo & fraude.* Vi, *uel iam inde ab initio, uel pòst, necessitate imposita. Etenim fraus duplex est.* Interdum *enim cum fraude egerũt, primum aliorum summa uolũtate* Rẽp. *mutãt: deinde ijs inuitis ui* Rẽp. *obtinent.* Vt *cum quadringenti tyranni essent, populum in fraudem egerũt, cum dicerent regem pecuniã ad bellum quod cum* Lacedæmoniis *gerendum erat, esse præbiturum. Ita mendacio & fraude* Rẽp. *tenuerunt. Interdum autem cum initio persuaserũt, etiam postea eis uoluntate sua adductis, imperant. Atque omnino quidem ex his causis* Rerump. *mutationes oriuntur.*

Singillatim autem facta uniuscuiusque generis Rerump. *partitione, ex eis effecta cognoscenda erunt. Ac popularis quidem status unus ex omnibus mutatur maximè, propter nonnullorum qui auram popularem aucupantur, effrenatam licentiã.* Nam *& priuatim calumniando, eos qui opes habent inter se cõiungunt, (* Compellit *enim in unũ, commune periculum etiam inimicissimos) et publicè multitudine cõcitando.* Quod *in multis iam factum uidere licet.* Nam *& in* Coo *insula populi potestas cum mali populares essent, concidit, nobilium coniuratione: et* Rhodi. Nam *cum populares stipendium cogerent, uetarentque mercedem præfectis triremium dari: illi iudiciorũ metu coacti, coniuratione populi potestatem funditus sustulerunt.* Euersa *est etiam popularis potestas* Heracleæ *ut primũ colonia deducta est, idque tribunorum plebis iniquitate.* Nam *cum ab eis uiolati patricij eiectíque essent, illi deinde conferti, cum ab exilio redijssent populi potestatẽ dissoluerunt.* Eodemque *modo* Megarensium *status popularis corruit.* Nã *tri-* V.

t ij

buni plebis ut pecunias publicare possent, multos patricios in exilium miserunt, quoad magnus esset numerus exulum. At illi reuertentes prælio uicerunt populum, Remq́ue publicam ad paucos transtulerunt. Quod idem etiam Cumis accidit stante populi potestate, quam Thrasymachus sustulit. Eodemq́; fere modo cernere licet cæteris Rebuspu. mutationes incidisse. Nã. aliâs, ut iniurijs faciẽdis ineant gratiam à plebe, patricios concitant, ad studiumque rerum nouarum impellunt uel bonorum diuisione, aut fructuum ad munera publica sustinenda translatione. Aliâs criminationibus idem faciunt, ut diuitum bona publicare poßint & proscribere. Olim autem cum esset idem tribunus plebis & imperator, Resp. in tyrannos incidebat. Nam maxima fere ex parte ueteres tyranni ex tribunis plebis extiterunt. Cur autem tum essent, nunc non sint in causa est quod tum ex imperatoribus erant tribuni plebis, nondum enim ualebant dicendo. His uerò temporibus quibus ars Rhetorica floret, qui aliquid dicendo possunt, plebis illi quidem patroni sint, imperitia autem rerum bellicarum nouis rebus non student, nisi forte paulum aliquid tale extitit. In Tyrannorum etiam ditionem magis Respub. olim redigebatur, quàm nunc, quia magnos magistratus quidam tum adipiscebantur, ut Mileti Prytaniam. Multa enim magna erant, in Prytanis potestate: præterea quòd paruæ tum erant urbes, & populus in agris uiuebat & in opere erat; præfecti plebis tũ deniq; tyrannidẽ affectauerũt, cum idonei bello esse cœperũt, quod populi gratia freti omnes perfecerunt. Ea autem persuasio locupletum odio nata est. Vt Athenis Pisistratus, cum inimicitias cum Pediacis exercuisset, & Theagenes Megaris cæso locupletum pecore, quod ad flumen in pastu ceperat. Dionysius etiam cum Daphnæum locupletésque accusaret, ad se unum ut dignũ

Rēp.transtulit,cum propter inimicitias se esse popularem probasset. Mutātur etiam Resp.ex auita & uera populi potestate,in eam quæ his paucis annis inuenta est. Vbi enim suffragijs magistratus creantur, neque censūs ratio habetur, & plebs eos mandat, ibi tribuni plebis imperij cupiditate, eo loci rem deducũt,ut populus plus etiam quàm leges poßit. Vt autem id ne fiat, aut fiat rarius, tribus eos creare debet, non uniuersa multitudo. Ac ex his quidem causis popularis status existunt mutationes.

Ea autem Resp.quæ est in potestate paucorum,duobus potißimum modis perspicue mutatur: uno, si plebi ab illis inferatur iniuria. Cum enim quilibet idoneus est huius rei auctor, tum uel maxime quãdo ita accidit, ut princeps ex ipsa paucorum potestate nascatur. Quod Naxi Ligdami usuuenit, qui postea Naxijs tyrannus imperauit. Habet etiam initium seditionis,quod ab alijs proficiscitur,distinctiones. Nam interitus Reip.interdum auctores sunt ipsi locupletes,sed tum cum magistratũ nullum gerũt,& pauci admodum honores adipiscũtur. Quod Maßiliæ,Istri, Heracleæ, alijsque urbibus contigit,in quibus fratres maiores natu primum,deinde rursus minores, quibus ad honores aditus non patebat, finem non fecerunt seditionum,quoad Reipublicæ statum commutauerint. Neq; enim aliquibus locis simul pater & filius magistratum adipiscuntur,alicubi maior natu & minores. Atq; hic quidem paucorum potestas ad ciuilem societatẽ propius accedit. Istri autem ad plebem peruenit. Heracleæ uerò à paucioribus ad sexcentos. Commutata est etiam Cnidi popularis potestas mutua patritiorum seditione, quòd pauci magistratus adipiscerentur, & quòd quemadmodum dixi, si pater adipiscatur, filio aditus non patet, nec si plures liberi sint, nisi maxime natu, VI.

plebs enim cũ illi in ſeditione eſſent, delecto ſibi præfecto ex patricijs, facto impetu uicit. Infirmum enim eſt quicquid eſt in ſeditione. Atq; etiã Erythris cum reginarum ſtaret poteſtas, qãnquã Rẽp. præclare adminiſtrabãt, tamẽ moleſte ferẽs populus ſe paucis parẽre, Reip. formã ſtatũq; mutauit. Euertũtur etiam per ſe ipſæ paucorum poteſtates, populariũ cõtentionibus. Conciliandæ autem plebis ratio eſt duplex, una, quæ in ipſis paucis conſiſtit. Sunt enim qui plebis aurã aucupẽtur, etiam ſi pauci ſint. Vt Athenis cum triginta tyranni imperarent, Charicles triginta collegarũ qui plebi aſſentarẽtur, opes confirmauit: & cum quadringenti imperarent, Phrynichus. Quod eodem modo iudicandum eſt, cum ij qui in paucorum poteſtate Remp. adminiſtrant, plebis aſſentatores ſunt, quemadmodum Lariſſæ ciuium cuſtodes quos uocãt, quòd ipſi ſuffragijs plebis creantur, eam colunt. Idemque fit, in quibus paucorum imperijs non ij magiſtratus ſuffragijs creant, quorũ ordinis ſunt magiſtratus, ſed cum in magiſtratibus mandandis magnorum cenſuum uel ſodalitatum ratio habeatur, magiſtratus ipſos ij qui arma ferunt, uel populus uoce deligit. Quod quidem Abydi contigit. Id fit etiam ubi iudices non ex ijs qui Rempub. gerunt leguntur. Qui enim plebi aſſentantur, propter iudiciorum cauſas Rempub. commutare ſolent. quod Heraclææ quæ eſt in Ponto factum eſt. Quod idem fit, cum nonnulli ad pauciores Rempub. trahunt. Qui enim æquationẽ uolunt, ij à plebe præſidium & auxilium petere coguntur. Fiunt etiam paucorum poteſtatis mutationes, cum ſua licenter & libidinoſe uiuendo effundunt. Hi enim tales homines rebus nouis ſtudent, & uel tyrannidem affectant ipſi, uel alium ei parant, quemadmodum Syracuſis Hipparinus Dionyſium, & Amphipoli is cui nomen erat Cleotimo, colonos Chalcidenſiũ

duxit, qui cum uenissent, eorum in locupletes odium cōcitauit. Et *Aeginæ is quis rem perfecit, quæ ei erat cum* Charete, *ob eam causam* Rempub. *mutauit.* Aliâs *ergo conantur aliquid commutare, aliâs* Rempub. *diripiunt, unde inter hos seditiones & dissidia nascuntur, uel cum his latronibus bellum gerunt.* Quod *in urbe* Apollonia *contigit.* Paucorum *autem status si unum idemque sentiat, haud facile per se interit.* Quod *ex* Pharsaliæ Rep. *intelligi licet, in qua cum pauci sint qui* Remp. *gerant, tamen iamdiu principatū tenent, propterea quòd præclare se in imperio gerūt.* Euertuntur *etiam tum cū in* Remp, *quæ est in potestate paucorum alia eiusdem generis inuehitur.* Quod *tum fit, cum* Respub. *uniuersa parua est, & omnes qui pauci sunt maximos magistratus nō adipiscūtur.* Quod Elidi *aliquādo usuuenit.* Nā *cum à paucis gubernaretur* Resp. *senes omnino pauci erant, quòd perpetui erant cum essent nonaginta: ratio autem creandi suffragijs ad dominatum spectabat, similísque erat* Lacedæmoniorum Senibus. Mutantur *autem paucorum potestates & in bello & in pace.* In *bello, propter plebis infidelitatem, alijs militibus cogūtur uti.* Qui *enim præficitur, is sæpe tyrānus efficitur: quemadmodum* Corinthi Timophanes. Qui *si plures sint, ipsi sibi dominatum uendicant.* Interdum *autem hoc metu coacti, ad* Reip. *gubernacula populo aditum patêre uolunt, quòd populo cogantur uti.* In *pace autem propter mutuam infidelitatem rem committunt militibus & magistratui qui medius utrique parti consulit, isque interdum utrorumq; summam potestatem habet, quod in urbe* Larissa *contigit, tum cum in magistratu essent* Aleuadæ *ij qui ad* Samum *imperium tenuerūt: &* Abydi *stantibus sodalitatibus, quarum una erat ea quæ* Iphiadæ *fuit.* Dissidia *etiam fiunt ex eo quòd alij ab alijs uexantur in populari potestate, & quòd*

nuptiarum, aut iudiciorum causis seditionibus exagitantur. quales sunt de iure connubij, quas supra exposui, paucorum etiam Eretriæ *statum, qui erat in equitum potestate,* Diagoras *sustulit, cum ei ob rem uxoriam illata esset iniuria.* Ex *iudicio autem fori, seditio* Heracleensis *extitit, & Thebis stupri causa, cum iure sed seditione orta sumptũ esset supplicium ab Heracleensibus de* Eutione, *à* Thebanis *de* Archia. *Inimici enim suis certaminibus, perfecerũt, ut in foro ad palum deligarentur. Multæ etiam* Resp. *quòd nimium ad dominatum spectarẽt paucorum potestates, à nonnullis ciuibus molestè ferentibus euersæ sunt. Cuiusmodi est Cnidiorum & Chiorũ paucorum potestas. Atque etiam casu commutantur, & eæ quæ* Resp. *uocantur, & eæ quæ sunt in potestate paucorum, in quibus descriptus est censu Senatus & iudicia & cæteri magistratus. plerumque enim census primum præscriptus tempus quod adest quodque præsens est spectat, ut in paucorum potestate paucis, in ea autem quæ* Resp. *dicitur, ijs qui mediocres opes nacti sunt, ad illos honores liceat ascendere.* Nam *cum pax aut alia prospera fortuna, suppeditationem affert bonorum, fere fit, ut eadẽ bona censu maiore digna sint.* Ita *omnibus ad oẽs magistratus aditus patet, aliâs cũ sensim & paulatim mutatio fit quæ lateat, aliâs etiam cum celerius.* Atque *ab his quidem causis & cõmutationes existunt* Rerũp. *quæ in paucorũ sunt imperio, & in eis seditiones. Omnino autem & populi, & paucorum potestates non in contrarias* Respub. *mutantur, sed in eas quæ sunt generis eiusdẽ, ueluti ex legitimis populi paucorúmque imperijs in ea, in quibus homines, non leges ualent, ex hisque in illa mutantur.*

VII. *In ijs autem* Rebuspub. *quæ sunt in potestate optimatum, seditiones & dißidia oriũtur, quòd paucis ad honores aditus*

patet, id quod dixi etiam paucorum imperia solere euertere, quoniam optimorum potestas paucorum est quodãmodo, quippe in quarum utraque pauci imperent, etsi non eiusdem rei causa pauci ad Reipub. *gubernacula sedent, quandoquidem non ob aliã causam optimorum esse potestas uidetur. Atque id tum maximè necesse est fieri, cùm multitudo animos sustulit, quod pari uirtute sit prædita.* Quales Lacedæmone *fuerunt ij qui* Partheniæ *nominantur, qui cum ex similibus orti essent, eos* ꝙ *rebus nouis studere depræbendissent,* Tarentum *colonos miserunt.* Mutatio *etiam fit optimorum potestatis, cũ nonnulli magni uiri nec inferiores uirtute ratione honorum priuantur à quibusdam, qui in maiore sunt honore, ut* Lysander *à regibus: aut cum aliquis uiri nomine dignus, non adipiscitur honores.* Quod Cinadon *fecit is, qui rege* Agesilao *aduersus* Lacedæmonios *cõiurationis auctor fuit. præterea cũ alij nimiũ tenues sunt, alij locupletes, quod in bello fit maximè.* Contigit *idipsum etiam* Lacedæmone *sub* Messeniacum *bellum, quod ex poëtico* Tyrtæi *opere quod* Eunomia *uocatũ est, perspici licet.* Nonnulli *enim cũ bello premerẽtur, ut ager diuideretur petebant.* Mutantur *etiã òptimorũ potestates, si quis magnus sit, poßitque crescere, ut suo unius dominatu summam rerum teneat, ut* Lacedæmone Pausanias *is qui* Medico *bello præfuit imperator, & Carthagine* Hanno. Collabuntur *autẽ maximè* Resp. *quæ dicuntur, & eæ quæ ab optimis gubernantur, cum ius in ipsa* Repub. *uiolatur.* Hoc *enim initium & causa est, ex qua intelligitur non præclarè temperatam coniunctamque fuisse cum* Repub. *quæ uocatur, populi paucorumque potestatem, & cum ea* Repub. *quæ est in potestate optimorum bas ipsas & uirtutem, sed duo illa maximè: cum autẽ duo dico, populi paucorumque imperia dico, quòd hæc ipsa* Respub. *& quæ opti-*

morum potestates dicuntur, conantur coniungere. Hoc enim à Rebuspub. quæ nominantur, eæ quæ sunt in optimorum potestate differunt, ob eamq; causam earum partim minus, partim magis sunt stabiles atque firmæ. Nam quæ magis ad paucorū potestatem spectant, eas optimorum potestates uocant: quæ autem ad popularem statum, Respub. Itaque minus hæ tales quā reliquæ requirunt ad se tuendas, quòd uincit maior numerus, & qui æqua obtinent, magis sunt se ipsi contenti. Qui autem magnas opes nacti sunt, ij, si auctoritatem Respub. dederit, & libidini seruire & maiores opes habere, & superiores esse uolunt. Omninóque quamcunque in partem inclinet Respub. in eam mutatur, & sua utrique amplificant. Veluti ea quæ Resp. appellatur in popularem statum, ea quæ est in optimorum potestate, in paucorum potestatem: aut contrà optimorum potestas, in populi potestatem. Quasi enim iniuriā acceperint, sic in contrarias potestates tenuiores Remp. distrahunt, & quæ uocantur Resp. in paucos incidunt: quòd ea demum æquabilitas & certa rerum cuiusq; possessio stabilis diuturnáque est, quæ pro dignitate tribuitur. Quod autem dixi, Thurijs contigit, apud quos quoniam in mandandis magistratibus maioris census habebatur ratio, ad minorem redacta est Resp. & pluribus magistratibus tradita est: quoniamque cōtra leges omnes agros patricij occupauerant. Respub. enim in paucorum nimia potestate erat, ut res suas augere possent. Populus autem exercitatus bello, superior fuit armatorū ui, dum eos qui maiores opes habebant, ex agris expulit. Iam quia Respub. omnes quæ in potestate sunt optimorum, à paucis administrantur, fit, ut patricij facilius maiores opes cōsequantur. Vt Lacedæmone opes ad paucos perueniunt, datúrq; patricijs quidlibet faciendi potestas, ut eis etiam liceat, quo cum uelint ne-

cessitudinis iure coniungi. Itaque Locrorum ciuitas propter Dionysij affinitates prorsus euersa est, cui rei nunquam in populari statu, optimorumque potestate recte tẽperato locus esse potuisset. Eae autem Respub. quae sunt in potestate optimorum, cum commutantur, incertum est ob id maximè, quòd pedetentim sensimque concidunt. Id quod suprà dixi de omnibus Rebuspub. generaliter, paruitatem esse causam mutationum. Cum enim aliquid negligitur eorum, quae ad Remp. pertinent, tũ facilius aliud aliquanto maius perturbãt, quoad omnem ordinem euerterint. Quod etiam Thuriorum Reipub. usuuenit. Cum enim lex esset, ut quinq; annorum esset praefectura belli quidam adolescentes qui usu belli ualebant, erãtque apud plerosque custodes in honore, neglectis ijs qui in rebus gerendis uersabantur, quòd se facile id consecuturos putarent, hanc legem primum sunt tollere conati, ut perpetuã belli praefecturam ijdem gererent, quòd se à populo ultro creatum iri cernerent. At illi magistratus qui ei rei praefecti erant qui consiliarij uocantur, impetu facto, primum ut ne intercederetur persuaserunt, existimantes hac lege sublata, eos reliquã Rẽp. saluam & incolumem relicturos. postea cum prohibere uellẽt, sublatis caeteris, nihil iã aliud egerũt, sed omnis Reip. status in dominatum redactus est eorum, qui nouis rebus studerent. Omnes autem Resp. collabuntur aliàs per se, aliàs externa causa, cum prope est contraria Respub. aut si procul abest, at certe uim eius habet. Quod Atheniensibus Lacedaemonijsque contigit. quorum Athenienses semper paucorum, Lacedaemonij populi potestates deleuerunt. Atq; quibus causis Reip. status mutaretur aut seditionibus exagitaretur, fere dictum est. VIII.

De conseruatione autem & communiter & separatim cuiusque Reip. deinceps disserendum est. Ac illud quidem pri-

mum perspicuum est, si quibus rebus euertantur Resp. teneamus, etiam nos quæ sint earum causæ salutis tenere. cum præsertim & contrariorum efficientia contraria sint, & interitui sit salus contraria. In ijs igitur Reb.pub. quæ bene constitutæ sunt, illud obseruandum est, ut siquid aliud, ut nihil contra leges fiat, tum uel maxime, ne qua res parua uioletur, uidendum est. Latet enim sumptus, quòd non summa ratio ducitur, & animus ab eis capitur, ut ab hac fallaci conclusiuncula, Si singula pauca sunt, etiã uniuersa. quæ quidem quodã modo uera, quodam modo falsa est. Nam totum & uniuersa non parua sunt, sed ex paruis constant. Vna ergo contra hos initio comparanda cautio est, deinde non est habenda fides ijs, quæ fallacis conclusiunculæ gratia contra multitudinem composita sunt. Res enim ipsa eas refellit. Quas autem fallaces Reip. conclusiones appellem, suprà exposui. Cernere autẽ licet quasdam stabiles non solum optimorũ potestates, sed etiam paucorum, non quòd in tuto sitæ sunt Resp. sed quòd præclarè se gerãt ij qui sunt in magistratu & aduersus eos qui ad Rempublicam nõ accedunt, & aduersus ciues, dum illos nulla afficiunt iniuria, & eos qui principatu digni sunt, in Remp. introducũt, eosq; qui honoris cupiditate inflãmãtur, nõ honore debito defraudant, nec plerisque quæstum detrahunt: & aduersus eos etiam qui honores nõ adipiscuntur, se gerunt populariter. Quod enim ius æquabile populares in multitudine uolunt esse, id ijs, qui pari iure uiuunt, nõ solũ æquũ est, sed etiã utile. Itaq; si ij multi sint qui Remp. gerãt, multa conducunt eorum, quæ populariter lege sanciuntur. Veluti semestres esse magistratus, ut eos ij omnes qui similes sint adipiscantur. Sunt enim instar plebis ij qui pares sunt. Quocirca apud hos sæpe plebicolæ, quemadmodum suprà dictum est, exoriũtur. Deinde minus in dominatus eæ Resp. quæ sunt in paucorum optimatům-

que potestate, incidunt. Neque enim tam facilè ad scelera & maleficia impelluntur magistratus cum breui tẽpore, quã cum diuturno imperant. quandoquidem ex eo in paucorum populíque potestatibus tyrannides nascuntur. Aut enim potentißimi homines in utraq; ad tyrãnidem aspirãt, hic quidem plebis assentatores, illic potentes, aut ij qui maximos magistratus gerunt cum diu imperant. Stãt autẽ Resp. *non solum quòd procul absunt ab ijs rebus quæ interitum afferunt, sed interdum etiam quòd prope. Qui enim in metu uersantur, ij diligentius* Reip. *saluti consulunt. Quocirca debent ij quibus* Resp. *curæ est, metum incutere, ut non est exitiũ, sed quasi nocturnũ præsidium* Reip. *salutẽ afferant. Debent etiam quod procul à periculo abest, id docere imminere. præterea dãda opera est, ut patriciorum contentiones ac seditiones caueantur, eorumque qui à contentionibus abhorrent, antequam ipsi cœperint: quòd nascens malum cognosse, non cuiusuis est, sed uiri ciuili scientia præditi. Quod autem attinet ad eam rerum commutationem, quæ propter census fit ex paucorum potestate & ea quæ* Resp. *dicitur, cũ hoc usuuenit, si ijdem census maneant & magna pecuniæ copia suppetat, tum erit utile multitudinẽ publici cẽsus ex præterito tẽpore ponderare. In nonnullis ciuitatibus quotãnis censentur, in maioribus tertio aut quinto quoq; anno. ꝙ si maior sit aut amplior supiore, quo cẽsus publicus cõstitutus est putile erit legẽ esse, & cẽsum augere, aut imminuere, si superet, augẽdo, ꝓ rõne incrementi, si quid prætermissum sit, remittẽdo. Nam & in paucorũ potestate, & in ea quæ* Resp. *nocatur si hæc omittãtur, hic ad paucos imperium perueniet, illic dominatu unius omnia tenebũtur. illo autẽ modo ex* Rep. *popularis potestas efficitur, ex paucorũ autẽ potestate* Resp. *aut certe populi potestas. Communis autem conseruandæ &*

populi & paucorum potestatis omnisque Reip. ratio est, neminem ornare supra modum, sed exiguos potius & diuturnos honores tribuere, quàm celeriter magnos. His enim talibus deteriores fiunt, & ferre secũdam fortunam nõ omnes possunt: Sin minus, at certè utile erit, non præripere honores uniuersos, qui semel habiti fuerint, sed sensim maxime conari ita legibus agere, ut nemini adsint nimiæ, neque amicorum, neq; pecuniarum copiæ. Alioqui procul ab urbe seiũgendæ erunt eorum clientelæ. Et quoniam rebus nouandis priuata uita præbet materiam, magistratus quidam creandus est, qui uitam omniũ & mores censeat, & spectet, ne Reip. nocere poßint. Et si qua pars in ciuitate abundãtia uictus efferatur ac gliscat, ob eas causas singillatim obseruãda est. Cui remedio erit semper contrariis partibus curationes & magistratus mandare. Dico autem bonos multitudini aduersari, & inopes locupletibus. Dãda etiã opera est, ut uel coniungãtur tenuiũ & locupletũ multitudo, uel ii qui ijs interiecti sunt amplificẽtur. Hoc enim seditiones quæ ex inæqualitate nascũtur restinguet. Maximum est autem omnem Rẽp. ita legibus & omni procul ratione constitutam esse, ut ne sint quæstui magistratus, idq; in ijs Reb. pub. quæ sunt in paucorum potestate, obseruandum est maximè. Isto enim pacto non moleste ferunt plerique se à Rep. gerenda exclusos esse, quinetiam lætantur si quis eos sua negotia agere sinat. Quòd si magistratibus Rempub. quæstui esse existiment, tum duplicem dolorẽ percipiũt, & quòd non adipiscantur magistratus, & quòd nihil lucri faciant. Atque etiam uno modo coniungi potest populi optimorúmque potestas, si quis hoc instituat. Sic enim & patricij & plebeii quod uolunt consequẽtur. Nam & licere omnibus gerere magistratus, populare est: & patricios esse in magistratu, eius est

Reipub. quæ sit in potestate optimorum. Quod fiet, cum magistratus non erunt quæstui. Nam nec tenues adipisci magistratus uolent, quibus nullum lucrum propositum erit, sed sua agere potius: & locupletes poterunt, quòd nihil communium rerum desiderant. Ita fiet, ut inopes se collocupletent, quod sua negotia agant, & locupletes ne cuiuis pareant. Ne autẽ pecuniæ publicæ surripiantur, pecuniæ pſentibus ciuibus omnibus tradãtur, antigraphaq; apud curias, curiarũq; partes & tribus condantur. Vt autem quæstui ne sit magistratus, honores legibus sanciri debẽt ijs, quorum de uirtute erit opinio. In ijs uerò Rebuspub. quæ à populo tenentur, locupletibus ita parcendũ est, ut non solum eorum possessiones ne diuidantur æqualiter, sed ne fructus quidem. quod in quibusdam ciuitatibus dum fit ignoratur. Melius est autem eis uetare qui clam insciJsque alijs instituent hæc sustinere munera, quæ & magno sumptu constent, nec utilitatẽ obeũtibus afferũt: cuiusmodi sunt ædilitates, lãpadũq; in ludis cæteráq; exhibitiones generis eiusdẽ. In paucorũ aũt potestate consulẽdũ est tenuibus, ijsque magistratus mãdandi sunt potißimũ, ex quibus utilitas aliqua percipitur. Quòd si quis locupletum pauperem uiolet, grauius in eos animaduertendum est, quàm si inter se alij alios iniuria afficerẽt. Perutile etiam erit, hæreditates non donationibus uenire, sed genere, nec eundem plures unà adire. Sic enim æquabiliores erunt facultates, & maior inopum numerus opibus affluet. Proderit etiam & in ea Repub. quæ à populo, & in ea quæ à paucis gubernatur, reliquarum rerum uel æqualitatem, uel præstantiam tribuere ijs, qui minus Remp. gerunt, in populari ciuitatis genere locupletibus, in paucorum potestate, inopibus, præter amplißimos magistratus, qui ijs solis mandandi sunt, qui Rempub. gerunt, uel certe pluribus.

IX. *Tria autem quædam præcepta tenere debent ij qui summos magistratus gesturi sunt.* Primum, *ut charã habeãt* Rẽp. Deinde, *ut maximam habeãt munerum magistratus potestatem.* Tertium, *ut in quaque* Repub. *præditi sint uirtute ac iustitia ea, quæ ad* Remp. *accommodata sit.* Si *enim nõ idem ius est in omni* Reipub. *genere, sint necesse est uaria iustitiæ genera.* Sed *quoniam non in eundem hæc omnia conueniunt, quemadmodum delectus habendus sit, quæstio est.* Vt *si quis dignus sit belli principatu, sed uitiosus, & cui minime chara sit* Respub. *alter autem bonus, & qui charam habeat* Remp. *uter deligendus est?* Duo *autem spectanda sunt, & quibus rebus præditi sunt omnes sæpius, & quibus rarius.* Itaq; *in munere imperatorio magis exercitatio, quàm uirtus postulatur, quòd rarius imperatoriæ laudis homines, uirtutis sæpius sunt compotes.* At *in statione & quæstura contrà.* Maior *enim uirtus in ea desyderatur, quàm quanta plerique præditi sint.* Scientia *antẽ cõmunis est omnium.* Sed *quæret aliquis, si ratio adsit ciuilis & charitas* Reip. *quid uirtute opus est?* Nam *duobus illis* Reip. *cõsulet, nisi forte fieri potest, ut ij in quibus hæc duo insint, impotentes sint.* Ita *quemadmodum ipsi sibi non ministrãt quãquã docti sint & sibi chari: sic nihil probibet aliquos se hoc pacto gerere aduersus* Remp. Omnino *quæ legibus cõtenta* Reip. *prodesse dicimus, ea omnia* Rẽp. *tuentur, & quod sæpe expositum est maximũ esse, uidere, ut superior sit ea multitudo, quæ* Remp. *saluam esse uelit, ea quæ nolit.* Hoc *præterea intelligendum est, quod nunc ignorant* Resp. *eæ quæ modũ optimi status transeunt.* Multa *enim eorum quæ popularia uidentur, populi opes uimque dissoluunt, & paucorum potestati multa accommodata uidentur, quæ illam euertuut funditus.* Qui *autem hanc unam uirtutem esse putant, trahũt* Rempub.

ad nimium, nec intelligunt quemadmodum naris optimam formam egressa est, collata cum aduncitate aut simitate, sed tamē etiam honesta est, & uenusta cum aspectu collata, cum interea si quis eam etiam intendat supra modum, primum amittit partis eius iustum modum: postremo eò progredietur, ut ne naris quidem perspiciatur propter nimium ac parum cōtrariorum: sic eandem aliarum partium esse rationem. Hoc etiam in alijs Rebuspub. cōtingit. Nā fieri potest, ut & cum paucorum & cum populi potestate, præclare agatur, etsi ab optimo statu dimota sit. At si quis utranque earum ampliorem faciat, primum deteriorem efficiet Remp. postremo ne Rempub. quidem. Quapropter tenere debet scriptor legum, & scientiæ ciuilis haud ignarus, quæ popularem conseruent, & quæ populi opes labefactent, quæque paucorum potestatem: quarum neutra nec stare, nec permanere potest sine locupletibus & multitudine: Sed cum æquatæ sunt facultates & possessiones, tum alia fit Resp. necesse est. Ita qui leges de excellentia tollunt, Respub. tollunt. Peccatur autē & in populi & in paucorum potestatibus, in populi potestate à plebicolis, ubi multitudinis summa est in leges potestas. Duas enim faciunt semper Resp. ex una, gerentes inimicitias cum locupletibus. At contra oportet speciem præ se ferre dicentis pro copiosis, & in ea Rep. quæ paucorum dominatu tenetur pro plebe, & iurare contra quàm nunc fit, debent ij qui paucis parent. Nam in quibusdam his temporibus iurāt & cū plebe bellum gerā & male in eum consulam. Atqui sentiēdum & dissimulandū est contra, cū hac iurisiurandi significatione, Non faciā populo iniuriā. Omniū autem quæ dicta sunt pertinere ad conseruandas Resp. nihil est melius ea, quam nunc omnes pro nihilo putāt, Reip. disciplina. Usus enim nullus est uel maximè salutarium legum, atq;

eorũqu æ uiſa ſunt omnibus qui in Repub.*uerſantur ſine educatione ac diſciplina,quæ ſi leges populares ſint,accommodata ſit ad populi poteſtatem: ſi ad paucorum poteſtatem aptæ ſint, accommodata ad illam.* Q*uemadmodum enim in uno intemperantia eſt,ſic in ciuitate.Diſciplina autem accommodata ad* Remp.*non in eo poſita eſt,ut ea fiant, quæ paucis quorũ in poteſtate* Reſpub.*eſt,aut ijs qui populare ciuitatis genus probant,afferant uoluptatem,ſed ut ea, quibus perficere poſsint, ut illi pauci imperent, hi populari ciuitatis genere utantur.* Nunc *uerò in ijs* Rebuſpub.*quæ à paucis tenentur,liberi eorũ qui imperant, molliter educantur, tenuiorum autem exercentur, atque laborem perferunt.* Ita *fit, ut facilius ac libentius res nouas moliri & uelint & poſsint.* In *ijs autem* Rebuſpub. *quæ maximè populares uidentur contrà quàm è* Rep. *ſit uſu-uenit, propterea quòd uitioſe libertatem definiant.* Duo *enim ſunt termini & quaſi fines populari ſtatui conſtituti, unus, ꝙ maioris partis ſumma eſt poteſtas, alter, libertas.* Ius *enim æquabile uidetur eſſe,æquabile autẽ ac æquum eſt,quod multitudini uiſum ſit, id ualere.* Libertas *autem & æquitas in eo poſita eſt,ut quod quiſque uelit,faciat.* Ex *quo efficitur, ut in populari genere ciuitatis eiuſmodi, ita quiſque uiuat ut uelit, & quemadmodũ ait* Euripides,*ut deſyderet,quod in uitio eſt.* Neque *enim uita quæ ex* Reip. *præſcripto degitur, ſeruituti deputanda eſt, ſed ſaluti.*Ac *de cauſis mutationis* Rerumpub. *interitus,ac ſalutis hactenus.*

X. Reliquũ *eſt,ut quibus rebus unius dominatus tollatur & conſeruetur diſſeramus.* Fere *autem eadem quæ ſuperioribus* Rebus *pub. etiã tyrãnidi & regiæ poteſtati uſuueniunt: quãdoquidem & regale ciuitatis genus ex eo quod eſt in optimorum poteſtate, & tyrãnicum ex paucorum extrema poteſta-*

te, populariq; genere cōstat. Itaq; obest genus hoc plurimum ijs qui ei parent, quippe quod ex duobus quæ uitiosa sunt constet, habeatque uitia quæ ab utroque proficiscuntur. Vtriusq; autē singularis principatus origo profecta ex contrarijs est. Regia enim potestas eo cōparata est, ut in populo bonis præsidium esset constitutum, & reges ex bonis propter uirtutis præstantiam constituti sunt, aut propter uirtutis actiones, aut certe pro huius generis excellentia & dignitate. Tyrannus autem ex populo & multitudine contra patricios constitutus est, ut plebem iniuria prohiberet. Quod exitus indicat. Tyranni enim fere ex ijs qui plebis auram aucupabantur, extiterunt, cum ad eorum fidem inops multitudo confugisset, quòd ab ijs qui maiores opes habebant premeretur. At tyrāni quidem hoc modo, cū iam ciuitates coaluissent, constituti sunt. Alii autem ante hos ex regibus qui patrios mores uiolabant, affectabántque imperium quod seruili par erat. Alii ex iis quibus summi magistratus mandati sunt. Quondam enim populi diuturniores curationes ac magistratus cōstituebāt. Alii ex paucorum potestatibus, quæ unū aliquem cum summa potestate ad maximos magistratus extollebāt. His enim modis omnibus licuit hoc perficere si modo uoluissent, quòd adesset aliis regii honoris auctoritas, aliis ea quæ magistratu continetur. Veluti Phidon Argis & alii tyranni impositi sunt, cū regalis staret potestas. Ii autem qui in Ionia fuerunt, & Phalaris, ex honoribus & magistratibus effecti sunt tyranni. Panætius uero apud Leontinos, & Cypselus Corinthi, Pisistratus Athenis, & Dionysius Syracusis, alijque eodem modo aura populari: Ergo regalis potestas, ut dixi, ex ea Republica constituta est, quæ est in potestate optimorum. Nam uel excellentia & dignitas eam uel priuata uirtus, uel generis, uel beneficiorum

ratio, uel hæc ipsa & potentia pepererunt. Omnes enim qui beneficia dederunt, uel urbibus ac gentibus dare potuerunt, hunc honorem sunt adepti. alij prohibentes seruitute bellica, ut Codrus, alij data libertate, ut Cyrus: uel conditis urbibus agrísq; occupatis & quæsitis, ut Lacedæmoniorũ, Macedonũ, Molossorũq; reges. Reges autẽ custodiæ defensionísq; causa constituti sunt, ut & locupletes prohiberent iniuria, & inopẽ multitudinem contra locupletum iniurias tuerentur. At uerò tyranni non publicæ omnium, ut sæpe dixi sed suæ ipsorum utilitati consulunt. Estque tyranno uoluptas proposita, regi honestas. Itaque tyranni pecunias congerere & augere student, reges eas potius res quæ ad honorem & gloriam ualent. Regum etiã cobors ex ciuibus, tyrannorum ex externis constat. Inesse autem in tyrannorum uita & populi & paucorum potestatis mala, hinc perspici licet, quòd tyranni in diuitijs quæ sunt paucorum potestatis, omnia ponunt. Nam isto uno pacto necesse est præsidium uictumque permanere, & quòd nullà in re multitudini fidem habeant. Itaque arma ei adimunt. premere etiam inopem multitudinem, eamque ex urbe eijcere, atque in diuersos locos dispergere, utriusque commune est, & eius Reipub. quæ est in paucorum potestate, & eius quæ in tyrannorum. Ab ea autem quæ à populo regitur, hoc mutuata est, gerere inimicitias cum locupletibus, eosque & clam & palam de medio tollere, in exiliumque mittere, ut qui eorũ fraudi oppositi sint, eorumque imperio obstent. Quibus rebus efficitur ut tyrãnos aggrediantur alij imperii cupiditate ducti, alij libertatis. Vnde Periandri ad Thrasybulum consilium est, summarum spicarum decussio, quòd primores ciuitatis interficiendi essent. Vt ergo expositum est eædem causæ, eadẽque initia mutationum in Rebuspub. babenda sunt, quæ in ea

quæ dominatu unius tenetur. Nam & iniustitia, & metu & contemptione ad delendum singulare imperium plerique eorum qui id ferunt aggrediuntur. Iniuriæ autem eæ cõmouent maximè, quæ per contumeliam inferuntur, interdum eos impellit etiam rerum priuatarum detractio. Fines etiam ijdem propositi sunt, ut illic, etiam tyrannis ac regibus. Viuũt enim in magna opum honorumque abundantia ij qui soli imperant. quarũ omnes rerum cupiditate ducuntur. Impetus autem alius in corpus fit eorum qui præsunt, alius in imperium. Ac is quidem qui à contumelia proficiscitur, fit in corpus. Cumque contumeliæ multæ partes sint, unaquæq; earum iracundiã ministrat. Iratos autem maxima ex parte ulciscendi libido, non dignitas ad aggrediendum permouet. Quo in genere est impetus is qui in Pisistratidas factus est ab Harmodio, quòd filiam irrisisset; & ab Aristogitone, q in Harmodiũ dixisset. In Periãdrũ etiã Ambraciæ tyrãnũ impetus factus est, quòd in conuiuio puerũ interrogasset, an ex se grauidus esset. Philippus autẽ à Pausania interfectus fuit, quòd eum ab Attalo contumeliis iactari sineret. Et Amyntas paruus à Derda, quòd se abusum esse eius ætate gloriaretur, & Eunuchus ab Euagora Cyprio cæsus fuit propter contumeliã qua se affectũ putauit, quòd mulier filium eius exterminasset. Multi etiam impetus in corpus facti sunt, quòd ii qui singularem principatum tenebant, concubitu corpora dedecorarent, cuiusmodi ille fuit Cratæi in Archelaum. Cum enim moleste grauitérq; ferret consuetudinẽ, idonea etiam leuior causa ei fuit, quàm quòd cum alteram filiarum ipsi nuptum daturum se recepisset, neutrã dedit, sed maiorem natu occupatus bello quod cum Sirra & Arrabæo gerebat, regi Elibeæ, minorem natu Amyntæ filio, quòd isto modo putaret illũ cũ Cleopatræ filio inimicitias non esse gestu-

rum. At alienationis causa erat, quòd res uenereas grauiter ferret. Eadémque de causa adiutor eius facti fuit Hellanocrates Larissæus. *Cum enim cum eo consuesceret, neque eum reduceret in patriam, quemadmodum pollicitus erat, libidinis, non amoris causa concubitum fuisse existimauit.* Paron *autem &* Heraclides Aenienses Cotyn *ut patrem ulciscerentur, interemerunt.* Adamas *uero à* Coty *defecit, quòd puer ab eo per contumeliam fuisset exectus. Multi etiam cæso corpore concitati, partim interfecerunt, partim adorsi sunt, tanquam contumeliis affecti, eos etiam qui regalem potestatem obtinebant. Veluti* Mitylenis Megacles Pentalidas, *cum præterirent pulsarentque claua adiutoribus amicis impetu facto necauit, posteáque* Sperdes Penthilum *acceptis plagis cum à muliere extractus esset occidit. Eius autẽ impetus qui in* Archelaum *factus est,* Decamnichus *auctor fuit. quippe qui primus eos qui aggressi sunt concitauerit. Causa autem irarum fuit, quòd eum* Euripidi *poetæ uerberandum tradidisset:* Euripides *autem ei succensebat, quòd in tetrum odorem oris eius dixisset. Aliique permulti ob eam causam partim interfecerunt, partim insidias pararunt. Itémque metu permulti impetum faciũt. Vna enim causa hæc quædam est, ut in* Rebus *publicis, sic in iis quæ unius dominatu tenentur. Veluti* Xerxem Artapanes *metuẽs inuidiã qua flagrabat, ꝙ* Darium *egisset in crucem iniussu suo, cum sibi ueniam daturum eum putaret, quasi propter cœnam in mentem ei non ueniret. Alii impetus contemptione fiunt, quemadmodum fecit in* Sardanapalũ *quidam, cum eum inter mulieres nentem animaduertisset, si modo fabulis credendum est. Quòd si minus in hoc, at in alio certe uerum fuit.* Dionysium *etiam minorem contemptu* Dion *inuasit, cum uideret ita affectos ciues, & illum semper ebrium.*

Atque etiam amici quidam contemptione ducti aggrediũtur, quòd propter fidem quæ eis habetur, obscura sit futura contemptio. Ii etiam qui se putant imperium posse obtinere, quodam modo contemptu aggrediuntur ad impetum faciundum. Potentia enim freti, neglecto periculo, facilè adoriũtur, ut imperatores ducésque copiarũ eos qui singularẽ obtinent principatum: ueluti Cyrus Astyagem, cum & uitam eius, & potentiam contemneret, quòd potentia eius consenuisset, ipse uerò molliter uiueret. Et Seuthes Thrax Amadocũ qui eũ bello præfecerat, inuasit. Alios autem multæ causæ earum quas exposui impellunt, ut faciant impetum, interdum contemptio & præmiũ, quibus impulsus Mithridates Ariobarzanem interfecit. Sed hæc ipsa causa eos potissimũ ad impetus faciendos impellit, qui natura audaces laude & gloria rerum bellicarum ualent apud eos, qui soli imperãt. Fortitudo enim ui freta audacia est, quarum utraque sperantes se facilè superiores fore, impetum faciũt. Eorum autem quos ambitio ad inuadendũ stimulat, alia ratio est et causa, quàm superiores. Non enim ut quidam tyrannos aggrediuntur quòd sibi magna præmia proposita esse uideant, magnósque honores, sic unusquisque eorum qui cupiditate gloriæ inflammati, alios occupant, adire pericula instituunt. sed illi ea quam dixi causa ducti, hi autem quasi alia etiam quædam res sit minus necessaria, & qua nomen suũ clarum efficiant aliis, sic in eos impetũ faciunt qui soli imperant, nõ quòd comparare sibi uelint singulare imperiũ, sed gloriam. Verum tamen perpauci adhuc inuenti sunt, quos hæc causa impulerit, ut se periculis offerre uellent. Subesse enim debet salutis negligentia, si rem quam uolunt minus assequantur, quibus quidem comes Dionis opinio esse debet, quæ ægre in multis reperitur. Ille enim paucos milites in Dionysiũ

eduxit, cum se ita animo constitutum diceret, ut quocunque progredi posset, id sibi satis foret, ut si ut primum in eius fines progressus esset, è uita migraret, eam mortem præclaram sibi duceret. Ea autem Respub. quam tyranni tenent, uno modo euertitur, quemadmodum unaquæque cæterarũ Rerumpub. à causis externis, si qua sit contraria Resp. superior. Perspicuũ est enim uoluntatem affuturam, propter institutorum uoluntatumq́ue repugnantiam. Atqui quod quisque uult, id, si modo posit efficit: sunt autem Respub. contrariæ, ea in qua populus imperat tyrannorum uitæ, Hesiodi sententia, figulo figulus. Nam populi potestas extrema tyrãnis est. Regalis etiam & optimorum potestates inter se dissident propter Reip. repugnantiam. Itaque permulta tyrannorum imperia & Lacedæmonij deleuerunt, & Syracusani, tum cum præclare Rempub. gerebant. Altero modo tyrannorum potestas per se dissoluitur, cum ciues exagitantur seditionibus. Vt Gelonis antea, & nunc Dionis. Gelonis, dum Thrasybulus Gelonis frater filium Gelonis popularem efficit, ad uoluptatésque pellicit, ut ipse imperaret. Domestici autem coniurarũt, ut non tyrannis funditus euerteretur, sed Thrasybulus At coniurati dato tẽpore eos omnes expulerunt. In Dionysium uero Dion cum affinis eius esset, exercitum eduxit, assumptóque populo cum illum eiecisset, ipse interfectus est. Cumque causæ duæ sint, quæ homines ad impetus faciendos in tyrannos impellant, odium, & contemptio, alterum quidem in tyrannis inesse debet, odiũ, ex contemptu autem multæ eueniunt euersiones. Quod ex eo sciri potest, quia multi qui tyrannidem sibi parauerant, imperium tutati sunt, alij cum accepissent, statim omnes interierũt. Qui enim uoluptariam uitam traducunt, ij certe facile despiciuntur, multásque dant impetui faciẽdo opportunitates, pars

autem quædam odij etiã ira ducenda eſt, quippe quæ ad eaſdem res agendas quodam modo impellat. quanquam ſæpe numero maiorem uim ad agendum habet, quàm odium. Contentione enim maiore ut impetum faciant homines, impellit hæc perturbatio, propterea quod rationi minimè pareat. Contumelia autem maximè homines, ut dolori obtemperent, permouet, qua de cauſa Piſiſtratidarum imperium concidit, aliáque permulta reliquorum generũ. At odium magis rationi obtemperat. Cum enim ira coniuncta ſit cum ægritudine, cogitationi & rationi uix locus aliquis relinquitur, & odium ſeparatũ eſt à dolore. Sed ut in pauca rem conferam, quot cauſas expoſui paucorum imperij immoderati & extremi, popularísque poteſtatis poſtremæ, totidem intelligendæ ſunt eſſe tyrannorum imperij. Hæ enim ſunt diuiſæ diſtinctæque tyrannorum poteſtates. At uero regalis poteſtas quia externis nullis cauſis rebusque deletur, ſtabilis eſt ac diuturna. plurimos autem interitus gignit ex ſe, ſed duobus modis. Vno modo eorum qui regium imperium obtinent ſeditionibus. Altero, adminiſtratione nimium tyrannica, cum plura ſui iuris eſſe uolunt, idque contra leges. Non extant etiam his temporibus regiæ poteſtates, ſed quæ extant potius imperia ſunt tyrannorum, quòd regalis poteſtas, uoluntarium imperium eſt, ſed quòd maiorem habeat poteſtatem, & quòd multi ſunt qualeſcunque, præſtatque tantum nemo, ut maieſtatem dignitatemque imperij pari dignitate tueatur: ob eamque cauſam ultro imperium illud non ferunt, & ſi quis dolo & fraude aut ui imperium aſſequatur, iam tyrannis quædam uidetur. Earum autem regalium poteſtatum, quas qui tenent ex certo genere ſemper imperant, eadem eſt interitus cauſa, quæ ſuperiorum, & quòd multi ſunt qui facile contemnantur, & quòd cum po-

tentiam tyrannorum nacti non sunt, sed dignitatem regiam, uiuant licentius. Est *enim facilis regni interitus, quandoquidem si nolint, quamprimum nulla erit regia potestas, sed tyrānorū etiam si nolint.* Atque *hæ quidem sunt aliæque eiusdem generis causæ singularium imperiorum euersionis.*

XI. *Conseruantur autem cōmuniter quidem, ut perspicuum est, rebus contrarijs, sigillatim autem, regiam potestatem ad moderatiorem formam disciplinamq́; reuocando.* Quo *enim minor potestas est eorum qui imperant, eo diuturnius stabiliusq́; omne stat imperium.* Nam *& minus ad dominationē instructi sunt, & magis pares sunt moribus, & minus eorū qui se ipsorum imperio subiecerunt, flagrant inuidia.* Ob *eā enim causam &* Molossorum *regale ciuitatis genus stabile fuit, &* Lacedæmoniorum, *quòd iam ab initio in partes duas imperium diuisum est, & rursum ei* Theopōpus *modum adhibuit, cū præter alios magistratus etiā* Ephoros *instituisset.* Imminuta *enim potestate, tempore auxit imperium regium.* Ita *quodam modo id non minus, sed maius effecit.* Quod *eum uxori solitum aiūt dicere.* Cum *enim ea obijceret, an non puderet eum regnū minus tradere liberis, quàm ipse à patre accepisset: nō certè, inquit, trado enim diuturnius.* Tyrānorum *autem imperia duobus modis maxime repugnantibus conseruantur, quorum alter traditus est, quóque tyranni permulti imperium administrant.* Eorum *partim à* Periandro Corinthio *aiunt tradita, partim ab imperio* Persarum *sumi possunt.* Sunt *autem quæ suprà dixi ad salutem* Tyrannidis *pertinere, ut primores ciuitatis interficere, sapientes tollere, conuictus nō pati, nec sodalitates, nec disciplinam, nec quicquam tale, sed ea ne fiāt cauere, unde duo effici solent, prudentia, & fides, nec scholas, neque cōuentus alios aptos ad cessationē sinere fieri, & oīa perficere, ut*

quàm maxime ignoti inter se omnes sint. Notitia enim fidos eos inter se faciet. Eos etiã qui in urbe morantur, semper uideri, & stare pro foribus. Sic enim & minimè latebit quid agant, & assuescent animo esse abiecto & demisso, perpetua seruitute. Aliáque omnia eiusdem generis Persarum & Barbarorum instituta, quæ ad tyrãnorum imperium pertinent. Tãtundem enim ualent omnia. Et dare operam, ut non lateat, qd quisq; eorũ qui eius imperio se subiecerint, dicat aut agat, cõtráque ut sint speculatores, cuiusmodi erant Syracusis, qui Potagogidæ uocabantur. Hieron etiam quosdam qui auribus perciperent quid diceretur, mittebat, ubi conuentus aut cœtus aliquis hominum erat. Minus enim libere loquuntur horum metu, aut si libere dicunt, minus latet quid dicant. Præterea crimina eis inter ipsos & pericula creare, concitare odijs amicos inter se, & plebem cũ patricijs, & locupletes inter se, eósq; qui sunt in illius imperio, pauperes efficere, tyrãnorum proprium est, ut nec præsidium alatur, & quotidianis operis occupatis nõ uacet impetum facere. Testes sunt Pyramides Aegypti, testes statuæ quas Cypseli posteri statuerũt, & Iouis Olympij ædes à Pisistrati posteris facta, & in Samo Polycratis opera. Hæc enim omnia ualẽt ad negotiũ & inopiã eorũ qui parẽt. Multũ etiam potest tributorũ collatio. Vt Syracusis, ubi tyrãno Dionysio, quinquẽnij spatio uniuersæ opes collatæ sunt. Solet etiam tyrãnus bellũ gerere, ut ne sint ni otio, & ducis desyderio teneãtur. Et regia quidẽ potestas amicorum fide, et præsidio maximè cõseruatur: tyranni aũt est amicos potissimum suspectos infidósque habere, quasi uero omnes uelint, hi autẽ maximè eum possint de medio tollere. Ea etiã omnia quæ in extrema populi potestate obseruantur, propria sunt tyrannorum, ueluti mulierum potestas uagandi per

domos, ut consilia uirorũ enuncient. Itemque seruorum manumissio, eadem de causa. nõ enim impetũ faciũt in tyrãnos serui ac mulieres, qui si ex animi sententia uiuãt, charas habeant necesse est, tum tyrãnorũ tum populi potestates, populus enim solus princeps uult esse. Itaque assentator apud utrũque est in honore ac precio, apud plebem popularis, (est enim plebicola populi aßentator) apud tyrannum is qui summisse se gerit in conferendis sermonibus, quod est assentationis. Ob eamque causam tyranni improbos sibi amicos parãt, quòd assentatione moueantur, quod nemo qui animo libero præditus erit faciet, quinetiam amant boni uiri, uel certe non assentantur. Et improbi maleficijs apti sunt. Clauus enim clauo truditur, ueteri prouerbio. Tyranni etiam est, nullo præstanti, aut libero homine delectari, quòd se tantum eiusmodi putat esse. & qui contra ritu hominis liberi splendorem adhibet, is maiestatem potestatemque tyranni tollit. Quocirca eos odit, ut imperij euersores. Adhibere etiam conuictores peregrinos potius quã ciues tyrannorũ est, quòd hos hostes habeant, illos non repugnãtes. Hæc autem aliáque eiusdem generis tyrannorum sunt illa quidem, ad cõseruationémque imperij ualent, sed nullum non scelus cõplexu suo continẽt, quæ omnia tribus generibus continentur. Tyrannus enim tria exquirit: unũ, ut ij qui ipsi parent, abiecto sint animo, quòd qui pusillo animo est, impetum facit in neminem. Alterum, ut alteri alteris infidi sint. Neque enim tyrannorum potẽtia ante euertitur, q̃ aliqui cõspirẽt fidiq; sint inter se. Itaq; cũ bonis inimicitias exercẽt, tanquã imperio eius obstent, nõ solum quòd parẽre nolint ut serui domino, sed etiam quòd ipsi alij alijs fidem habent, & illis cæteri, & quòd neque se ipsi accusent, neque cæteros. Tertium, ut nulli potentes sint. Cum enim id aggre-

diatur nemo, quod ipse efficere non possit, ne tyrannum quidem si uires non suppetant, quisquam interficere uelit. Atque *hi tres fines sunt & quasi termini, quo uoluntates tyrãnorum & consilia referuntur*. N*am ad has reliquæ eorum cogitationes referri redigiq; possunt, partim ut fides nulla ciuibus inter ipsos relinquatur, partim ut parum possint, partim, ut demisso sint animo*. H*æc igitur una ratio est cõseruandarũ tyrannidum. Altera ferè diligentia cõtrà quàm diximus, continetur, quam à regiæ potestatis interitu assumamus licet*. V*t enim una ratio euertendi regni in eo posita est, si imperium ad tyrannidem prope accederet, sic tyrannorum opes conseruabuntur, si ad regiæ potestatis similitudinem imperium trãsferatur, retenta modo ea potestate, ut non solum uolentibus, sed etiam inuitis ac nolentibus imperet*. S*i enim negligat, & hoc ipsum amittet, & ius tyranni*. S*ed hoc quasi fundamentũ constituendum ac stabiliẽdum est, cætera partim efficienda sunt, partim specie regis tegenda, primum ut* Reip. *cõsulere uideatur*. Q*uod fiet, si nec impensas eiusmodi faciat, quæ multitudinis uoluntatem offendant, cum ab ea accipiuntur quæ parcè opere ac labore quæsiuit, & scortis, peregrinis, opificibusque effusè dantur: & accepti expensiq; rationẽ referat, quod iam quidam tyranni fecerunt*. Q*ui enim hoc modo* Remp. *administrabit, paterfamiliâs, non tyrannus esse uidebitur*. N*eque uerò timẽdum est, ne pecuniæ desint, cùm summa sit eius potestas in ciuitate*. Q*uinetiam domo abeuntibus tyrannis hoc utilius est, congestas relinquere*. M*inus enim custodes corporis imperiũ occupabũt*. M*aius autẽ periculũ tyrãnis à coborte, quàm à ciuibus imminet, quòd illi unà cum eo absunt, hi manent domi*. P*ræterea tyrãnus ita se gerere debet cogẽdis tributis & uectigalibus, ut ea* Reip. *causa cogere uideatur*. Q*uòd si quã-*

do usui sint bellicis rebus, omnino se ipse praestare debet custo dem ac quaestorem, ut rerum communium, nõ suarũ. Hoc etiam *perspectum sit & cognitum, eum nõ difficilem esse, sed comem & humanum, quod in eo positum est, ut cum non timeant ij qui adeunt, sed uereãtur potius: quod assequi difficile est eum qui huiusmodi est, ut facilè contemnatur.* Itaque *si minus caeteris uirtutibus, at certè ciuili danda opera est, talísq; ei de se afferenda opinio est.* Iam *uerò ea de illo opinio esse debet omniũ, ut non solum ab ijs adolescentibus aut uirginibus, quibus praesit, manus abstineat, uerum etiam ab ijs qui circa ipsum erunt.* Eodémque modo eius mulieres aduersus caeteras se gerere oportebit, quòd propter mulierum iniurias multa tyrannorum imperia conciderunt. Quod autem ad uoluptates corporis attinet: contrà ei faciendum est, quàm nonnulli tyrãni hoc tempore faciant. Non enim solum ut primum illuxit uoluptatibus corporis se tradunt, multósque dies hoc unũ agunt, sed haec sua facinora alijs perspecta esse uolunt ac cognita, ut se ut beatos suspiciant atque mirentur. Sed imprimis his modus adhibẽdus est. sin minus, certe ei afferenda opinio est, ab ijs se adhorrere. Neque enim impetus fieri solet in eum qui sobrius est, sed in eum qui ebrius, neque in uigilantes, sed in dormientes. quod de contemptu eodem modo iudicandum est. Contráque faciendum est, quàm supra dixi. Constituere enim Remp. & ornare debet, tanquam tutor sit, non tyrannus. Religioni etiam deorũ prae caeteris operã dare debet, quòd ita minus uerẽtur, ne in se cõtra leges princeps male cõsulat, si eũ uereri Deos ac curare arbitrẽtur. minúsq; in eum impetũ faciẽt, qui deos etiã adiutores habeat. Eumq; se praestare sine ulla stultitiae suspicione debet. Boni autẽ qui aliquid cũ laude gesserint, ijs honoribus ab eo afficiendi sunt, ut non putent unquam se maioribus

ornari potuisse, si suis legibus uterentur. Quos quidem honores ipse tribuet, pœnarum autem atque suppliciorum rationem alijs magistratibus iudicijsque committet. Communis autem cautio omnis singularis imperij est, ne unus aliquis crescat, sed plures, quòd se inter se obseruabunt. Quod si quis forte magnus faciēdus sit, at ne is fiat, quem mores superbum audacemque efficiunt. Sunt enim hi tales mores ad impetus faciendos in Reb.pub. omnibus instructissimi. Quòd si quē potētia spoliare uideatur, sensim id erit pedetētimq; faciendum, ut ne totā adimat. Cum autē ab omni libidine cōtinere se debet, tum præ cæteris à duabus, & à uerberibus & à rebus uenereis. Hoc autem ne fiat, in ijs maximè qui cupiditate gloriæ ducuntur, prouidendum est. Vt enim ij qui pecunias amant, pecuniarum imminutionē, sic ambitiosi ac boni uiri gloriæ iacturam molesté ferunt. Itaque aut non est his utendum, aut opinio esse debet, eum supplicium patrio more, non eo repudiato, & spreto sumere. Consuetudinis autem eius & concubitus cū pueris, uideri debet amor causa esse, non libido & licētia. Omnino quæ ignominiæ ac dedecori ducuntur, ea erunt maioribus honoribus compensanda. Eorum autem qui impetum faciunt ad corporis internecionem, à nemine maius periculum impendet, neque quisquam maiore diligentia cauendus est, quàm is qui post hanc mortem, uitam nullam uult quærere. Quocirca ab ijs declinandum est, maximè qui uel sibi uel ijs qui illis curæ sunt, iniuriam factam esse putant. Neque enim sibi consulunt, qui ira incitati, impetum in alios faciūt, Heracliti etiā sententia, qui ait difficile esse iracundiæ obsistere quòd uitæ constet. Quoniamque ciuitates ex duabus partibus constant, ex inopibus & locupletibus, hoc imprimis statuendum est, ut utrorumque saluti in imperio consulatur, alijque ab alijs nulla

afficiantur iniuria. Vtrilibet autem superiores erunt, ij adiũgendi erunt imperio, propterea quòd si hæc adsit facultas, nec manumittere seruos tyrannus, nec arma ponere cogetur. Pars enim altera cum copijs coniuncta satis munita erit, ut impetus hostium uincere & reprimere poßit. Sed superuacaneũ est de singulis dicere. perspicuũ est enim, id quod spectare & quod sibi proponere debet tyrannus, opinionem de eo omnium eorum quibus præest eiusmodi esse oportere, ut non tyrannum eum, sed patremfamiliâs & regem, non uendicatorem, sed tutorem esse existiment: utque moderatum uiuendi genus, non effusum delegisse uideatur. Iam uerò cum primoribus conferre sermones, plebem delinire obsequio debet. Sic enim fiet necessario, ut non solum imperium sit præstantius & amabilius, quòd melioribus ciuibus præsit, non abiectis & demißis animis, cum nec eum ciues oderint nec metuant, sed etiã ut sit diuturnius. Deniq; ijs moribus debet esse præditus, ut uel ad uirtutem aptum animum habeat, uel certe quadam ex parte bonus sit, non plane improbus, sed quodam modo.

XII. *Atqui omnium Rerump. minus diuturnæ sunt paucorum tyrannorumq́ue potestates. Nam Sicyone tyrannorum imperium Orthagore eiusque liberorum diuturnum fuit, quippe quod centũ annos tenuerit: sed id accidit propterea ꝙ moderate se & præclare gesserũt aduersus eos, quibus imperabãt, & quòd magna ex parte legibus paruerunt. Et quoniã bello erat bonus Clisthenes, nõ contẽnebatur, & ꝙ multis in rebus studiose popularis erat: dicitur enim Clisthenes corona donasse eũ iudicẽ, qui eius uictoriæ et triũpho repugnauerat. nec desunt qui cõfirmẽt eius qui ita iudicauit eã esse statuã quæ in foro posita est. Ferũt etiam Pisistratum cum in ius ad Ariopagũ uocatus esset, passum esse iudiciũ. Altera tyrannis fuit,*

Corinthi eorũ qui in Cypseli locũ succeſſerũt, quæ quidẽ durauit annos tres & ſeptuaginta & ſex mẽſes. Cypſelus enim annos triginta imperauit, Periãder quatuor et quadraginta, Pſammetichus Gordij filius tres annos. Eædẽ etiã cauſæ diuturnum hoc fecerunt. Cypſelus enim popularis fuit, ob eamque cauſam in imperio nullum ſibi præſidium adhibuit, Periander autem tyrannum ille quidem ſe præſtitit, ſed idem bello fuit bonus. Tertium eorum qui Piſiſtratum conſecuti ſunt fuit Athenis, ſed non fuit continuatum. Bis enim actus eſt in exilium. Ita ex annis tribus & triginta, decem & ſeptem tantum modo imperium tenuit, & duo deuiginti eius liberi. Ita omnes anni quinq; explent & tringinta. Reliquũ eſt imperiũ Hieronis, Gelonis, Syracuſis, quod non multos annos ſtetit, ſed tantum duo deuiginti. Gelon enim cũ tyrãnus ſeptem annos imperium tenuiſſet, octauo exceſſit è uita, & Hiero decem imperauit. Thraſybulus autem undecimo menſe exactus eſt. At uero magna ex parte tyrannorũ omnino breuia ſunt, non imperia diuturna. Ac quibus quidem rebus Reſpub. poteſtatéſque eorũ qui ſoli præſunt, euertantur, atque conſeruentur, fere dictum eſt. In Platonis autem politia, diſſeritur quidem de mutationibus Rerump. à Socrate, ſed non rectè diſputatur, cum præſertim optimæ Reip. quæ eadẽ prima eſt, nõ tradat quæ ſit ꝓpriè mutatio. Ait enim id cauſæ eſſe, quòd nihil maneat, muteturque circuitu quodam temporis. initium autem horum eſſe ea quorum ſeſquitertiũ fundum coniunctum cum quinq; duplicẽ cõcentũ efficit, additque ille tũ id fieri, cũ diagrãmatos numerus huius eſt ſolidus, tãquam natura interdum prauos ac meliores, quàm diſciplina procreet. Atque hoc quidem certe dicit non male. Fieri enim poteſt, ut ſint nonnulli, qui inſtitui bonique effici non poſſint. At qui tandem hæc propria il-

lius quam dicit optimam Remp. esse potest, magis, quàm cæterarum omnium, & omnium rerum quæ oriuntur? atque id tempore quo fluere ait omnia? etiam ea quorum non simul origo est & ortus, una mutantur? ueluti si sint pridie quàm mutentur, simul ergo mutantur. Præterea quamobrem ex hac ipsa in Remp. Lacedæmoniorũ fiet mutatio? cum præsertim sæpius in contrarias mutētur Resp. omnes, quàm in finitimas atque uicinas. Eadem est ratio reliquarum commutationum. Lacedæmoniorum enim Resp. in paucorum potestatem, ut ait, mutatur, & hæc in populi, & populi potestas in eam, quæ est in potestate tyrannorum. Atqui contra etiam commutantur, ueluti populare ciuitatis genus ad paucos transfertur, idque potius quàm ad eos qui soli imperant. Iam uero sit nec'ne futura tyrannorum potestatis mutatio, & quamobrem, in quãq; Remp. non asserit. Cuius ratio afferri potest, quòd non facile id potuit dicere. incertum enim est, quandoquidem eius ratione ac sententia, in primam eandemque optimam fieri mutatio debeat. Sic enim fiet continenter, atque in orbem reuoluetur. At res tyrannorum ad alios tyrannos transferuntur, ut tyrannis quæ Sicyone erat, ex ea cui Myro præfuit, in eam mutata est, quam exercuit Clisthenes. In paucorum etiam potestatem commutatur, quemadmodum Chalcidensis quam Antileon occupauit, & in popularem, ut Syracusis ea quam tenuerunt Gelonis liberi, & in eam Rempub. quæ est in potestate optimorum, ueluti Lacedæmone & Carthagine Charilai, paucorum etiã opes ad tyrannos transferũtur, ut ueteres Resp. fere in Sicilia, apud Leõtinos in Panætij, Gelæ in Cleandri, Rhegij in Anaxilai tyrannidem commutata est, quod eodem modo de alijs plerisque urbibus iudicandum est. Illud etiam absurdum est, eam Remp. ad paucos putare concedere,

propterea quòd auidi pecuniæ sint ij qui sunt in magistratu, non ꝙ permulti qui summas opes nacti sunt, nõ æquũ putãt eos qui nullas opes habent, pari iure in Rep. cũ ijs qui habent cõtineri. In multis quidẽ ciuitatibus nõ licet facere pecuniã legesque sunt, quæ id uetent. Carthagine autem quæ ciuitas populi consilijs administratur, id licet, neq; adhuc eorum res opésque conciderunt. Absurdum est etiam dicere duas esse ciuitates, eam quæ à paucis gubernetur, si in ea sint opulenti ac pauperes. Quid enim peiore ea conditione erit, quam Lacedæmoniorum quæuis alia, in qua omnes pari iure uiuunt, aut non omnes boni uiri simili iure continentur? Quòd si nemo egentior quàm prius, fiat, tamen in populare ciuitatis genus ex paucorum potestate mutantur Resp. si maior sit pars tenuiorum: & ex populari in paucorum: si pars locupletum uincat multitudinem, & hæc negligat, illi sint attentiores. Cumque commutandarum rerũ multæ causæ sint, eas non enumerat, sed unã, ꝙ cũ uoluptatibus se tradãt cõstringẽdos luxuq; diffluãt, usuris exhausti egẽtes fiũt, quasi uero oẽs ab initio locupletes nascãtur, aut certe plurimi. Quod falsum est. Sed cũ aliqui ex primis ciuitatis patrimonia consumpserunt, tũ deniq; nouis rebus studẽt. Cũ uerò alius nihil asperũ est: mutaturq; nihilo minus interdũ in popularem, quàm in aliã Rẽp. Præterea si non pateat eis aditus ad honores, si iniuria aut contumelia afficiantur, seditionem inducunt in ciuitatem, Resque publicas commutant, etiã si patrimonia nõ profuderint, quòd impune quiduis agendi eis data sit potestas. Quod licẽtia aiunt fieri. Denique cum plura sint genera et earũ Rerũp. quæ à paucis, & earum quæ à populo principe administrentur, tanquam una sit utraque, ita mutationes Socrates enumerat.

LIBER VI.

I. ARTIS *quidem ciuitatis quæ consilijs* Rep. *administrat, & eius quæ summam habet in* Rep. *potestate, magistratuumque ac iudiciorum descriptionis quot quæque sint distinctiones ac dissimilitudines, quæque ad quam* Remp. *accōmodāda sit, præterea quæ res ac causæ* Rebusp. *interitum salutemque afferant, superioribus libris demonstratū est. Quoniam autem multa sunt genera eius* Reip. *quæ populi consilijs administratur, itemque cæterarum, non alienum erit, si quid reliquum sit uno sermone tradere, rationemque explicare, quæ cuique accōmodata utilisque uideatur. cognoscendæ sunt præterea omnium rationum quas exposui coniunctiones, quod ea ex earum copulatione uariæ* Rerumpub. *formæ mutationésque nascuntur, ut eæ quæ insunt in potestate optimorum, ad populum transferatur. Cum autem coniunctiones dico, eas dico esse considerandas, quæ nondum tractatæ sunt. Veluti utrum eius pars ciuitatis quæ consilijs præest, & eius quæ creandis magistratibus descriptio ac ratio ad paucorum potestatē pertineat, an ea quæ cōsilijs præest descripta sit accommodatè ad paucorum imperium, & quæ creandis magistratibus, ad eam formam* Reip. *quæ optimatum consilijs administretur, an uerò alia quadam ratione non omnia quæ* Remp. *attingunt, sint constituta. Et quanquā quod populare ciuitatis genus ad quam ciuitatem accommodāda sit, quodque paucorum ad quā multitudinem, & quod reliquarum* Rerūp. *quibus utilis sit, iā expositum est: tamen planum fieri debet, non solum quæ ciuitatibus sit salutaris maximè, sed etiam quemadmodum con-*

stituendæ sint & hæ & aliæ paucis explicandum est. Ac primum de ea quæ à populo administratur, disseramus. Ea enim cognita, etiam contrariam intelligemus, quam quidam uocant paucorum potestatem. hac autem uia & ratione iura omnia popularia exponenda sunt, quæque uidentur res populi attingere. popularis enim potestatis genera, pluresque populi potestates, easque distinctas eorum fecit coniunctio. Duæ enim causæ sunt, quæ res populi in multas partes diuiserunt, altera quæ suprà exposita est, populi distinctio. Populi enim pars alia aratorũ est, alia eorũ qui in sordidis artibus uersantur alia mercenariorũ quarũ prima cũ secũda cõiũcta, & tertia utrique non tantum eo differt, quòd populi potestas melior deteriorque fiat, sed eo etiam quòd non eadem. Altera causa est ea de qua nunc dicimus. Quæ enim populares potestates attingunt, Reique publicæ propria uidentur, ea coniuncta Resp. quæ populi consilijs administrãtur, ab hac separauerunt. Alij enim pauciora, alij plura cõueniunt, cuidam hæc omnia. perutile est autem unũquodque eorum cognoscere, ut constituatur quam quisque sequi uelit, & quæ sint adhibendæ correctiones. Hoc enim agunt, hoc meditantur ij qui Resp. constituunt; omnia quæ apta accommodataque sint, ad finem propositum referre. quod qui faciunt, errant quemadmodum docui tum cũ de Rerump. interitu & conseruatione disputarem. Nunc de fundamentis & institutis quæque expetãt disseramus.

Fundamentum quidem popularis Reip. est libertas. Hoc enim omniũ sermonibus increbuit, quasi uero in hac una Rep. libertatis insit communio, propterea quòd hanc dicant ab omni populari imperio indagari & exquiri. Libertatis autem una pars est, uicissim parẽre atque præesse. Ius enim populi in eo positum est, ut omnes æquales opes habeant, non pro di- II.

gnitate, quo iure cõstituto, necesse est summã esse populi potestatem, quódque maiori parti uisum sit, id finem & ius esse. Omnes enim ciues pari iure uiuere aiũt oportere. Ex quo fit, ut in populi potestate tenues, quoniam plures sunt, plus poßint quàm copiosi. Id autem demum ualet, quod maiori parti uisum est. Atque hoc quidem unum signum est libertatis, quem sibi finem oẽs populares proponunt in Rep. Alterum autem est, sic uiuere, ut uelis. Hoc enim libertatis aiunt esse proprium, si qui dẽ serui est, uiuere non ut uelit. popularis quidem Reip. alter hic finis est. Hinc autem euenit, ut parêre uelin t imprimis nemini, sin minus, uicißim: idq́ue ad libertatem conducit eam, quæ ab æquabilitate proficiscitur. His autem positis, atque hoc stãte prnicipio, hæc quæ sequũtur popularia sunt iura. Creãdos & deligẽdos esse magistratus omnis ex omnibus, imperiũ habere oportere omnes in quenque, & uicißim quenque in omnes: Sortitò magistratus mandandos esse omnes, aut eos certe, qui exercitationis non indigeant, nec artis: non pro ratione ullius censu aut quàm minimi, esse mandandos: nefas esse eundem bis ullum magistratum gerere aut raro, aut certe paucis exceptis bellicis: breue tempus præscriptum esse oportere magistratibus omnibus, aut quibus potest: omnibus licere de rebus omnibus ius dicere, aut de plurimis ijsq; grauißimis & principalibus ueluti de rationibus referendis, de Rep. & rebus, quas priuatim quisque cum quoque contrahit. Concionem summam habere omnium rerum potestatem, magistratum nullum ullius aut quàm paucißimarum, aut maximarum. Magistratuum autem nullus magis popularis est Senatu, in quo non omnibus stipendium datur, præsertim cum ei etiam ordini potestas adimatur. Sibi enim populus cui ingens merces est attributa, iudicia omnia uendicauit, quemadmodum superioribus

libris, cum hac de re dissereremus, diximus. Praeterea sti-pēdium pendere primum omnibus, cōcioni, iudiciis, magistratibus: sin minus, senatui, & concionibus statis uel magistratibus ijs, qui inter se uictus societate coniungantur necessariò. Iam quoniam paucorum potestas & genere & opibus & disciplina definitur, popularia his contraria uidentur esse, ut ignobilitas, ut paupertas, ut sordidae & illiberales artes. Magistratum autem nullum perpetuum esse. Quod si quis ex antiqua mutatione reliquus sit, tum fas esse ei auctoritatē imminuere, & à suffragijs ad sortem transferre. Atque haec sunt popularium potestatum communia, quae ex eo iure nata sunt, quod inter omnes constat esse populare, omnes aequo iure uiuere, in quo populare imperium ac populus maximè uidetur consistere. Aequum est enim nihilo magis praeesse locupletes quàm tenues, nec eos solos summam habere potestatem, sed omnes ex aequo. Sic enim in Rep. aequabilitatem & libertatem inesse existimabunt.

Hoc ita constituto, quaeret aliquis, quo tādem modo opes aequè magnas habere poßint, an censūs exempli causā quingētorum, in mille diuidendi sint, ut mille tantum poßint, quantum quingenti? an non in eo ponenda est quae ex eo sumitur aequabilitas, sed facta hoc mō partitione, ex quingentis et mille par hominum numerus sumendus est, quorum summa sit diuisionū atque iudiciorum potestas. Vtrum igitur haec Respub. quae populari iure aequißima sit, an ea potius quae multitudinis? Aiūt enim populares, id demū ius esse quod maiori parti uisum sit, pauci autē potentes, quicquid maiores opes probarint. pro opum enim magnitudine iudicari aiunt oportere. Sed in utroque inest inaequalitas & iniustitia. Si enim quicquid pauci approbarint; id ius tyrannis constituitur, quippe cum si III.

unus aliquis locupletum opes superet, is unus iure eius Reip. quæ est in potestate paucorũ, dignus est principatu. Sin quod plures, ij iniuriam facient, proscribendis bonis locupletum & tenuiorum, ut suprà diximus. Quæ ergo sit æqualitas, quam utrique concedunt ex ijs iure quod utrique statuunt, cognoscendum est. Quod enim dicunt, quicquid maiori parti uisum sit, ualere, sit ita sane, at non omnino, sed quoniam duæ sunt partes, ex quibus ciuitas constat, opulẽti & pauperes, quod utrisque uisum erit, aut maiori parti, id ratum esto. Sin contrariæ sunt eorum sententiæ, quod plures sequentur, atque ij quorum maior est cẽsus. Veluti si hi decem, illi uiginti, & uisum sit sex è locupletibus atque tenuibus quindecim, accedant ad pauperes quatuor opulẽti, ad diuites illos quinq; inopes: tumq; utrorumlibet census superabit, coniuncto utrorumque censu, id ualeat. Sin paritas erit sententiarum, eadem hæc existimanda quæstio est: quæ nunc si concio in partes duas diuisa sit, aut forũ et iudicium. Aut enim sorti res committenda est, aut quid aliud tale faciendum. Et quanquam in æquo & iure ualde difficilis est ueri inuentio, tamen facilius est id assequi, quàm eis persuadere omnibus, qui augere res suas & amplificare possunt. Sẽper enim æquabilitatis & iuris præsidium petunt inferiores, superiores autem id negligunt.

IIII. *Cum autem eius Reip. quæ à populo administratur, quatuor sint genera, primæ & optima quemadmodum superioribus libris dictum est, & uetustissima omnium descriptio est. Primam autem dico, quæ in populos diuisa est. Cum enim populus agriculturæ deditus bonitate & uirtute præstet, certe populare ciuitatis genus constitui potest ubi multitudo colendis agris pascẽdisque gregibus se uitamque tueatur. Nam cũ operi intenta sit, quòd non magnas opes habeant, raro conuẽ-*

tus celebrat, quodque non ei res suppetant ad uiuendum necessariæ, & in opere est, nec alieni est appetens. Sed maior quædam uoluptas ex agendo opere, quàm ex Repub.*gerenda & magistratibus percipitur, ubicunque non magno quæstui* Resp. *est. plerique enim utilitatis magis quàm dignitatis ratione ducuntur. Quod ex eo intelligi potest, quia & olim tyrannos pertulerunt, & paucorum imperium perferũt, si quis opere eos minus prohibeat, nec eis suum detrahat. Cito enim alijs magnæ copiæ suppetunt, alijs non desunt. Præterea potestas mandandorũ magistratuũ, & rationũ reposcẽdarũ facile explet desyderiũ, si qua honoris cupiditate pulsentur. Quanquã enim apud nõnullos populos nõ mãdat populus magistratus, sed quidã qui ex omnibus uicißim deligũtur, quẽadmodum* Mantineæ, *tamen cum multitudine præclare agitur, si ad consilia adhibeatur. Eaque species quædam ac forma* Reip. *popularis ducenda est, cuiusmodi fuit aliquando apud* Mantineam. Itaque e Rep. *populi, de qua prius dixi, est, in eaque esse consueuit potestas mandandorũ magistratuum omnium, et reposcendarum rationum gesti magistratus, & iudiciorum. Vtile est autẽ, ad gerẽdos maximos magistratus uoce ac suffragijs peruenire: quorũ ut quisq; maximus erit, ita ex maximo censu mandetur, uel certe in nullo mandando census ratio ducenda est: ijque demum eos gerent, qui adiumẽta eorum gerendorum habebunt. Qui autem hoc* Reipub. *genere utentur, ij & præclare gubernentur necesse est, quòd à præstantißimis uiris magistratus gerentur, populi summa uoluntate, nullàque bonorum inuidia: & boni atque patricii hoc statu erunt & ordine contenti, quòd & parebunt non alijs deterioribus hominibus & iuste præerunt, cum sibi gesti magistratus rationes reddendas esse apud alios uidebunt. Pendêre enim ex alijs*

A

nec dari cuique quiduis faciendi poteſtatem, conducit. Licentia enim malum in quoque homine prouidere non poteſt. Ex quo efficitur id, quod Rebuſp. plurimum prodeſt, ut boni qui omni uitio carent, præſint, nullo imminuto iure multitudinis. Perſpicuum eſt ergo hanc populi poteſtatē præſtare cæteris, ꝙ populus bene ſit animo conſtitutus. Ad ſtudium autem agriculturæ leges omnes quæ quōdā apud nōnullos latæ ſunt, mirabiliter populū alliciūt, quæ omnino modū quēdā poſſeſsionibus adhibent, quem egredi nō liceat, aut uetant ne qd à certo loco ad urbē uerſus occupent. Legibus etiam olim in multis ciuitatibus ſancitum fuit, ne quis primam hæreditatem uēderet. Lex etiam eſt quam Oxyli eſſe dicunt, cuius uis ea erat, ut ne quis in parte fundi qui cuiuſpiam eſſet fœneraret. Sed hoc tempore ad Aphytalorum legē quæ ad id quod agimus pertinet, dirigenda ſunt omnia. Illi enim & ſi multi ſunt agrumq́ue exiguum tenent, tamen uiuunt omnes in agris. Apud eos enim in precio ſunt nō uniuerſæ poſſeſsiones, ſed eæ quæ in tot partes diuiſæ ſint, ut etiam pauperes æſtimationē ac preciū ſuperare poſsint. Secundum autem multitudinē quæ agriculturā tuetur, populus is præſtantiſsimus eſt, apud quē opiliones ſunt, & rei pecuariæ ſtudiū ſequitur: magnum enim habet cū agricultura cōmerciū: quæq; ad officia bellica pertinent, hi maximè ꝑſtāt exercitatione, et optima corporis cōſtitutiōe ſub diuo durare poſsūt. Reliquæ aūt oēs fere multitudines ex qbus cætera populi imperia conſtant, ab harum bonitate deflexerunt. Nam & uita praua eſt, & nullum facinus cum uirtute habet commercium eorum quæ tractat multitudo opificum, & forenſium hominum atque mercenariorum. præterea quoniam in foro & in urbe hoc hominum genus uerſatur, facile cœtus & cōuentus celebrat. At agricolæ quòd per agros diſperſi ſunt,

nec conueniunt ipsi, nec æquè eiusmodi conuentus desyderant. Vbi autē agri eiusmodi situs est, ut procul absit ab urbe, ibi facile est præclarũ populare ciuitatis genus cōstituere, & Rēp. ꝙ in agris multitudo in colonias exire cogitur. Quocirca in eo Reip. genere quod populi dominatu tenetur, etsi uulgus forũ erat, tamē nō sunt conuentus celebrādi, quin ea multitudo quæ agris in habitat cōuocetur. Ac optimus quidē & primus popularis ciuitatis status, quēadmodũ cōstituendus sit, dixi. perspicuum est autem quomodo etiam cæteri. Nam eodem modo egrediendum est extra limites iusti imperij, deteriorque multitudo semper separanda est. At uero extrema populi potestas, quoniam in ea omnes reperiuntur permixtæ, nec cuiuis ciuitati tolerabilis est, nec facile stare potest, quin legibus & moribus bene sit constituta. Quæ autem & hanc & cæteras Resp. euertere soleant, maximā partem tradidi. Constituenda autem hac populari potestate, firmandísque populi opibus soliti sunt ij qui præsunt, quàm plurimos recipere ciuitatéque donare, non solum legitimos & proprios, sed eos etiam qui ex alterutro ciue, ut patre uel matre nati sint. Quicquid enim tale est, naturæ istius plebis est aptius. Mos quidē fuit assētatoribus plebis hoc pacto cōstituere Remp. sed tamen recipiendi sunt ciues, eatenus quoad maior sit pars locupletum atque mediorum, nec ultra progrediendum est. Si enim superent, ordinem omnem è Repub. tollunt, & locupletes, ut molestè ferant popularem potestatem impellunt, quod seditionem in Remp. Cyrenensium induxit. Malum enim recens & exiguũ contemnitur, cum autem conualuit uirésque sumpsit, uidetur ab omnibus. Ea etiam consilia ualent ad constituendam hanc populi potestatem, quibus & Clisthenes usus est Athenis, cum populare ius amplificare uellet, & apud Cyrenem ij qui po-

puli potestatem constituerunt. Nam & tribuum numerus augẽdus est, & sodalitates à priuatis sacris ad pauciora & publica reuocandæ sunt, omniáque facienda ut quàm maximè inter se omnes permisceãtur, & superiores consuetudines dirimãtur. Quæ etiam opes tyrannorum firmant, ea omnia popularia uidentur, cuiusmodi est seruorum, quæ ad quãdam finem conducere potest, licẽtia, & mulierum & liberorum, & uiuendi ut quisque uelit potestas. Multi enim erunt, qui hanc R*emp. iuuabunt, cum præsertim plerique malint intemperatè quàm temperatè uiuere.*

V. *Quoniam autem scriptoris legum eorumq́ue qui aliquam eius generis* R*empublicã. constituere uelint, neque maximum opus, neque solum est constituere, sed ut conseruetur potius prouidere. (*N*eque enim difficile est eos qui qualibet* R*ep. utuntur, unum diem aut duos trésue florêre) danda opera est, ut ijs rebus ex quibus cognouimus superioribus libris quæ* R*erump. conseruationes essent, quæq́ue euersiones, tutam* R*emp. firmamq́ue reddamus. Ac primum ea quæ interitum et perniciẽ afferunt uitabimus, deinde leges feremus eiusmodi et scriptas, & non scriptas, quibus maximè salus* R*eip. continetur.* N*eque uero existimare debemus, id ualere ad populi paucorumq́ue opes, quod facit maximè, ut* R*esp. uel in populi sit uel in paucorum potestate, sed id demum quod facit ut diu.* Q*uoniã autẽ nũc* T*ribuni plebis dũ grati esse plebi uolunt, in iudicijs multa publicant, debent ij qui* R*eipublicæ consultum uolunt cõtra facere, sanciendo legibus, nihil esse publicum eorum qui damnãtur, sed sacra oĩa.* N*am & ij qui iniuriam faciunt, quòd æqualis erit iactura, non minus pertimescent, & plebs minus condemnabit, cum sibi damnatos nulli quæstui fore intelliget.* P*ublicæ etiam accusationes in angustissimum*

locum concludendæ ſunt. Sic enim maximis pœnis ij qui temere accuſant, coercebuntur, quòd non in populares ſed in locupletes intendi ſoleat actio. Cum autẽ omnes, tum uel maximè ciues charã Rẽp. habere debẽt. Sin minus, at certe enitendum eſt, ut ne ij qui præſunt hoſtes habeãtur. Cũque extremæ populi poteſtates multitudine hominũ abundẽt, difficileq; ſit eos cõuẽtus cœtúſq; celebrare, quibus merces nulla propoſita eſt, quæ res ubi fructus nulli publici ſunt, locupletibus obeſt, propterea ꝙ ex tributis, publicatiõe bonorũ & iudicijs iniquis id neceſſario naſcitur, quæ oĩa multas iã populi opes euerterunt. ubi fructus nulli ſunt, populus raró cõuocãdus eſt, & iudicia facienda ſunt de multis rebus, ſed paucos dies. Hoc enim ualet & ad demendum ſumptuum metum locupletibus, ſi inopes, nõ copioſi iudicent, & ad iudicandas cauſas, ꝙ locupletes multos dies à rebus ſuis abeſſe nolunt, & paucos uolunt. Vbi autem uectigalia ſunt, non id faciundum eſt, quod hodie ij faciunt qui populi patrocinium ſuſceperunt, qui ea quæ ſuperant partiuntur, eaque ſimul capiunt, ac rurſus eadem requirunt: ut inſtar uaſis quod perfluit, pauperibus præſidio id eſſe uideatur. Sed ei qui uere popularis ſit uidendum eſt, ut ne nimium ſit inops multitudo. Hac enim re fit, ut res populi uitioſæ ſint. Vt ergo abundantia rerum diu ſuppetat, omni ratione prouidendum eſt. Et quoniã id etiam diuitibus utile eſt, ea quæ fructus ipſi pariunt omnia diuidenda ſunt inter inopes, præſertim ſi quis congerere tantum poſsit, quantum ſatis ſit ad agellum emendum: ſin minus, ad mercaturæ agriculturæque rationem. Quòd ſi inter omnes minus poſsit, at certe tributim, aut inter aliam quandam partem erit diuidendum. In quo perutile erit ad neceſſarios conuentus locupletes conferre pecuniam, qui minus neceſſaria munera expetent. Quo quidem

modo Carthaginenses dum Rempublicam administrãt, populi beneuolentiam conciliant, quòd cum semper populum in colonias deducunt, eum collocupletant. Gratiosorum autem nobilium est, ac sapientum, recipiendis pauperibus, occasione data, ad opus eos adhortari. præclarum etiam est Tarẽtinorum facta imitari, qui possessionibus cum inopi multitudine communicandi beneuolentiam ad usus Reip. comparant. Iidẽ magistratus omnes in duo genera tribuerunt, ut alios suffragijs, alios sortitò creari uellẽt. Sortitò quidem, ut plebi ad eos aditus pateret: suffragijs, quò melius Remp. gererent. Quod in eodem magistratu licet facere, si ita partiamur, ut alijs sorte, alijs uoce, suffragioq́ue mandetur. Ac quemadmodum populare ciuitatis genus constituendum sit, diximus.

VI. *Ex quibus perspicuum est, quemadmodum Rebuspub. ijs quæ paucorum dominatiõe tenẽtur, sit consulendum. Ex contrarijs enim unaquæque paucorũ potestas ad contrariã Rẽp. cui præsit populus reuocãda est, habita ratione eius paucorũ potestatis, quæ: & prima sit, & maximè tẽperata. Cuiusmodi ea est quæ proximè ad eam accedit, quæ Resp. dicitur, in qua census ita diuidendi erunt, ut eorum partim minuamus, partim augeamus, & minuamus eos, ex quibus magistratus necessarios ciues adipiscentur, augeamus uero eos, & quibus describuntur ij, quorũ maior erit in Rep. potestas. Quiq; hũc censum habebunt, eis ad Remp. gerendam aditus erit patefaciendus, si modo interim tantũ censum conferet populus, ut eo adiuncto superiores sint ijs qui ad Rempublicam nõ accedẽt. Homines autem Reipublicæ administrandæ, semper ex meliore populo deligendi sunt. Eodemq́ue modo in ea quæ hanc sequitur paucorum potestate pauca restitui corrigiq́ue debent.*

At uero ea quæ extremæ populi opposita est, quáq; nulla nec ad dominatum, nec ad tyrannicum imperium propius accedit, quò deterior est, eò maioris cautionis ac diligentiæ indiget. Vt enim corpora quæ bene constituta sunt, atque ualent, & naues ad nauigandum aptæ nautis, multos errores ferunt, ut ijs non intereant: corpora autẽ ægrota, & naues dissutæ quibus nautæ imperiti contigerunt, ne paruam quidem culpam ferunt: sic ut quæque Respub. pessimè constituta est, ita plurimum ad se tuendam requirit. Ac Resp. eas quæ à populo reguntur, omnino hominum frequentia tuetur atque conseruat. quippe quæ iuri quod pro dignitate tribuitur, opponatur. Paucorum autẽ potestati contrà, à recta & præclara descriptione salus & auxilium petendum est necessario. VII. *Quoniam autem partes sunt quatuor potissimum multitudinis, agricolarum, opificum, mercatorũ, & mercenariorum, quatuor item ad bellum utiles, Equitum, grauis armaturæ militum, leuis, ac nauticarũ rerum peritorum: ubi locus & ager ad equites accommodatus erit, ibi percommode firmas paucorum opes constituere licebit. Nam & his copijs incolarum salus conseruatur, & alere equos ij demum possunt, qui magnas opes habẽt. Quæ autẽ regio grauis armaturæ militibus opportuna erit, ea secundo generi paucorum potestatis erit aptissima. Nã grauis armatura locupletes potius quàm tenues attigit. Leuis autẽ armatura, & res nautica omnino popularis imperij est. Ac nunc quidem ubi hominum huius generis magna copia est, cum in seditione est ciuitas, tũ fere infelicius dimicatur. Cui malo remedium petẽdum est à belli ducibus, qui cum equitatu & graui armatura leuem quæ conueniat solent coniungere. Hac autẽ in discordijs & seditionibus locupletes populus uincit. Cũ*

enim expediti sint, facile cum equitatu & grauis armaturæ militibus concertant. Hanc ergo manum ex his constituere, cũ sit in se constituere & cõparare, omnes debent quoniã distinctæ ætates sunt, aliiq; maiores natu & senes sunt, alij adolescẽtes, eos qui etiã adolescẽtes sunt liberos suos leuibus artibus erudire, eos aũt qui è pueris excesserũt, athletarũ arte. Cõmunicãda est autẽ cũ multitudine Reip. rectio, aut quemadmodũ mõ docui, cũ ijs qui opes ac censum nacti erũt, aut queẽadmodũ Thebani faciũt, cum ijs qui certo quodam tempore à sordidis operibus abstinuerunt, aut ut Massiliæ, delectu habito eorum qui digni sunt Rep. & eorum qui repudiãdi sint & excludẽdi. Magistratibus etiam ijs quorum summa est in ciuitate potestas, quósque adipisci debent ij qui in Rep. uersantur, munera quædam & sumptus addendi sunt, ut ijs populus sua uolũtate careat, gratiamque habeat magistratibus, quòd magno pretio eis cõstet magistratus. Eos autem qui hos magistratus inibunt, & sacra facere magnifica decebit, & aliquod opus publicum ædificare, ut cum populus epulo adhibebitur cernet que urbẽ ornatu & splendore nitere, partim donarijs, partim ædificijs, libenter uideat stantẽ & florentem Remp. Ex quo etiam fiet, ut monumenta sumptuum ac magnificentiæ suæ locupletibus maneant. Quanquam hæc non obseruant hoc tempore ij, qui ad gubernacula sedent Reip. quæ est in potestate paucorum: utilitati enim non minus, quàm dignitati seruiunt. Quapropter præclare agitur, si paucas eius generis quæ à populo tenentur, Respublicas nominare possimus. Ac de constituenda Rep. & ea quæ à populo, & ea quæ à paucis administratur, hactenus.

VIII. *Sequitur ut quot sint, & qui, quarumq; rerũ magistratus, quemadmodum suprà dixi, differamus. Nã & sine magistratibus, quibus opus est, esse ciuitas non potest & sine ijs, qui ad ordines moresque instituendos pertinent,*

rectè habitari nullo modo potest. Præterea cũ sit etiã necesse queadmodũ docui, in paruis ciuitatibus paucos, in magnis plures esse magistratus, qui probandi sint, qui repudiandi nosse debemus. Primum quidem in necessarijs est curatio quæ in foro tota occupata sit, cui præponendus est magistratus, ad quẽ res contrahendæ, earũque apta moderatio pertinẽt. Fere enim necessaria est omnibus ciuitatibus aliarũ rerum emptio, aliarum uenditio ad usus uitæ necessarios, idq́ue proximè uidetur accedere ad eam rerum abundantiam, cuius causa conuenisse homines in unã Rẽp. uidentur. Altera quæ hanc sequitur, eiq; finitima est, procuratio rerum est publicarum & priuatarũ quæ in urbe accidunt, ut decorum seruetur: eius est etiam collabentes ædes sartas & tectas seruare, uias reficere, fines agrorum inter ciues terminare, ut sine litibus uiuant, omniaq́ue alia munera eiusdem generis. Hunc magistratũ pleriq́ue præfecturam urbanam uocant, plures autem partes complectitur, quarum aliis alios præficiunt in ijs ciuitatibus quæ celeberrimæ sunt, ut murorum, fontium, portuumq́ue curatores. Alius est necessarius similisq́ue superiori. Iisdem enim in rebus uersatur, sed ad regionem eaq́ue quæ extra urbem sunt, pertinet. Vocantur autem ij magistratus præfecti peregrini à quibusdam, ab alijs nemorum præfecti. Atque hæ quidem tres sunt harum rerum curationes. Alius autem magistratus est, qui pecunias publicas cogit, diuiditq́ue asseruatas unicuiq́ue iurisdictioni. Hos coactores quæstoresq́ue nominant. Est etiam magistratus alius, apud quem perscribenda sunt priuata pacta, & iudicia forensia, apud eosdem etiam accusationes & uocationes in ius. Alicubi uero hunc quoque in multas partes tribuunt, sed earum omnium eadem est auctoritas. Appellantur autem commentarienses, præfecti, actuarij, aut

ſcribæ aliiſque nominibus quæ his uicina ſunt. Hunc ſequitur alius quo nullus fere magis neceſſarius eſt, neque difficilior, cuius procurationi cõmiſſæ ſunt mulctæ dãnatorũ & ea quæ ad profeßiones puerorum pertinẽt, cum in numerum uirorum aſcribuntur, atque homines cuſtodiendi traduntur. Difficilis eſt quidẽ & moleſtus, quòd in odia hominum incurrat. Itaque ubi magnum præmium non proponitur, nec magiſtratum eum adipiſcuntur, neque cum adepti ſunt, legibus parent. Neceſſarius autem uſus eius eſt, propterea quòd fruſtra iudicia fiunt de rebus iuſtis, niſi ad finem perducantur. Ita ſi iudiciis ſublatis, nulla hominum inter ipſos ſocietas & communio eſſe poteſt, & ſublata effectione. Itaque melius eſt non eſſe unũ hũc magiſtratum, ſed alios aliarum decuriarum. itemque danda eſt opera, ut eorũ qui in acta referũtur, et adoleſcẽtũ qui profitentur, profeßiones diſtinctis magiſtratibus poteſtatibúſque tribuantur. Hoc etiam faciendum erit, ut quædam negotia ita gerant magiſtratus, cum cæteri omnes, tum noui noua potius, & inſtantia, ut alius condemnet, alius puniat. Veluti negotia de quibus ſententiam tulerint præfecti annonæ, præfecti urbis exequantur, & illi ea de quibus alii pronunciarint. Quò enim minus inuiſi erunt ii qui quod ab aliis ſtatutum erit, ipſi perficient, eò facilius res ad exitum perducentur. Ac ſi iidem condemnent & puniant, duplici inuidia laborabunt, ſin autem iidem de rebus omnibus ſtatuent, omnibus inuiſi erunt. Multis etiam locis magiſtratus is cuius cuſtodiæ ſontes traduntur, ab eo diſtinctus eſt, cuius eſt in eòs animaduertere, ut Athenis eorum qui undecim uiri nominantur. Quò melius eſt hunc etiam diuidi, in eóque ſubtilem quandam inuenire rationem, cũ præſertim non minus quam ſuperior deſyderetur. Et quoniã boni hunc magiſtratum maximè repudiant, eumque malis periculoſum eſt mandare, quòd iis cuſtodia potius opus eſt, quã

ut aliorũ se custodes poßint profiteri: non debet hic unus magistratus esse eisdem neque perpetuus esse, sed ubi est quidã adolescẽtum, & custodum ordo atque descriptio, magistratus etiam prouinciã hanc uicißim alij atq; alij debent gerere. Atque hi quidem magistratus primo loco habendi sunt, quòd usus eorũ sit necessarius maximè. Alij autẽ hos sequũtur, non minus illi quidem necessarij, sed qui maioris amplitudinis speciẽ prae se ferunt. Ab iis enim maior usus, periculũ fidésque postulatur. Cuiusmodi sunt ii, qui urbẽ custodiunt, quique ad bellicos usus deligũtur. Esse enim oportet & pace & bello, qui portas & muros custodiant, & quorum diligentiae ac curae recensio, delectúsque ac descriptio ciuium permittatur. Ac nonnullis quidem in locis his omnibus muneribus multi, in aliis pauci praepositi sunt magistratus, ut in paruis ciuitatibus unus omnibus praeest. Hos autem imperatores ducésque belli uocãt. Quòd si sint equites, aut pedites, aut sagittarii, aut nautici, unicuique eorum interdum praeficiuntur magistratus, appellantúrq; praefecti classis, praefecti equitum, & praefecti peditũ, singillatimque his subiecti sunt tanquã partes generi, ut praefectus triremis, ut decurio, ut centurio, quaeque horum sunt partes, quorum omnium si quid totum sumatur, genus erit bellicorum munerum. Atque huius quidem magistratus talis est ratio & descriptio. Quoniã autẽ si minus omnes, at quidã certe magistratus multa negotia pub. tractant, alius sit necesse est, qui rationẽ ab illis reposcat gesti magistratus, in eósq; animaduertat, nec quicquã aliud agat. Eos uocant tũ censores, tũ logistas tũ quaestores, tũ patronos. Est praeterea magistratus cuius maior est quàm caeterorum potestas, qui saepe & uectigal, & tributum exigit. Is multitudini praeest, ubi summa est populi potestas, quia debet id quod conuocat cõsilium, summam in Rep.

habere potestatẽ. Alicubi autẽ uocantur Cõsules à cõsulendo, ubi autem plebs dominatur, senatus potius dicitur. Ac ciuiles quidem magistratus tot fere sunt. Aliud genus curationis est eorum qui religioni deorum præpositi sunt, cuiusmodi sunt sacerdotes & curatores eorum quæ ad sacra pertinẽt, ut sarta tecta sint ea quæ stant, & ædes collabentes restituantur, quæque alia deorum cultui sunt attributa. Hæc autem cura et diligentia alicubi una est, ut in paruis urbibus, alio in loco multas habet partes atq; distinctas à sacerdotio, ut sacrificuli, ut æditui, ut quæstores sacrarũ pecuniarũ. Huic cõiuncta ea est, quæ iis sacris publicis p̃est, quæ sacerdotibus lex nõ attribuit, sed ex publico epulo honorẽ cõsequitur. Hos appellãt tũ magistratus, tum reges, tũ Prytaneis. Præsunt ergo magistratus ii qui necessarii sunt, ut rem in pauca conferã, rebus diuinis et bellicis, publicas pecunias tractant, annonæ præfecti sunt: mercatus, urbis, portuum, agrorum præfecti sunt: iudiciis p̃terea, rebus contrahendis, perscribẽdis, profitẽdis uiris, custodiendis, puniẽdis, deligẽdis, reposcendis rationibus, de cuiusq; moribus quæstionibus exercẽdis, corrigẽdísq; magistratibus, deniq; cõsiliis publicis præsunt. Propria est aũt earũ ciuitatũ quæ à rebus gerendis remotiores ocio perfruũtur, quæque rebus secundis utuntur, dignitatiq; ac decoro consulunt, mulierũ disciplina, legum custodia, puerorum disciplina, gymnasiorum præfectura, ludorum præterea diligentia, quales sunt gymnici & scenici, & si qui alii ad hæc spectacula pertinent. Horum autem magistratuum perspicuum est aliquos non esse populares, cuiusmodi est mulierum puerorumque præfectura. Inopes enim mulieribus ac liberis pro seruis uti coguntur, ꝙ seruis careãt. Cumque tres magistratus sint, quorum ratione

quidam magistratus summos esse uolunt: nomophylaces, Consules & senatus: nomophylaces Reipublicæ quæ in optimorum est potestate accommodati sunt, Consules paucorum potestati. Senatus popularis est. Ac de magistratibus quidē fere omnibus planè dilucidéque disputatum est.

ARISTOTELIS DE REP. LIBER VII.

QVoniam autem qui optimum Reip. statum rectè quærere uult, is primū statuat necesse est, quænam uita sit expetēda maximè, quippe cum hac re ignorata & incognita, optima etiā Resp. cognosci nequeat, & præclarißime agi debeat cū ijs qui optima Rep. utuntur, ijs copijs quæ suppetāt, nisi qd forte præter expectationē accidat: Primū cōstare debet, quod tandem uitæ genus sit omnibus maximè expetendum, tum idēné publicè ac priuatim, an aliud. De qua beata uita quoniam in libris quos ἐξωτερικοὺς inscripsi, satis multa dixisse uideor, illinc assumenda sunt quæ ad hunc locum pertinebunt. Nemo enim uerè dubitare potest, quin cum tria sint bonorum genera externa, corporis & animi, hæc omnia insint in beatis. Nemo enim beatum dicat eum, in quo particula nulla sit fortitudinis, nulla temperantiæ, nulla iustitiæ, nulla denique prudētiæ: quique circumuolantes muscas extimescat, neque ab ulla re se abstineat, si summa edendi bibendi'ue cupiditate inflāmetur, summos autem amicos ob quadrantem interficiat, sitque mente ita insana & à uero aliena præditus, ut puer est et amens. Hæc inquam ut dicta sunt omnes concedent: de magnitudine autem

excellentiaque dissentient. Nam satis iis se uirtutis esse rētur, quantulacunque sint præditi: diuitiarum autem & pecuniæ, et potestatis & gloriæ cæterarumque rerum eiusdem generis cupiditati ac studio, neque finem ullum neq; modum apponūt. Nos autem eis respondemus, facile esse harum rerū fidem ex effectu & euētu sumere, cū uideamus omnes quærere, ac tueri uirtutes non bonis ijs quæ extrinsecus sunt, sed hæc illis & quærere & tueri: beatamque uitam siue in uoluptate, siue in uirtute ponenda sit, siue in utroque, ijs adesse potius qui summis uoluntatis animique ornamentis instructi sunt, & modica adiumenta externa & aduentitia habent, quàm iis, qui magnis copiis illi quidem abundant rerum externarum, sed his ueris bonis carent. Atqui si quis consyderatè rem perpenderit, facile perspici potest. Nā bona externa terminata sunt, ut instrumētum quoddam. Id autem demum utile est, cuius nimia abundātia, uel obest necessario, uel certe nihil eos quibus adest adiuuat. At uero animi bona quò plura sunt & excellunt, eò maius adferunt adiumentū, si modo eis non solum honesti, sed etiam utilitatis nomen attribuendum est. Omninóque illud perspicuum est, optimam cuiusque rei affectionem ex excellentia quam sumpsit differentiam, earum rerum quarum affectiones dicuntur, esse appellandas. Ita si animus, & opibus & corpori præstat, certe omnino, ac ratiōe nostra necesse est uniuscuiusque horum optimæ affectionis eandem esse rationē. præterea animi gratia hæc solent expeti, ut omnes qui suæ sunt mentis, expetere debent, non illorum causa animum. Ac unumquemque nostrum eatenus participem esse beatæ uitæ, quatenus uirtutis ac prudētiæ sumus compotes, iisque consentanearum actionum, inter nos cōstat, in quo deo teste utimur, qui cum beatus sit ac felix, non propter aliquod aduentitium

adiumentum, sed per se ipse, & quòd natura sit bonus. ob eam enim causam prospera fortuna aliud est, aliud felicitas. Nam à casu et fortuna quæ extra animã sunt commoditates, proficiscũtur. Iustum autem neminem, neque temperatum fortuna efficit. Ex *quo id efficitur, quod iisdem rationibus confirmari debet, & beatam esse ciuitatem optimam, & cum ea præclarè agi. Præclare autem agi cum iis non potest qui non præclara facinora faciant. Atqui nullum præclarum facinus est nec uiri, nec ciuitatis, sublata uirtute atque prudentia, fortitudinis autem ciuitatis, & iustitiæ ac prudentiæ eadem uis & ratio est: quarum cum est particeps unusquisque nostrum, iustus, prudens, temperatúsque dicitur. Sed hæc hactenus procemij loco.* Ne*que enĩ ea præterire potui, neque eorum rationes accommodatæ ac propriæ exponi potuerunt.* Ne*que enim sunt huius disputationis. Nũc uero hoc tantum positum sit, uitam optimam & priuatim unicuique & publicè ciuitatibus eam esse, quæ coniuncta cũ uirtute, tãtum habeat copiarum, ut actiones uirtuti congruentes adipiscatur.* Eo*s autem qui dissentiunt à nobis, nunc dimittamus, contra quos si quis forte iis quæ exposita sunt nõ credat, mox disputabimus.*

Reli*quum est, ut eadem'ne sit beata uita uniuscuiusque hominis ac ciuitatis, nec'ne, disseramus.* Q*uæ etiam facilis quæstio est, quandoquidem omnes eandem esse concedent.* Q*ui enim in diuitiis beatam uitam ponunt, ii totam ciuitatem si diues sit, beatam esse ducunt.* Q*ui autem tyrannorum uitam plurimi faciunt, ciuitatem etiam, quæ plurimis imperet, beatissimam esse fatebuntur.* Q*uod si quis unum uirtute præstantem probauerit, is ut quæque* Re*sp. maximis uirtutibus ornata erit, ita eam ducet beatissimam esse. Sed hæc iam duo sunt, quæ egent disputatione.* Alte*rum, utrum uitæ genus anteponendum sit, an quod in gerenda & administranda* Rep*.cum aliis traducitur, an peregrino-* II.

rum, quodque procul à ciuili societate seiunctum est. Alterum, quæ Respub. quique ciuitatis status sit optimus, siue omnes ad Rempublicam accedere uelle debent: siue non omnes, sed ij quorũ sit pars maior. Quoniam autem ciuilis scientiæ ac rationis hoc officium est, non quid cuique sit expetendum, uidere nos hoc tempore hanc tractandam quæstionem suscepimus, quòd illud quidem præter rem esset, hoc huius est institutæ disputationis. Ac illud quidem perspicuum est, Rempub. optimam esse eam necessario, cuius descriptione unusquisque beatè possit uiuere. Dubium est autem ijs qui uiuendi genus coniunctum cum uirtute maximè expetendum esse concedunt, utrum uita quæ in Rep. degitur, & in actione posita est, sit deligenda, an ea potius quæ ab omnibus externis commoditatibus aliena sit: quo in genere est ea quæ in contemplatione rerum & cognitione uersatur, quod unũ uitæ genus quidam dicunt esse philosophorum. Nam fere omnes qui laudẽ & gloriã ex uirtute capere student, siue antehac, siue his temporibus, hæc duo potissimum uitæ genera sequuntur. Sed non parui refert, utra uera sit opinio. Nam prudens homo, & priuatim unicuique homini & publicè Reip. optimum finem solet proponere. Nonnullorum autem sententia est, illud ipsum finitimis imperare, si ad dominatum spectet, cum maxima quadam iniuria esse cõiunctum. sin autem ad ciuile imperium, uacare illud quidẽ iniustitia, sed impedimento esse uitæ iucunditati. His quasi è regione oppositi alij in alia sunt sententia. Tantum enim uiri esse uitæ uiam quæ actione cernitur, & in Rep. degitur. Vniuscuiusq; enim uirtutis officia nõ esse magis priuatorum propria, quàm eorum qui Remp. gerunt & administrant. Atque horum quidem hæc sententia est. Alij autem eum demum ciuitatis statũ qui à domino aut tyranno tenetur, beatum esse confirmãt. Quibusdam is in Rep. finis legum cõstitutus est, ut finitimis imperẽt.

Itaque etsi apud quosdam plurimæ leges, ut ita dicam, fuse scriptæ sunt, tamen sicubi quid unum leges spectent, omnes ad id obtinendum ferunt. Itaque Lacedæmone & Cretæ fere disciplina & legum multitudo ab bella pertinet. Apud oẽs etiam gentes, quæ propagare fines suos possunt, id posse gloriæ datur, ut apud Scythas, Persas, Thraces, & Gallos. Apud quosdam enim populos leges quædam sunt, quæ ad hanc uirtutem excitent, ut Carthagine ferunt annulorum ornatum, pro numero expeditionũ in quibus quisque militauerit, accipi. Fuit etiã interdum lex in Macedonia, ut is qui nullum hostem interfecisset, capistro cingeretur. Apud Scythas autem non licebat in epulo quodam solenni poculum circũlatum bibere ei, qui hostem non interemisset. Apud Hispanos uerò, quæ gens multum ualet bello, tot columellas circum sepulchrum statuunt, quot quisque hostes occiderit. Pleraque etiam alia eiusdem generis apud alios partim legibus, partim moribus recepta sunt. Quãquam nimis alienum uidebitur ijs, qui rem attentius consyderabunt, hoc esse officium eius qui ciuilis scientiæ peritus est, posse prouidere, ut imperet finitimis, seu imperium uolentes ferant, seu detrectent. Quo enim pacto id ciuili communioni aptum esse potest, aut lege sanciendum, quod ne legitimum quidem sit? Neq; enim legitimum est non solum iure, sed etiam iniuria imperare. Nam imperium obtinere, licet etiam non iure. Atqui ne in cæteris quidẽ artibus hoc animaduertimus. Neq; enim medici, aut gubernatoris est persuadere, aut uim afferre: illius, ijs qui se curari uolent, huius, nautis. Quinetiam plerique scientiam imperandi seruis ciuilem esse sentiunt, & quod iustũ sibi aut utile esse negant, id non pudet eos aduersus alios gerere. Nam & se ipsi iure imperare uolunt, & alijs ius suum tribuere non curant. Absurdum est autem non esse tributum à

natura alij ut imperet, alij ut pareat. Quod cum ita sit, danda opera est, non ut omnibus imperes, sed ijs tantummodo, qui nati sunt ad ferendum imperium: quemadmodum non est enitendum, ut homines uenando nanciscamur, ut ijs uescamur, uel eos immolemus, sed quod ad eam rem uenando quæri potest. Est autẽ aptũ uenationi id omne animal, quod ferũ & esui aptum est. Quanquam per se ciuitas una beata esse potest, quæ scilicet præclarè administretur. siquidem fieri potest, ut ciuitas per se alicubi & sola habitetur, utatúrque bonis legibus, cuius Reip. descriptio non ad bella, neque ad uincendos hostes pertineat. nihil enim tale instituatur. Ex quo perspicuum est, rem omnem militarem in honestis præclarísque rebus illã quidem ducẽdã esse, non ita tamen, ut ipsa summum illarum omniũ sit, sed hæ illius esse uideantur. Est autem sapientis scriptoris legum uidere, quemadmodum ciuitas, hominumq́ue genus ac omnis reliqua societas, bene beatéque poßit uiuere. Attamen quædam erit legum differentia. Id'que erit rationis ferendarum legum uidere, si qui sint finitimi, quæ quibus cum excolenda exercendáque erunt, quæque officia aduersus quenque erũt conseruanda. Sed de hoc toto, quem finem optimus ciuitatis status spectare debeat, mox idoneo loco differemus.

III. *Differendum est autẽ nobis contra eos, qui uitæ genus uirtuti consentaneum maximè expetendum esse concedunt, & de usu eius dissentiunt. Nam alij ciuiles magistratus probant, cũ aliam liberorum hominum, aliam eorum qui Remp. gerunt uiuendi rationem, illamq́ue unam ex omnibus maximè expetendam esse putant, alij autem hãc optimam. Neque enim fieri posse, ut is felix sit & beatus, qui nihil agat, felicitatem autem idem esse, quod beatam uitam. Ac utriq; quidem partim uerè, partim non uerè dicunt. Illi quidem quòd genus id uiuendi*

quod liberi sequuntur, ei anteponendum esse dicunt. quod domini delegerunt, uerè dicunt. Neq; enim seruo uti, quia seruus sit, ulla laude dignum est. præscribere enim id quod alter facere cogatur, nulli laudi datur. Existimare autem omne imperium seruile esse, falsum est. Neque enim minus interest inter liberorum hominum & seruorũ imperiũ, quàm inter eos quos natura ad libertatẽ genuit, & quos ad seruitutem. De quibus superioribus libris, satis multa dicta sunt. Maioribus uerò laudibus ornare ocium quàm actionem, haud uerum est. Est enim beata uita actio, & ad multos ac præclaros fines, iustorum temperatorumque actiones pertinent. Quãquam fortasse erit aliquis, qui his ita constitutis, in eo summum bonum positũ esse putet, si quis omnibus imperet. Sic enim in eius potestate erunt plurimæ pulcherrimæque actiones. Ita qui à natura habet adiumenta imperandi, non debet alteri hanc laudẽ concedere, sed eripere potius, neque patri liberorum, neque liberis parẽtis, neque õnino amico amici habẽda ratio est. Quod enĩ optimum sit, id esse expetendum maximè. nunc officium & actionem esse optimam. Atque id quidem uerè dicunt fortasse si modo in ijs qui spoliant alios, uimque afferunt, id insit, quo nihil melius est, nihil præstantius. Sed profecto inesse non potest, idque falso proponunt. Neque enim etiã præclaræ actiones in eo esse possunt, qui non tantum cæteris præstet, quãtum uir mulieri, aut pater liberis, aut seruo herus. Quocirca is qui uiolabit, non tantum postea progressum faciet in uirtute, quãtum iam à uirtute defecit. Qui enim similes & pares sunt, ij in imperandi parendique uicissitudine honestum iusque collocant, id enim par est ac simile. Pares autem non æquo, aut impares æquo iure uiuere, contra naturam est. Quod autem repugnante natura fit, id non decet. Quapropter si quis alius

excellentioribus uirtutibus ornatus erit, adiumentáque rerum gerendarũ maiora habebit, quàm optimus quisq;: ei & seruire pulchrum est, & æquum parere. Sed non solum uirtus in eo esse debet, uerum etiam uis quædam & auctoritas, qua præditus instructior & paratior ueniet ad agendum. Quæ cum ita sint beata certe uita in præclara actione ponenda est, & publicè totius ciuitatis, & priuatim uniuscuiusque optimum uitæ genus erit id, quod in actione consistit. Sed non necesse est uitam eã quæ in actione posita est, ad alia uitæ genera referri, quemadmodum nonnulli existimãt, nec cogitationes in agendo esse eas solas, quæ sententiæ aperiendæ gratia, ab actione proficiscuntur, sed multo etiam magis eæ sunt eius generis, quæ se ipsæ cõtentæ sunt, in seque totæ uertũtur cognitiones & cogitationes. Præclara enim actio ipsa, finis est officij. ita quædam etiam actio. Atque etiam eos potissimum agere proprie dicimus, qui animo et cogitatione externis actionibus præsunt. Neq; uerò nihil agere necesse est ciuitates eas quæ uiuunt in solitudine, idque uiuendi genus delegerunt. Hoc enim in partibus contingere potest. Multæ enim societates sunt, quæ inter se eandem habent rationẽ quã partes ciuitatis. In uno etiã quouis homine id inuenitur. Haud enĩ cũ deo, & uniuersitate præclarè agere tur, quibus nullæ sunt aduẽtitiæ externæq; actiones, ꝑter eas quæ ipsorum naturis aptæ accommodatæq; sint. Perspicuum est igitur eandem uitam esse optimam, & priuatim uniuscuiusque hominis, & publicè ciuitatum hominumque omnium.

IIII. *Quoniam autem & ea quæ modo diximus, procemij loco dicta sunt, & de alijs Rebusp. supra disseruimus, initiũ eorum quæ reliqua sunt, hinc primum ducẽdum est, Quæ tandẽ fundamenta esse oporteat eius ciuitatis, quæ constituenda sit ex animi sententia. Cum enim Resp. optima constitui nõ possit, sine moderata & temperata rerum abundãtia, multa an-*

te ponenda sunt tanquam fundamenta optando quæ suppetere possint. Vt multitudo ciuium & agrorum. Vt enim alijs opificibus, ueluti textori & nauium fabro, materia suppeditare debet apta ad id quod uult efficere (quo enim melius parata erit, eo præstãtius erit quod ab arte efficietur) sic Reipub. rectori scriptoriq; legum materia apta suppetere debet. Ciuilis autem suppeditationis primæ partes sunt in hominum multitudine, ut quanta qualisque esse natura debeat, intelligatur. itemque ager quantus & qualis. Ac nonnulli quidem ciuitatem beatam magnam esse putant oportere. Quod ut uerũ sit, tamen quæ magna, quæque parua ciuitas sit, ignorant. Nã ex multitudine incolarum magnam iudicant, cum spectãda sit potius potentia, quàm multitudo. Nam cum certum quoddam sit ciuitatis officium ac munus, ea demum maxima habenda est, quæ id facillimè possit exequi. Vt Hippocratem non hominem, sed medicum maiorem esse quiuis dicat eo, qui ei præstat magnitudine corporis. Et quanquam iudicãda est ex multitudine, non tamen ex qualibet multitudine, cum præsertim in ciuitatibus necessario insit numerus & seruorum multorum, & inquilinorum, & peregrinorum: sed ex eorum numero qui partes sunt ciuitatis, & ex quibus ut proprijs ac suis partibus constat ciuitas. Nam præstans horum multitudo, magnam ciuitatem indicat. At ex qua, eorum qui in sordidis artibus uersantur magnus exit numerus, eorum autẽ qui arma ferre possunt exiguus, ea certè esse magna nullo modo potest. Neque enim idem ualet magna ciuitas, quod frequens. Quinetiam id & difficile esse, res ipsa declarat, & fieri non posse ut præclaris legibus regatur nimium celebris ciuitas, quippe cum ex ijs quæ præclarè administrentur, nullam multitudine infinitã esse uideamus. Quod etiam rationibus concludi potest. Nam

& lex descriptio est, & praeclara legum descriptio, praeclara descriptio ordoque sit necesse est. Numerus autem immensus, nec descriptione ulla, nec ordine contineri potest. Diuinae enim hoc potestatis ac naturae est, quae hanc etiam uniuersitatem continet. Et quia pulchritudo in multitudine, ac magnitudine existere solet, ciuitas in qua cum magnitudine coniũctus erit is quẽ dixi modus, pulcherrima sit necesse est. Sed ut aliorum omniũ animantium, & earum rerum quae gignũtur è terra & instrumentorum, sic ciuitatum magnitudinis quidã modus est. Horum enim unumquodq;, nec si nimis paruum sit, nec praeter modum magnum & immensum, uim suam retinere potest, sed aliâs sua natura spoliatum erit, aliâs male affectum. Veluti nauigiũ unius palmae, non erit nauigium omnino, nec si sit duorum stadiorum longitudine. Si uerò in quandã magnitudinem progrediatur, interdũ propter paruitatem nauigationem aduersam faciet, interdum propter immensitatem. Similiter ciuitas ea quae ex paucissimis ciuibus constabit, nõ erit satis munita: quae autem ex nimium multis, erit illa quidẽ satis instructa & munita rebus ad uitã necessarijs, sed in hoc gẽtis potius quàm ciuitatis nomen obtinebit. Neq; enim facile est ex his ciuitatem existere. Quis enim dux in bello tam immẽsae multitudinis futurus est? aut quis praeco non Stentorius? Quapropter prima sit necesse est ciuitas ea, in qua tanta sit multitudo ciuium, ut in ea prima multitudine satis sit praesidij ad bene uiuendum, in ciuili communione. Fieri autem potest, ut ea quae hanc multitudinẽ superet maior sit ciuitas, sed hoc non est, ut dixi, interminatum. Quis uerò sit praestantiae modus, facile ex officijs intelligi potest. Sũt enim in ciuitate officia, alia eorum qui praesunt, alia eorum qui parẽt. Eius autem qui imperat, est iubere ac iudicare. Vt autem de rebus iustis sentẽ-

tia feratur, mandentúrque magistratus pro dignitate, necessario cognoscẽdi sunt ciues, qualis quisque sit, quòd ubi hæc minus obseruantur, necesse est male geri ea quæ ad magistratus & iudicia pertinent. Nam in horum utroque nihil temere faciundum est, quod in ciuitate illa immensa perspicuè cõtingit, in qua etiam & peregrinis, & inquilinis facile ad Remp. aditus patet, quòd propter nimiam multitudinem non difficile sit latere. Perspicuũ est igitur in hoc esse ciuitatis modũ, & terminum optimum, si maxima sit multitudo eiusmodi, quæ & munita sit ijs copijs, quas uita desyderat, et facile qualis sit, perspici poßit. Ac de ciuitatis quidem magnitudine, hactenus.

Eadem est etiam agri ratio. Nã de illo, qualis esse debeat, profectò eum qui plurima præsidia habeat, sitque munitißimus, omnes probabunt. qualem necesse est rerum omnium ferre ac suppeditare copias. Omnia enim habere, et re nulla egere, id demum est seipsò esse contentum, satisque præsidij in se habere. Tãtam autem & multitudinem & magnitudinẽ agri omnes laudabũt. ut poßint incolæ etiam in ocio liberaliter simul ac temperatè uiuere. Id autem rectène an secus præcipiamus, post accuratius uidebimus, cũ de toto genere poßeßionum, atque abundantia facultatum, idoneo loco mentionem faciemus, quemadmodum, & quis modus in earum usu retineri debeat. Magna est enim de hac re dissensio, propter eos qui usum earum, in utranque uitæ rationem quæ modum transea, partim ad nimiam parsimoniam & tenuitatem in uictu, partim ad luxum, distrahunt. Agri autem genus quod eße debeat facile est dicere. Sed in quibusdam rebus rei militaris peritis habenda est fides, qui tradunt agrum eiusmodi esse oporteret ut in eũ non facile hostes impetum facere, & ex eo facile milites ad expeditionem educi poßint. Iam uerò ut multitudinẽ V.

ipsum hominū eiusmodi esse oportere diximus, quae facile uideri posset, sic agrum uolumus. Aspectui autem subiectū esse agrum, est esse eiusmodi, cui facile succurri possit. Vrbs autē, si ex animi sententia condenda sit, & mare & agrū spectare debet, idque duabus de causis, quarum altera quidem quae esset, iam diximus, pertinere enim ager debet ad omnes locos, ut facile defendi possit. Altera est, ut fructus qui gignuntur; lignorum praeterea materia, & si quam aliam commoditatem ager nactus sit generis eiusdem, commodè & facile importētur & inuehātur. Maris autem nauigatio utrum ciuitatib. VI.

quae bonis legibus utātur prosit, an ne obsit, multi sunt, qui ambigant. Nam peregrinorum & exterorum quorūdam, qui in alijs legibus educati sunt aduentum & communionem nocere aiūt, & bonis legibus & loci frequētiae. Vsu enim maris fieri, ut mittendo & recipiendo, mercatorum multitudo exoriatur, quod praeclarae Reip. administrationi repugnet. Atq; id quidem non dubium est, quin si his locus nullus sit reliquus, melius sit & ad propulsanda pericula, & ad rerum necessariarum copias, urbem atque agrum cum mari rationem habere. Nam & quo facilius sustineant hostes, & eos damno aliquo afficiant qui aggrediuntur, magnae opportunitates ad opem ferēdam & terra & mari ijs suppetāt oportet, qui seruādi sunt: Quòd si minus utraq; re poterunt, at certè altera magis suppetet ijs qui utraq; re ualent. Quaeque desunt, ea accipere & importare, & quae abundant exportare, cogit necessitas. Sibi enim negotiatrix ciuitas, non alijs esse debet. Qui autem mercatū aperiunt omnibus, ij quaestus causa id faciunt. Quòd si hanc talem auiditatem probare non debet ciuitas, ne hunc quidem mercatum obtinere. Et quoniam nunc uidemus multis agris & urbibus adesse nauium stationes, & portus aptè ex-

tructos ad ciuitatem, ut neque ipsa urbs id alijs tribuat, neque procul loco aliquo remotiore: quin etiam muris alijsq; eius generis propugnaculis cincta sit: perspicuum est si qua cõmoditas ex hac communione percipiatur, ad ciuitatem id totũ peruenturum: si quid autem incommodi, id facile uitari posse, sanciendo legibus, quibus cum non sit ineunda, & quibus cum ineunda sit societas. De copijs autem naualibus, haud dubiũ est, quin perutile sit earum quandã uim & copiam obtinere. Neq; enim sibi ipsis solum, sed etiã finitimis, auxilio ac præsidio & terrori esse omnes debent, ut terra, sic mari. Quanta autem uis & multitudo huius rei esse debeat, ex uitæ genere quod ciuitas delegerit constituendum est. Si enim uitam principe uel Rep. dignam sequatur, necesse erit hanc uim ad officia, ac negotia accommodari. Multitudo autem hominum quæ in turba nautarum esse solet, non est ciuitatibus necessaria. Nulla enim in parte ciuitatis habẽdi sunt. Classiarij enim & uectores liberi sunt homines, & in ijs qui terra militant, atque summam habent in nauigando potestatem. Et si magnus sit numerus accolarum & agricolarum, magna sit etiam necesse est nautarum copia. Quod etiam nunc animaduertimus, ut in ciuitate Heracleotarum, qui multas triremes implent, nacti ciuitatem commoditate præstantẽ cæteris. Ac de agro, & portubus, & ciuitatibus, & mari, copijsque rerum nauticarum, hactenus. Quis autem modus ac finis constituendus sit urbanæ multitudini, supra dictum est.

VII.

Quæ autem natura eorum esse debeat, nunc dicendum est. Hoc quidem certè facile perspici licet, si ciuitates Græcorum quæ in magno sunt nomine & gloria, uniuersiúsq; orbis à quã uarijs & differentibus inter se gentibus incolatur, uideamus. Nam quæ gentes frigida loca incolunt, & Europam, alto &

excelso animo sunt, ingenio autem & arte nihil ualent. Itaque libertate magis gaudent, à ciuili scientia abhorrent, nec finitimis imperare sciunt. Asiaticæ autem, ingenio ualēt illæ quidem & artificio, sed quia demisso animo sunt, parēt alijs semper ac seruiunt. At uerò Græci ut medium inter eos locū incolunt, sic utrorúmque mores imitantur. Sūt enim & magnanimi & acuti. Itaque tum libertate utuntur, tum optima Rep. eáque una, tum cæteris imperare norunt. Eadem est Græcorum inter se dißimilitudo. Aliorum enim simplex natura est, alij aptos habent animos ad utranque uim & facultatē. Perspicuum quidem est & ingenio & animo excelso esse oportere eos, qui à scriptore legum ad uirtutis studiū sint impellēdi. Quod enim aiunt quidam, custodes aduersus notos amicè, aduersus ignotos acerbè & immaniter se gerere oportere: pars ea animi in qua irarum existit ardor est quæ amicitiam gignit. Hæc enim pars est animi, qua ad amorem impellimur. Quod ex eo sciri potest, quia magis in familiares & amicos concitatur pars illa quàm in ignotos, si se contemptam putet. Itaque Archilochus rectè cum de amicis quereretur, cum hac animi parte uerba facit. Nunquid nam amicis opprimebare? Atque etiam imperandi & libere uiuendi uoluntas ab hac parte animi datur omnibus. Est enim & propensus ad imperandum animus & inuictus. Nec uerò honesta oratio est, ignotis difficilem se & acerbum præstare oportere. Neque enim aduersus quenquam eo modo nos gerere debemus: neque magnanimos natura immanes facit, nisi aduersus eos qui iniuriam inferunt. Quemadmodum aduersus familiares, ut dixi, se gerunt magis, si se uiolatos existiment, nec iniuria. A quibus enim sibi beneficium deberi putant, ab ijs & iniuria affici se, & gratia debita fraudari uident. Hinc illud, Fratrum

graues inimicitiæ, & illud, Quorum amor summus est, horũ summa odia. Atque quot ciues in ciuili societate, quæque eorũ natura esse debeat, quantusque ac qualis ager, satis fere diximus. Neque enim eadem ab ijs quæ ratione docentur, postulanda est subtilitas, quæ ab ijs quæ sensibus.

VIII.

Quoniam autem eorum quæ à natura cõstituta sunt, non eæ sunt partes totius compositionis, sine quibus esse totum non potest, profecto ne in ciuitatis quidem partibus habenda sunt ea quæ in ciuitate insunt necessario, neque in alia ulla communione ex qua unum aliquod genus efficitur. Vnum enim aliquid idque commune atque idem socij adipisci debẽt, siue par, siue dispar sit eorum conditio, siue id sit cibus, seu agri magnitudo, seu aliquid aliud eiusdem generis. Cum uerò duarum rerum ea uis est, ut una ad alteram, quasi ad finẽ referatur, nihil certè illarum cõmune est, nisi quòd hæc facere, illa accipere debet. Vt exempli gratia, instrumento omni & opificibus nihil cum opere quod efficitur, commune est, quoniam domui cum architecto nihil commune est, sed omnis architectorum ars & industria ad domum refertur. Quapropter etsi possessionibus opus est, tamen nulla est in ciuitatis parte possessio, quanquã multæ res inanimæ in ciuitatis partibus habentur. Ciuitas autem communio est & societas quædam eorum, quorum par est causa, optimæ uitæ degendæ, quoad eius fieri poterit, gratia constituta. Et quoniam in beata uita summum bonum est, eáque in uirtutis actione usuque perfecto cõsistit, itaque fit, ut quidam eius fieri poßint compotes, alij aut parum aut nihil: certè ex hoc multa uariáque ciuitatum, atq; Rerumpublicarum genera extiterunt. Nam alij alio modo, alíisque rebus id indagantes, uaria uiuẽdi & Reip. genera effecerunt. Quintus autem numerus sit eorum, sine quibus esse

ciuitas non poteſt, uideamus. Nam quæ in ciuitatis partibus numeramus, in ijs ciuitas conſiſtat neceſſe eſt. Rerum ergo ſumendus eſt numerus. ex ijs enim id perſpici licebit. primũ uictus ſuppeditare debet, deinde artes, multas enim cõmoditates uita deſyderat. tum arma, quæ neceſſaria ſunt ijs qui ad Remp. accedunt, & ad cogendos eos qui detrectant imperiũ, & propulſandam exterorum iniuriam: tum magna uis pecuniæ, quã & ad ſuos et ad belli uſus ſuppeditare poſsint. Quinto loco atque in primis deorum cultus eſt, quod ſacrum uocãt. Sexto id quod omnium maximè neceſſarium eſt, iudicium de rebus quæ ciuibus inter ipſos utiles ſint & iuſtæ. Atque hæ ſunt commoditates, quas omnis ciuitas deſyderat. Cum enim ciuitas multitudo ſit non quæuis, ſed quæ præſidia uitæ habeat, & ſi quid forte horũ deſit, omnino ſatis munita ſéque ipſa cõtenta eſſe non poſsit: profecto ex his opportunitatibus cõſtet ciuitas neceſſe eſt. Sint ergo oportet agricolæ, qui ea quæ ad uitam neceſſaria ſunt præparent, ſint opifices, ſint qui bellum gerant, ſint locupletes, ſint ſacerdotes, ſint denique qui iudicẽt de rebus neceſſarijs & utilibus.

IX. *His ita conſtitutis, reliquum eſt, ut omnes'ne ciues hæc omnia tractare ac ſequi debeant, uideamus (fieri enim poteſt, ut omnes ſint & agricolæ, & opifices, & ſenatores, & iudices) an alij procurationi harum, alij præponi, an uerò eorum partim priuata ſint, partim publica neceſſario. Non in omni autem Rep. ei quod poſtremo dixi, eſt locus. Quemadmodum enim dixi, omnes omnia, & non omnes omnia, ſed alij alia ſuſtinere poſſunt. Nam hæc uaria rerum publicarũ genera ſunt conſecuta: quippe cum in eo ciuitatis ſtatu cui præeſt populus, omnes munera omnia exequantur, in ea Rep. quæ eſt in paucorum poteſtate, contrà. Cumque optimus ciuitatis ſtatus no-*

bis sit propositus, isq; sit, in quo beatissima ciuitas esse potest, neque beata uita, sine uirtute, quemadmodum dixi, poßit existere, profecto in ea Rep. quae quidem optimè administretur, quæque uiros iustos omnino, non ex fictione & quadam ex parte nacta sit, ciues nec in sordidis artibus nec in propolarũ quæstu debent uersari. (Est enim hæc obscura uita, uirtutique inimica) neque agricolæ debent esse ij qui futuri sunt ciues, quod uirtutis ortus, ciuiliáque officia otium desyderant. Cùm autẽ & ij qui bellicis officijs addicti sunt, & ij qui de rebus utilibus deliberant, & ij qui de iustis iudicant, sint in primis partibus ciuitatis, idque constet, utrum ij in alio numero reponendi sint, an eis utraque officia tribuenda, quæstio est. Sed ea quæstio facile explicari potest. Nam quodãmodo ijsdem, quodammodo alijs tribuenda sunt. Quatenus enim utrumque officium ab alia atq; alia ætate præstandũ est, & alterũ prudẽtiam, alterum uires postulat, eatenus tribuenda sunt diuersis. Quatenus autẽ fieri non potest, ut qui iniuriã facere & propulsare possunt, ij perpetuum imperium ferant, eatenus ijsdẽ. Qui enim armorum bellíque usu ualent, in ijs situm est ut & stet & non stet Resp. Relinquitur ergo utrisque eorum committendam esse Rẽp. sed nõ eodem tempore, uerum ut natura & res feret. Vires sunt florentis ætatis, prudentia senectutis. Itaque hoc modo utile est & æquum tribui, quando quidem hæc sit pro dignitate tributio. Quinetiam opibus hi abundare debent, cum præsertim ciuibus in quo sunt numero, necessariæ sint opes. Nam multitudo eorum qui in sordidis artibus uersantur, in nulla sunt parte ciuitatis, neq; ullum aliud genus hominum, quod non uirtutis officia præstat. Idque ex eo quod positum est, perspici licet. Nam & beata uita cum uirtute cõiuncta est necessario, & ciuitas dicenda est beata, non habita

unius alicuius eius partis ratione, sed omnium ciuium. Perspicuum est etiam, hos opibus ualere oportere, si modo serui esse debẽt agricolæ, aut barbari, aut accolæ. Reliquũ *est ex his sacerdotum genus, quorum in promptu descriptio est.* Neque enĩ *agricola aut is qui in sordidis artibus uersatur instituendus est sacerdos, quandoquidem honorẽ* Dijs *ciues tribuere debent.* Sed *quoniam* Resp. *in duas partes distributa est, id est, in equites, & senatores, tribuendusq́ue est* Dijs *cultus, & cessare debẽt in eorum cultu ij, quibus certo tẽpore ut cessent denuntiatum est: ijs certe sacrorum cura erit committenda.* Numerus *quidem eorum sine quibus ciuitas stare non potest, & omnium partium ciuitatis, præscriptus est à nobis.* Nam *& aratores, opifices, totumq́ue genus mercenariorum inesse debẽt in ciuitatibus, & in partibus ciuitatis equites ac senatores, & ita unumquodque eorum separatum distinctumq́ue fuit, ut alteri semper alteris uicissim hæc officia præstarent.*

X. Neque *uerò aut his temporibus, aut nuper hoc intellexerunt ij qui de* Rep. *disserunt, esse in genera tribuendam ciuitatem, aliudq́ue esse equitum, aliud agricolarũ.* Nam *& in* Aegypto *etiam nunc, &* Cretæ, *hæc manet ratio, quarum in* Aegypto Sesostrius, *ut fama est, &* Minos Cretæ *ita sanxit legibus.* Sodalitatum *etiam uetus ratio est.* Cretæ *quidem* Minois *imperio cõstitutæ sunt, in* Italia *autem multo antè.* Tradunt *enim qui ea loca incolunt patriorum institutorum interpretes,* Italum *quendam fuisse* Oenotriæ *regem, à quo, mutato nomine,* Itali *pro* Oenotris *sint uocati, oramq́ue illam* Europæ *quæ est intra* Scylleticum *&* Lameticum *sinum, qui inter se absunt dimidiati diei itinere,* Italiam *appellatam esse.* Hunc Italum *fama est,* Oenotros *qui tum greges pascebant, ab illa uita ad agriculturæ studium traduxisse, eisq́ue cum leges alias dedis*

se, tum in primis sodalitates cõstituisse. Itaque etiam nunc qui*dam ex illius posteris, & sodalitatibus utuntur, & quibusdã legibus.* Incolebant *autem tum oram eam quæ ad* Tyrrhenũ *mare pertinet,* Opici, *qui & antea, & nunc* Ausonij *uocãtur, & eam quæ ad* Iapygium *&* Ionium *spectat, quæque* Syrtis *dicitur,* Chaones, *qui etiam ab* Oenotris *genus duxerãt.* Hinc *ergo primum aduecta est sodalitatum ratio, ex* Aegypto *autem multitudinis ciuium in genera descriptio.* Multo *enim tempore antè fuit, quã* Minois *regnũ,* Sesostrius. Ex quo intelligi *par est, alia etiam fere multis antè, atque adeo infinitis temporibus inuẽta fuisse, cũ præsertim & uerisimile sit usum ipsum ea docuisse, quæ ad uiuendum necessaria sunt, & cõsentaneũ, ea quæ ad ornatum pertinent, cum iam hæc essent, ad tantam peruenisse dignitatem.* Ita *fit, ut eodem modo etiam de ijs quæ ad* Remp. *pertinẽt iudicare debeamus.* Esse *autem ea antiqua, ex* Aegyptiorũ *institutis intelligi licet, qui & uetustissimi uidentur esse, & leges ciuitatísque statum habuerunt.* Quapropter *& ijs quæ adhuc dicta sunt, utendum est, & quæ prætermisimus omni ratione quærenda sunt.* Agrum *quidem esse oportere & equitum, & eorum qui ad* Remp. *accedunt, eósque qui agrum ipsum colẽt, ab ijs distingui oportere, & ager quantus qualísque esse debeat, iã demonstrauimus.* Nunc *quoniam possessiones, ut quidam uolunt, communes esse nobis non placet, sed communicari eas inter ciues uolumus usu quodam amicitiæ, ut desint nemini ea quæ ad uictum pertinent, de agri diuisione, quósque ac quales ij qui eos colent, esse oporteat, disseramus.* Sodalitates *quidem omnibus placet utile esse bene constitutis ciuitatibus. quamobrem autẽ nobis etiam placeat, post dicemus.* Sed *quoniam ijs ciues omnes adhiberi debent, nec facile possunt inopes tum constitutum sibi*

tributum pendere, tum rem ſuam familiarem tueri: & ij ſumptus qui ſacris Deorum fiunt, communes ſunt totius ciuitatis: in partes duas ager ſic diuidendus eſt neceſſario, ut altera cõmunis ſit, altera priuata. earumq́ue utraque rurſus bifariam ita diuidi debet, ut communis agri altera pars ad Deorum munera & ſacra, altera ad ſodalitatum ſumptus referatur: priuati autem altera pars ad prædia ſita in agri finibus ſuppetat, altera ad ſuburbana, ut duplici parte cuique agro attributa, utriuſque loci ad omnes perueniat hæreditas. Ita enim æquitas, & ius ſeruabitur, et cum finitimis rarius bellum geretur. Vbi enim his locus non eſt, ibi alij finitimorum inimicitias, & bella negligunt: alij nimium ea, & contra decorum extimeſcunt. Itaque apud nonnullos lex eſt, ne ij qui in agri finibus aliquid poſſident, in conſilium adhibeãtur de bello quod cum finitimis ſuſcipiendum eſt. quaſi res ſua quenque impediat, quo minus prudens conſilium capere poſſit. Ager ergo his de cauſis ita eſt diuidendus. Ii autem qui agrum ipſum colent, primum ac maximè, ſi ex animi ſententia ſerui eſſe debent, nec unius gentis omnes ſint, nec elato animo. Sic enim & ad rem gerendam utiles erunt, & procul ab eo aberunt, ut res nouas moliantur. Secundo autem loco barbari accolæ, iiſdem præditi moribus quibus ſuperiores. Eorum autem priuati in priuatis agris eorum erunt peculiares ac proprij, qui opes habebunt, in communibus autem, publici. Quo autem modo ſeruis utendũ ſit, ſeruiſq́ue omnibus libertatem melius eſſe quaſi præmium proponere, poſt demonſtrabimus.

XI. *Vrbem quidem terram ac mare omnemq́ue agrum ſpectare oportere, quoad eius fieri poterit, iam oſtendimus. Vt autẽ ipſa ſitum eum aſſequatur, quem maximè uelimus, quatuor ſpectãda ſunt. Primum quod neceſſarium eſt, ſalubritas. Eæ enim*

urbes quæ orientem spectant, cósque uentos qui inde flant, salubriores sunt. Alterum, Aquilo. Hæ enim contra hyemem sunt munitiores. In reliquis duobus positæ sunt rerum urbanarum & bellicarum oportunitates. Atque ad bellicas quidem facilè atque expeditè ex ea exercitus debet educi: hostium cōtrà ægrè ad eam penetrare, atque eam obsidione cingere. Aquarū autem & stagnorum maximè quæ natura loci per se suppeditet, magna uis & copia suppetere debet. Sin minus, at certe id inueniendum est, parandis aquæ pluuiæ receptaculis, quæ magna ui aquarum abundent, ut nunquam eos in bello præclusos ab agro deficiat. Quoniam autem habenda est ualetudinis incolarum ratio, id positum est in eo, ut urbs sita sit in hoc uel illo loco, & ad hoc uel illud efficiendum apte & accommodatè, deinde ut aquis salubribus utatur, eaque res magnæ sit curæ. Quarum enim rerum maximam copiam plerūque ad corporis usum adhibemus, eæ maximū adiumentū ad ualetudinē afferunt, quā naturā habent aquarum uentorumque uis ac copia. Quocirca in benè moratis ciuitatibus definiendū præscribendumq́ue est, si non omnis aqua sit æquè salubris, neque eiusmodi cisternarum sit copia, quæ aqua ad uictum, quæ ad alios usus adhiberi debeat. De locorum autem propugnaculis, non parem utilitatem ex ijs omnes percipiunt ciuitates. Veluti arx paucorum potentiam & unius dominatum attingit potius, loci æqualitas populi imperium, eorumque neutrum aptum est ad eā Remp. quæ optimorum consilijs administratur, sed loca potius firma & crebra. Priuatorum autem ædificiorum forma gratior illa quidem habetur, & ad cæteras res utilior, si aditus faciles habeant, & ea forma quæ nūc in usu est, & ea qua Hippodamus utebatur: sed ad belli opportunitates, contrà ut quondam erat. Nam & difficiles præbebat exitus exteris, et

inextricabiles latebras, si quis impetũ faceret. Hæ igitur duæ commoditates in illis retinendæ sunt. Fieri enim potest, si quis ita extruat, ut solent agricolæ, quos nonnulli uocant uitium ordines, ut tota urbs non fiat peruia, sed quibusdam in partibus ac locis. Sic enĩ & munita erit, & clara. De muris autẽ, quos adimunt quidam urbibus ijs, quæ uirtuti dant operam, nimiũ ueterem opinionem repetunt, præsertim cũ reipsa uideant improbari eas urbes, quæ id sibi laudi ducebant. Ac si res quidẽ sit cũ pari iure & more uiuẽtibus hominibus, nec qui multitudine uincant, indecorũ sit profecto saluti suæ consulere murorum septis uelle. Cum uerò & usuueniat & fieri possit, ut uis eorũ qui aggrediuntur & humanã & paucorum uirtutem lõge multumque superet, certe si saluti prospicendum est, non expetenda clades aut contumelia, tutissimũ murorum præsidium, & propugnaculum bello aptissimum esse putandum est, his præsertim temporibus cum tormenta & machinæ excogitatæ sunt, obsidendis oppugnandisque urbibus. Nihil enim interest, utrum muros urbibus circundari nolint, an agrum opportunum iniurijs aggredientium quærant, an locos montosos tollant: similiterque faciunt, ut si priuatis domibus muros & parietes non circundarent, tanquam incolæ ignaui essent futuri. Atqui hoc intelligendum est, licere ijs qui mœnibus urbes cingunt, in utramque partem uti urbibus, & pro ijs quæ muros habent, & pro ijs quæ carent. quod in ijs non contingit, quæ carent. Quæ cum ita sint, non solum muri urbibus circundandi sunt, sed diligentia adhibenda est, ut & ornamentum urbi afferant, & bellicis necessitatibus cum cæteris, tum ijs quæ nũc inuentæ sunt. Vt enim id curant omni ratione ij qui aggrediũtur, quibus rationibus supiores erũt, sic & hæc inuẽta sunt, & alia quærenda ijs qui urbes tuentur. Neque enim unquam

in paratos & instructos impetum facient.

Quoniam autem multitudo ciuium sodalitatibus adhibēda est, & muri idoneis locis distinguendi sunt turribus & stationibus, certe quasdam sodalitates in his propugnaculis conuenit constitui. Atque hæc quidem eo modo quo dixi, exædificanda erunt. Aedibus autē quæ sacris deorum faciendis assignabuntur, magistratuúmque maximè ratis sodalitatibus locus idoneus deligēdus erit, atque idem ijs sacris omnibus, quæ lex separatim, nec responsa deorum excipiunt. Cuiusmodi locus erit is, qui magnam significationem dabit, uirtuti tributū locum esse, & speciem propugnaculi uicinis urbis partibus præbebit. Ei autem loco subijci debet forum eiusmodi, quale in Thessalia est, quod liberum uocant. Id est, liberum esse debet ab omni mercatu, ut neque fex plebis eò, neque agricolæ, nec ullum aliud tale genus hominū accedat, nisi à magistratibus accersatur. Locus etiam clarus ita futurus est, si senū exercitationibus erit constitutus. Nam pro cuiusque ætate hoc Reip. ornamentum distinguendum est, ut & rebus quas adolescentes gerent, magistratus quidam intersint, & frequentes sint senes cū magistratibus. Magistratuū enim præsentia uero pudore afficit maxime, metūq; libero dignum homine incutit. Forum autem rerum uenalium ab hoc diuersum esse debet, & alio in loco situm eiusmodi, in quem facilè conuehi possint, & quæ mari, & quæ ex toto agro importabuntur. Cumque multitudo ciuitatis distributa sit omnis in sacerdotes, & magistratus, decet sacerdotum etiam sodalitatibus ad ædes sacras locum constitui. Magistratuum uerò & eorum qui rebus cōtractis & contrahendis præsunt, & eorum qui accusationibus, atque uocationibus in ius, alijsque rebus eius generis administrandis præpositi sunt, itémq; præfectorū mercatus & præ- XII.

fecti urbis in foro & in loco celebri sodalitates constituendæ erunt, qualis locus est is, in quo res ad uiuendũ necessariæ uen duntur. Nam ut alterum forum semotum à turba & à rebus agendis liberum posuimus, sic hoc rerum necessariarum causa. Imitari etiã ac tenere debemus in agro eam quã exposui, descriptionem. Illic enim magistratibus ijs quos syluarum custodes uocant & definitores agrorum, sua propugnacula & sodalitates præsidij causa esse debent. itémque sacra in agro attribui debent, alia Dijs, alia heroibus. Sed superuacaneum est de his talibus accuratè disserere, cum præsertim non sint hæc cognitu difficilia, sed factu potius. Nam de his disputare, optare est: ea autem euenire ac fieri, fortunæ.

XIII. *Quapropter his omissis, nunc quibus rebus ea ciuitas, quæ beata futura est, quæque optimo Reip. statu utitur, constare debeat, dicendum est. Duo sunt in quibus omnium rerum laus & perfectio consistit, quorum alterum in eo quod sibi proponere debent, & in fine actionum sapienter constituendo, alterum in earum actionum quæ ferunt ad finem, inuentione cernitur. Fieri enim potest, ut hæc ipsa & consentiant inter se, & discrepent. Interdum enim id quod spectare debẽt, rectè illud quidem constitutum est, sed in actione ipsa ab eius adeptione aberrãt. aliâs ea quæ ad finem pertinent, omnia assequuntur, finem autem sibi uitiosum proponunt. aliâs in utroq; peccatur, ut fit in medicina, in qua quomodo affectũ esse oporteat corpus quod ualeat, interdũ non rectè indicant, neq; res ad propositum finem ferentes, assequũtur. Atqui hæc duo in artibus ac disciplinis obtineri debent, finis & quæ ad finem pertinẽt actiones. Ac illud quidem perspicuum est, benè beatéq; uiuẽdi cupiditate incensos esse omnes, quæ alijs assequi licet, alijs per quandam fortunam aut naturam non licet. Nam adiumẽ-*

ta quædam bene uiuendi ratio desyderat, eáque minora in ijs qui melius animo & corpore, maiora autem in ijs qui peius sunt constituti. Sunt autem qui etsi detur potestas, tamen non rectè beatam uitam exquirant. Quoniam autem nobis optimũ ciuitatis genus propositum est ad consyderandum, idque est, quo sapientissimè ciuitas administratur, eóque demum ciuitatis status sapientissimè administratur, quo facillimè esse beata ciuitas potest: certè quid sit beata uita intelligendum est. Tradimus quidem in libris de moribus, si quid forte libri illi nos adiuuant, actionem esse & usum uirtutis perfectum, eũq; non ex fictione, sed omnino. Dico autem ex fictione, necessario: & omnino, præclare. Vt in iustis officijs & actionibus iustæ pœnæ & supplicia à uirtute illa quidem proficiscũtur, sed necessariæ sunt, in ijsque honestum necessario continetur, quippe cum optabilius sit nec in uiro desyderari hæc, nec à ciuitate postulari. At uerò quæ ad honorem & copias pertinẽt omnino sunt pulcherrimæ actiones. Nam cum alterũ mali cuiusdã sit optio, contrà fit in his actionibus. Sunt enim & præparationes & causæ bonorum. Vir autem sapiens ac bonus & in paupertate, & in morbo, cæterisque rebus aduersis decorum conseruabit. Atqui beata uita in rebus cõtrarijs cernitur. Etenim illud constitutum est in libris de moribus, eum esse sapientem qui à uirtute impellitur, ut quæ omnino bona sunt, ea denique bona iudicet. Ex quo perspicuum est, necesse esse usum hunc præclarum esse omnino. Itaque adiumẽta hæc externa beatam uitam efficere homines existimant. Vt si quis præclarum usum fidium à lyra, magis quàm ab arte proficisci arbitretur. Ex quibus efficitur necessario, quædam suppetere oportere, alia à legis scriptore esse præparãda. Quocirca optamus ex ijs constare ciuitatem, quorum est domina for

tuna, quandoquidem eam dominam esse posuimus. Non *enim in fortuna positum est sapientem esse ciuitatem, sed in scientia animíque iudicio ac uoluntate.* Atqui *sapiens ciuitas ex eo est, quòd ciues ij qui in ciuitatis partibus habentur, sapientes sunt ac boni. nobis autẽ ciues omnes in partibus sunt ciuitatis.* Hoc *ergo uidendum est, quonam pacto uir bonus, ac sapiens possit, effici.* Etenim *si omnes sapientiam consequi possunt, non singuli ciues, sic magis expetendũ est. Consequens est enim si omnes sint, & unumquenque esse sapiẽtem.* Tribus *autem rebus probitatem sapientiámque adipiscimur, natura, more, atq; ratione.* Primum *enim natura gignat oportet, ut hominem, nõ aliud aliquod animal. Ita quodammodo affectum & animo & corpore.* Quædamque *nihil à natura tribui adiuuat, quòd moribus detorqueantur.* Sũt *enim quædam à natura data hominibus, quæ consuetudine in utranque partem deflectunt, in bonũ & in malum*. Ac *cætera quidem animantia naturam potissimum uitæ ducem sequuntur, quædam etiam paulum consuetudinem adhibẽt.* Homo *autem etiam ratione utitur.* Solũ *est enim ex tot animantium generibus particeps rationis, atque cogitationis.* Quocirca *hæc inter se congruere oportet, cum præsertim multa contra morem & naturã faciant homines, sua quisque duce ratione, si inducãt in animum, melius aliter fore.* Ac *quæ natura in ijs esse debeat, qui legis scriptori morem sint gesturi, iam exposuimus*. Reliquum *autem officium ac munus est iã disciplinæ.* Quædam *enim homines assuescendo discũt, alia audiendo.*

XIIII. Quoniam *autem ciuilis societas omnis ex ijs qui præsunt, & ex ijs qui parent constat, hoc quidem uidendum est, aliãne uitæ rationem, an eandẽ ii qui imperant, & qui in aliorum sunt imperio sequi debeant*. Perspicuum *est enim pro hac*

dißimilitudine & distinctione, dißimlem etiam adhibendam esse disciplinam. Ac si tanta esset inter eos dißimilitudo ac differẽtia, quantum Deos & heroas hominibus præstare arbitramur, in quorum primum corporibus magnæ sunt excellentiæ, deinde in animis, ut certa & perspicua esset eorum qui præsunt præstantia, profecto semper eosdem imperare atque parêre esset melius. Cum uerò hoc sit difficile inuentu, neque id in promptu sit, quod apud Indos Scylax ait, esse reges, tantum præstantes ijs qui in eorum sunt imperio, perspicuum est necesse esse multis de causis omnes ciues ex æquo uicißim præeße atque parêre. Nam & eodem iure uiuere debent, quorum par causa est, & Remp. stare difficile est, quæ contra ius sit constituta. Omnes enim qui agrum incolunt, rerum nouandarum cupidi, cum ijs qui parent se coniungent, quos uniuersos ij qui Remp. gerent superare non poßint. Verumtamen eos qui præsunt præstare ijs, qui se ipsorum imperio subiecerint oportere, de hoc nulla dissensio est: quod, quemadmodum fiat, scriptori legum diligenter uidendum est. Quanquam de eo iam diximus. Natura enim hæc distinxit, quippe quæ in eodem genere alios adolescentes, alios senes fecerit, quorum illos parêre deceat, hos imperare. Molestè autem & acerbè nemo fert imperium, quem parere ætas patitur, neque se superiorem putat, præsertim cum eundem honorem sit adepturus, cum id ætatis fuerit. Concedendum est ergo, ut eosdem illos imperare & parêre, & ut diuersos, ita esse quatenus disciplina eadem, & quatenus alia sit adhibenda. Qui enim bene imperaturus est, paruerit, ut aiunt, aliquando neceße est. Imperium autem, ut in primo libro diximus, aliud ad principis, aliud ad eorum qui parent commoda refertur: quorum illud, seruile imperium appellamus, hoc, liberorum hominum. Et quoniã eorum quæ imperantur quædam distinctio est, quæ nõ in officijs

ac muneribus, sed in fine cernitur, multa eorum munerum quæ seruilia uidētur & puerilia, liberis hominibus digna sunt. Neque enim tam interest ad honestatē aut illiberalitatem, qualia per se officia sint, quàm quo quicque referatur. Quoniamque eandem uirtutem & ciui & ei qui præest, & præstantissimo uiro attribuimus, eundemq; parêre primum ac deinde imperare uolumus, hoc certe scriptori legum uidendum erit, quemadmodum uiri boni efficiātur, & quibus studijs, & quis optimo uitæ generi sit propositus finis. Animus autem in partes duas diuisus est, quarum altera per se est rationis particeps, altera per se illa quidem non est compos, sed ei obedire potest: quarum partium uirtutes esse confirmamus eas, ex quibus uir bonus quodāmodo nominatur. Sed in utra harū parte potius finis situs sit, quæstio est. Nec obscurum est quidem quid consentaneum sit ijs dicere, qui eandem quam nos partitionē adhibebunt, cum præsertim & minus perfecta perfectorum gratia procreata sint: quod tum in ijs quæ arte efficiuntur, tum in ijs quæ natura uigent perspici licet, & rationis quæ pars est compos, ea quæ non est melior sit atque perfectior. Eius autem partes sunt duæ, quemadmodum eam partiri soliti sumus. Ratio enim alia in actione, alia in cognitione cernitur. Eodemque modo ea pars in qua ratio ipsa inest, debet diuidi. Quod eodem modo de actionibus & officijs iudicandum est, ut optimæ cuiusque partis quæ per se expetatur, actiones sint expetendæ maximè ijs qui uel omnes uel certe duas possint consequi. Semper enim id maximè cuiq; expetēdum est, in quo adepto quasi extremo acquiescit. Omnis etiā uita in partes duas distributa est, in negociū & ociū, in bellū & pacē. Atq; rerum agēdarū partim necessariæ sunt, partim utiles, partim honestæ. Quæ etiam diuisio ad animi partes ca-

rumque actiones transferri accommodarique debet. Ac bellũ quidem pacis causa expetendum est, negotium autem ad ociũ conferendum est. at officia necessaria & utilia, honestorum causa expetenda sunt. Ac ciuilis quidem rationis peritus in ferendis legibus, omnia circumspicere debet, tum partes animi, tum earum actiones & officia, sed multo magis optimũ quicque ac extremum. Eodemq; modo in omni uitæ genere, actionumque diuisione se gerere debet. Cum enim rerum gerendarum bellique, tum multo etiam magis pacis atque ocij adiumẽta ciues habere debent. Et res necessariæ atque utiles gerendæ sunt, sed multo magis honestæ. Quapropter hæc spectãda sunt erudiendis instituendisque pueris, alijsque ætatibus quæ disciplinam desyderant. At uerò Græci ij, qui his temporibus optimo Reip. genere gubernari uidentur, scriptorésque legum qui has Resp. constituerunt, nec in Rep. describenda optimum finem, nec in legibus & disciplinis uirtutes omneis sibi proposuerunt, sed uim spectantes eas tantum modo, quæ utilitatibus amplificandisque rebus diriguntur. Atque etiam quidam qui postea his de rebus scripta reliquerunt, eandẽ secuti sunt opinionem. Lacedæmoniorum enim Remp. laudantes, legis latoris sapientia mirantur, quòd omnia ad potentiam bellumque direxerit, quæ et uerbo facile reprehendi possunt, & re ipsa nunc sunt reprehensa. Vt enim maxima pars hominum multis imperare uult, quòd ita rerum secundarum ad nostrãque uoluntatem fluentium maximæ suppetunt copiæ: sic & Thibro & omnes qui de Lacedæmoniorum Rep. scripserunt, eum qui Lacedæmonijs leges dedit, propterea admirantur, quòd quia exercitati erant periculis, latè eorum imperium patuit. Atqui perspicuum est, cùm imperium iam non teneant Lacedæmonij, nec beatos eos esse, nec legis scriptorem fuisse sapientem. Hoc

etiam ridiculum est, eos parentes eius legibus, cum esset nemo qui impediret quominus legibus uterentur, amisisse bene uiuẽdi rationem. Nec uerò uera est eorum de imperio sententia, quod is qui dat leges probare uideri debet. Nam seruili, liberorum hominum præstantius imperium est, multóque magis si sit cum uirtute coniunctum. Præterea non est ciuitas ob eam causam ducenda beata, nec legis scriptor ornandus laudibus, quòd exercitatione docuerit eos finitimis imperare. Hæc enim magnum important incommodum. Cui enim dubium est, quin ciuibus omnibus qui modo poßint, danda sit opera, ut ciuitati cuius sunt imperent? At hoc Lacedæmonii in Pausania rege, etiam tanta dignitate prædito, reprehendunt. Harum igitur rationum ac legum nulla nec ciuili societati apta est, nec cum utilitate aut ueritate coniuncta: cum præsertim iis quæ præstantißima sint, mentes hominum & priuatim & publicè scriptor legis imbuere debeat. Rerumque bellicarum usus & exercitatio, nõ ob eã causam adhibenda est, ut eos qui indigni sunt, seruitute opprimamus, sed primum ut ne aliis seruiamus, deinde, ut principatum quæramus, quo eorum qui nostro imperio se subiecerint commodis consulere, non omnium dominatũ uendicare poßimus. Postremo, ut eos dominatu & imperio premamus, qui digni sunt. Ponendum autem esse studium & operam ei qui dat leges in eo potius, ut leges quæ & bellum, & cætera, omnia attingunt ocium pacemque quasi finem, spectent, res ipsa, quæ cum uerbis consentit, indicat. Hæ enim tales ciuitates, maxima ex parte bello conseruantur, imperii uendicatione concidunt. In pace enim splendorem quasi ferrũ amittunt, eius culpa qui leges dedit, qui eos ocii pacísque artes non docuit.

XV. *Et quoniam idem finis propositus est & priuatim, & pu-*

blicè hominibus, idémque modus constituẽdus est & uiro optimo, & optimæ Reip. certè uirtutes eæ quæ ad ocium & quietem ferunt, adesse debent, præsertim cum sæpe, ut dictum est, & bellum suscipiatur ob eam causam, ut in pace, & negociũ, ut in ocio uiuatur. Valent autem ad ociosam uitam, & eæ uirtutes quarum omne opus ac munus in otio, & eæ quarum in negotio actionéque cernitur. Multæ enim res ad uictum cultúmque necessariæ, adsint oportet, ut quietã uitam liceat degere. Itaque frugalitatem ciuitas, fortitudinem, patientiámque desyderat. Nam cum ueteri prouerbio, seruis nulla fit cessatio, ij qui forti animo adire pericula nõ possunt, serui sunt eorum qui aggrediuntur. Ac fortitudo quidem & patientia in suscipiendis gerendísque negotijs necessaria est, philosophia autem in otio. Temperantia uerò & iustitia in utroque tempore necessaria est, potiusque otiosos & quietos attingit. Vt enim bellũ iustos frugíq; esse cogit, sic res secũdæ atq; otiũ cũ pace libidinosos & ĩiustos potius facit. Magna igitur iustitia, magna temperantia ijs necessaria est, qui putantur beatissimi, ijsque rebus omnibus quæ beatos faciunt, perfruuntur: cuiusmodi sunt, siqui sunt, ut tradunt poëtæ, in beatorum insulis. Maximè enim his necessaria erit philosophia, maximè temperantia & iustitia, quo magis quietam uitam in tanta omnium rerum copia & affluentia traducunt. Ac eam quidem ciuitatem quæ beata futura est & sapiens, his uirtutibus præditam esse oportere, hinc intelligi licet. Turpe est enim non posse uti bonis, in negotioq; ac bello uirtutis & ꝓbitatis, in pace & otio, seruilis ingenij dare significationem. Itaque excolenda uirtus est, non quemadmodum Lacedæmonij faciunt, qui hoc à cæteris non differunt, quòd non eadem quæ alij in maximis bonis ducunt, sed quòd hæc ipsa magis quadam uirtute effici exi-

stimant. Ex his autem perspicuum est, hæc bona esse maiora, eãq; uoluptatẽ quæ ex his percipitur ea quæ ex uirtute, eãq; per se existere. Quo autem modo, quibúsque rebus eam assequamur, id iam uidẽdum est. Exposuimus quidem paulo antè, eã natura, consuetudine, & ratione constare. Et quoniam natura eorum quæ esse debeat, docui, reliquum est ut ratione instituendi sint, an more uideamus. Hæc enim duo inter se maximè congruere debẽt. Fieri enim potest ut ratio quæ ab optimo fine qui ei propositus sit aberret, à consuetudine, quæ ei consentanea sit eo dirigatur. Id quidem primum animaduerti licet in cæteris rebus, ortum ab aliquo initio, & absolutionem ab aliquo initio alterius naturæ perfectæ proficisci. Nobis autem ratio & mens naturæ perfectio est. Ita fit ut ab utraq; morũ origo & exercitatio pparanda esse uideatur. Deinde ut animus & corpus duo sunt, sic animi partes duas cernimus, alteram quæ expers est rationis, alterã quæ est eius particeps: duósque harum habitus, quorum hic appetitus, ille mens dicitur. Vt autem corporis ortus prior est quàm animi, ita ea pars quæ nõ utitur ratione antiquior ea est quæ utitur. Idq; ex eo sciri potest, quia ira, uolũtas, et cupiditas in pueris insunt, ut primum sunt in lucem editi: ratio autem & mens, progredientibus ætatibus. Quocirca primum corporis cura & diligentia illam animi antecedere debet, deinde cupiditatis. ita tamen, ut curam cupiditatis ad mentem, & corporis ad animum referamus. Quòd si principio legis latori uidendum est, ut eorum qui educantur corpora optimè sint constituta, prima cura in coniugio poni debet, quando & cuiusmodi inter se coniugia inire debeant.

XVI. Sanciendis autem de coniugio legibus, spectandi sunt uir & mulier, mas & fœmina, & uitæ tempus, ut eorũ ætates co-

dem tempore concurrant, neque ita uires discrepēt, ut uir etiā suscipere liberos poßit: mulier non poßit, aut hæc poßit, ille non poßit. Ex his enim seditiones inter eos discordiæque nascuntur. Habenda est etiam ratio suscipiendorum liberorum. Liberi enim nec parentibus ætate multo posteriores esse debent, quia neque senibus patribus filij gratiam referre possunt, neque parentes liberis subuenire, nec suppares, quia multa hinc incōmoda nascuntur. nā etminus apud eius generis homines, ut æquales, pudor ualet, & in re familiari inter pares ferè querelæ solent existere. Præterea id unde initio huc delapsi sumus, uidendum est, ut corpora natorum eius qui leges dedit uoluntati congruant. Quæ ferè omnia cura diligētiáq; una continentur. Quoniam enim ferè ad summum uiris annorum septuaginta numerus, mulieribus quinquaginta, procreādorum liberorum finis constitutus est, cōiugij initium pro ætate in hæc tempora incidere debet. Est autem iuuenum coniugium incommodum liberorum procreationi. Cū enim in omnibus animantibus imperfecti sint iuniorū partus, ac multo etiā magis fœminarum, eorúmque statura exigua, id etiam in hominibus fiat necesse est. Quod hinc sciri potest, quia quibus in ciuitatibus hoc in more positum est, ut adolescentes cum puellis coniugentur, & minus absoluta sunt & parua corpora natorum. Plus etiam doloris percipiunt in partu iuniores, pluresq; moriuntur. Itaque respondisse deos Træzenijs quidam asserunt, multas perijsse quòd puellæ ante tempus nuptui darentur, non propter fructuum perceptionem. Præterea si serius dentur nuptui, in eo castitati eorum continentiæque consuletur, quòd adolescentiores quæ liberis dant operam ad libidinem sunt procliuiores. uirorúmque corpora ex eo magnum in crescendo detrimentum capiunt, si tum cum etiam se-

mẽ augetur, Venereis rebus utãtur. Earũ enim certũ quoddã tẽpus est, quod nõ superat id etiã qđ plenũ est. Quapropter anno circiter duodeuigesimo collocandæ sunt, illi septimo & tricesimo, aut paulo antè. Nã & coniugiũ erit tum cũ uigent corpora, & oportunè cõiunctis tẽporibus in finẽ procreationis incidet. Atq; etiã liberos suscipient partim ineũte cõstãti ætate, si modo statim ꝓportione procreẽt, partim inclinãte iã ætate ad annũ septuagesimũ. Ac cõiugia quidẽ quãdo ineũda sint diximus. Tempus autem anni id quod multi sequuntur, id est, hyemem, huic rei aptum esse constituimus. In danda uerò opera liberis, diligenter attendenda eis sunt & ea quæ à medicis & ea quæ à Physicis traduntur. quorum illi tẽpora cõmoda corporibus accuratè notant, hi autem ex uentis boreales magis quàm australes probant. Quæ autem corporum affectio maximo usui sit procreatis, dicendũ est potius accuratè ijs in libris qui ad puerorum disciplinã pertinent. nunc satis erit planè ac dilucidè dicere. Neq; enim athletarum habitus ad firmam corporum constitutionem quam ciuilis societas desyderat, utilis est, nec ad ualetudinem, nec ad procreandos liberos cõducit, necis qui in morbũ procliuis, neq; is qui ad laborem improbum ac nimium perferendum ualet, sed is qui his interiectus est. Exercitatum quidem laboribus corpus esse debet, exercitatum autem non laboribus grauissimis, neque una re modo ut est athletarũ corpus, sed rebus liberis hominibus dignissimis. Quæ uirorum et mulierũ debẽt esse cõmunia. Grauidæ etiam corpora curare debent, non ocio torpere, aut tenuem cibum adhibere. Quod facile præstabit is qui leges dabit, si præscribat quotidie aliquod iter faciendum ad sacra Deorum, qui honori partus præsint. Mens autem earum contra quàm corpus, ocium in uita quietemque desyderat. Quæ

enim procreantur, à matre in cuius aluo continentur, alimentum capiunt, ut à terra ea quæ gignuntur ex ea. De ablegandis autem educandísque liberis, esto lex, nihil debilitatum educandum esse. Quod si propter multitudinem liberorum mos uetet, ne quid eorum quæ procreantur, amandetur, numerus certus cõstituendus erit eorũ qui dabũt operã liberis, procreandorũ liberorum. Si uerò contra hanc legem nonnulli ineant coniugia, ac procreent, antè quàm sensus & uita ingenerẽtur, erit adhibenda abortitio. Sensus enim ac uitæ erit particeps, quod certum erit, & ne amandetur religio prohibebit. Quãdo autem initium ætatis uiro atque mulieri præstitutum est, qua inire coniugium debeant, quantum temporis etiam liberis operam dare cõueniat, constituendum est. (præsertim cum senum fœtus, ut adolescentũ, inchoata & minus perfecta corpora atque animi existant, eorumque qui prouecti sunt ætate, infirma minúsque robusta) id in quo & acies animi & ingenij ualet. Ea autem est in maxima hominum parte, quam quidam poëtæ tradiderunt, qui ætatem septenario numero metiuntur ad quinquagesimum annum. Itaque qui hanc ætatem quadriennio aut quinquennio excesserint, ij à procreatione liberorum plane abhorrere debebunt: & quod reliquum est, in contrectatione uel ualetudinem, uel aliquam aliam causam eiusdem generis sequi debebunt uideri. Viri autem cum alia muliere, aut aliorũ, concubitus omnino indecorus & inhonestus habeatur, cum sit appelleturque maritus. Quòd si quid tale tempore procreandis liberis præscripto quispiam facere manifesto deprehendatur, ignominia scelere digna notetur.

Natis autem liberis, magni referre putandum est ad uires XVII. corporis, qualis cibus adhibeatur, idque animaduerti licet cũ in cæteris animantibus omnibus, tum in gẽtibus, quibus semper

curæ est ad rem militarem habitus aptissimus. Ac lactis quidem natura corporibus accommodata est maximè, sed uinum adhibendum non est, propter ægrotationes. Perutiles etiam sunt motiones quas tantilli perferre possint. Ne autem in mēbris corporis propter teneritudinem distortione peccetur, adhibēt etiam nunc quædam gentes adminicula quædam fabrefacta, quæ eorum corpora contra distortionem muniant. Proderit etiā eos iam tum cum admodum pueri erunt, perferendis frigoribus assuefacere: hoc enim & ad ualetudinē, & ad bellica officia ualet plurimum. Itaque apud plerosque mos est, partim procreata in gelidum flumen immergere, partim, ut apud Gallos, breui ac tenui ueste induere. Omnium enim rerū quæcunque possunt, iam inde ab initio ætatis, melius est adhiberi consuetudinem, sed sensim atque pedetentim. Puerorum autem constitutio apta est calore ad frigoris tolerantiam. Ac in prima quidem ætate perutile erit hanc atque aliam eiusdem generis adhibere curam ac diligentiam. Huic autem adiūcta ætas usque ad quinquennium, neque ad artem ullam trahenda & impellenda est, neque ad graues labores, ut incrementa impediant. Tantum autem motus eis concedendum est, ut corporū segnitiem fugiant, quod cum alijs actionibus, tum ludo assequentur. Sed lusiones nec illiberales debent esse, nec eiusmodi quæ multum laboris desyderent, nec dissolutæ ac remissæ. Atque etiam sermones ac fabellas quas id ætatis pueros audire oporteat, ij magistratus prouidento, quos puerorū præfectos nominăt. Hæc enim omnia uiam munire & sternere debent ad eas exercitationes quæ sequuntur. Itaque lusiones magna ex parte species ac simulacra quædam esse debēt uerorū studiorū, quæ illos manent. Contentiones autē uocis in pueris recte nō prohibent, qui eas uetăt legibus. Valēt enim ad

coalescēdum corpus. Est enim quædam corporis exercitatio, quippe cum anhelitus retentione in eis qui laborem perferūt, uires augeantur. quod etiam in pueris clamore contendentibus contingit. Videndum est autem ijs qui publicè pueris præficiū tur, ut pueri etiam alia ætate quamminimum cum seruis uiuāt. Huic enim ætati ad septennium domi uictus præberi debet. Consentaneum est igitur hanc etiam teneram ætatem à rerum illiberalium auditione atque aspectu abducere. Cum omnino ex ciuitate ei qui scribit leges, ut si quid aliud, uerborum exterminanda est obscœnitas (Qui enim facile obscœnum quid cōmemorat, is haud procul ab eo abest, ut faciat) tū ex pueris maximè, ut nihil tale nec dicant nec audiant. Quòd si constet aliquem quippiam eorum uel dicere, uel audire quæ uetita erunt, isque ingenuus sit, necdum in conuiuijs publicis accūbat, castigandus erit ignominia, & uirgis cædendus: sin maior erit hac ætate, illiberalibus ignominijs notandus erit, propterea quod seruorum similis esse uideatur. Et quoniam uerborum obscœnitatem expulimus, certe spectacula etiam picturarum aut librorum obscœnorum exterminamus. Quapropter adhibenda erit diligentia magistratibus, ne quod signum néue pictura sit harum rerum imitatrix, nisi fortè apud Deos quosdam eiusmodi, quibus lex etiam lasciuiam permittit, ac præterea sinit & pro se uiros & pro liberis & pro uxoribus dijs sacra facere. At uerò adolescentes nec iamborū nec comœdiæ spectatores esse lex sinere debet, prius quàm ea ætate sint, in qua ad accubationē conuiuij publici eis aditus patebit. Tum uerò & ab ebrietate, & à detrimentis ac malis omnibus quæ ex his talibus existunt, omnes disciplina liberabit. Ac nunc quidem hæc in transcursu attigimus, post commorando diutius explicandum constituendumque erit, ac disputādum: primùm, utrum id

non sit faciendum, an sit faciendũ, & quemadmodum. Hoc ue*rò tẽpore hæc quoniã necesse erat, cõmemorauimus. Profecto enim haud male de hoc Theodorus Tragœdiarum actor censuit. Neminem enim unquam uel leuem actorem ante se agere passus est, quòd eis quæ prima audiũtur spectatorũ animi cõciliari soleant. Quod idem & in hominum congressu, & rerũ usuuenit. ut enim quicque primum est, ita est nobis charissimũ. Quocirca cum mala omnia declinare adolescentes debent, tũ ea maximè, in quibus inest uel obscœnitatis aliquid, uel offensionis. Exacto autem quinquẽnio, duobus annis usque ad septimum iam uidendum erit, quas disciplinas debebunt discere. Duæ quidem ætates sunt, in quas disciplina diuidenda necessario est: altera à septimo anno ad eum cũ primũ pubescescere puer incipit, altera ab illo ad primum & uicesimum. Nam qui ætates in septem partiũtur, ij fere errant, nobis autem naturæ adhibenda diuisio est. Hæc enim omnis artis & disciplinæ uoluntas est ac sententia, id quod natura desyderat, explere. Ac primum quidem uidendum est, sit'ne puerorum disciplina instituenda, deinde utrum utile sit publicè eos instituere, an id quod fit etiam nunc in plurimis ciuitatibus, priuatim, postremo qualis ea esse debeat.*

ARISTOTELIS DE REP. LIBER VIII.

N Emini quidem dubium est, quin is qui leges scribit, adolescentum disciplinæ atque educationi, in primis consulere debeat, quandoquidem quibus in ciuitatibus rei huius cura prætermittitur aut negligitur, magnum ex eo Resp. detri-

mētū capit. Ad quodq; enim Reip. genus huius rei accōmodanda est procuratio, præsertim cum sui cuiusque Reip. mores & quamque Remp. conseruare soleant, & ab initio constituant, ut Rēp. eam quam populus administrat, sui mores, itemque eā quæ est in potestate paucorum, sui. Semper autem optima quæque instituta, optimam quamque Remp. constituunt. Cumque in omnibus facultatibus & artibus, quædam sint, quorum institutio & consuetudo cuiusque munera & officia debeat antecedere: certè uirtutis etiam actionibus, atque officijs quarundam rerum præponi debet tum consuetudo, tum institutio. Et quoniam finis unus ciuitatibus omnibus propositus est, profecto una etiam eademque omnium disciplina sit, cuius cura & diligentia sit publica, necesse est, non priuata, quemadmodum hoc tempore sui cuique curæ sunt liberi, priuatimque propriam artem, quam cuique uideatur, docent. At rerum cōmunium cōmunis etiam cura esse debet, nec quisquam ciuis suum se, suique iuris esse, sed Reip. omnes existimare debent, quippe cum omnes in ciuitatis parte numerentur, & cuique parti à natura tributum sit, ut uniuerso cōsulat. In quo Lacedæmoniorum laudanda est prudentia, qui de puerorū uirtute, idq; publicè uehementissime laborant. Ergo illud quidem perspicuum est, sanciēdam esse legibus disciplinā, eamque publicè esse sustinendam.

II. *Intelligendum est autem, quæ sit disciplina & institutio, quæque sit instituendi ratio, quoniam de rebus & officijs nūc dissensio est. Neque enim eadem omnes pueris discenda esse sentiunt: nec quæ ad uirtutem, nec quæ ad optimum uitæ genus pertinent: neque constat, utrum potius rationis uirtutibus, an animi & uoluntatis eos instituere deceat. Atque ex facili instituendi ratione, hic locus lubricus difficilisque nascitur: nec perspicuum est utrum colenda ea sint, quæ ad uitam degendā*

pertinent, an quæ ad uirtutem conducunt, an ea quæ minus necessaria sunt. Hæc enim omnia patronos quosdam inuenerunt. Ac de ijs quæ ad uirtutem ferunt, nihil constat. Cum enim non eandem omnes uirtutem probent, iure fit, ut de ea etiam colenda & exercenda dissentiãt. Non dubium est quidem, quin ex rebus quarum usus est aliquis, eæ quæ necessariæ sunt, discẽdæ sint. Quia autem nõ omnes sunt, adhibita officiorum liberalium atque illiberalium diuisione, perspicuum est, ea huius generis adiungenda esse, quæ & utilia sint, nec sordidũ eũ in quo sint efficiant. Opus autem atque munus id demum sordidum habendum est, eáque ars & disciplina, quæ ad usus & munera uirtutis, liberorum hominum minus aptum corpus, uel animum mentémue reddunt. Itaque artes omnes eas, quæ corpus inquinant sordidas uocamus, mercenariorumq́; officinas. Torpescentem enim animum abiectúmque reddunt. Est autem quatenus honesta sit quarũdam artiũ liberalium scientia: quẽ modum si non teneas, sempérque eas persequi uelis, damna detrimentáque afferent quæ commemorauimus. Magnopere autem refert, quò actiones artésque nostras dirigamus. Nam si ad nostram amicorúmque utilitatem, uel ad uirtutem, haud illiberalis est discendi ratio. Sin alios spectet, plerunque sordida & illiberalis esse uidebitur Atque eæ quidem artes à quibus modo orsi sumus, in utranq; partẽ, ut dixi, ualent.

III. *Sunt autem quatuor fere artes quas solent ad discendum pueris proponere, literæ, gymnastica, musica, &, quam quartã quidam ponunt, pictura: grammaticã & pingendi artem, quòd earum in uita usus est isq́; multus: gymnasticam quòd ad fortitudinem ualet. de musica uerò, iam in dubium uenire potest. Nunc enim permulti in ea discenda uoluptatem sequũtur. alij eã à primo ortu in numero artiũ reposuerũt, quòd natura ipsa*

id quod sæpe dictum est, non solum otium honestum, sed etiam præclarum negotium requirit. Hinc enim de ea rursus dicēdi capiendum initium est. Si enim utroque opus est, magis certè expetendum est otium. non quidem in lusionibus, sic enim ad ludum & iocum generati essemus: quod si fieri non potest, profectò in gerendis rebus potius ludo utendum est. Nam quia ei qui laborat, grauésque res gerit, necessaria est requies, & ludus requietis causa comparatus est, negotiáque cum labore & contentione animi cōiuncta sunt: ob eam causam iocus adhibendus est obseruata usus eius occasione, ut tāquam medicinæ loco adhibeatur. Eo enim motu animi relaxatio, & propter uoluptatem requies quæritur. In ipso autem ocio uoluptas inesse uidetur, & felicitas, & beata uita: quod quidem non ij qui in rebus gerendis uersantur, sed ociosi & quieti assequuntur. Qui enim in rebus gerendis uersantur, suum negotium ad finem aliquem qui non suppetit, conferunt. Beata autem uita ipsa finis est, quam non in dolore, sed in uoluptate omnes collocant. Hanc autem uoluptatem non iam eandem statuūt, sed pro se quisque ac pro animi sui habitu & cōstitutione, optimus autem quisque optimam sibi statuit & proponit, eámque quæ à præclarißimis officijs actionibúsq; proficiscitur. Ex quo perspicuum est, otium id quod in uita degenda positum est, quarundam rerum disciplinam doctrinámque requirere, eámque disciplinam atque institutionem in seipsis uerti: eas autem quæ ad negotium pertinent, ut necessarias, ad alia referri. Itaque musicam prisci in numerum disciplinarum ascripserunt: non quòd necessaria esset (nihil enim tale habet) nec quòd utilis, qualis est grāmatica ad lucrū & ad rem familiarem, & disciplinam, multáq; officia ciuilia. uidetur etiā pingendi ars ad opificum opera iudicanda subtilius, ualere.

neque rursus utilis est musica, quemadmodum gymnastica ad ualetudinem & robur, neutrum enim horum uidemus ex musica existere. Relinquitur ergo, eam ad id otiũ quod uita nostra desyderat ualere, cuius etiam causa eam uidentur adhibere. Quod enim uitæ genus libero dignum homine putant, in eo ea utũtur. Quocirca Homerus hoc obseruauit in carmine,

Quàm iuuat argutam mensis adhibere Thaliã.

Atque ita alijs primum nominatis, qui, ut ait,

Accersunt, cithara illorum qui mulceat aures.

Alijs etiam locis Vlysses eam demum uiuendi rationem optimam esse ait, cum lætus hominibus.

Conniuas aliquis cantu demulcet amœno,

Ordine dispositos. Ac illud quidem perspicuũ est, quãdam esse disciplinã, quæ pueris tradẽda sit, nõ ꝙ sit utilis, nec quòd necessaria, sed quia liberalis sit & honesta. Vtrum autẽ una sit an multæ, quæq; sint, & quemadmodum, mox differemus. Nunc hoc tantũ nobis ad patefaciendam uiam ualere uisum est, ueterum etiam testimonio quodam disciplinas eas quæ constitutæ sint comprobari. Hoc enim musica declarat, esse etiam quandam artem earum ex quibus utilitas quæritur, tradendam pueris, non solum propter utilitatẽ, qualis est literarum disciplina, sed etiam quia ex ea aliæ permultæ artes nasci possunt. Itémque pingendi artem, non ut in rebus suis uenalibus ne fallantur, aut uitent frandes in emenda uendendáue supellectile, sed potius quòd ea instructi ad spectandam inspiciendámque corporum pulchritudinem uenient acutiores. In omni autem gerenda re proponere sibi finem diuitias, nõ est excelsi animi neque liberalis. Quoniam autem perspicuũ est, more ne, an ratione tradenda sit disciplina, & utrum corpus primum institui debeat an animus, profecto erudiendi sunt

pueri & gymnastica, & athletarum arte, quandoquidē earum illa corpus bene constituit, hæc eius munera & officia præclara efficit.

IIII. *Ac nunc quidem ciuitates quædam eorum quibus maximæ curæ sunt pueri, athletarum habitum inducunt, corruptis formis incrementisq́; corporum. Lacedæmones autem non peccāt illi quidem in hoc genere, sed laboribus eos efferant, quasi hoc ad fortitudinem proficiat plurimum. Atqui quemadmodum sæpe diximus, nec unius, nec huius potissimum uirtutis, in instituendis pueris habenda est ratio. quòd si huius habenda est, non tamē id assequuntur. Nam nec in cæteris animantibus, nec in gētibus uidemus fortitudinem immanissimis, sed magis leuissimis ac leoninis moribus conuenire. Multæque gentes procliues sunt ad cædes hominum, ut etiam eorum carnibus uescantur. Cuiusmodi sunt eorum qui Pontum incolunt, Achæi & Eniochi. aliæq́; gentes ex mediterraneis, partim hos in hoc genere imitātur, partim etiam uincūt: quæ quidē ad latrocinandū ualent, fortitudinis autem non sunt compotes. Lacedæmonios etiam scimus, quandiu ipsi tenuerunt imperium, studio laboris præstitisse cæteris, nunc uerò & gymnasiis & bellicis certaminibus ab alijs longe multúmque superari. Non enim quia hoc modo pueros exercebant, præstabant, sed hoc solum, quòd nullos haberent æmulos. Ita fit, ut honestati, primæ partes tribuendæ sint, non feritati. Neque enim lupus, aut aliarum belluarum ulla honestum ullum periculum certando adibit, sed uir bonus potius. Qui uerò adolescētes nimiū ad hæc incitant & urgent, in rebus'que necessarijs eis doctores non adhibent, ij certè sordidos eos reddunt, cum eos ad unum tantummodo munus aptos Reip. tradunt. ídque, ut ratio docet, alijs ea re minus instructos. Hæc autem non ex ijs quæ olim, sed ex ijs quæ nunc ge-*

runtur, sunt iudicanda. quandoquidem nunc æmulos eius disciplinæ habent, antea cum non haberent. Inter *omnes igitur cōstat, gymnasticam esse adhibendam, & quemadmodum sit adhibenda.* Nam *ad id tempus cum primum pueri pubescere solent, leuia certamina adhibenda sunt, athletarum cibo, laboribusque exclusis, ne quid impediant corpus crescere.* Quod *ex eo sciri potest, (quod certe magnum habendum est, cū eis accidere poßit) quia* Olympicis *ludis uix duo aut tres, reperire licet, qui ijdem & uiri & adolescētes uicerint, ꝙ puerorū uires cū exercentur, immodicis exercitationibus opprimantur.* Postea *uerò, quàm ab illo tempore tres anni alijs disciplinis dati erunt, tum hæc ætas & in laboribus grauioribus & in cibis athletarum occupanda erit.* Neque *enim eodem tempore animo & corpore labores suscipiendi sunt: quippe cum in contrarias partes utrique labores ualeant, corporisque labores animo, & animi corpori dent incommoda.* De *musica autem, iam quædam à nobis superiore sermone disputata sunt, quænūc nō alienū erit repetere, ac producere, ut sit quasi ansa quædam & præludium disputationis, quam de ea arte instituere liceat.* Neque *enim facile est explicare, quam uim habeat, nec cuius gratia sit adhibenda: ludíne ac quietis causa, quemadmodum somni & ebrietatis.* Hæc *enim per se in rebus honestis non habentur, sed uoluptatē afferunt, curasq; depellunt,* Euripidis *sententia.* Itaque *eam in eo genere ponunt, eodemque modo his omnibus utuntur, uino, ebrietate, ac musica.* In *quarum numero etiam saltationem reponunt.* Sed *potius ad uirtutem quadā ex parte musica pertinere putanda est: quippe quæ poßit, ut gymnastica corpus bene constituit, sic animū bene afficere, consuetudine honestæ uoluptatis, aut certe ad uitæ degendæ rationem prudentiamque, aliquid ualet.* Nam

hoc tertium tenendum est. Non dubium est quidem, quin pueri ioci causa non sint instituendi, quandoquidem cum discunt, nō utantur ioco, & disciplina dolorem afferat. Atqui ne uiuendi quidem ratio pueris, ætatibúsque generis eiusdem præscribēda est, cum præsertim finis & extremum non sit proponendū inchoatæ rei minúsque perfectæ. Sed fortasse puerorum studia ad iocum & ludum referri uidebuntur, quo utantur cum robur assumpserint, suísq; omnibus partibus perfecti fuerint. Quòd si ita est, quamobrem hæc eis discenda erit, non quemadmodum solent Persarum ac Medorum reges, aliorum opera qui id præstent, percipienda uoluptas ac disciplina? Præsertim cum melius hoc ipsum efficiant ij, quorum hæ sunt artes et munera, quàm ij qui tantum temporis hoc solum tractant, quātum satis sit ad disciplinam. Sin autem eis sit in his elaborandum, in ea etiam arte quæ opsonia curat, necesse erit eos uersari. quod incommodum est. Quæ eadem erit quæstio, si animū afficere melius posse ponatur. Cur enim hæc discēt, nō alijs audiēdis honestā uoluptatē percipient, iudicandíque adiumenta consequētur? Quemadmodum Lacedæmonij, qui cum non discant modos & numeros, tamen rectè possunt, ut aiunt, qui soni consentiant, qui discrepent, iudicare. Eadem est ratio, si ea ad honestam & liberalem uiuendi rationem adhibenda esse uideatur. Cur enim opus est eos discere, non, alijs utētibus, capere uoluptatem? In quo licet spectare eam quam de dijs habemus opinionem. Non enim Iuppiter canit aut fidibus utitur apud poëtas, quinetiā tales homines in sordida arte uersari putamus, & actio ipsa nō est uiri sobrij aut grauis. Sed hæc fortasse posterius uidenda erunt. Prima autem quæstio est, Vtrū sit nec'ne in disciplinarum numerum reponenda musica, quámque uim habeat eorum trium quæ disputata sunt, utrum disci-

plinæ, an ludi, an rationis uiuendi? Sed rectè in his omnibus hā betur, ab ijsque partem aliquam uidetur sumere. Nā & ludus relaxationis causa cōparatus est, & relaxatio uoluptate afficit, quippe quæ molestiis ijs quæ ex laboribus capiūtur, medicinam afferat. Vitæ etiam degēdæ ratio non solum honesta esse debet, uerum etiā iucūda, omnium consensu, quandoquidem in his duobus beata uita consistit. Musica autem à nobis ponitur in ijs rebus quæ summam afferant uoluptatem, siue nuda sit, siue coniūgatur concentui. Itaque Musæus rem suauißimam cātum ait esse mortalibus. Quocirca recte eam & in consuetudine & congreßibus, & in uita degenda adhibent homines, ꝙ uoluptatis sit effectrix. Ex quo intelligi potest, eam pueris esse discendam. Quæ enim res uoluptatem sine detrimento afferunt, eæ non solum cum fine congruunt, sed etiam ad quietem pertinent. Et quoniam id raro hominibus accidit, ut ad finem quem sibi proposuerunt perueniāt, sæpe autem conquiescunt utuntúrque ludo & ioco, non profusò, sed uoluptatis causa, certe iuuabit in ijs quæ ex illa capiuntur uoluptatibus acquiescere. Factum est autem ut homines finem in ludo & ioco statuerent, propterea quòd uoluptatem quandam certè finis habeat, sed non quamlibet, quam requirentes, pro ea illam assumunt, quòd similitudine ad actionum officiorumq́ue finem uideatur accedere. Nam & finis eorum quæ reliqua sunt nullius causa expetēdus est, & huiusmodi uoluptates ad nihil eorū quæ restāt, sed ad ea quæ præterierunt, quales sunt labores molestiæq́ue, referuntur. Atque hæc quidem causa iure putāda est, quæ impellit homines, ut ex his uoluptatibus beatam uitam putent existere. Quòd autem ad musicam attinet, non solum huius uoluptatis gratia discenda est, sed etiam quia ad animi relaxationem ualet. Verūtamen quærendum est nū quā-

do id usuuenerit, sed eius natura pluris sit æstimanda, quàm ut quæsita sit propter eam quam dixi indigentiam. nec solum percipienda est ex ea communis quædã uoluptas, cuius omnes sensum habent. (inest enim in musica naturalis. Itaque omni ætati, omnibúsque moribus usus eius gratus est,) sed uidendum etiam est, an ad mores & animũ quadã ex parte pertineat. Id autem patebit, si nos animis afficiat. Atqui nos ab ea affici ex Olympicis cantibus perspici licet, qui sine cõtrouersia mẽtes permouẽt & instinctu quodã diuino afflãt. Atqui mentis permotio & instinctus diuinus, quædã est morũ in animo affectio. Iã qui simulacrũ & speciẽ musicæ audiũt, oẽs una afficiũtur animis, etiam sublatis numeris ipsis atque cantibus. Quãdo autẽ ita accidit, ut musica in ijs esset quæ uoluptate afficiunt, & uirtus in eo posita est, ut bonis rebus gaudeamus eásq; amemus, doleamúsque contrarijs, certe nullius rei disciplina & consuetudo ita adhibenda est, ut recte iudicãdi, delectandíque & bonis moribus, & præclaris actionibus. Omnium autem rerum exceptis ueris naturis, nulla uerius quàm numerus & cantus iræ, clementiæ, fortitudinis, temperantiæ, omniũque quæ his contraria sunt, aliorumque ad mores pertinentiũ, similitudines imaginésque exprimit. Idq; res ipsa indicat. Mouemur enim animis cum hæc audimus. In rebus autem similibus doloris gaudijque consuetudo facit, ut in ueritate ipsa eodem animo affecti simus. Vt si quis imaginis alicuius aspectu lætetur, non ob aliam causam, nisi propter formã ipsam, ei afferat necesse est uoluptatem illa ipsa res, cuius imaginem spectat. Hoc autem ita comparatum est, ut in cæteris rebus, quæ sub sensum cadunt, nulla sit morum simulacrũ, cuiusmodi sunt res quæ tactu gustatúq; percipiuntur. in rebus autem quæ aspectu sentiuntur, leuis est. Sunt enim formæ hæ, atque eæ ad

breue tempus durant, omnésque huius sensus sunt compotes, nec sunt hæ morum similitudines, sed signa potius, quæ morum figuræ fiunt & colores, eaque intra corpus in perturbationibus sita sunt. Quod autem ad eorum inspectionem attinet, debent adolescentes non Pasonis opera spectare, sed Polygnoti, & si quis alius pictor, aut eorum qui signa fabricãtur, moratus est. In cantibus autem sunt quædam morum animorumque imagines, idque ex eo intelligi potest, quòd continuo concentuum natura mutatur, ut aliter animis afficiantur auditores, neque eodem animo in quoque eorum affecti sint, sed in quibusdam grauiore animo & contractiore, ut in eo qui mixtus est ex Lydio, in alijs remissiore & molliore animo, ut in remissis, moderato & contento maximè in alio: quo in genere is solus est concentus qui Dorius dicitur, Phrygius autem ad permouendam mẽtem ualet. Hæc enim præclare tradũt ij qui in hac disciplina & arte uersantur. Sumunt enim à rebus ipsis uerborum testimonia. Eadem est etiam numerorum ratio. Alij enim animum stabiliunt & confirmant, alij mouent, eorúmque nonnulli seruorum similiores motus afferunt, quidam magis liberales. Ex quibus perspicuum est musicam animi habitum bene constituere posse. Quod si potest, certe ea erudiendi instituendíque sunt adolescentes. Quinetiam ad eorum naturam accommodata est, & apta musicæ disciplina. Adolescentes enim propter ætatem nihil sponte sua ferunt quod uacet iocunditate, qđ musica præstat, quippe quæ natura sua delectet. Nobis etiam cum harmonijs & numeris quædam uidetur esse cognatio. Itaque multi sapientes tradunt, partim animũ esse harmoniam, partim harmoniam habere.

VI. *Nunc utrum id quod disputatum est iam antè, canere ipsi & manibus pulsare doceri debeãt, nécne, dicendũ est. Dubium*

autem nō est, quin multum intersit ad bonā aut animi aut corporis constitutionem, si quis munera & officia artis ipse per se exequi possit. Vix enim fieri potest, aut ne uix quidem, ut ij qui praestare ea quae sunt artis non possunt, de arte recte sapientérue iudicent. Debent etiam *pueri quadam uti exercitatione, Archytaeque instrumentum canorum honestum ac liberale putandum est, quod datur pueris, ut eo utentes, eorū quae domi sunt nihil effringant.* Neque *enim infantes possunt conquiescere.* Ac *infantibus quidem haec lusio cōuenit.* Ii *autē qui paulum aetate processerint, scientia illius Archytae instrumēti erudiendi erunt.* Ergo *hoc quidem perspicuum est: ita musicae dandam esse operam, ut etiam munus artis exequamur.* Quid *autem deceat, aut dedeceat aetates, non est difficile exponere atque explicare aduersus eos qui sordidam hanc diligentiam & studiū esse contendunt.* Primum *enim, quoniam iudicandi causa usu artis ualere debemus, ob eam causam debent omnes, pueri cū sunt, usum adhibere, cū robur assumpserint, usu praetermisso, bona à malis internoscendi, bonisque rebus gaudendi facultatem quam ab initio aetatis discendo cōsecuti sint, retinere.* Nam *refelli facile poterūt quidam, qui musicam ob eā causam reprehendunt, quòd sordidos segnésque efficiat: si uideamus, quis modus in usu huius artis sit ijs retinēdus, qui uir tuti ciuili instituūtur, quósque cantus & numeros tenere, quibúsque instrumentis in arte uti debeant.* Hoc *enim multum interesse coniectura est, in eóque posita est obiectionis explicatio.* Nihil *enim prohibet id quod isti obijciunt, modos quosdam adhibere musicae.* Ex *quo perspicuū est, nec officia futura impediri oportere ab eius doctrina, nec corpus minus aptū ad res bellicas & urbanas effici.* Ac *de usu artis iam diximus, de arte autem mox.* Id *autem in arte assequentur, si neq; in ijs*

quæ ad certamina ea quæ artis sunt pertinẽt, elaborabũt, nec in illis artis muneribus, quæ admirationem excitant non necessariam, quæ his tẽporibus in certamina inuecta sunt, & ex certaminibus in artem ipsam translata: sed eiusmodi rebus tãdiu uersabuntur, dum poßint gaudere præclaris sonis ac numeris, non solum communi sensu musicæ, ut & quædam alia animalia, & præterea uulgus seruorum similium atque puerorum. Ex quibus etiam illud perspicuum est, quibus instrumentis sit utendum. Neque enim tibia adhibenda est, neque ullum aliud artificiosum instrumẽtum, qualis est lyra, & si quod est aliud generis eiusdem: sed quæ auditores idoneos efficiẽt aut musicæ aut alius artis. Præterea non conciliat animos tibia, sed eos potius concitat impellitque ad iracundiã, ut ea utendũ sit ijs temporibus cum magis purgationẽ quàm doctrinam desyderant. Adiungamus etiam hoc licet quod doctrinæ contrarium est, arte tibiarum usum rationis impediri. Itaque rectè eius usum prisci in adolescentibus & liberis hominibus improbauerunt, antea cum ea usi fuissent. Cum enim maius otiũ rerum eis omnium abundantia peperisset, animumque ad uirtutem conuertissent, resque gestæ & antea, & post Medicum bellum animos eis sustulißent: nullo delectu adhibito, quinetiã præterea requirentes alias, omnes artes attigerunt. Itaq; tibicinam in disciplinarum numerum ascripserunt. Nam & Lacedæmone quidam ædilis cum ludos faceret, ipse tibiam inflauit: & Athenis sic consuetudine & usu probata est, ut bona fere pars patriciorum eam adiungeret. Quod ex tabula perspici licet, quam Thrasippus cum suæ tribui ludos daret, statuit. Post usu repudiata est, cũ ij quid ad uirtutẽ ptineret, quid nõ pertineret, acrius iudicare cœperũt. Itẽq; improbata sunt pleraq; instrumenta ueterum, ut pectides, ut barbiti, eáq;

quæ ad auditorũ qui utebãtur uoluptatẽ pertinebãt, heptagô na, trigôna, sambucæ, & omnia quæ manuũ munus & officiũ desyderãt. Consentaneũ his etiã est, quod de tibijs ueteres fabulis prodiderunt. Fama est enim Mineruam cum tibias reperisset, eas abiecisse. Et quãquam oris deformitate infensam id fecisse Deam, nõ est alienum dicere, tamen probabilius est ob eam causam, quòd ad cognitionem animi tibicina nihil pertinet, cum præsertim Mineruæ scientiam artémque attribuamus. Quoniam autem artificiosam instrumentorum functionúmque manuum disciplinam improbamus, certaminúmq; sciẽtiam omnem in artificiosis ponimus, propterea quòd qui eius munere fungitur, non fungitur ut sibi uirtutem pariat, sed ut spectatores uoluptate eáque illiberali afficiat, ob eã causam non libero homine dignam hanc functionem iudicamus, quin etiã ferè fit, ut qui ijs utũtur, mercennarij operarijque fiant. Improbum est enim id quod spectant, & quod quasi finẽ sibi proponunt. Nam cum spectator illiberalis sit musicæque modos mutare soleat, fere fit, ut etiam peritos, qui ad eius uoluptatem industriam suam referunt, eorúmque corpora motu à firma constitutione detorqueat.

Illud etiã in harmonijs numerisq; ac disciplina uidẽdũ est, utrum omnibus harmonijs, & numeris omnibus utendum sit, an quædam sit adhibenda diuisio & distinctio. Deinde utrũ ijs qui in arte ipsa elaborant eadem distinctio sit præscribẽda, an tertia quædam alia præscribi debeat, quandoquidẽ ex sonis & numeris eã cõstare cernimus, quorũ utrunque quam uim habeat ad disciplinam scire oportet, & utra sit anteponenda musica, canorá ne an numerosa. Et quoniam de his rebus multa præclare tradi existimo & à quibusdam huius ætatis musicis, & à philosophis qui usu musicæ ualent, accuratam VII.

borum subtilémque rationem ab illis petendam censemus, nos autem hoc tempore fontes solum persequemur. Quãdo autem eam cantuum diuisionem probamus, qua nonnulli philosophi utuntur, qui alios ad mores, alios ad agendum, alios ad permouendam mentem ualere ponunt, naturamque harmoniarũ & concentuum ad quodque horum aptam, aliam ad aliam partẽ uolunt esse, quoniãq; nõ unius utilitatis et uoluptatis causa musicam esse adhibẽdam, sed multarum, ut doctrinæ & curationis (quid autem appellemus curationem, nunc simpliciter, rursus in libro de arte poëtica, dicam planius) uiuendi causa, relaxationis atque requietis: profecto omnibus harmonijs utendum est, non autem eodem modo omnibus, sed in tradẽda arte ijs utendũ est quæ moratæ sunt maxime, cũ autẽ alij manibus artis opus exequẽtes audiũtur, ijs quæ agẽdũ et ijs quæ ad pmouẽdas mẽtes ualẽt. Quæ enim pmotio mẽtis in quosdã animos uehemẽter irrepit, ea inest in omnibus. Differũt autẽ paruitate et magnitudine, ut misericordia, & metus, & animi mẽtisq; pmotio, à quo motu nõnulli probi efficiũtur, quos etiã uidemus cũ utũtur cantibus animũ ad sacrorũ cultũ expiãtibus cõfirmari, nõ aliter quã si medicina usi essent & purgatione. Quod idẽ necesse est usuuenire ijs qui misericordia, qui metu, qui deniq; cæteris animi perturbationib. facile commouentur. Alijs autem, quantum ad quẽque hæc ipsa spectãt. Omnibúsque necesse est quandam quasi purgationem contingere, eósque leuari cum uoluptate. Itémque cantus ij, qui ad purgãdum pertinent, uoluptatem hominibus sine ulla molestia & detrimẽto afferunt. Itaque his talibus harmonijs, cantibúsque eius generis spectandi sunt ij certatores qui theatralem musicã sequũtur. Et quia duplex est spectator, alter liberalis & doctus, alter illiberalis, ex fece uulgi compositus: his talibus cer

tamina & spectacula quæ ad quietem relaxationem'que animi ualeant, exhibenda erunt. *Vt autem eorum animi ex naturæ habitu dimoti sunt atque distorti, sic concētuum quædam sunt discrepantiæ, cantúsque alij contenti sunt, alij à sua natura recesserunt. Et quoniam uoluptatē affert omnibus quod cuiusq; naturæ accommodatum est, licebit certātibus apud spectatorem eius generis uti tali quodam genere musicæ. In tradenda autem arte, quemadmodum dixi, morati cantus adhibēdi sunt, concentúsque generis eiusdem, qualis est* Dorius, *ut ante dixi.* Recipienda *est etiam, si quam aliam probēt, ij qui philosophia & musica instructi sunt. Socrates autem in* Politia *non recte* Phrygium *cum* Dorio *reliquit, idque improbata ex instrumē tis una tibia: quippe cum eādem habeat uim in harmonijs* Doria, *quam tibia in instrumentis. Vtrumque enim iracundiam aliásque animi perturbationes concitat. Idque poësis indicat. omnis enim debacchatio omnis'que talis motio in tibia inest ex omnibus instrumentis maximè, harmoniarum autem decorum hæc in cantu* Phrygio *seruat. ut* Dithyrābus *consensu omnium* Phrygius *uidetur esse, eiúsq; rei cū multa exēpla afferunt, ij qui in ea arte uersantur, tum uel illud de* Philoxeno, *qui cum in* Doria *harmonia fabulas* Dithyrābum *conaretur facere, non potuit, sed ab eius natura in* Phrygiam *accommodatam harmoniam delapsus est.* De *Dorica autē, inter omnes cōstat, eam esse stabilem maximè, uiriléque motus & animos imprimis continere.* Præterea *si mediocritatem quæ est inter nimiū & parum laudamus, eamque dicimus tenendam esse, concentúsque* Dorius *eam habeat uim atq; naturam collatus cum alijs, profecto cantus* Dorios *potius pueros decet discere. In his autem duo sunt quæ nobis solemus proponere, quod fieri potest & quod decet.* Nam *quæ fieri possunt, & quæ quemq;*

decent omnes ſequi debent, idq; ætatibus definitum eſt, ut defatigatis temporis moleſtia haud facile eſt canere contentos concentus, ſed his remiſſos natura proponit. Quocirca iure hoc in Socrate reprehendunt quidam muſici, quòd in docenda arte remiſſas harmonias improbauerit, ſic de ijs iudicãs, tanq̃ ad ebrietatem ualerent, non ex ui ebrietatis (ebrietas enim ad debacchationẽ magis impellit) ſed quia remiſſæ lãgueſcerent. Quapropter ad ſolatiũ ſenectutis hæ ſunt adiũgẽdæ harmoniæ cãtúſq; generis eiuſdẽ. Quod ſi quis eſt cõcentus eiuſmodi qui puerorũ ætati cõueniat, ꝙ poſſit ſimul & ornamẽtũ afferre, & doctrinã, quod Lydio uidetur uſuuenire uni ex omni cõcentu maximè, certe hi tres fines & quaſi termini in tradẽda arte cõſtituendi ſunt, ut unum mediocritate & temperatione, alterũ ui & poteſtate, tertium decoro honeſtateq; metiamur.

τέλος

τῷ θεῷ χάρις ΑΜΗΝ.

EIVSDEM PERIONII IN EOSDEM *Aristotelis de Rep. libros, Obseruationes.*

NON *ignorabã cum Aristotelis uiri omni doctrina eruditi libros, quos iã multi in latinum conuertissent, transferrẽ, multorum multa & uaria de nobis nostróque hoc instituto iudicia secutura. Cum enim in tanta hominum qui in literis uersarentur multitudine, quantã nunquam fuiße existimo, multos esse cernerẽ, qui nec græcè nec latinè scirent, nõnullos qui græcis tãtum literis idque leuiter essent eruditi, quosdam qui in latinis solum multum diúque uersati essent, perpaucos qui hæc studia coniungerent, atque in ijs paucißimos qui Ciceronem ex nostris potissimum sibi in hoc genere proponerẽt, quem unum imitarer, facile intelligebam, fore ut hoc meum institutũ paucißimis probaretur, plurimis displiceret. Quæ mea me nõ fefellit opinio. Iudicia enim de me multorum tam discrepantia, quàm multa sunt, & uaria, cognoui, sed nullorum molestius tuli, quàm uel eorum qui literas græcas nunquam gustarunt, uel eorum qui eas quidem & latinas, sed leuiter attigerunt. In eorum enim utrisq; animaduerti id quod dici solet, multo esse facilius quid uis reprehendere, q̃ facere uel imitari. Reprehendũt enim & temerè & inconsideratè, quæ ipsi, quia studiorũ humanitatis sunt ignari, nec intelligũt, nec efficere imitaríue poßũt. Quos officij sui commonefacio, ut etiam atque etiam uideant, ídne quod reprehendunt facile sit, an difficile, & abstrusum, ut in profundo demersa ueritas esse uideatur. Nam id magnopere refert. Si enim facile, seu de uerbis agamus, seu de rebus, pro fectò male de nobis, de se solis bene existimant, qui rẽ uel uer-*

bum tam perſpicuum & clarum ſe intellexiſſe, nos ignoraſſe fateantur. Sin autem difficilia, cuiuſmodi ſunt apud Ariſtotelem plurima, quid cauſæ eſt, quin cuique hoc reſpondeã? Tibi ſic, mihi aliter uidetur. Nam ſi hoc noſtri uituperatores diligenter attenderent, certè aliquid inuidiæ, libidiníſque maledicendi remitterent. Non quòd me errare poſſe & potuiſſe negem (hoc enim diuinæ cuiuſdam naturæ eſt, non humanæ proprium) ſed quòd ab ignaris me inuadi grauiter feram, non à doctis, quibus hoc totum quod ſcribimus conſyderandum traditur. Sed de his hactenus. Nunc inſtitutum noſtrum perſequamur.

Quia omnem ciuitatem ſocietate quadam contineri videmus, ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν) ἐπειδὴ initio librorum ambituúmque orationis ab Ariſtotele ſępe ponitur, quod verbum Cicero principio libri de Fato dixit, quia, vt hoc loco feci, & in circuitu orationis aliàs quoniã, aliàs quia, modò quando. Quorum omnium exempla mihi afferenda non arbitror, pleni enim ſunt Cicerõis libri de Finibus, de Officijs, cęteriq; de Philoſophia, huiuſmodi exemplis. Nam multorum locorũ principiũ eſt, Quoniam autem, Quoniam igitur, Et quoniã, Sed quoniã, Quoniãq;. Quæ omnia his libris ſæpe reperiuntur, ἐπεὶ δὲ, ἐπεὶ μὲν οὖν. Dici autem in hoc genere ἐπεὶ quando, quia mirum videri poteſt, vnũ tantum locum proferam: quod eò faciam libentius, quia interdũ his libris hoc verbum tranſtuli. In v. de Finibus, Quando igitur ineſt in omni virtute cura quædam quaſi foras ſpectans, alióſque appetens atque complectens, exiſtit illud, vt amici, vt fratres, vt propinqui, vt affines, vt ciues, vt omnes denique quando vnam ſocietatem volumus eſſe hominum, propter ſe expetẽdi ſint. Interdum ἐπεὶ. ſiue ἐπειδὴ ſiue ἐπεὶ cui adiectum eſt γε, ſed interiecto aliquo verbo, cum verbo vno cohæret, túmq; valet quandoquidem. ἐπειδὴ etiam interdum cum à Cicerone dicitur, ſed cum alia, cuius principio eſt ſi, anteceſſit oratio. Demoſthenes περὶ στεφάν. εἰ μὲν οὖν περὶ ὧν ἐδίωκε μόνον κατηγόρησεν Αἰσχίνης, κἀγὼ περὶ τοῦ προβουλεύματος αὐτοῦ ἂν ἀπελογούμην. ἐπειδὴ δ' οὐκ ἐλάττω λόγον τἆλλα διεξιὼν ἀνήλωκε, καὶ τὰ πλεῖστα καταψευδόμενός μου. &c. Quem locũ Cicero penè ad ver-

bum in oratione pro Sylla expressit his verbis, Nam si Torquatus Syllam solum accusasset, ego quoque hoc tempore nihil aliud agerem nisi eum qui accusatus esset, defenderem. Sed cum ille tota sua oratione in me esset inuectus &c.

Omnes ad id quod bonum videatur, omnes suas actiones referunt, τοῦ γὰρ εἶν δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες) Si dicam hoc modo, Eius quod bonum esse videtur gratia, omnes agunt omnia, non satis splendida videbitur oratio. Cicero in iiij. Tusculana partem priorem sic trãstulit, Quamobrem simul atq; obiecta species cuiuspiam est quod bonum videatur, ad id adipiscẽdum impellit ipsa natura. Paulo supra, Natura enim omnes ea quę bona videntur, sequuntur, fugiúntque cõtraria. Posteriorẽ partem in libro primo de Finibus non cõuertit ille quidem, sed tamẽ eiusmodi vsus est genere dicendi, ex quo facillimè intelligi potest hanc locutionem πάντα τοῦδε ἀγαθοῦ χάριν, sic verti, vt feci, oportere, Quid est enim, inquit, tantopere quærendum, quàm cum omnia in philosophia, tum id quod ijs libris quęritur, quis sit finis, quid extremum, quid vltimum quo sint omnia bene viuendi rectèque faciendi consilia referẽda. Hoc ipso sæpe & illo in libro & secundo vtitur.

Certè cum omnes bonum aliquod, tum vel maximè, &c. δῆλον ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται, μάλιστα δὲ, &c.) Cum & tum quomodo grecè dicerentur, vt cum quiddam minus declaret, tum quiddam maius, in libro de optimo genere interpretandi tradidi. Nũc docere tantum volo quod plerique mirari possint, cur δῆλον ὡς certe dixerim. Sic in Timæo Platonis vertit Cicero. Quod quò facilius intelligatur, vtriusq; locũ proferam. εἰ μὲν δὴ καλός ἐστιν ὅδε ὁ κόσμος, ὅ, τε δημιουργὸς ἀγαθός, δῆλον ὡς πρὸς τὸ ἀΐδιον ἔβλεπεν. Cicero hoc modo, Atqui si pulcher est hic mundus, si probus eius artifex, profecto speciem æternitatis imitari maluit. Idem efficit δῆλον ὅτι. & δηλονότι vno verbo, quod his alijsque Græcorum libris ab inscijs diuisum in duo comperi. Quod profecto vel certè vertendum esse in concludendo ex superiore Ciceronis loco intelligi licet. Nec fortasse persuadere vnquam potuissem, nisi penè sub oculos subiecissem. In quo illud notandum, hoc genus dicendi in conclusione sæpius à Cicerone tractari, quàm cum perspicuum est δῆλον ὅτι interpretatur. Atque in eo genere initio orationis, Si, con

iudicio, vel Quòd si ponitur: vt in prima Tusculana, Si enim quod nunquam vidimus, id quale sit, intelligere non possumus, certè & deum ipsum & diuinum animum corpore liberatum cogitatione complecti non possumus. In tertio de Officijs loquens de Regulo, Non enim suo iudicio stetit, sed suscepit causam, vt esset iudicium Senatus, cui nisi ipse author fuisset, captiui profecto Pœnis redditi fuissent.

Principio necessarium est maris & fœminæ coniugium, quorũ vterque sine altero debilis est &c. ἀνάγκη δὴ πρῶτον συνδυάζεσθαι τοὺς ἄνευ ἀλλήλων μὴ δυναμένους εἶναι, οἷον θῆλυ μὲν καὶ ἄρρεν τῆς γενέσεως ἕνεκα &c.) Cicero in primo de Officijs hunc locum magna ex parte expressit. Nam cum sit hoc natura commune animantium omnium, vt habeant libidinem procreandi, prima societas in ipso est coniugio, proxima in liberis, deinde vna domus, omnia cõmunia. Quod paulo infra sequitur, Sequũtur fratrum cõiunctiones, post consobrinorum sobrinorúmque, qui cum vna domo iam capi non possint, in alias domos, quasi in colonias exeunt: id est hoc in cap. primo, ὥς τε καὶ αἱ ἀποικίαι διὰ τὴν συγγένειαν. Et paulo supra, μάλιστα δὲ κατὰ φύσιν ἔοικεν ἡ κώμη ἀποικία οἰκίας εἶναι, οὓς καλοῦσί τινες ὁμογάλακτας παῖδάς τε, καὶ παίδων παῖδας. Itaque consobrinos & sobrinos fortasse aptius dicetur, παίδων παῖδας. quàm quod posui, Nepotes. Cicero quidem spectauit eorum qui ex fratribus aut sororibus nati sunt, inter ipsos coniunctionem: ego autem eorum & patrum aut auorum. Neque enim Nepotis vocabulum satis latinum mihi videtur, vt vulgo fratris filium appellant.

In primis tibi quære domum, sociámque bouémque,

οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.) Hoc carmen est apud Hesiodum in posteriore libro eorum qui inscripti sunt, Opera & dies. In quo ἀροτῆρα, id est aratorem omisi, quòd apte in versu mihi visus est non posse cõsistere. Quod aũt ait Aristoteles, Hesiodum confirmare hãc primam esse societatem, hoc mihi aliter videtur. Nam apud Hesiodum hic versus sequitur,

κτητήν, οὐ γαμετήν, ἥτις καὶ βουσὶν ἕποιτο, id est,

Emptam, non ductam, possis cui tradere boues.

In quo cum velit mulierem emi, non connubio consociari; profecto non de naturali hac societate, de qua hic loquitur Aristoteles, differit. Deinde cum emptitiæ mulieri boues committi velit,

tanquam custodi,certe non bos fuit pro seruo pauperibus,aut certe non de paupere hic verba facit Hesiodus. Itaque famulam,non sociam in priore versu posuissem,nisi ab Aristotelis sententia visus essem discedere.

Quocirca principio ciuitates regibus paruerunt,quod & in gētibus etiam nunc manet,διὸ καὶ τὸ πρῶτον ἐβασιλεύοντο αἱ πόλεις, καὶ νῦν ἔτι τὰ ἔθνη. Paulo infra, ὃ τοὺς θεοὺς δὲ διὰ τοῦτο πάντες φασὶ βασιλεύεσθαι,ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ μὲν,ἔτι νῦν,οἱ δὲ,τὸ ἀρχαῖον ἐβασιλεύοντο.) Hunc locum totum pene ad verbum expressit Cicero initio tertij libri de Legibus,Atque vt ad hæc certiora veniam & notiora nobis,omnes antiquæ gentes regibus quondam paruerunt. Paulo infra,Deinde etiam deinceps posteris prodebatur,quod & in ijs etiā qui nunc regnant manet.βασιλεύεσθαι ergo est parere regibus. Et quoniam his libris de generibus rerump.disputatur,non alienum erit hoc loco de verbis rerumpublicarū proprijs dicere.ἀρχὴ magistratus dicitur,& imperium,idque verbum græcum ad honorē ipsum,id est ad rem solum,non etiam ad personam accommodatur.Verbum autem latinum,magistratus & ad rem,id est officiū quod vocant,& personam pertinet.ἄρχων autem ad personam. Quanquam etiam nomen est proprium magistratus Atheniēsiū. Sed de his accuratè disputandi non est hic locus,sed proprius mihi constitutus est in eo libro,quē de magistratibus Græcis & Latinis inscripsi,quem non ita multo post hos edemus.Nunc tantum dicam quod de verbis institui dicere.Ex ἄρχω verbo,hæc duo nata sunt verba ἄρχειν & ἄρχεσθαι.ἄρχειν multis modis dicitur,sed cęteris dilatis hoc quod proprium est huius loci tantum dicam,ἄρχειν enim imperare & præesse valet,& ἄρχεσθαι parere,obtemperare,obedire,in imperio esse alicuius aut aliquorū,se subiicere imperio aliquorum.quod idem de participijs ἀρχόμενος,& ἄρχων in omni genere iudicandum est. Hæc nobis paucis exemplis illustranda sunt.Cicero initio eiusdem tertij libri de Legibus de magistratibus loquens,Neque solum iis,inquit,præscribendus est imperandi,sed etiam ciuibus obtemperandi modus. Nam & qui bene imperat,paruerit aliquādo necesse est:& qui modestè paret,videtur qui aliquādo imperet,dignus esse.Itaque oportet & eum qui paret,sperare se aliquo tempore imperaturum:& illum qui imperat,cogitare breui tempore sibi esse parendum.Hæc omnia ex his

librisquos interpretamur mutuatus est. Aristoteles vij. horum lib. tractans hanc quæstionem, Aliíne esse debeant ij qui imperent, an ijdem per totum tempus ætatis, posteaquam suam de hac re sententiam exposuit, vicissim imperandum esse & parendum ciuibus, & quodam modo eos qui imperant & parent alios esse, quodam modo eosdem, hæc verba subiungit, τόν τε γὰρ μέλλοντα καλῶς ἄρχειν, ἀρχθῆναί φασι δεῖν πρῶτον. Paulo infra, ἐπεὶ δὲ πολίτου καὶ ἄρχοντος τὴν αὐτὴν ἀρετὴν εἶναί φαμεν, καὶ τοῦ ἀρίστου ἀνδρὸς, τὸν δ' αὐτὸν ἀρχόμενόν τε δεῖν γίνεσθαι πρότερον καὶ ἄρξαντα ὕστερον, τοῦτ' ἂν εἴη τῷ νομοθέτῃ πραγματευτέον, ὅπως ἄνδρες ἀγαθοὶ γίγνωνται.
ἄρχειν præesse conuerti à Cicerone docui in libro de optimo genere interpretandi, & ἄρχεσθαι esse in aliorum imperio. Exemplis supersedeo ne sim longior. Nūc ad genus primum, deinde ad partes nostra delabatur oratio. πολιτεία respublica à Latinis dicitur. Hinc Cic. suos illos sex quos amisimus de rep. lib. inscripsit, cuius exemplo, hos etiam de rep. non politica inscribimus. Atque vtinam sex illi extarent, sic enim plurimos locos ex his in illos translatos esse ostenderem. Cicero idem semel græcum verbū politiæ dixit, idq; cum Platonis de rep. libros citaret. πολιτεύεσθαι verbum est vtriusque significationis, à Cicerone gerere remp. regere, administrare & gubernare dicitur. quæ omnia etiam ad verbum ἄρχειν accōmodat. Pleni sunt libri de Officijs, & de Legibus, itémque epistolæ huius generis exemplis. Hæc pluribus etiā verbis dicūtur, διοικεῖν τὴν πόλιν, διαχειρίζειν, & πράττειν τὰ κοινὰ, id est, rēp. administrare, regere & gerere remp. Pars prima βασιλεία græcè, à Cicerone regia potestas, & regalis dicitur, interdum etiam regnum. Non est opus exemplis hoc facere longius, quoniam in libro de optimo genere interpretandi ea protuli. βασιλεύεσθαι autem verti à Cicerone parere regibus, paulo supra docui. ἀριστοκρατία sequitūr, quam in lib. quem modo dixi, à Cicerone in tertio de Legibus conuerti docui, Remp. quæ est in potestate optimorum. & quia Cicero βασιλείαν dicit regiam potestatem, ne semper vno illo vtens, afferrem satietatem legentibus, optimorum potestatem dixi, multis in locis, & remp. quæ ab optimis & optimatibus geritur, gubernatur, regitur, administratur. Idémque feci in cæteris, vt in ὀλιγαρχίᾳ, δημοκρατίᾳ, & τυραννίδι, quam extremam interdum voco tyrannorum vitam, vt fecisse Ciceronem docui. Nonnullis etiam locis illustrādę

orationis gratia, interpretationem Ciceronis adhibui eam quam Nonius Marcellus in verbo, Modicum, ſcriptam eſſe in II lib. de Rep. tradit. Statue, vel ſtatui (neque enim vtrum verbum legendũ ſit aſſequi potui) eſſe optime conſtitutam Remp. quæ ex tribus generibus illis, regali, optimati, & populari confuſa modicè &c. nam deprauata ſunt. In quo loco haud ſcio, an verbũ ciuitatis vel Reip. abſit. Nam dicere, regale & populare genus, niſi alterutrum addas verbum aut ciuitatis, aut Reip. non ſatis dixiſſe videbere. Itaque abeſſe puto, atque eo magis quòd in lib. de legibus ἀρίστην πολιτείαν aliquoties diſertè interpretatur, optimum ciuitatis ſtatũ, id quod illum imitatus, feci. verbum etiam è verbo reddidit, optimã Rēp. Eius verba ſubieci, Quoniã igitur eius Reip. quam optimã eſſe docuit illis ſex libris Scipio, tenendus eſt nobis & ſeruãdus ſtatus, omnéſque leges accommodandæ ad illud ciuitatis genus &c. Hic vocabulum ciuitatis adiectũ vides. Quinetiam in tertio locus eſt qui directo noſtram hanc confirmat ſententiam. Sed quoniam regale ciuitatis genus probatum quondam, poſtea non tam regni, quàm regis vitijs repudiatum eſt, nomen tãtum videbitur regis repudiatũ, res manebit, ſi vnus omnibus reliquis magiſtratibus imperabit. Hæc ergo tot transferendi genera tenemus. Verba autem ex his ducta, ἀριστοκρατεῖσθαι, ὀλιγαρχεῖσθαι, & δημοκρατεῖσθαι eodem modo interpretor, quo Ciceronem docui βασιλεύεσθαι conuertere. i. parere optimatibus vel optimis, paucis, populo: interdum eſſe in imperio optimorum, paucorũ & populi: interdum adminiſtrari conſilijs optimatum, vt fecit Cicero prima ad Q. Fratrem epiſtola. Quod de verbo πονηροκρατεῖσθαι, quo ſemel vſus eſt his libris Ariſtoteles, iudicandum eſt. Quoniamq; in ſecũdi libri de Officijs præfatiõe μοναρχίαν vnius dominatũ Cicero dicit, & μοναρχεῖσθαι vnius dominatu omnia teneri, ὀλιγαρχεῖσθαι hac ratiõe dixi interdum paucorum dominatu teneri, & δημοκρατεῖσθαι populari dominatu, & poteſtate teneri.

Deóſque omnes aiunt ob eam cauſam regi parere, καὶ θεοὺς δὲ διὰ τοῦτο πάντες φασὶ βασιλεύεσθαι.) Regi parere legendum eſt, nõ regnare, quoniam βασιλεύεσθαι, vt docui, regibus parere dicitur. Fabulas autem veterum commemorat, qui multos deos ponebant atque ex his Iouem Regem, cui obedirent cæteri. Itaque Homerus Iouẽ appellauit parentem hominum & deorum.

Atque vt formas ſibi deorum homines, ſic vitas ſolẽt fingere, ὥσπερ δὲ καὶ τὰ εἴδη ἑαυτοῖς ἀφομοιοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ τοὺς βίους τῶν θεῶν ἀφομοιοῦσι τὰ εἴδη, formas fingere & iũgere dicit Cicero libro primo de Natura Deorum. Quòd ſi fingere nobis & iungere formas velimus, qualis ille maritimus Triton pingitur, natãtibus inuehens belluis adiunctis humano corpori, nolis eſſe. τὰ εἴδη etiã ſpeciem eo loco dicit in hac re. Non enim hoc loco de ingeniis, aut de orationibus noſtris, ſed de ſpecie figuráq; quæritur. Quanquam eo loco hunc locum his verbis etiam expreſſit, Quid igitur mirum, ſi hoc eodẽ modo homini natura præſcripſit, vt nihil pulchrius quàm hominem putaret, eámque eſſe cauſam, cur deos hominum ſimiles putaremus? Niſi quòd ſententiam immutauit.

EX II. CAP.

Hominem autem ad cœtus & congregationes aptum eſſe magis quàm apes ſint, quámq; beſtiæ omnes congregabiles, hinc perſpici poteſt, quòd natura nihil, vt aiunt, facit fruſtra, διότι δὲ πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος ζῷον πάσης μελίττης καὶ παντὸς ἀγελαίου ζῴου μᾶλλον, δῆλον. οὐθὲν γὰρ ὥς φαμεν, μάτην ἡ φύσις ποιεῖ. Hãc orationẽ πολιτικὸν ζῷον ὁ ἄνθρωπος, multis modis verſam eſſe à Cicerone in tertio de Finibus, docui in libro de optimo genere interpretandi. ἀγελαῖον ζῷον etiam alio loco demonſtraui congregatam beſtiam dici ab illo. Congregabilia apum examina vocat in primo de Officijs extremo, Atque vt apum examina non fingendorum fauorũ cauſa congregantur, ſed cum congregabilia ſint natura fingunt fauos: ſic homines ac multo magis natura congregati, adhibent agẽdi congregandíque ſolertiam. De apum ſolertia Ariſtoteles multa in libris de hiſtoria animalium tradit, quæ omnia vertit Plinius. Quod ſpero me propediem, deo iuuante oſtenſurum, editis ſeptẽ aut octo libris Plinij, in quorum altera pagina græca eorum à quibus illa omnia mutuatus eſt, Latinis reſpondentia deſcribã. Nunc verò non erit alienum aliquid de mira illarum prudentia domeſtica Græcis cum Latinis coniunctis dicere. Plinius lib. xj. cap. x. Interdiu ſtatio ad portas more caſtrorum, noctu quies in matutinum, donec vna excitet omnes gemino aut triplici bõbo, vt buccino aliquo. Tunc vniuerſæ prouolant, ſi dies mitis futurus eſt. Præ-

diuinant enim vẽtos imbrésque,& hinc se continẽt tectis. Hęc ad verbum de Græcis Aristotelis expressit. ἐπὶ τῇ ἑκάστῃ φυλακῆς εἶσι. ὄρθριαι δὲ σιωπῶσι, ἕως ἂν μία ἐγείρῃ βομβήσασα δὶς ἢ τρίς. τότε δ' ἐπ' ἔργον ἀθρόαι πέτονται, ὅταν δ' ἴδιᾳ προγινώσκουσι καὶ χειμῶνα καὶ ὕδωρ. ἐν τῷ οἴκῳ ἀποπέτονται. Quemadmodum onera imponant sibi,& quot domum reuertentes excipiant, quæque sin gularũ sint officia eodẽ cap. exponit his verbis, Quæ flores com portant, prioribus pedibus fœmora onerant, propter id natura sca bra, pedes priores rostro, totæque onustæ remeant, sarcina pendẽte Excipiunt eas ternæ, quaternæq; exonerant. Sunt enim intus quoq; officia diuisa. Aliæ struunt, aliæ poliunt, aliæ suggerunt. Sunt etiã hæc apud Aristotelem. τὸν δὲ κηρὸν ἀναλαμβάνουσιν αἱ μέλιτται ἀναρριχώμεναι πρὸς τὰ βρύα ὀξέως τοῖς ἐμπροσθίοις ποσί. τούτους δ' ἐκμάττουσιν εἰς τοὺς μέσους, τοὺς δὲ μέσους εἰς τὰ βλαισὰ τῶν ὀπισθίων. καὶ οὕτω βεβαρημέναι ἀποπέτονται, καὶ ἀναλαμβάνουσι μιᾶς φορᾶς πάρεστι δῆλον δὲ τὰ ἔργα, καὶ αἱ μὲν κηρία ἐργάζονται, αἱ δὲ λεαίνουσι καὶ διορθοῦσι. αἱ δὲ ἀποφοροῦσι. Apud Plinium aliquid mutatum est aut deprauatũ potius. Sed hæc satis multa sunt pro hoc loco.

Sed solus est homo ex omnibus animãtibus particeps cõpósq; rationis, λόγον δὲ μόνον ὁ ἄνθρωπος ἔχει τῶν ζώων.) Ostendi alio loco hunc locum à Cicerone versum esse in primo libro de Legibus.

Quòd si quis est qui congressus & societates hominũ ferre non possit, aut nullo egeat, quòd se ipse contentus sit, &c. ὁ δὲ μὴ δυνάμενος κοινωνεῖν, ἢ μηδὲν δεόμενος δι' αὐτάρκειαν, &c.) Licuit prius mẽbrum ita dilatare vt fecit Cicero in libro de Amicitia, Quinetiã si quis ea asperitate est & immanitate naturæ, vt congressus, vt so cietatem hominum fugiat atque oderit, qualem fuisse Athenis Ti monem nescio quẽ accepimus, tamen is pati non possit &c. Quãquam his verbis tam multis duo solum verba græca disertissimè interpretatur: prius est in hoc ipso cap. II. ἄπολις διὰ φύσιν id est, vt ipse interpretatur, qui ea asperitate est & immanitate naturæ vt cõ gressus & societatem hominum fugiat. Alterum est μισάνθρωπος. Nam is Timon sic appellatus est, vt ipse in quarto lib. Tusculana rum quæstionum docet, Quæ autem his sunt cõtraria, ea nasci pu tãtur à metu, vt odium mulierũ, quale in μισογυνείᾳ est, vt in hominum vniuersum genus quod accepimus de Timone, qui μισάνθρωπος appellatur. Alteram partem in libro de Amicitia trãstulit,

Vt enim sibi vnusquisque plurimum confidit, & vt quisque maximè virtute & sapientia excellit, & sic munitus est vt nullo egeat, suaque omnia in se ipso iudicet, ita in amicitijs expetendis colendisque maximè excellit. Quoniam igitur αὐτάρκεια, vno verbo, quod quidem latinum sit dici non potest (neque enim sufficientia latinum est) ad personam rei nomen accommodauit: vt si hoc modo dixisset Aristoteles, ἀλλὰ τὸ αὐτάρκης ἐστίν. αὐτάρκης ergo dicitur & qui se ipse contentus est, vt docui in lib. de optimo interpretandi genere & qui munitus est: quo genere in his libris vtor. αὐτάρκειαν autem dico hoc primo libro, vt in rei nomine maneam, rerũ satis magnam copiã, rerum ad vitam necessariarum vsum & cultum, rerum suppeditationem.

Sic si à lege & iustitia remotus sit, nulla ferarum fraus est tãta, nulla malitia, quæ possit cum eius malitia contendere, οὕτω καὶ χωρισθὲν νόμου καὶ δίκης χείριστον πάντων) χωρὶς δικαιοσύνης, ἢ δίκης Cicero remotum esse à iustitia dicit. Nam in primo de officijs, vbi agit de fortitudine, interpretatur hũc locũ qui est apud Platonem in Epitaphio, πᾶσά τε ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία, οὐ σοφία φαίνεται, hoc modo, Præclarum igitur Platonis illud, Non solum, inquit, scientia quæ remota est à iustitia calliditas potius, quàm sapientia est appellanda, verum etiam animus &c. Ita genus hoc dicendi, vt pleraque alia, Aristoteles à magistro Platone hausit, & sumpsit. In altero membro, quò pulcherrimæ sententiæ maius esset pondus, illud Ciceronis ex primo lib. quęstionum Tusculanarum sum imitatus. Accedit, vt eò facilius animus euadat ex hoc aere, quem sæpe iam appello crassum, eumque perrumpat, quòd nihil est animo velocius, nulla est celeritas quæ possit cum animi celeritate contendere. Neque enim hoc posterius aliud significat, quàm illud prius, Nihil est animo velocius. i. ψυχὴ τάχιστον πάντων, vt hoc loco Aristoteles dicit ἄνθρωπος χείριστον πάντων. Itaque Cicero vt rem quàm maxime illustraret, hoc posterius adiecit. Non est quòd doceam ea quæ à græcis superlatiuis quæ vocant dicuntur, disertissimè à latinis per comparandi gradum exprimi, Id enim eo libro de quo sæpe mentionem feci, fusissime tradidi.

At verò iustitia popularis est. quãdoquidẽ iustitia ciuilis societatis descriptio est, iustitia iuris diiudicatio, ἡ δὲ δικαιοσύνη, πολιτι-

νὸν. ἡ μὲν δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστίν, ἡ δὲ δίκη τοῦ δικαίου κρίσις.) Locus hic lubricus est sane & perdifficilis. Ego δίκην & δικαιοσύνην pro eodem posita arbitror. Neque enim vnquã δίκην legi nisi pro iustitia, aut dea quæ iudicijs præest. Ius enim Græci non δίκην dicunt, sed δίκαιον vt δίκαιον πολιτικὸν, φυσικὸν, θεῖον. Et nimirũ hæc mea huius loci interpretatio, sententiam Aristotelis videtur explicare. Nam cum hoc probandum susceperit, δικαιοσύνη δὲ πολιτικὸν, id est, Iustitia est popularis. i. apta est ad congregationem hominum, hanc rationem subijcit, ἡ γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστί. quod verum est, & directo confirmat propositũ. Iustitia enim ciuilis societatis descriptio est, quoniam iustitia reddit suum cuiq; idque pro dignitate cuiusque, quod ad societatem hominum tuendam conseruandámque valet plurimum. Nã si δίκην in hac ratione ius dicamus, nõ video, quomõ ratio possit esse superioris. Neque enim mihi videtur hoc totum, Ius est societatis ciuilis descriptio, ratio esse huius pronunciati, Iustitia est apta ad hominum cõmunionem. Deinde in posteriore oratione illa, ἡ δὲ δίκη τοῦ δικαίου κρίσις, si δίκη ius dicatur vt in superiore oratione, τὸ δίκαιον quid efficiet? Si ius, vt certe efficit quoties per se positũ est, quæ erit sententia, Ius autem iuris est iudicium. Nam δίκαιον iustũ dicere in neutro ridiculum est, vt iustum ciuile dixerunt omnes qui ante me libros de moribus Aristotelis conuerterunt. Et in τοῦ δικαίου intelligere ἀνθρώπου non video quomodo possumus, quanquam hoc modo tolerabilius erit, quàm illo. Quæ ergo mea sententia sit, & qua ratione ductus in ea permaneam exposui. Aliorum erit vel eã sequi si vera est: vel repudiare, si falsa.

IN III CAP.

Primæ autem & minimæ familiæ partes sint dominus & seruus &c. πρῶτα δὲ καὶ ἐλάχιστα μέρη τῆς οἰκίας, δεσπότης καὶ δοῦλος, &c.) In hoc primo libro & reliquis, quoties οἶκος, aut οἰκία ad πόλιν refertur vt pars, οἰκίαν non dico domum, sed familiam. Neque enim πόλεως nomine intelligit Aristoteles domorum multitudinem, quæ constent fundamentis cæterisque partibus generis eiusdem. Qũod ex hoc loco perspici potest apertissimè. οἰκίας enim partes non θεμέλιους, id est, fundamentum, non λίθους &c. eius

generis esse statuit, sed dominum seu herum & seruum, virum & vxorem, patrem & filios. Itaque locū illum huius capitis qui huic antecedit, πᾶσα γὰρ πόλις ἐξ οἰκιῶν σύγκειται, accommodo ad familias, vt dicam omnem ciuitatem constare ex familijs. Hinc vocabulum deductū οἰκονομία quod res familiaris, & ratio rei familiaris, & prudentia domestica à Cicerone dicitur.

Partim cōtra naturam illud ipsum dominari & imperare putant, τοῖς δὲ, παρὰ φύσιν τὸ δεσπόζειν) Nihil erat quòd hoc loco παρὰ φύσιν docerem contra naturam esse vertendum semper, nisi doctos in alia esse sententia viderem. Dicunt enim ferè omnes παρὰ pręter in hoc dicendi genere, aliísque generis eiusdem. Hæc autē duo contraria sunt κατὰ φύσιν, aut φύσει, & παρὰ φύσιν. Illud prius verbum è verbo exprimentes secundum naturam dicamus licet, sed apud Ciceronem non inueni iunctum nisi cum hoc verbo est & viuo. Id quod docui in eo libro quem iam sæpe nominaui. In alijs ergo verbis, Cicero vel in auferendi casu dicit natura, vt honestum expetendum est natura: quod etiam à Græcis, vt dixi, φύσει vocatur, vel etiam in eodem casu, sed cum à præpositione. Vt illud, Principio generi animantium omni est à natura tributum, vt se vitam, corpúsque tueatur. vel in nominandi casu, vt natura dedit, vel tribuit, vel largita est. Sed hæc potius dandi casu à Græcis dicuntur, vt illud Aristotelis, φύσει ἐγγίγνονται ἡμῖν αἱ ἀρεταί. Illud autē κατὰ dicit in accusandi casu, vt sequi naturam, sequi naturam ducem, quod Græci dicunt πρὸς ἕπεσθαι vel ποιεῖν κατὰ φύσιν. Interdum id quod generale præceptum est, verbo metiendi, dirigendique exprimit. In primo de Officijs, Tamen nos studia nostræ naturæ regula metiamur. Illud autē alterū παρὰ vix vnquā dicit præter, sed si apud eum inueniatur præter, respondet græco ἔξω. uel ἄνευ, interdū etiā παρά. est enim præter exceptionis, vt dicit Cicero in libro quarto de Finibus, Quid enim aliud intelligitur, nisi vt æquè pars naturæ intelligatur? in qua si nihil est præter rationem, sit in vna virtute finis bonorum. Dicamus ergo παρὰ contra vt ille. in primo de Officijs, Sic enim est faciendum, vt contra vniuersam naturam nihil contendamus: ea tamen conseruata propriam naturam sequamur. In quinto de Finibus, Quamobrem etiam sessiones quædā, & flexi fractíque motus, quales proteruorum hominum, aut molliū esse solent, contra naturam sunt. Interdum hoc dicit repugnare natu-

ræ.In primo de Officijs,Nec enim attinet repugnare naturæ, nec quicquam ſequi quod aſſequi nequeas. Interdum in auferendi caſu,repugnante natura facere aliquid aut dicere. In hoc ergo genere loquendi, παρὰ φύσιν dicamus ſemper contra naturam, nũquam præter.In alijs autem nihil prohibet interdum dicere præter,quoniam apud Ciceronem ita ſumptum nonnũquam inuenitur. Hoc extremum dixi,ne iniuria incurram in reprehẽſionem nonnullorum,qui quod in vno dico aut nego,id ad omnia volunt referre.

Animal autem,primùm conſtat ex animo & corpore,quorum ille natura imperat,ille paret, τὸ δὲ ζῶον, πρῶτον συνέστηκεν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ὧν τὸ μὲν ἄρχον ἐστὶ φύσει, τὸ δὲ ἀρχόμενον.) Multa ſciens prætereo,vel quòd facilia ſunt,vel quôd à me alio loco ſunt diſputata. Συνιστάναι ferè omnes conſtitui dicunt,cum agitur de partibus Hoc Cicero conſtare dicit.Hunc enim locum in v.de Finibus ſic vertit,Atqui perſpicuum eſt hominem è corpore animóque conſtare.In ſecundo lib.Tuſculanarum Quæſt.alteram partem cõuertit hoc modo,Quãquam hoc neſcio quomodo dicatur,quaſi duo ſimus, vt alter imperet,alter pareat.Eadem eſt ratio verbi συντιθέναι,& συνθετόν.Neque enim hoc compoſitum,& illud componi in hoc dũtaxat genere,ſed quod concretũ eſt,& quæ concreta ſunt In tertio de Natura Deorum,Etenim omne corpus aut aqua, aut aer,aut ignis,aut terra eſt,aut id quod eſt concretum ex his aut ex aliqua parte eorum.

Et eum qui rationis eſt particeps tantum quantum ſenſu mouetur,καὶ ὁ κοινωνῶν λόγου τοσοῦτον, ὥστε αἰσθάνεσθαι.)Locutionẽ hãc plane expreſsit ad verbum in primo libro de Officijs, Sed inter hominem & belluam hoc maxime intereſt,quòd hęc tantum quantũ ſenſu mouetur,ad id ſolum quod adeſt,quódque præſens eſt ſe accommodat.Tum quod ſequitur de Polybij ſexto lib.ſumpſit, Homo autem qui rationis eſt particeps,per quam conſequẽtia cernit, cauſasque rerum videt,earúmque progreſſus & quaſi anteceſſiones non ignorat, ſimilitudines cõparat,rebúsque præſentibus adiũgit atque annectit futuras &c. Polybius, τοῦ δὲ γένους τῶν ἀνθρώπων, ταύτῃ διαφερόντων τῶν ἄλλων ζώων, ᾗ μόνοις αὐτοῖς μέτεστι νοῦ καὶ λογισμοῦ, φανερὸν ὡς οὐκ εἰκὸς παρατρέχειν αὐτοὺς τὴν προειρημένην διαφοράν, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων, ἀλλ' ἐπισημαίνεσθαι τὸ γινόμενον καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι, προορωμένους τὸ μέλλον καὶ συλλογιζομένους, ὅτι τὸ

παραπλήσιοι ἑκάστοις αὐτῶν συγκρίσιν. In vulgatis codicibus hoc postremum verbum corruptum est. Est enim συγκρίνετε. Nã συγκρίνειν iudicare est, & in Ciceronis loco est, similitudines comparat. quam quam participium aptius ad coniunctionem totius orationis legetur. Participia enim sunt in singulis incisis. Nec mirum sit, si Polybium Cicero imitatus est. In tertio enim de Officijs eius de captiuis Cannensi pugna profert sententiam.

Nam eorum omnium quæ ad cultum corporis necessaria sunt, commoditas ex vtrisque percipitur, & ex seruis, & ex bestiis cicuribus, (καὶ γὰρ πρὸς τἀναγκαῖα τῷ σώματι βοήθεια γίνεται παρ' ἀμφοῖν παρά τε τῶν δούλων, καὶ παρὰ τῶν ἡμέρων ζώων) βοήθεια γίνεται παρά τινος, Cicero vertit, Commoditas percipitur ex aliquo. In secundo de Officiis, Quis deniq; ex bestiis fructus, quę commoditas, nisi homines adiuuarent, percipi posset?

Quòd si in corporibus id verum est, maiore quadam ratione in animis existunt hæ ipsæ varietates. εἰ δ' ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦτ' ἀληθές, πολὺ δικαιότερον ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦτο διωρίσθαι,) Hunc locum pene totũ conuertit Cicero in primo libro de Officijs, Vt enim in corporibus magnæ dissimilitudines sunt, aliósque videmus velocitate ad cursum, alios viribus ad luctandum valere, itémque in formis, aliijs dignitatem inesse, aliis venustatem: sic in animis existũt etiam maiores varietates. Quas hic vocat varietates & dissimilitudines, vocat eodem libro differentias, & distinctiones. Quæ paulò ante hũc locum διάφοροι τὸ σῶμα ab Aristotele vocantur.

IN IIII. CAP.

Est enim quidam seruus secundum leges, ἔστι γάρ τις κατὰ νόμον δοῦλος) Legendum est enim secundum leges, non contra leges quoniam κατὰ valet secundum, & παρὰ contra, vt supra docui. Quanquam sic legi malo. Est enim quidã lege seruus, vel lege cõparatus.

Ac primum quidem quærendum est, vtrum ars parandarum diuitiarum eadẽ sit quæ res familiaris, an eius pars quædam, πρῶτον μὲν οὖν ἀπορήσειεν ἄν τις πότερον ἡ χρηματιστικὴ ἡ αὐτὴ τῇ οἰκονομικῇ, μέρος τι) De nominibus artium siue liberalium, siue illiberalium, hoc loco aliquid institui dicere. Hoc igitur primum intelligendum est, artes omnes de quibus agimus, apud Græcos extremam

hanc ſyllabam καὶ habere,(Non enim ago de ijs quæ trita ſunt pro
latinis, in quibus eſt philoſophia, geometria, aſtrologia, & cæteræ
generis eiuſdem) earumque nomina fere duobus modis à Cicero-
ne conuerti. Vno nomen rationis & artis cum gerundio in di, ad-
hibet vel patrium caſum eius nominis, quo is ſignificatur qui arte
eſt præditus. Sic λογικὴν initio Topicorum rationem diſſerendi
vocat: ſic ῥητορικὴν rationẽ dicendi: ſic χρηματιστικὴν rationẽ quærẽ
dæ pecuniæ, in. ij. de officijs libro. Eodémque modo κυβερνητικὴν ar
tem gubernandi appellat, in .i. de diuinatione. Num igitur cla-
riſsimorum ducum regumq; naufragium ſuſtulit artem gubernã-
di. Eodem libro paulo infrà πολιτικὴν vocat rationem pruden-
tiamque Reip. gerendæ. Aut num propterea nulla eſt Reip. geren-
dæ ratio atque prudentia, quia multa Cn. Pompeium, quædam M.
Catonem, nonnulla etiam te ipſum fefellerunt? Ibidem στρατηγικὴν
imperatorum artem dicit. Aut num imperatorum ſcientia nihil
eſt, quia ſummus imperator nuper fugit amiſſo exercitu? Vt autẽ
pro artis vel rationis nomine in hac ſcientiæ nomen adhibuit, ſic
in pleriſque nomen diſciplinæ. Vt augurum & aruſpicum diſcipli-
nam eo ipſo libro appellat, quas Græci οἰωνικὴν & ἱεροσκοπικὴν
vocant. Quid? quod apud te ſcriptum eſt de Tiberio Graccho, nõ-
ne & Augurum & Aruſpicum comprobat diſciplinam? Altero
modo nomen artis vno nomine quod ſubſtantiuũ vocant, expri-
mit. Talis eſt μαντικὴ quam diuinationem, talis κυβερνητικὴ quam
gubernationem, talis γραφικὴ quam picturam nominat. Libri de
diuinatione hoc eſt initium, Vetus opinio eſt, iam vſque ab heroi-
cis ducta temporibus, eaque & Po. Ro. & omnium gentium fir-
mata conſenſu, verſari quandam inter homines diuinationem, quã
græci μαντικὴν appellant .i. præſenſionem, & ſcientiam rerum
futurarum. In iij. de Finibus. Inſcitè autem medicinæ & guber-
nationis vltimum cum vltimo ſapientiæ comparatur. De pictura
conſtat inter omnes. Huius generis eſt venatio quam Ariſtoteles
hoc libro primo θηρευτικὴν appellat. & ſaltatio, quam ille χορευτι-
κὴν, ex qua χορευτὴς ſaltator, & χοροδιδάσκαλος quo his in libris
Ariſtoteles vtitur, quẽ præſultorem Cicero bis in libris de diuina-
tione appellat. Quanquam propriè ſaltatio ὄρχησις dicitur, quàm
χορείας partem facit Plato in ſecũdo de Legibus, vt alibi commo-
diore loco docebimus. In eodẽ genere ſunt agricultura & agricola

tio.i. γεωργικὴ & γεωργία quibus hoc in libro Aristoteles vtitur, architectura quam Græci οἰκοδομικὴν vocant, & piscatus quam ἁλιευτικὴν in hoc vocat Aristoteles. Cic. In secuudo de Finibus libro, Nemo nostrum istius generis asotos iucundè putat viuere, mũdos, elegantes, optimis cocis, pistoribus, piscatu, aucupio venatione. In I I I. de Finibus libro, Nec enim gubernationi aut medicinæ similem sapientiam esse arbitramur, sed actioni illi potius quam modo dixi, & saltationi. ἐμπορίαν & ἐμπορικὴν mercaturam appellare Ciceronẽ nemo ignorat. χαλκουργικὴν, quo verbo in hoc capite vtitur Aristoteles, fabricam æris, & σιδηρευτικὴν fabricam ferri idem vocat. In secũdo de natura deorum cum enumerauit corporis partes, Atque hæc, inquit, oblectationis, illa necessitatis, cultus dico agrorum, extructionẽsque tectorum. tegumẽta corporum vel texta vel suta, omnémque fabricam æris & ferri. Nam τεκτονικὴ fabrica dicitur. Ac ne agam de singulis, ex his omnibus exẽplis intelligi potest, id quod diximus de ratione nominum propriorũ artium transferendarum. Quæ si sequamur, & optimum ducem, Ciceronẽ dico, sequemur, & vocabula infinita quæ trita sunt pro latinis dum hic contemnitur, vitabimus. Neque enim probo artem venatoriam, piscatoriam, ædificatoriam, aliáque sexcenta generis eiusdem. Quanquã nõnulla his vertendis libris eiusmodi me scio dixisse, idque feci, ne omnia cõmutare viderer. Huius generis est textoria & pectinaria, & statuaria. Harum malo primam dicere artem textoris vel texendi, vt his in libris feci, quoniam sic vocat κυβερνητικὴν Cicero & gubernatoris artem & gubernãdi. Hanc Aristoteles ὑφαντικὴν dicit. Alteram quæ κερκιδοποιητικὴ dicitur, artẽ pectinariorum, vel quæ pectines fabricatur. Nam & apud Ciceronem multa artificum vel opificum vocabula in arius desinunt, vt annularius, & ἀνδριαντοποιοὺς ille vertit eos qui signa fabricantur. Itaque ἀνδριαντοποιΐαν artem eorum qui signa fabricantur libẽtius dicam, ea forma, qua κυβερνητικὴν dicit artẽ gubernatoris, & ἀθλητικὴν artẽ athletarum. nisi forte fabrica signorum & statuarum dici potest. Hęc etiam alia ratione dicere possumus. vt dicamus textrinam ὑφαντικὴν, vt Varro σκυτικὴν vel ὑποδηματικὴν sutrinam.

Bestiarum enim congregatæ aliæ sunt, partim soliuagæ &c. τῶν τε γὰρ θηρίων τὰ μὲν ἀγελαῖα, τὰ δὲ σποραδικά ἐστι.) Imitatus sum Ciceronis locum qui est in primo lib. de natura deorum, Bestiarum autem terrenæ sunt aliæ, partim aquatiles. ἀγελαῖα autem vocat cõ-

gregabiles bestias & congregatas. & σποραδικά soliuagas in v. libr. Tusculanarum quæstionum. Vtitur enim eadem diuisione his verbis, Nanque alias bestias nantes aquarum incolas esse voluit, alias volucres cœlo frui libero, serpentes quasdam, alias esse gradientes. Earum ipsarum partim soliuagas, partim congregatas, immanes alias, quasdam autem cicures, nonnullas abditas terráque tectas. Quas vocat immanes & cicures hoc libro Aristoteles ἄγρια & ἥμερα θηρία dicit. ἄγρια θηρία interdum feras bestias vocat. ἥμερα tantum cicures: In secũdo de Natura Deorum, Quæ verò & quàm varia genera bestiarum vel cicurum, vel ferarum? ζωόφαγα θηρία hoc capite quæ vocat Aristoteles, in ijs enumerauit Cicero, eodem lib. cum nos ait vesci animalibus feris & immanibus, imò omnis generis. Et præterea vescimur bestiis & terrenis & aquatilib. & volatilibus, partim capiendo, partim alendo. Hunc autem locũ Cicero in eo quem dixi libro, vberrimè tractat & copiosissimè.

Etenim primo ortu quædam animalia simul extra pariunt, tantum alimenti, quãtum satis sit, dum id quod procreatum est ipsum sibi parare posſit, καὶ γὰρ τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν, τὰ μὲν συνεκτίκτει τοῦ ζώου τοσαύτην τροφήν, ὅσ᾽ ἱκανὴν εἶναι μέχρις οὗ ἂν δύνηται αὐτὸ αὑτῷ πορίζειν τὸ γεννηθέν.) Cicero hunc locũ magna ex parte expreſsit in secundo libro de Natura Deorum, vbi μέχρις οὗ, dixit vſque ad eũ finem dum. Quid dicam quantus amor bestiarum sit in educandis custodiendisque iis quæ procreauerint, vſque ad eum finem dum possint se ipsa defendere? Quæ sit locorum similitudo, quæ diſsimilitudo apparet. Cicero enim defendere solum dixit, cum duo dixisset educationem & custodiam: Aristoteles autem de educatiõne solum loquitur, quam ad tempus illud perducit, cum ea quæ procreata sunt ipsa se alere & educare poſsint. De illa locutione, A primo ortu, quam hic Aristoteles duobus modis exprimit, κατὰ πρώτην γένεσιν εὐθύς, & κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν, multa in libro de optimo interpretãdi genere diximus. Genus autẽ dicẽdi quod à Græcis sumpsit Cicero, crebrísq; vſurpat sermonb. atq; adeo propriũ & suũ fecit, paucis hic institui tradere. Exempla primũ proferam, quo facilius quale id sit intelligatur. In v. de Finibus lib. Neq; enim si nonnulli reperiuntur, qui aut laqueos, aut alia exitia quærant, aut vt ille apud Terentium, qui decreuit tantiſper se minus

iniuriæ nato suo facere (vt ait ipse) dum miser fiat: inimicus ipse sibi putandus est. Ipse sibi inimicus dixit, non, vt vulgo, sibi ipsi. Hoc ergo genus est quod hic tradimus, quod non solum per dandi, sed etiam accusandi casum tractat: nec solum is casus qui similis est vulgo & apud eũ dissimilis, antecedit, vt in superiore exemplo, sed etiam sequitur. Horum vtrunque vno eius loco confirmabitur, eo qui in eodem libro positus est. Itaque dicunt nec dubitãt, Mihi sic vsus est, tibi vt opus est facto face, velut qui sibi ipsi bellũ indixissent cruciari dies, noctes torqueri vellent. Nec verò sese ipsi accusarent ob eã causam, quòd se malè suis rebus consuluisse dicerent. In hoc est, sese ipsi accusarent, non ipsi sese accusarẽt. Qui hoc genus dicendi non obseruauerunt, legendis Ciceronis scriptis sæpe falluntur, cum casum dandi esse putãt, qui est nominandi. Nam in iis verbis Ciceronis, quibus adumbratum ab eo hunc quem tractamus Aristotelis locũ dixi, Dum possint se ipsa defendere, verbũ ipsa nominandi casus est, non accusandi. Quod videre licet in multis aliis orationibus, quas ne sim lõgior omitto. Plato hoc genus sæpe vsurpat, raro Aristoteles. Platonis vnum ex multis locum eiusmodi proferam, in quo cum semel atque iterum hanc orationem vsurpet, facile quàm studiosè eam persequatur, intelligi poterit. In Timæo, ψυχὴν δὲ εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ θεὶς, διὰ παντός τε ἔτεινε, καὶ ἔτι ἔξωθεν τὸ σῶμα αὐτῇ περιεκάλυψε, καὶ κύκλῳ δὴ κύκλον στρεφόμενον οὐρανὸν ἕνα μόνον ἔρημον κατέστησε, δι᾽ ἀρετὴν αὐτὸν αὑτῷ δυνάμενον συγγίνεσθαι, καὶ οὐδενὸς ἑτέρου προσδεόμενον, γνώριμον δὲ καὶ φίλον αὐτὸν αὑτῷ. Cicero vertit hoc modo. Animum autem vt in eius medio collocauit, ita per totum tetendit: deinde eum circundedit corpore & vestiuit extrinsecus, cœlóque soliuago & volubili & in orbem incitato complexus est, quòd secum ipsum propter virtutem facile esse posset, nec desyderaret alterum, satis sibi notus & familiaris. In his duobus extremis verbis, notus & familiaris, est erratum, quoniam cælum de quo loquitur apud nos neutrũ est, & apud græcos οὐρανὸς virile nomen. Nam Platonẽ in fine huius orationis de cœlo, non de animo loqui, hinc sciri potest, quia est apud ipsum αὐτὸν αὑτῷ nõ αὐτὴν αὑτῇ. Et nimirũ ex Ciceronis verbis errorem esse intelligi licet. Nam apud eum est, quòd secum ipsum propter virtutem facile esse posset: in quibus verbis, hęc vox ipsum, cum sit nominandi casus, ad cælum, quemadmodum & cætera pertinet. Legendum est ergo, satis sibi notum ac familiare. Hunc errorem

cum triennium abhinc Græcum Platonis Timæum & Ciceronis latinum à me correctum ederem, non animaduerti. Sunt etiam alij quos ex eo tempore correxi, quos si detur tempus, edam.

Quæ autem animalia pariunt, ὅσα δὲ ζωοτοκεῖ.) Animalia enim legendum est, non viua, quod verbum nescio quomodo adiunctũ est, paulo supra. Sed quoniam non eadem res omnes delectat, sed alia alios, idcirco & earum bestiarum quæ viuis animalibus vescũtur &c. delendum est viuis.

Quapropter eodem modo de perfectis naturis iudicandum est ea, quæ è terra gignantur animantium, bestias omnes hominũ causa esse generatas, vt cicures & ad vsum & ad victum: immanes & feræ si non omnes, at certe quàm plurimæ ad victum cultumq; natæ videantur, vt ex ijs & vestes & cæteræ commoditates opportunitatésque caperentur. Si igitur nihil inchoatum & imperfectũ neque sine causa facit natura, necesse est hæc omnia hominũ causa fabricatam esse naturã. ὥστε ὁμοίως δῆλον, ὅτι καὶ γενομένοις, οἰητέον τά τε φυτὰ τῶν ζώων ἕνεκεν εἶναι, καὶ τὰ ἄλλα ζῷα τῶν ἀνθρώπων χάριν, τὰ μὲν ἥμερα καὶ διὰ τὴν χρῆσιν, καὶ διὰ τὴν τροφὴν, τῶν δὲ ἀγρίων εἰ μὴ πάντα, ἀλλὰ τά γε πλεῖστα τῆς τροφῆς, καὶ ἄλλης βοηθείας ἕνεκα, ἵνα καὶ ἐσθὴς καὶ ἄλλα ὄργανα γίνηται ἐξ αὐτῶν. εἰ οὖν ἡ φύσις μηθὲν μήτε ἀτελὲς ποιεῖ, μήτε μάτην, ἀναγκαῖον τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν αὐτὰ πάντα πεποιηκέναι τὴν φύσιν.)
Alterum est eorum quæ sibi proposuit ad demonstrandum. Nam duo proposuit, naturam ipsam & inchoatis naturis, vt primum genitę sunt, & ijsdem iam perfectis prouidisse. Illud ergo γενομένοις pro πληρωθεῖσι positum est. Atque hic dandi casus vel pro gignendi casu quem absolutum vocant accipitur, vel participium διδομένῃ φύσει repetendum est. Prior mihi & verior expositio videtur, & magis probatur. Hæc de sententia. Nunc de verbis dicendum est. Cicero hæc verba pene omnia interpretatus est in II. extremo de natura deorum, vbi hunc locum de rerum omnium hominis causa procreatione & latius & copiosius explicat. Primũ dicit, quòd superioribus verbis extremum posuit Aristoteles. Restat, inquit, vt doceam, atque aliquando perorem, omnia quæ sint in hoc mundo, quibus vtantur homines hominũ causa facta esse & parata. Principio ipse mundus deorum, hominumque causa factus est, quæq; in eo sunt, ea parata ad fructum hominum & inuenta sunt. De fe-

ris animantibus hoc modo locum tractat. Iam verò immane. & feras belluas nanciſcimur venando, vt & veſcamur ijs, & exerceamur venando ad ſimilitudinem bellicæ diſciplinæ, & vtamur domitis & condocefactis, vt elephantis, multáque ex earum corporibus remedia morbis & vulneribus eligamus. Cũ Ariſtoteles dixerit τῆς τροφῆς καὶ ἄλλης βοηθείας ἕνεκεν, Cicero illud prius, vt illis veſcamur, poſterius exemplis illuſtrauit, quod etiam facit pluribus. Quod autem ait Ariſtoteles, τὰ ἄλλα ζῷα τῶν ἀνθρώπων χάριν, hoc his verbis exprimit, Tantúmque abeſt vt hæc beſtiarũ etiam cauſa parata ſint, vt ipſas beſtias hominũ gratia generatas eſſe videamus. Tum de beſtijs cicuribus illud exẽplis illuſtrat quod Ariſtoteles de eis dicit διὰ τὴν χρῆσιν, & paulo poſt, ἵνα καὶ ἐσθὴς καὶ ἄλλα ὄργανα γίνηται ἐξ αὐτῶν. Quid enim oues aliud afferunt, niſi vt earũ villis confectis atque contextis, homines veſtiantur? Loquẽs de mulis & aſinis διὰ τὴν χρῆσιν, vertit ad vſum his verbis, Longũ eſt mulorum perſequi vtilitates & aſinorum, quæ certè ad hominum vſum paratæ ſunt. βοηθείας ἕνεκεν ad hominum commoditates dicit, loquens de canibus. γίνεσθαι βοήθειαν, ἢ ὄργανον ἐκ θηρίων vertit percipi vtilitatem ex beſtijs. Tanta, inquit, putabatur vtilitas percipi ex bobus, vt eorum viſceribus veſci ſcelus haberetur. Quoniam autem φυτῶν in hoc loco fit mentio, quod verbum fere oẽs plantas dicunt, ego res, vel ea quæ è terra gignuntur, vel quas terra gignit & fundit, volo docere in hoc me Ciceronem auctorem habere. In II. de Natura Deorum, Prima enim animaduertimus à natura ſuſtineri ea, quæ gignãtur è terra, quibus natura nihil tribuit amplius, quàm vt ea alẽdo & augẽdo tueretur. Ex hoc loco perſpicuũ eſt eorum nomine quæ gignantur è terra & arbores & plãtas quas vocant Ciceronem eſſe complexum, quod etiã fecit hoc loco quẽ interpretamur, Ariſtoteles. Nam φυτὰ τῶν θηρίων ἕνεκεν εἶναι dicit, & beſtias hominum cauſa eſſe generatas. Itaq; libri Ariſtotelis τῶν φυτῶν, & Theophraſti latinè inſcribi debẽt de ijs quæ gignuntur è terra, quoniam de arboribus & arbuſtis diſſerunt. Eodem libro, Accedit etiam ad nonnullorum animantum & earum rerũ quas terra gignit conſeruationẽ & ſalutem, hominũ etiam ſolertia & diligẽtia. Paulo infra dicit, ea quæ oriuntur è terra. Quàm tempeſtiuos autẽ dedit, quàm ſalutares non modo hominum, ſed etiam pecudum generi, iis denique omnibus, quę oriuntur è terra, vẽtos Etheſias &c.

Interdum arborem non complectitur iis quę gignuntur è terra. Vt in eodem libro, In arborum autē & earum rerum quę gignuntur è terra, radicibus inesse principatus putatur. Sic coniūgit in quinto de Finibus libro arboris & stirpis nomina. De hominum genere, aut omnino de animalium loquor, cum arborum & stirpium eadē pene natura sit.

IN VI. CAP.

Hæc igitur contrahendarum rerum ratio, nec repugnante natu-
ra orta est, ἡ μὲν οὖν τοιαύτη μεταβλητικὴ, οὔτε παρὰ φύσιν &c.) ἡ ἀλλαγὴ idem efficit, quo verbo pro illo etiam hic vtitur. ἀλλαγὴν contra-
ctum non dico, sed ad verbum eius vsum transfero, vt Cicero face-
re solet. In secundo de Officijs, Conuenit autem tum in dando munificum esse tum in exigendo non acerbum, in omníque re cōtrahenda, vendendo, emendo, conducendo, locando &c. In eodem, Atque ijs etiam qui vendunt, emunt, conducunt, locant, contrahendísque negotijs implicantur, iustitia ad rem gubernandam necessaria est. μεταβολὴ etiam permutatio, & μεταβάλλειν permutare hoc in primo libro dicitur, vt ad pecunias accommodentur, quod ad hunc etiam locum pertinere potest. μεταβολὴν autem & μεταβλητικὴν ad res contrahendas omnino, non solum ad permutādas hinc intelligi potest, quòd proximo capite huic rationi & generi partē vel maximam mercaturam subijcit.

Quanquam ex hac illa nata est, nec iniuria. Nam cum ab externis auxilium peteretur, inuehendis his rebus, quibus egebant, & exportandis ijs quibus abundabant, nummi vsus comparatus est necessario, ἐκ μέντοι ταύτης ἐγένετ' ἐκείνη κατὰ λόγον. ξενικωτέρας γὰρ γινομένης τῆς βοηθείας, τῷ εἰσάγεσθαι ὧν ἐνδεεῖς καὶ ἐκπέμπειν ὧν ἐπλεόναζον, ἐξ ἀνάγκης ἡ τοῦ νομίσματος ἐπορίσθη χρῆσις.) μέντοι valet autem hoc loco. Nam refertur ad μὲν superioris orationis illius, ἡ μὲν οὖν τοιαύτη μεταβλητικὴ &c. in qua οὖν dixi ergo, quod facit interdum Cicero, sed sæpius μὲν οὖν dicit, Ac quidem interiecto aliquo verbo, quemadmodum in libro de optimo genere interpretandi docui. In quo etiam illud ostendi, τοι certis locis quanquam valere, quod & in his libris feci persæpe, & in hoc loco in μέντοι. Quod sequitur, Cicero dixit in secundo de Officijs libro, Iam verò & earum rerum quibus abundaremus exportatio, & earum quibus egeremus inuectio, certe nulla esset, nisi his muneribus homines fungerentur.

Contra interdum nugę nūmus videtur,& lex vna omnino, natura autem nihil esse quod mutatis iis qui vtuntur, precii nullius est, ὅτι δὲ πάλιν, λῆρος εἶναι δοκεῖ τὸ νόμισμα, καὶ ὡς νόμος παντάπασι, φύσει δ᾽ οὐθὲν, ὅτι μεταθεμένων τῶν χρωμένων οὐθενὸς ἄξιον.) Hic locus mihi videtur sanè difficilis. Hac quidem oratione refellit Aristoteles sententiam eorum, quos diuitias paulo ante in nummis dixit ponere. Itaque λῆρος opponit πλήθει τοῦ νομίσματος, cuius copiā diuitias esse diceret. Cur autē dixerit καὶ ὡς νόμος. i. lex vna, equidē ignoro: nisi forte hoc referat ad legem illam qua nummum dicit esse comparatum: aut ad eorum sententiā, qui hac vna lege veras diuitias dirigerēt, si quàm maximę copię nūmorum adessent. Nā quod sequitur, φύσει δ᾽ οὐθέν ὅτι &c. sic interpretor, vt ὅ, τι nomen relatiuum faciam, non coniunctionem, propter οὐθέν. vt sic dicamus Nihil natura fecit eiusmodi, quod si ii qui vtūtur eo, mutēt, nullius sit precii. Sic enim μεταθεμένων exponere malo, quàm mutatis &c. Alii ὅτι faciut coniunctionem.

Quemadmodum de Mida illo narrant fabulę, cui propter stultū optatum & c. καθάπερ, καὶ τὸν Μίδαν ἐκεῖνον μυθολογοῦσι διὰ τὴν ἀπληστίαν τῆς εὐχῆς) ἄπληστος verbū è verbo inexplebilis, insatiabilis à Cicerone dicitur. ἀπληστία insatiabilitas, sed vix est in vsu. Hoc aūt loco quoniam hęc duo coniunxit, ἀπληστία τῆς εὐχῆς nec rectè dici potest propter precationis aut optati insatiabilitatem, rei potius, quàm verborum rationem habendam putaui. Nam stulte id Midas optauit. quanquam stultitia non illa insatiabilis sitis est, sed illi consequens est. Optatum autem dico εὐχὴν vt Cicero in primo de Officiis, Ex tribus enim optatis, vt scribitur, hoc erat tertium, quod de Hippolyti interitu iratus optauit.

Atqui absurdum est, eas diuitias esse, quibus abundantem liceat fame enecari, καί τοι ἄτοπον τοιοῦτον εἶναι πλοῦτον, οὗ εὐποροῦς λιμῷ ἀπολεῖται.) Hunc locum in libro v. quæstionum Tusculanarum Cicero imitatus est, Non sunt igitur ea bona dicenda, quibus abundantem licet esse miserrimum.

In causa est earum vicinitas, quoniam alterius vsus in alteram transfertur, cum in eodem nummo vtraque ratio quærendæ pecuniæ versetur. Est enim eiusdem vsus possessio. sed non eadem ratione, verum huic alius finis propositus est, illi pecuniarum amplificatio, αἴτιον δὲ τὸ σύνεγγυς αὐτῶν. ἐπαλλάττει γὰρ ἡ χρῆσις, τοῦ αὐτοῦ οὖσα

ἑκατέρα τῆς χρηματιστικῆς, τῆς γὰρ αὐτῆς ἐστι χρήσεως κτῆσις, ἀλλ' οὐ κατὰ ταὐτό, ἀλλὰ τῆς μὲν ἕτερον τέλος, τῆς δ' ἡ αὔξησις.) Etsi de verbis his commentariis dicere institui, non de rebus & sententiis: tamen cum sententia obscura est, non possum quin ad hoc munus fungendum me cõferam. Qualis est hic locus. In prima quidem oratione, huic verbo χρῆσις distinctio puncti & notæ adhibenda est, vt patrius casus τῆς αὐτῆς non ad illud nomen, sed ad consequens ὅσα ἑκατέρα τῆς χρηματιστικῆς intelligatur pertinere. In illo autem verbo τῆς αὐτῆς patrius casus νομίσματος intelligendus est vt sit sententia, vtraque ratio quærendæ pecuniæ, id est rei familiaris disciplina & caupona, in eodẽ nummo versatur. Tũ quod sequitur, τῆς γὰρ αὐτῆς ἐστι χρήσεως κτῆσις. sic intelligendum est, vt verbum κτῆσις ad nummũ referatur, quasi adiectum esset hoc modo κτῆσις νομίσματος. Quod autẽ dicitur esse eiusdem vsus nummi possessio in vtraque ratione quærendæ pecuniæ, hoc erit facilius & planius, si dicamus pecuniæ possessionem ad eundem vsum reseruari, quoniam ad possessiones emendas, & fructus possessionum amplificandos: sed non eodem modo, quoniam prudentia domestica hæc omnia ad familiam tuendam refert, illa autem ad pecuniæ amplificationem. Vicina ergo hæc duo sunt, propterea quod vsus pecuniarum quas altera possidet, ἐπαλλάττει, id est, ad alteram transfertur & transit, & contra. ἐπαλλάττειν enim vicissitudinem & vt ita dicam, alternationẽ indicat. Sic mihi hic locus explicandus videtur.

In quibus autem cupiditas spectat ad beatam vitam, ab ijs expetuntur diuitiæ, ad perfruendas voluptates, ὅσοι δὲ καὶ τοῦ εὖ ζῆν ἐπιβάλλονται, τὸ πρὸς τὰς ἀπολαύσεις τὰς σωματικὰς ζητοῦσι.) Hæc verba Cicero expressit primo de Officijs libro, Expetuntur autem diuitiæ tũ ad vsus vitę necessarios, tũ ad perfruendas voluptates. In quibus autem maior est animus, in ijs pecunię cupiditas spectat ad opes & ad gratificandi facultatem. τὸ εὖ ζῆν dixi beatam vitã, quod dicere potui ad bene viuendum, quanquam neutrum videtur satis cohęrere propter corporis voluptates. Itaque illud εὖ ζῆν videtur aliter accipi, quàm alijs locis infinitis, in quibus pro ea vita quæ ex virtute agitur, intelligi debet. Hoc ergo loco τὸ εὖ pro ἀκρατῶς dicitur.

IN VII CAP.

Vt enim homines non gignit ciuilis ratio & societas, sed cum

acceperit à natura, illis vtitur, ὥσπερ γὰρ οὐδ᾽ ἀνθρώπους οὐ ποιεῖ ἡ πολιτική, ἀλλὰ λαβοῦσα παρὰ τῆς φύσεως, χρῆται αὐτοῖς) Hunc locum Cicero quodammodo expreſsit in iiij. de finibus libro his verbis, Vt Phidias poteſt à principio inſtituere ſignum idque perficere, poteſt ab alio inchoatum accipete & abſoluere: huic eſt ſapientia ſimilis. Non enim ipſa genuit hominem, ſed accepit à natura inchoatum. Hanc intuens debet inſtitutum illud quaſi ſignum abſoluere.

Iuréque optimo in odia hominum incurrit, quoniam ipſa pecunia fructus eius eſt, εὐλογώτατα μισεῖται ἡ ὀβολοστατικὴ διὰ τὸ ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ νομίσματος εἶναι τὴν κτῆσιν, καὶ οὐκ ἐφ᾽ ὅπερ ἐπορίσθη. μεταβολῆς γὰρ ἐγένετο χάριν.) μισεῖσθαι de artificijs & quæſtibus, Cicero in extremo primo de officijs libro dicit in odia hominum incurrere in quo hunc locum imitatus eſt. Primum improbantur ij quæſtus, qui in odia hominum incurrunt, vt portitorum, & fœneratorum. Nam hoc loco Ariſtoteles de fœnore loquitur, ὁ δὲ τόκος αὐτὸ ποιεῖ πλέον. i. νομισμα. κτῆσιν autẽ fructum dixi, quoniam hi tales homines fructum & finem diuitiarum in poſſeſsione pecuniæ ponunt.

Harum quidem rerum, de quibus dicimus, liberalis eſt ac ingenua ars & cognitio, vſus autem neceſſarius, πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα τὴν μὲν θεωρίαν ἐλεύθερον ἔχει, τὴν δ᾽ ἐμπειρίαν ἀναγκαίαν.) θεωρία eſt quam ſpeculationem & ſpeculatiuam, aut etiam Theoricam vocant in artibus, & ἐμπειρία quam practicam. Ariſtoteles hoc loco θεωρίαν & γνῶσιν pro eodem dicit, & ἐμπειρίαν & χρῆσιν. Cicero in primo de officijs aliquid ſimile dixit, Sed vt nec medici, nec imperatores, nec oratores, quãuis artis præcepta perceperint, quicquam magna laude dignum ſine vſu & exercitatione conſequi poſſunt: ſic officij conſeruandi præcepta traduntur illa quidem, vt faciamus ipſi, ſed rei magnitudo, vſum quoque exercitationémque deſyderat. Ita quod dixit Ariſtoteles ἔχει τὴν ἐμπειρίαν ἀναγκαίαν, vocauit exercitationem deſyderat. quoniam ὃ ἔχει τὴν ἐμπειρίαν ἀναγκαίαν & ὃ τῆς ἐμπειρίας δεῖται idem declarant. Vocabimus ergo in artibus quæ ſunt in agẽdo, θεωρίαν & γνῶσιν artis præcepta, ἐμπειρίαν autẽ exercitationem, & χρῆσιν vſum: quoniam ſic optimus magiſter vocauit. experientiam ergo in hac re ἐμπειρίαν non dicam, quandoquidem exercitationem bis non dixiſſet Cicero in eadem oratione, & circuitu verborum, niſi hoc repudiaſſet. Non quòd negem Ciceronem vſum eſſe hoc vocabulo, ſed in alia re dico. In quo me au

dio à quibusdã inuadi, quòd in lib. de optimo interpretãdi genere pleraq; verba Ciceroniana esse nego, quæ ipsi non euoluẽtes Ciceronem, sed adhibentes quorundam obseruationes qui non omnia verba Ciceronis elementorum ordine persecuti sunt. Nec intelligunt non eos Ciceronianos esse, qui omnia Ciceronis verba teneãt & imitentur in suis scriptis, sed eos demum qui id ex arte faciant. Multa verba sunt quæ commemorare possum, sed non est necesse. manifestum est repudio, vt minus Ciceronianum, at isti reperiunt manifestum est crimen, in manifesto scelere tenetur. Quis hoc negat? aut quæ reprehensio fallax est, si hæc non est? Nam & ego manifestum est nego apud Ciceronem reperiri pro δῆλον, cum ὡς vel ὅτι adiunctum est: & illi manifestum nomen adiectiuum faciunt. Eadem est ratio τῆς ψυχῆς, quod verbum pro altera parte earum ex quibus constamus, dico semper animum vt Cicero facit. At illi animæ verbo vsum esse Ciceronem multis locis confirmant. cum vsus ille quidem eo sit, sed fere pro aere, vel spiritu, & anhelitu. Itemque factionem testamenti proferunt, cum ego factionis verbum pro opere quod ars quæ in faciẽdo est relinquit, negem esse Ciceronianum. Doceo enim ποίησιν effectum vel effectionem dici ab eo, non factionem. Sed de his hactenus.

Tertia mercenariorum omnium, cuius vna pars in sordidis artibus versatur, altera in ijs quæ arte non constant sed solius corporis opera & industria &c. τρίτον δὲ μισθαρνία. ταύτης δ᾽ ἡ μὲν τῶν βαναύσων τεχνῶν, ἡ δὲ τῶν ἀτέχνων, τῷ δὲ σώματι μόνῳ χρησίμων) &c. Hunc locum de liberalibus & illiberalibus ac sordidis artibus magna ex parte Cicero in extremo primo de Officijs libro imitatus est.

Qualis est arborum consectio, & omnis è terra eruendi ratio (οἷον ὑλοτομία τε, καὶ πᾶσα μεταλλευτική.) ὕλη in hoc verbo ὑλοτομία potius materiam quam syluam declarat. Hoc autem verbum Cicero arborum consectionem vertit. In II. de natura Deorum libro, Arborum autem consectione, omnique materia & culta & syluestri, partim ad calefaciendum corpus igni adhibito, & ad mitigandum cibum vtimur, partim ad ædificandum, vt tectis septi frigora caloresque pellamus. ὕλην autem materiam in hoc verbo significare indicat, cum ait omnique materia & culta & syluestri. Itaque ὑλοτομία materiæ consectio dici ad verbum potest. μεταλλεύειν autẽ tum eruere è terra, tum effodere, tum elicere dicit. In eodem libro

Nos ex terræ cauernis ferrum elicimus. In secundo de Officijs, Eadémque ratione nec lapides ex terra exciderentur ad vsum nostrũ necessarij: nec ferrum, æs, aurum, argentum effoderetur penitus abditum sine hominum labore & manu.

Cuius generis est illud Thaletis Milesij, &c. ὅ, καὶ τὸ θάλεω τοῦ μιλησίου &c.) Hanc Thalis diuinationem ijsdẽ quoad licuit verbis quibus Cicero exposui. Hãc enim ille in primo de diuinatione libro describit his verbis, Alij autem in rep. exercitati, vt de Atheniensi Solone accepimus, orientem tyrannidem multo ante prospiciunt. quos prudentes possumus dicere, id est prouidentes: diuinos nullo modo possumus, non plus quàm Milesium Thalem, qui vt obiurgatores suos conuinceret, ostẽderétque etiam philosophũ, si ei commodum esset, pecuniam facere posse, omnem oleam antequã florere cœpisset, in agro Milesio coemisse dicitur. Animaduerterat fortasse quadam scientia, olearum vbertatem fore. πλουτεῖν dixit facere pecuniam. κατανοῆσαι ἐκ τῆς ἀστρολογίας, animaduertere scientia. εἰ βούλοιντο, si ei commodum esset. Numerũ enim multitudinis ad singularem transtulit. Coemisse dixit cui verbum nullum in hac historia respondet, sed in altera expositiõe de quodam Syracusio quæ hanc sequitur. Est enim συνεπρίατο.

IN VIII. CAP.

Sed tamen cum est quod imperat & quod paret, tum fit, vt sit quædam & formarum & sermonum, & honorum præstantia, quẽadmodum Amasis, de pelui in qua pedes lauabat, orationẽ habuit, ὅμως δὲ ὅταν τὸ μὲν ἄρχῃ, τὸ δὲ ἄρχηται, ζητεῖ διαφορὰν εἶναι καὶ σχήμασι καὶ λόγοις καὶ τιμαῖς, ὥσπερ καὶ Ἄμασις εἶπε τὸν περὶ τοῦ ποδανιπτῆρος λόγον.) Sic legendum est. omissum est nomen peluis, cum vertẽda esset pagina, & traiectæ sunt literæ. Hunc autem locum obscurat Amasis historia, quam ex II. Herodoti libro sumptã hic libuit attexere rei illustrandæ gratia. τὰ μὲν δὴ πρῶτα κατωνόνοντο τὸν Ἄμασιν Αἰγύπτιοι, καὶ ἐν οὐδεμιῇ μοίρῃ μεγάλῃ ἦγον, ἅτε δὴ δημότην τὸ πρότερον ἐόντα καὶ οἰκίης οὐκ ἐπιφανέος, μετὰ δὲ, σοφίῃ αὐτοὺς ὁ Ἄμασις οὐκ ἀγνωμοσύνῃ προσηγάγετο, ἦν οἱ ἄλλα τε ἀγαθὰ μυρία, ἐν δὲ καὶ ποδανιπτὴρ χρύσεος. ἐν τῷ αὐτός τε ὁ Ἄμασις καὶ οἱ δαιτυμόνες οἱ πάντες τοὺς πόδας ἑκάστοτε ἐναπενίζοντο. τοῦτον κατ᾽ ὦν κόψας, ἄγαλμα δαίμονος ἐξ αὐτοῦ ἐποιήσατο, καὶ ἵδρυσε τῆς πόλιος ὅκου ἦν ἐπιτηδεώτατον. οἱ δ᾽ Αἰγύπτιοι φοι

φοιτέοντες πρὸς τὤγαλμα, ἐσέβοντο μεγάλως. μαθὼν δὲ ὁ ἄμασις τὸ ἐκ τῶν ἀστῶν ποιεύμενον, συγκαλέσας αἰγυπτίους, ἐξέφηνε, φὰς ἐκ τοῦ ποδανιπτῆρος τὤγαλμα γεγονέναι, ἐς τὸν πρότερον μὲν αἰγυπτίους ἐνεμέειν τε καὶ ἐνουρέειν καὶ πόδας ἐναπονίζεσθαι, τότε δὲ μεγάλως σέβεσθαι. ἤδη ὦν ἔφη λέγειν ὁμοίως αὐτὸς τῷ ποδανιπτῆρι πεπρηγέναι. εἰ γὰρ πρότερον εἶναι δημότης, ἀλλ᾽ ἐν τῷ παρεόντι εἶναι αὐτῶν βασιλεὺς, καὶ τιμᾶν τε καὶ προμηθέεσθαι ἑωυτοῦ ἐκέλευε. τοιούτῳ μὲν τρόπῳ προσηγάγετο τοὺς αἰγυπτίους, ὥστε δικαιοῦν δουλεύειν. Id eſt,

Principio quidẽ regni Amaſin Aegyptii cõtẽpſerũt, nec in vlla magna & illuſtri parte duxerũt: quippe qui de plebe, non illuſtri loco natus eſſet. Poſt verò calliditate quadam, non benignitate eos ad ſe pellexit. Erãt ei cũ aliæ diuitiæ innumeræ, tũ peluis aurea, in qua ipſe omnéſque conuiuæ ſemper pedes lauabant. Ex ea ſtatuam dei fecit quam in clariſſimo vrbis loco ſtatuit. Aegyptii verò ad ſignũ concurrentes, maxima id religione venerabantur. Quod cum Amaſis ex oppidanis & ciuib. cõperiſſet, Aegyptios cõuocauit, eíſque expoſuit ſimulacrum illud quod tum colerẽt, ex ea pelui in quam prius & vomerẽt & meierẽt, & in qua pedes lauarẽt, eſſe factũ. Similis inquit, mei quę peluis ratio eſt. Si enĩ antehac de plebe fui, at nũc certè inquit rex ſum veſter. Atque iis vt ſe & colerent & vererentur, imperauit. Hac quidem ratione Aegyptios cõciliauit, vt æquo animo ſeruitutem ferrent. Atque hæc eſt quam ab Amaſi de pelui habitam eſſe Ariſtot. dicit, oratio. Facilis nũc eſt huius loci explicatio. Nam in iis qui imperant eſt formarum, & ſermonum honorũ quę ac dignitatum alia præſtantia, quàm erat in eis tum cum parerent. quemadmodum Amaſis in pelui aurea, in qua ipſe atque Aegyptii pedes lauabant, dignitatem maiorem & excellentiam ineſſe dixit, cum ex ea ſimulacrum dei factum eſt, quàm cum in ea pedes lauarentur.

QVia multi homines Aristotelem accusant, quod magistrum Platonem refellat, aut illius non intellecta sententia, aut etiam ea sibi ad refutãdum proposita, cuius ille nunquam fuerit nec auctor nec defensor, institui quæ hoc secundo libro reprehendit, ea ex Platonis libris transferre in hæc commentaria, vt tandem aliquando hi tales homines Aristotelem eum esse qui aliorum scripta deprauare solet, suspicari desinant. Est hoc quidem à nostro instituto alienum, quippe qui de uerbis, non de rebus dicere instituerim, sed tamen non omnino erit inutile. Quòd si posthac aliquando iterum quæ in libros de Moribus scripsimus, edemus, idem faciam in ijs quæ ad Ideas pertinent. In ijs enim maledictis eum vexant. Hoc primum consyderemus, Fieri enim potest, vt ciuibus inter ipsos liberi communes sint, communes vxores, communes denique possessiones, vt est in Platonis Rep. Illic enim Socrates ait oportere & liberos, & vxores & possessiones esse communes, (ἐνδέχεται γὰρ καὶ τέκνων καὶ γυναικῶν καὶ κτημάτων κοινωνεῖν τοὺς πολίτας ἀλλήλοις, ὥσπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ Πλάτωνος. ἐκεῖ γὰρ ὁ Σωκράτης φησὶ δεῖν κοινὰ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας εἶναι καὶ τὰς κτήσεις.) Hoc Plato dicit cum in quarto de Rep. lib. tum vel apertissimè in quinto, his verbis, τούτῳ ἦν δ' ἐγὼ ἕπεται νόμος, καὶ τοῖς ἔμπροσθεν τοῖς ἄλλοις, ὡς ἐγᾦμαι, ὅδε. τίς; τὰς γυναῖκας ταύτας τῶν ἀνδρῶν τούτων πάντων πάσας εἶναι κοινάς, ἰδίᾳ δὲ μηδενὶ μηδεμίαν συνοικεῖν καὶ τοὺς παῖδας αὖ κοινούς, καὶ μήτε γονέα ἔκγονον εἰδέναι τὸν αὑτοῦ, μήτε παῖδα γονέα, id est Hanc, inquam, legem superioresque alias, vt opinor, illa sequitur. Quænam? Has horum virorum mulieres omneis omniũ esse communes. priuatim autem vllam habitare cum nemine. itemque liberos communes esse oportere, vt nec parens filium suum noscat, nec filius parentem. Itaque Aristot. hanc vocat etiam legem scriptam proximo ambitu verborum, τοῦτο δὴ πότερον ὡς νῦν, οὕτω βέλτιον ἔχειν, ἢ κατὰ τὸν ἐν τῇ πολιτείᾳ γεγραμμένον νόμον. i. In quo id quæri potest, vtrũ præstat ita rem habere, vt his fit temporibus, an vt lex in Rep. Platonis scripta præscribit. Quod autem huic orationi ad-

iunctum est, Cum verò multas alias incommoditates in se continet vxorum inter omnes cōmunitas, tum id cuius causa putat hoc pacto legibus sanciendum esse Socrates, ex rationibus non perspitur effici, ἔχει δὴ δυσχερείας ἄλλας τε πολλὰς τὸ πάντων εἶναι τὰς γυναῖκας κοινάς, καὶ δι' ἣν αἰτίαν φησὶ δεῖν νενομοθετῆσθαι τὸν τρόπον τοῦτον ὁ Σωκράτης, οὐ φαίνεται συμβαῖνον ἐκ τῶν λόγων.) hæc inquā oratio est quasi propositio quędam eorū quæ vult in Platonis Rep. reprehendere. Primum enim quæ incommoda inde sequuntur, si mulieres sint cōmunes, docet: deinde non effici Socratis rationib. id quod volebat. Rationes autem Socratis & in hoc capite & initio secundi (capita enim distinxi, vt alij, quo facilius res teneretur) Aristoteles affert. ac refellit. Sunt autem duæ potissimum, quibus probat fore optimum ciuitatis statum, Si & quam maxime vna fiat ciuitas, & omnes dicant ciues non meum.

Quo autem modo diuidendum sit, nihil exponit, id est, quo pacto vna ciuitas quam maximè efficiatur ex omnibus, πῶς δὲ δεῖ διελεῖν, οὐδὲν διώρισται, λέγω δέ, τὸ μίαν εἶναι τὴν πόλιν πᾶσαν ὡς ἄριστον ὅτι μάλιστα.) De his formulis ὅτι μάλιστα, id est, quā maxime & ὡς ἄριστον id est, quam optimum. dixi in libro de optimo interpretandi genere. διαιρεῖν hoc loco diuidere est & distinguere, & constituere, & explicare. hinc διαίρεσις diuisio & distinctio. Itaque facilius hoc dicetur, πῶς δεῖ διελεῖν. quis modus constituendus sit & tenendus. Hoc enim reprehendit Aristoteles, quod non definierit modū Socrates in quo si sistatur, maximè vna erit ciuitas. Quanquam vt verè dicam, non refellere mihi videtur hoc in loco Aristoteles Platonis sententiam. Nam ad hominum multitudinem & paucitatem omnē orationē dirigit, quasi vero Socrates quam maxime vnā intelligat ciuitatem quæ ex quā paucissimus hominibus cōstet, cum concordiam spectet maximè, itaque multis locis dicit se custodibus præscribere, vt dent operam, vt nec parua ciuitas, nec magna, sed satis munita & vna esse videatur. In quarto enim de Rep. libro scribit his verbis. οὐκοῦν καὶ τοῦτο αὖ πρόσταγμα τοῖς φύλαξι προστάξομεν φυλάττειν παντὶ τρόπῳ, ὅπως μήτε σμικρὰ ἡ πόλις ἔσται, μήτε μεγάλη δοκοῦσα, ἀλλά τις ἱκανὴ καὶ μία. id est. Quocirca aliud magistratibus præscribimus, vt omni ratione prouideant, vt neque parua sit ciuitas neque magna, sed temperata & vna videatur. Eadem etiam pagina Plato modum suæ ciuitati hunc constituit. οὐκοῦν, ἦν δ' ἐγὼ

ὗτος ἂν εἴη κάλλιστος ὅρος τοῖς ἡμετέροις ἄρχουσιν, ὅσην δεῖ τὸ μέγεθος τὴν πόλιν ποιεῖσθαι, καὶ ἡλίκῃ οὔσῃ χώραν ἀφορισαμένους, τὴν ἄλλην χαίρειν; τίς, ἔφη, ὅρος; οἶμαι μέν, ἦν δ' ἐγὼ τόνδε, μέχρις οὗ ἂν ἐθέλῃ αὐξομένη εἶναι μία, μέχρι τούτου αὔξειν, id est, An non, inquam, hic pulcherrimus modus magistratibus nostris constituetur, quantam ciuitatem facere debeant: & tanta cum fuerit, ei agro pro portione assignato, alium sinere? quis, inquit, modus? Hunc, inquam, esse puto, vt quatenus crescendo vna manebit, eatenus augeatur. Ciuitatē autem vnam eadem pagina concordia definit, docens si alij sint diuites, alij pauperes, non vnam iam esse, sed duas. Itēmque ita vnam fore tradit, si omnes quo quęque sua natura deducit, eò deferatur. Hūc locum non possum prætermittere, quòd eum Cicero sit imitatus, τοῦτο δ' ἐβούλετο δηλοῦν, ὅτι καὶ τοὺς ἄλλους πολίτας, πρὸς ὅ τις πέφυκε, πρὸς τοῦτο ἵνα πρὸς ἓν ἕκαστον ἔργον δεῖ κομίζειν, ὅπως ἂν ἓν τὸ αὑτοῦ ἐπιτηδεύων ἕκαστος, μὴ πολλοί, ἀλλ' εἷς γίγνηται, καὶ οὕτω δὴ ξύμπασα ἡ πόλις μία φύηται καὶ μὴ πολλαί. i. Hoc autem docere volebat, cæteros ciues ad quam quisque rē aptus sit, ad eam oportere deferri, vt suæ quisque naturæ studiū sequens, non multi sed vnus fiat. Ita vniuersa etiam ciuitas non multæ, sed vna futura est. Antequam Ciceronis locos profero, reliqua quæ eodem pertinent afferam. In eodē quarto hoc modo, ἐθέμεθα δέ που, καὶ πολλάκις ἐλέγομεν, εἰ μέμνησαι, ὅτι ἕνα ἕκαστον ἓν δέοι ἐπιτηδεύειν τῶν περὶ τὴν πόλιν, εἰς ὃ αὐτοῦ ἡ φύσις ἐπιτηδειοτάτη πεφυκυῖα εἴη. i. Posuimus hoc certe, crebrisque sermonib. vsurpauimus, si tenes, ad quam quisque rem earum quę sunt in rep. natura aptissimus esset, eam potissimum sequi oportere. In. v. ὡμολογοῦμεν γὰρ δὴ ἄλλην φύσιν ἄλλο δεῖν ἐπιτηδεύειν, Inter nos enim constitit, & conuenit, aliam naturā in alia re elaborare oportere. Eodem libro hoc etiam vtitur τὸ μὴ τὴν αὐτὴν φύσιν οὐ τῶν αὐτῶν δεῖν ἐπιτηδευμάτων τυγχάνειν. Item hoc, καὶ πάντων μὲν μετέχει γυνὴ ἐπιτηδευμάτων. Alia sunt etiam ab eo vsurpata eodem lib. Cicero in primo de Officiis hunc locum tractat, cū de constituendo vitæ genere disserit. κομίζειν dicit deferre, sed in patiendi voce deferri. Maior enim pars eò solet ferè deferri, quò à natura sua deducitur. Quāquam illud κομίζειν verbum est quod dicit conferre, vt conferre se ad studium dicendi. Idem eodē lib. Ad quas res igitur aptissimi erimus, in iis potissimū elaborabimus. ἐπιτηδειοτάτη φύσις, dixit aptissimi. & ἐπιτηδεύειν elaborare.

Itaque talio, quēadmodum in libris de Moribus dixi, ciuitates continet, διόπερ τὸ ἴσον τὸ ἀντιπεπονθὸς σώζει τὰς πόλεις, ὥσπερ ἐν τοῖς ἠθικοῖς εἴρηται πρότερον.) Hoc in quito tradit. Verba eius subieci, ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς κοινωνίαις ταῖς ἀλλακτικαῖς συνέχει τὸ τοιοῦτον δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς κατ' ἀναλογίαν, καὶ μὴ κατ' ἰσότητα. τῷ ἀντιποιεῖν γὰρ ἀνάλογον συμμένει ἡ πόλις. i. Quinetiam contrahendis rebus hoc ipsum ius talionis proportione, non ęquabilitate cōtinetur. iisdem enim rebus vicissim faciendis, vel retaliando proportione, stat ciuitas. Retaliari enim est ἀντιποιεῖν, vel id quod Terentius dicit plurib. verbis, par pari referre.

Apud quos autem id fieri non potest, propterea quod natura omnium par est causa & conditio: simul etiam æquum est, siue salutaris, siue perniciosus sit magistratus, omnib. ad magistratus aditū patere: meminisse debent, sibi qui pari iure viuant, abeundū esse magistratu vicissim, tanquam à principio sint similes, Alii enim imperant, alii parent vicissim, quasi verò alii fiāt, ἐν οἷς δὲ μὴ δυνατὸν διὰ τὸ τὴν φύσιν ἴσους εἶναι πάντας, ἅμα δὲ καὶ δίκαιον, εἴτ' ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον τὸ ἄρχειν, πάντας αὐτοῦ μετέχειν, ἐν τούτοις δὲ μιμεῖσθαι τὸ ἐν μέρει, τοὺς ἴσους εἴκειν ὁμοίους τοῖς ἐξ ἀρχῆς, οἱ μὲν γὰρ ἄρχουσιν, οἱ δ' ἄρχονται κατὰ μέρος, ὥσπερ ἂν ἄλλοι γενόμενοι.) Hic sane locus difficilis est. Nōdubiū est quidem, quin illa duo verba ἐν οἷς, & ἐν τούτοις, sint ea quæ relatiuum & antecedens vocantur. Itaque post ἐν τούτοις, non δὲ, sed δεῖ legendum puto, μιμεῖσθαι δ' ἐν μέρει τῷ ἴσους εἴκειν, legendum etiā arbitror, non τοὺς ἴσους, quòd mihi Aristoteles explicare rationem abeundi videatur, τῷ εἴκειν enim valet cedendo seu deponēdo imperium. Neque veró illud græcè aptè dici puto, μιμεῖσθαι τὸ ἐν μέρει, εἴκειν. nisi articulus τὸ ad verbum infinitum εἴκειν pertineat. Ita distinctio quæ adhibetur post ἐν μέρει, delenda erit: & sensus erit, ii imitari debent vicarium imperium, cum pares sint & c. Ego autē quoniam hoc genus apud latinos non reperio, sic hunc locum conuerti, vt si Aristoteles diceret, μεμνῆσθαι τοῦ ἐν μέρει τοὺς ἴσους εἴκειν, id est meminisse debēt & c. Sed illa pauca extrema verba maiorem dubitationem afferunt, ὁμοίους τοῖς ἐξ ἀρχῆς. Nam & qui sint ii, quos dicit, τοὺς ἐξ ἀρχῆς, incertum est: & verbum, ἀρχῆς, quod principium significat hoc loco, ad principium ne naturæ id est ad primū ortum pertineat, an ad initium imperii & magistratus.

Mihi quidem omnia diligenter circunspicienti, videtur ad initiũ magistratus pertinere, vt hunc locum explicare liceat hoc modo, Vt initio ij qui nondum gesserunt magistratum, æquum esse iudicabant eos qui functi erant, abire magistratu, vt ipsi vicissim rem gererent & imperarent: sic cum ad finem præscriptũ à legibus peruenerunt, æquum existimare debent, sibi abeundum esse magistratu. Id enim mihi indicare videtur ratio quam affert huius, ὁμοίως τοῖς ἐξ ἀρχῆς· οἱ μὲν γὰρ ἄρχουσιν, οἱ δ' ἄρχονται, ὥσπερ ἂν ἄλλοι γενόμενοι. Quod quò facilius intelligamus, constituamus nobis duos homines, quorum vterque alteri Reip. gubernacula vicissim concedat. Non est dubium, quin is qui ad finem temporis quod præscriptum est legibus peruenerit, ad eum statum redeat, in quo erat antequam magistratum adipisceretur, & alter mutet etiam statum, cũ magistratum illius concessu init. Quod si is qui in fine est imperii imperium prorogare vellet, ei dici posset id quod ait Aristoteles, Tua & huius par causa est par etiam conditio esse debet. Concede illi vicissim gubernacula, eodem modo quo tu eum tibi hanc laudem cũ priuatus esses voluisti concedere. Nam quemadmodum initio magistratus ille gerebat magistratum, tu priuatus eras, cum verò ille magistratu abijt, tu eum adeptus es, tanquam alius factus vterq; sic nunc cum ad finem imperij venisti, eodem modo alius tu, alius ille fieri debet. Hæc ergo mihi videtur horum verborum sentẽtia, ὁμοίως τοῖς ἐξ ἀρχῆς.

IN II. CAP.

Neque verò esse hoc summum bonum, ciuitatem vnam esse quàm maximè, illud videtur docere ratione, Si omnes simul dicãt, meum & non meum, quod putat Socrates argumẽto esse, perfectè vnam esse ciuitatem, ἀλλὰ μὴν οὐδ' εἰ τοῦτο ἄριστόν ἐστι, τὸ μίαν ὅτι μάλιστ' εἶναι τὴν κοινωνίαν, οὐδὲ τοῦτο ἀποδείκνυσθαι φαίνεται κατὰ τὸν λόγον, ἐὰν πάντες ἅμα λέγωσι, τὸ ἐμὸν καὶ τὸ μὴ ἐμόν. τοῦτο γὰρ οἴεται ὁ Σωκράτης σημεῖον εἶναι, τοῦ τὴν πόλιν τελέως εἶναι μίαν.) ἀλλὰ μὴν οὐδὲ, Neque verò, Cicero sæpe dicit, quoties ad alia transit. Interdum ἀλλὰ μὴν quinetiam valet, interdum atqui. Quædam ex IIII. de Rep. Platonis libro paulo supra protuli quæ ad hunc locum de vna ciuitate pertinẽt. Nunc ex quinto alia afferam. Verba, quibus Aristoteles Socratem confir-

mat docere argumento esse, ita optimam Remp. esse, si omnes dicant meum & non meum, sunt apud Platonem in v. de Repub. lib. ἆρ' οὖν ἐκ τῶνδε τὸ τοιόνδε γίγνεται, ὅταν μὴ ἅμα φθέγγωνται ἐν τῇ πόλει τὰ τοιάδε ῥήματα, τό, τε ἐμὸν καὶ τὸ οὐκ ἐμὸν, καὶ περὶ τοῦ ἀλλοτρίου κατὰ ταὐτὰ τοῦτο λέγωσι τὸ ἐμὸν, καὶ τὸ οὐκ ἐμὸν, αὕτη ἄριστα διοικεῖται. Hic locus depravatus est. Quod hinc sciri potest, quia Aristoteles legit ἐὰν πάντες ἅμα λέγωσι & apud Platonẽ in hoc loco est μὴ ἅμα φθέγγωνται, & deinde, τοῦτο λέγωσι, & in extremo, αὕτη ἄριστα διοικεῖται, quod cõtra per negationem legendum esset potius, αὕτη μὴ ἄριστα διοικεῖται. Legendum ergo est, post verbum κατὰ ταὐτὰ, ὅταν ἅμα λέγωσι τὸ ἐμὸν, &c. Nam quoniam ὅταν antecessit, etiam sequi in altero membro debet. In priore autem membro Socrates dicit ἐκ τούτου τὸ τοιόνδε γίγνεται. &c. i. hoc malum ex illo tum denique nascitur, cum non vniuersi ciues hæc verba loquuntur in rebus ciuitatis, Meum & nõ meum, & in rebus priuatis & alienis eodem modo. Cum autem dicunt omnes, Meum & non meum, tum ciuitas optimè gubernatur, Malũ autẽ quod ex altero nasci dixit, est nimia tristitia quã quidã, & nimia lætitia, quam alij capiunt ex rebus ciuitatis. Sed quoniam solũ attuli ea quæ ad verba Meum & non meum pertinẽt, ea etiam proferenda puto, quibus docet in eo esse summum bonum, si maximè coniuncta & vna sit ciuitas. Ea sunt eodem libro paulo supra. Ἔχομεν οὖν τι μεῖζον κακὸν πόλει, ἢ ἐκεῖνο ὃ ἂν αὐτὴν διασπᾷ καὶ ποιῇ πολλὰς ἀντὶ μίας, ἢ μεῖζον ἀγαθὸν τοῦ, ὃ ἂν ξυνδῇ τε καὶ ποιῇ μίαν. i. An possumus commemorare maius malum Reip. quàm quod eam dissipat, eamque ex vna multas facit, aut maius bonum quàm quod eã deuincit, atque in vnum compellit? Alia sequuntur vsque ad superiorem locum quo hoc conclusit, Optimè administrari eam ciuitatem, in qua meum & non meum diceretur. Argumentum autem hoc modo tractat. Non est vllum maius bonũ ciuitati quàm quod eam colligat & coniungit. Verba autem hæc, Meum & non meum, si omnes ciues dicant, maxime coniungent ciuitatem, & vnam facient. Meum ergo & non meũ si omnes dicãt, bonũ erit ciuitati, quo nullum maius esse vllo modo potest. Illud autem est summum bonum. Assumptionem, seu minorem propositionem illam, Meum & non meum si omnes dicant, maxime coniungent ciuitatem, Aristoteles reprehendendit, eámque negat veram esse, quòd cum

ex duab. enunciationibus constet, Si, coniunctione adiuncta, ex priore illa, Omnes Meum & non meũ dicunt, non hęc efficiatur, Coniũcta est & maxime vna ciuitas. Ac primũ docet in uerbo, omnes, captionem esse. Deinde incõmoda profert quæ sequẽtur, si omnes dicant meũ & non meum. Incõmoda sunt confusio & perturbatio rerum & officiorum, immoderata liberorũ & incerta procreatio, iniuriæ, libidines, verbera, aliáq; mala infinita, quæ parentes à liberis perferent,

Præterea aliũ sodalem, alium curialem, πρὸς δὲ τούτοις ἕτερον φράτορα ἢ φυλέτην) φράτειαν esse sodalitatem Budęus ante nos docuit: quomodo etiam συσσίτια mihi recte interpretari videtur. Cicero quidem sodaliũ & sodalitatum in lib. de senectute meminit: quæ verba vt ad τὰ συσσίτια & συσσίτους translata ab eo putem, facit epularũ mentio. Verba eius proferã: Primũ habui semper sodales. Sodalitates autẽ me Quæstore cõstitutæ sunt, sacris Idæis magnæ matris acceptis. Epulabar igitur cũ sodalibus omnino modice: sed tamen erat quidam feruor ætatis, qua progrediente omnia indies fiunt mitiora. Neq; enim ipsorum cõuiuiorum delectationem voluptatib. corporis magis, q̃ cœtu amicorum & sermonibus metiebar. Itaq; in septimo lib. c. x. quo de συσσιτίων origine Aristot. differit, quod ait διάθη τὰ συσσίτια, verti vt Cic. Constituere sodalitates συσσιτεῖν etiam epulari cum sodalibus Cicero in loco quem modo protuli, dicere videtur. Cõmesationis verbo ille quidem vtitur, sed in vitio. φράτεια autem sodalitas etiam dicitur. Interdum pars est quædam populi, & λόχος. & δῆμος, & φύλη. & τειττύς, & ἔθνος, de quibus quoniam copiose & fuse differam in lib. de magistratibus, hoc nunc tãtum dicam, φύλην & τειττὺν sententia Dionysij Halicarnassæi & Plutarchi, respondere verbo, tribus; φράτειαν autem & λόχοι verbo curiæ. Quos ego secutus, in his libris hæc duo verba vno nostro Curiæ interpretor. Hinc φράτωρ Curialis, & φρατείαρχος Curio. φυλέτης autem Tribulis dicitur: sed quoniam non satis aptum verbum mihi visum est, Curialem malui dicere: cum præsertim eo in hac re Ciceronem vsum esse cernerem. In secundo de Officijs libro, Theophratus quidem scribit Cimonem Athenis etiam in suos curiales Laciadas hospitalem fuisse.

Atqui ne vitari quidem potest, quin nõnulli suos fratres, liberos, patres & matres esse putẽt, & cæt. οὐ μὴν ἀλλ᾽ οὐδὲ διαφυγεῖν δυνα.

τὸ μή τινας ὑπολαμβάνειν ἑαυτῶν ἀδελφούς τε καὶ παῖδας καὶ πατέρας καὶ μητέρας, & cæt.) Refellit hoc loco Aristoteles Platonis legem de transferendis ad ouile infantibus, simul ac erunt in lucem editi: quos ille vult ita dispergi & permisceri, vt veniētes matres suos non possint internoscere. Pauca quæ ad hunc locum pertinent, proferam. Scribit in .v. de Rep. his verbis, loquens de magistratuum custodúmue vxoribus, quibus onus spargendi imponit, τάς τε μητέρας ἐπὶ τὸν σηκὸν ἄξουσιν ὅταν σπαργῶσι, πᾶσαν μηχανὴν μηχανώμενοι ὅπως μηδεμία τὸ αὑτῆς αἰσθήσεται.

Atque etiam illud absurdum est, eum qui cōmunes liberos posuerit, concubitū solum adimere amātibus, amorem non adimere, neque vsus alios quos esse patri cum liberis, & fratri cum fratre, quoniam etiam solus amor obscœnus est, est indecorū maximè, ἄτοπον δὲ καὶ τὸ κοινοὺς ποιήσαντα τοὺς υἱοὺς, τὸ συνεῖναι μόνον ἀφελεῖν τῶν ἐρώντων, τὸ δ' ἐρᾶν μὴ κωλῦσαι, μήτε τὰς χρήσεις τὰς ἄλλας, ἃς πατρὶ πρὸς υἱὸν εἶναι, πάντων ἐστὶν ἀπρεπέστατον, καὶ ἀδελφῷ πρὸς ἀδελφόν. ἐπεὶ καὶ τὸ ἐρᾶν μόνον.) Quod ait hoc loco Aristoteles, obscurè dicit in quinto lib. de Rep. Socrates, nec loquitur nisi de viris & mulierib. qui iam procreare non possunt. ὅταν δὲ δὴ, οἶμαι, αἵ τε γυναῖκες καὶ οἱ ἄνδρες τοῦ γεννᾶν ἐκβῶσι τὴν ἡλικίαν ἀφήσομέν που ἐλευθέρους αὐτοὺς συγγίγνεσθαι, ᾧ ἂν ἐθέλωσι, πλὴν θυγατρὶ καὶ μητρὶ καὶ ταῖς τῶν θυγατέρων παισὶ καὶ ταῖς ἄνω μητρὸς, καὶ τὰς γυναῖκας αὖ πλὴν υἱεῖ καὶ πατρὶ καὶ τοῖς τούτων εἰς τὸ κάτω καὶ ἐπὶ τὰ ἄνω. i. Cum verò ætatem procreandi excesserint viri & mulieres, tum liberis hominibus concedemus si velint, concubitum, præterquàm cum filia & matre, filiarúmque liberis & matris maioribus: itémque mulieribus concubitum permittemus, nisi cum filijs & patre horumque maioribus & nepotibus. Atque ex his facile intelligi licet, cōcubitum solum negatum esse non amorem, neque alios vsus. verbo autem vsus impudicas contrectationes intelligendas puto. nisi fortè his verbis legem illam Socratis quæ est apud Platonem eodem libro reprehendit. Loquēs enim de viris & mulieribus, scribit his fere verbis, οἱ δ' ἅτε οἰκίας τε καὶ συσσίτια κοινὰ ἔχοντες, ἰδίᾳ δὲ οὐδενὸς οὐδὲν τοιοῦτο κεκτημένου, ὁμοῦ δὴ ἔσονται, ὁμοῦ δὲ ἀναμεμιγμένων καὶ ἐν γυμνασίοις καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ τροφῇ, ὑπ' ἀνάγκης οἶμαι τῆς ἐμφύτου ἄξονται πρὸς τὴν ἀλλήλων μίξιν.

Ii autem cum ædes communes habeãt communẽmque victum in sodalitatibus, priuatum verò nihil tale, vna erunt, vnáque commiſcebũtur & in gymnaſiis & in alia viuẽdi ratione. Ita naturali quadam neceſſitate fiet, vt inter ſe commiſceãtur. His enim verbis dat Plato magnam obſcœnitatis parentibus ac liberis in gymnaſiis licentiam. Quanquam paulo infrà magiſtratibus præcipiat, vt videant, ne quid indecore ab illis geratur.

Ac ciuitatem ex eo quòd vna ſit, maximis laudibus ornat Socrates, quod & videtur, & ille ait eſſe amicitiæ munus: queadmodum Ariſtophanẽ ſcimus in lib. quos de amore ſcripſit, dicere, Amantes propter ardorem amoris coniungi, & ex duobus vnum effici, καὶ τὸ μίαν εἶναι τὴν πόλιν, ἐπαινεῖ μάλιστ' ὁ Σωκράτης, ὃ καὶ δοκεῖ, κἀκεῖνός φησιν εἶναι τῆς φιλίας ἔργον, καθάπερ ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς λόγοις ἴσμεν λέγοντα τὸν Ἀριστοφάνην, ὡς τῶν ἐρώντων διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖν ἐπιθυμούντων συμφῦναι, καὶ γενέσθαι ἐκ δύο ὄντων ἀμφοτέρους ἕνα) In verbo ſcripſit, intelligendũ nomen perſonæ Plato. itaque melius exprimetur Nam hæc quæ commemorat de Ariſtophane Ariſtot. ſcripta ſunt in Sympoſio aut cõuiuio Platonis. Longa illic oratione Ariſtoph. fabulam narrat de hominum figura, natura, & primo ſecũdóque ortu, & diuiſione: quæ qui legere volet, locum indicaui. quanquam lubricus eſt adoleſcentib. locus. Ego vno verborum ambitu cõtentus ero, eo qui ad hunc locũ pertinet. ἔστι δὴ ἐκ τόσου ὁ ἔρως ἔμφυτος ἀλλήλων τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τῆς ἀρχαίας φύσεως συναγωγεύς, καὶ ἐπιχειρῶν ποιῆσαι ἓν ἐκ δυοῖν. i. amor igitur ex tam longo tempore, naturali quadam cõiunctione homines inter ſe coniungit, éſtque veteris naturæ fabricator: quippe qui vnum è duobus facere conetur. Hoc autem, vnum fieri è pluribus, Cicer. dicit in 1 de Offic. lib. idq; Pythagoræ tribuit. Nihil autẽ amabilius nec copulatius quàm morum ſimilitudo bonorum. In quibus enim eadem ſtudia ſunt, eædẽ volũtates, in iis fit vt æquè quiſq; altero delectetur ac ſe ipſo: efficiturq; id quod Pythagoras vult in amicitia, vt vnus fiat ex pluribus.

Atq; etiam ex illa ratione de transferendis liberis qui nati erũt, vt alij ab agricolis & opificibus ad cuſtodes, alij ab his ad illos trãſferantur, magna ſequitur confuſio & perturbatio, quo tandem pacto licebit aut neceſſe erit, eos qui dederint, aut tranſtulerint, quos quibus dederint internoſcere, ἀλλὰ μὴν καὶ περὶ τὸ μεταφέρειν τὰ γινόμενα τέκνα, τὰ μὲν ἐκ τῶν γεωργῶν καὶ τεχνιτῶν εἰς τοὺς φύλακας, τὰ

δ' ἐκ τούτων εἰς ἐκείνους, πολλὴν ἔχει ταραχὴν, τίνα ἔσται φύσιν, καὶ γινώσκειν ἀναγκαῖον τοὺς διδόντας καὶ μεταφέροντας, τίνας τίσι διδόασι. Lex de transferendis liberis scripta est in extremo tertio de Rep. libro, καὶ ἐάν τε σφέτερος ἔκγονος ὑπόχαλκος ἢ ὑποσίδηρος γένηται μηδενὶ τρόπῳ κατελεήσουσιν, ἀλλὰ τὴν τῇ φύσει προσήκουσαν τιμὴν ἀποδόντες ὤσουσιν εἰς δημιουργοὺς, ἢ εἰς γεωργοὺς, καὶ ἂν αὖ ἐκ τούτων τις ὑπόχρυσος, ἢ ὑπάργυρος φυῆ, τιμήσαντες ἀνάξουσι τοὺς μὲν εἰς φυλακὴν, τοὺς δὲ εἰς ἐπικουρίαν. i. Quòd si eorũ liberi subærei aut subferraginei extiterint, nulla misericordia eos capiet, sed habito honore qui cuiusq; naturæ erit accommodatus, eos ad opifices vel agricolas transferent. & si quis eorum rursus auri argentiue naturam colorémue aliqua ex parte imitabitur, honore tributo, illũ ad custodes, hunc ad opifices transferent.

IN TERTIVM CAPVT.

Virtute autem fiet, vt vsu queadmodum est in prouerbio, Amicorum omnia sint communia, δι' ἀρετὴν δ' ἔσται πρὸς τὸ χρῆσθαι κατὰ τὴν παροιμίαν, κοινὰ τὰ φίλων.) Hoc prouerbium Aristot. ad possessiones & bona solum vult pertinere, vt priuata sint omnino bona, vsu autem fiant communia. Plato autem initio 4. lib. de Rep. vult latissime patere, ad mulieres, nuptias, liberorũq; procreationem, ἐὰν γὰρ εὖ παιδευόμενοι μέτριοι ἄνδρες γίγνωνται, πάντα ταῦτα ῥᾳδίως διόψονται, καὶ ἄλλα γε ὅσα νῦν ἡμεῖς παραλείπομεν, τήν τε τῶν γυναικῶν κτῆσιν, καὶ γάμων, καὶ παιδοποιΐας, ὅτι δεῖ ταῦτα κατὰ τὴν παροιμίαν πάντα ὅτι μάλιστα κοινὰ τὰ τῶν φίλων ποιεῖσθαι. i. Si enim bene instituti, cómodis sint moribus viri, hæc omnia facile perspicient, aliáq; quæ nos modo prætermisimus, mulieres, nuptias, liberorum procreationẽ, oportere hęc omnia, vt est in pũerbio, omnia amicorũ fieri cómunia.

Vt Lacedæmone, in qua seruis vtuntur vt suis, itémq; equis & canibus, & viatico, si in agris regionis egeant, οἷον καὶ ἐν Λακεδαίμονι τοῖς τε δούλοις χρῶνται τοῖς ἀλλήλων, ὡς εἰπεῖν, ἰδίοις, ἔτι δ' ἵπποις καὶ κυσὶ, καὶ δεηθῶσιν ἐφοδίων ἐν τοῖς ἀγροῖς κατὰ τὴν χώραν,) Verba Græca, κἂν δεηθῶσιν ἐφοδίων, réddunt obscurum hunc locum. esset planior si ita esset, καὶ ἐφοδίοις ἐὰν δεηθῶσι. in libris editis à nobis, &, coniunctio prætermissa est. Xenophon in Lacedæmoniorum Rep. de hac Lycurgi lege ita differit, ἐποίησε δὲ καὶ οἰκέταις, εἴ τις δεηθείη, χρῆ-

θαι καὶ τοῖς δημοσίοις, τῶν κυνῶν δὲ θηρευτικῶν ζωῆς κοινωνίαν. Paulò in fra, καὶ ἵπποις δὲ ὡσαύτως χρῶνται, ὁ γὰρ ἀσθενήσας ἢ δεηθεὶς ὀχήματος, ἢ ταχύ που βουληθεὶς ἀφικέσθαι, ἤν που ἴδῃ ἵππον ὄντα, λαβὼν καὶ χρησάμενος, καλῶς ἀποκαθίστησι. De reb. ad viuēdū necessarijs, paulò infra eadem pagina, τοιγαροῦν οὕτως μεταδιδόντες ἀλλήλοις καὶ οἱ τὰ μικρὰ ἔχοντες, μετέχουσι πάντων ἐν τῇ χώρᾳ, ὁπόταν τινὸς δεηθῶσιν. Hic autem locus Xenophontis vel planissimum facit, quod obscurum est apud Aristotelem. Itaque κἂν δεηθῶσιν ἐφοδίων ἐν τοῖς ἀγροῖς, malim cōiuncta legi, vt si ita esset, ἐφοδίων τῶν ἐν τοῖς ἀγροῖς id est & viatico. i. rebus ad viuendum necessarijs, quas ager feret, si desint. Xenophō enim dicit, μετέχουσι πάντων ἐν τῇ χώρᾳ, nisi fortè hæc duo verba ἐν τῇ χώρᾳ ad verbum μετέχουσι, non ad patriū casum πάντων pertinent.

Præclara igitur & humana hæc legum condendarum ratio videri potest, de qua qui audit, eam libēter approbat, existimans ita admirabilem quādam omnibus inter omnes amicitiam futuram: præsertim si quis de incommodis & malis, quæ nunc in Rebuspub. extant, queratur, quasi ex eo quòd facultates communes non sint, oriantur. actiones dico quæ inter ciues sunt contrahēdarum rerum & cæt. ἡ πρόσωπος μὲν οὖν ἡ τοιαύτη νομοθεσία, καὶ φιλάνθρωπος ἂν εἶναι δόξειεν· ὁ γὰρ ἀκροώμενος, ἄσμενος ἀποδέχεται, νομίζων ἔσεσθαι φιλίαν τινὰ θαυμαστὴν πᾶσι πρὸς ἅπαντας, ἄλλως τε καὶ ὅταν κατηγορῇ τις τῶν νῦν ὑπαρχόντων ἐν ταῖς πολιτείαις κακῶν, ὡς γινομένων διὰ τὸ μὴ κοινὴν εἶναι τὴν οὐσίαν. λέγω δὲ δίκας τε πρὸς ἀλλήλους περὶ συμβολαίων, &c. Loquitur de legibus Platonis quas de bonorum cōmunitate in. v. de Republica sanxit. In hoc loco pene verba Platonis expressit. τί δέ; δίκαι τε καὶ ἐγκλήματα πρὸς ἀλλήλους, οὐκ οἰχήσεται ἐξ αὐτῶν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, διὰ τὸ μηδὲν ἴδιον ἐκτῆσθαι πλὴν τὸ σῶμα, τὰ δ' ἄλλα κοινά; ὅθεν δὴ ὑπάρχει τούτοις ἀστασιάστοις εἶναι, ὅσα γε διὰ χρημάτων, ἢ παίδων, ἢ συγγενῶν κτῆσιν ἄνθρωποι στασιάζουσι. & cæt. id est, Quid? iudicia & criminationes hominum inter ipsos, nonne eis adimentur quòd nemo quicquam priuatum, præter corpus, nactus sit, cætera autem sint communia? Quam ob rem nullæ inter eos discordiæ, nullæ seditiones nascentur, quæ de pecuniarum, aut

liberorum, aut cognatorum possessionibus, & copiis inter homines solent existere. Refellit ergo hunc Platonis locum Aristoles, docétque non sæpius eos quorum res priuatæ sunt, quàm quorum communes, inter se de his rebus decertare, & contendere solere.

Vt si quis concentum faciat vnum eundemque sonum, vel versum ad pedem vnum redigat, ὥσπερ καὶ εἴ τις τὴν συμφωνίαν ποιήσειεν ὁμοφωνίαν, ἢ τὸν ῥυθμὸν βάσιν μίαν.) Plato in tertio de rep. libro, ῥυθμὸν constare βάσεσι dicit: mihique videtur ῥυθμὸν vocare versum, & βάσιν pedem, ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ἦν δ' ἐγὼ, καὶ μετὰ δάμωνος βουλευσόμεθα, τίνες τε ἀνελευθερίας καὶ ὕβρεως ἢ μανίας καὶ ἄλλης κακίας πρέπουσαι βάσεις, καὶ τίνας τοῖς ἐναντίοις λειπτέον ῥυθμούς. οἶμαι δέ γε ἀκηκοέναι οὐ σαφῶς, ἐνόπλιόν τέ τινα ὀνομάζοντος αὐτοῦ ξύνθετον καὶ δάκτυλον καὶ ἡρῷόν γε, οὐκ οἶδα ὅπως διακοσμοῦντος, καὶ ἴσον ἄνω καὶ κάτω τιθέντος, εἰς βραχύ τε καὶ μακρὸν γιγνόμενον, καὶ ὡς ἐγῷμαι, ἴαμβον, καί τιν' ἄλλον τροχαῖον ὠνόμαζε, μήκη δὲ καὶ βραχύτητας προσῆπτε. καὶ τούτων τισὶν, οἶμαι τὰς ἀγωγὰς τοῦ ποδὸς αὐτὸν οὐχ ἧττον ψέγειν τε καὶ ἐπαινεῖν, ἢ τοὺς ῥυθμοὺς αὐτοὺς, ἤτοι ξυναμφότερόν τι. id est, Sed de his, inquam, cum Damone videbimus, qui illiberalitati, & contumeliæ, aut insaniæ, aliisque vitijs pedes apti sint: quósque numeros contrariis accommodatos sumere debeamus. Audiuisse quidem videor non plane, cum bellicosum quédam ipse nominaret compositum, & Dactylum & Heroum: qui nescio quomodo ornabant, cum eum parem & supra, & infra poneret, breui longáque constantem: atque hunc, vt opinor, Iambum: alterum quendam Trochæum vocabat. Huic alteri productionem, breuitatémque attexuit, in eorúmque nonnullis ductus pedis eum non minus, quàm numeros ipsos, aut aliquid quod ex vtroque confusum, & temperatũ sit, vituperare ac laudare arbitror. Eadem pagina multa de harmonijs disserit. Ex his autem facile intelligi potest, notatis nonnullis pedibus, quos βάσεις vocet, βάσεις pedes dici: quòd vt arbitror, his incedant, vt pedibus animantia.

Criminationes verò & iudicia cæteráq; mala, quæ in alijs ciuitatibus inesse ait, apud hos existent omnia, ἐγκλήματα δὲ ἢ δίκαι, καὶ ὅσα ἄλλα ταῖς πόλεσιν ὑπάρχειν φασὶ κακὰ, πάνθ' ὑπάρξει, ἐν τούτοις.) Hæc ait Socrates apud Platonem in quinto de Rep. libro, eaq; ego verba initio huius tertij capitis protuli. δίκαι autem iudicia hic dico, illic actiones.

Jam verò possessiones omnes potestati custodum permittit, certa collata pensione, εἶτα δὲ κυρίους ποιεῖ τῶν κτημάτων τοὺς γεωργοὺς ἀποφορὰν φέροντας.) In græcis omnibus quos quidem legere potuerim est, τοὺς γεωργοὺς. ego autem φύλακας legēdum arbitror. Plato enim custodibus, ciuium bona committenda censet. in quinto autem de Rep. quæ prius sanxit, repetit his verbis, μέμνησαι οὖν, ἦν δ' ἐγώ, ὅτι ἐν τοῖς πρόσθεν, οὐκ οἶδα ὅτου λόγος ἡμῖν ἐπέπληξεν. ὅτι τοὺς φύλακας, οὐκ εὐδαίμονας ποιοῖμεν οἷς ἐξὸν πάντα ἔχειν τὰ τῶν πολιτῶν, οὐδὲν ἔχοιεν, id est, nō tenes inquam, nobis superioribus sermonib. nescio cuius oratione obiectum esse custodes à nobis non effici beatos, quorum potestati cum ciuium bona omnia tradita essent, ipsi nihil haberent? Hoc dicit in extremo tertio, in quo etiam de mercede his verbis disserit, ταξαμένους παρὰ τῶν ἄλλων πολιτῶν δέχεσθαι μισθὸν τῆς φυλακῆς τοσοῦτον, ὅσον μήτε περιεῖναι αὐτοῖς εἰς τὸν ἐνιαυτὸν, μήτε ἐνδεῖν, id est, Quibus à cæteris ciuibus merces custodiæ accipienda constituetur tanta, quanta nec annuis sumptibus supersit, nec desit. Non solum ergo mercedem custodibus constitutam esse intelligimus: sed quanta sit constituta. Quod igitur dixi, certa collata pensione, hoc ad ciues referendum est, qui, vt ait Plato, certam eis mercedem & quasi stipendium constituunt. γεωργοὺς autem verbum pro φύλακας ob eam causam positum esse puto, quod deinceps seruorum mentionem facit Aristoteles, & penestiarum & hilotum, his verbis, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον εἰκὸς εἶναι χαλεποὺς καὶ φρονημάτων πλήρεις. ἢ τὰς παρ' ἐνίοις εἱλωτείας καὶ πενεστείας καὶ δουλείας. i. Atqui multo verisimilius est, eos fore difficiles, sublaturósque animos, quàm apud nonnullos hilotię, quàm penestię ac seruitia solent. Sed Aristoteles mihi hoc videtur dixisse, vt Platonem refelleret, qui extremo tertio de Rep. lib. ait, δεῖν καὶ τὰς οἰκήσεις καὶ τὴν ἄλλην οὐσίαν τοιαύτην αὐτοῖς παρεσκευάσθαι, ἥτις μήτε τοὺς φύλακας ὡς ἀρίστους εἶναι παύσοι αὐτοὺς, μήτε κακουργεῖν ἐπαροῖ περὶ τοὺς ἄλλους πολίτας. i. oportere eis ædes aliásque opes pa-

ratas esse, quæ nec quàm optimi custodes esse desinant, nec ad aliorum ciuiũ iniurias impellãtur. Hilotes autẽ sunt serui Lacedæmoniorũ, quòd vt arbitror, capti sint, penestiæ serui Thessalorũ à paupertate dicti, & seruitia Heracleotarum, vt Plato ait in. 6. de legib. Cum enim omnia in seruis molesta esse Ath. hospes dixisset, alterque quonam pacto ita esset, interrogaret, ille his verbis vsus est ad id demonstrandum. σχεδὸν γὰρ πάντων τῶν ἑλλήνων ἡ λακεδαιμονίων εἱλωτεία πλείστην ἀπορίαν παράσχοιτ' ἂν καὶ ἔριν, τοῖς μὲν ὡς εὖ, τοῖς δ' ὡς οὐκ εὖ γεγονυῖα ἐστίν. ἐλάττω δὲ ἥ τε ἡρακλεωτῶν δουλεία τῆς τῶν μαριανδυνῶν καταδουλώσεως ἔριν αὖ ἔχει τὸ θετταλῶν τ' αὖ πενεστικὸν ἔθνος.) Fere enim ex omnibus Græcis Lacedæmoniorum hilotia maximam dubitationem affert & concertationem, quippe quam alij probent, alij improbent. Minorem autem afferunt Heracleotarum seruitia, quã Mariandenroum seruitus, itémque genus Penesticum Thessalorum. Multa de Græcorum seruis tradit in sexto libro Athenæus, quo ait primum Menestas à Thessalis vocat os seruos, deinde Penestas.

Cum nec inuentu facile sit, nec paulum intersit ad tuẽdam custodum communionem, quibus moribus aliqui sint præditi, ἔστι δ' οὐδ' εὑρεῖν ῥᾴδιον, ὅτι τὸ διαφέρον μικρὸν, τὸ ποίους τινὰς εἶναι τούτους πρὸς τὸ σώζειν τὴν τῶν φυλάκων κοινωνίαν.) Illud τὸ ποίους τινὰς refero ad mores, vt solet Aristoteles vocare homines ποίους τινὰς qui bene animo affecti sunt. Licet etiam ad leges transferri, vt sit sensus, non parui referre ad seruandam custodum societatem quæ leges eis dentur.

Ei autem faciendos esse perpetuos magistratus necessario hinc perspici licet, quòd non aliâs alijs animis diuinũ aurum miscetur, sed semper ijdem, cum ipse confirmet, in alijs simul atque orti sint aurum, in alijs argentũ misceri, æs autem & ferrum in ijs qui opifices, & aratores sint futuri, ὅτι δ' ἀναγκαῖον αὐτῷ ποιεῖν τοὺς αὐτοὺς ἄρχοντας φανερὸν, οὐ γὰρ ὅτι μὲν ἄλλοις, ὅτι δὲ ἄλλοις μέμικται ταῖς ψυχαῖς ὁ παρὰ τοῦ θεοῦ χρυσὸς, ἀλλ' ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς. φησὶ δὲ τοῖς μὲν αὐθὺς γινομένοις μῖξαι χρυσὸν, τοῖς δ' ἄργυρον, χαλκὸν δὲ καὶ σίδηρον τοῖς τεχνίταις μέλλουσιν ἔσεσθαι καὶ γεωργοῖς.) Hoc ait Plato in extremo tertio de Rep. libro. ἀλλ' ὁ θεὸς πλάττων, ὅσοι μὲν ὑμῶν ἱκανοὶ ἄρχειν, χρυσὸν ἐν τῇ γενέσει συνέμιξεν αὐτοῖς. διὸ τιμιώτατοί εἰσιν, ὅσοι δ' ἐπίκουροι, ἄργυρον.

σίδηρον δὲ καὶ χαλκὸν τοῖς τε γεωργοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις δημιουργοῖς. id est, Sed Deus homines fingẽs, in ijs qui digni sunt principatu in ortu aurũ miscuit. Itaque hi sunt præstantissimi. Iis autẽ qui auxiliũ eis ferent, argẽtum. ferrum vero & æs in agricolis ceterisq; opificibus.

Absurdum etiam est, beluarum similitudinibus docere eadem mulieres quæ viros studia decere, ad quas rei familiaris cura nihil pertinet, ἄτοπον δὲ καὶ τὸ ἐκ τῶν θηρίων ποιεῖσθαι τὴν παραβολήν, ὅτι δεῖ τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύειν τὰς γυναῖκας τοῖς ἀνδράσι, οἷς οἰκονομίας οὐδὲν μέτεστι.) Verbum οἷς beluas, non viros refert, vt ita dixisse videatur, Cum præsertim mulieres & viros rei familiaris cura attingat, beluas non attingat. Tollit enim hoc modo similitudinem. Similitudo beluarum, quam Plato consectatur, est apud eum in. v. de Rep. libro, explicata his verbis, τὰς θηλείας τῶν φυλάκων κυνῶν, πότερα ξυμφυλάττειν οἰόμεθα δεῖν, ἅπερ ἂν οἱ ἄρρενες φυλάττωσιν, καὶ ξυνθηρεύειν, καὶ τἆλλα κοινῇ πράττειν; ἢ τὰς μὲν οἰκουρεῖν ἔνδον ὡς ἀδυνάτους διὰ τὸν τῶν σκυλάκων τόκον τε τροφήν, τοὺς δὲ πονεῖν τε καὶ πᾶσαν ἐπιμέλειαν ἔχειν τῶν ποιμνίων; κοινῇ, ἔφη, πάντα, πλὴν ὡς ἀσθενεστέραις χρώμεθα, τοῖς δὲ ὡς ἰσχυροτέροις. οἷόν τ' οὖν ἔφην ἐγώ, ἐπὶ τὰ αὐτὰ χρῆσθαί τινι ζῴῳ ἂν μὴ τὴν αὐτὴν τροφήν τε καὶ παιδείαν ἀποδιδῷς; οὐχ οἷόν τε. εἰ ἄρα ταῖς γυναιξὶν ἐπὶ ταὐτὰ χρησόμεθα καὶ τοῖς ἀνδράσι, ταὐτὰ καὶ διδακτέον αὐτάς. id est. Fœminas canũ custodum vtrum vna custodire putamus oportere ea quæ mares custodiunt, & venari, an illas continere se domi, quòd per partũ & educationem non possint, hos verò perferre laborem, eisque solis gregem curæ esse? communiter, inquit, omnia, nisi quòd illis vt imbecillioribus, his pro firmioribus vtimur. Num fieri inquam, potest, vt aliquo animante ad easdem res vtare, nisi ei eandem educationem tribuas atque disciplinam? Non potest. Si ergo mulieribus ad easdem res, ad quas viris, vtamur, certe eædem artes eis tradendæ sunt. Ex quibus perspici licet, quod dixi, in Aristotelis oratione verbum οἷς non esse relatiuũ vt vocant verbi ἀνδράσι, sed θηρίων. Tollit enim similitudinem à Socrate allatam de feminis canum qui gregem custodiunt. Socrates enim concludit mulieres non debere domi se cõtinere, sed exemplo fœminarum canum gregem custodire, id est, Remp. capessere, & arma ferre. At Aristoteles non eandem fœminarum canum & mulierum esse rationem, propterea quòd beluarum fœminas nõ

attingit cura rei familiaris, ob eámque causam & custodire gregẽ eas & venari nihil prohibet, mulieres autem attingit.

IN IIII. CAP.

Mulieres autẽ & bellum gerere vult, & iisdem artibus, quibus custodes erudiri, ἀλλὰ τὰς μὲν γυναῖκας ἔοικε δεῖν συμπολεμεῖν, καὶ παιδείας μετέχειν τῆς αὐτῆς τοῖς φύλαξι)Hæc ait Socrates in v. de Rep. libro. Eum velle eisdem mulieres artibus quibus viros, erudiri, locus quem paulo supra protuli indicat, quem locum duabus paginis tractatum, cui legere studio, erit inueniet. Bellum autem eas gerere oportere, cõcludit his verbis, Ἀποδυτέον δὴ ταῖς τῶν φυλάκων γυναιξὶν ἐπείπερ ἀρετὴν ἀντὶ ἱματίων ἀμφιέσονται, καὶ κοινωνητέον πολέμου τε, καὶ τῆς ἄλλης φυλακῆς τῆς περὶ τὴν πόλιν, id est. Danda est ergo custodum mulieribus, quandoquidem virtute pro vestibus amicientur, communicandáque belli gerendi potestas, aliarúmque stationum quæ in vrbe faciendæ sunt.

Nam & disciplinam eandem concedit, & iis qui necessariis muneribus fungi non possunt, victum, eodémque modo de sodalitatibus statuit, nisi quòd in hac sodalitates mulierum esse ait oportere, & illam mille arma ferentium, hanc quinque millium, καὶ τὴν παιδείαν τὴν αὐτὴν, καὶ τὸ τῆς ἔργων τῶν ἀναγκαίων ἀπηλλαγμένους ζῆν, καὶ τῶν συσσιτίων ὡσαύτως, πλὴν ἐν ταύτῃ φησὶ δεῖν τὰ συσσίτια καὶ γυναικῶν, καὶ τὴν μὲν χιλίων τῶν ὅπλα κεκτημένων, ταύτην δὲ πεντακισχιλίων.) In septimo de legibus lib. sodalitates alias virorum, alias eorum propinquorum, alias mulierũ, & puerorũ Plato vult esse, verba eius pauca subieci. συσσίτια δὲ κατεσκευασμένα εἴη, χωρὶς μὲν τὰ τῶν ἀνδρῶν, ἐγγὺς δὲ ἐχόμενα τὰ τῶν αὐτοῖς οἰκείων, παίδων τε ἅμα καὶ θηλειῶν καὶ τῶν μητέρων αὐταῖς. i. Sodalitates autem constitutæ sint, seorsum virorum, & in proximo illę propinquorum eorum, itémque puerorum, mulierũ, atque matrum earum. In quinto autem de Rep. virorum & mulierum vult esse cõmunes. οἱ δὲ ἅτε οἰκίας τε καὶ συσσίτια κοινὰ ἔχοντες, ἰδίᾳ δὲ οὐδενὸς οὐδὲν τοιοῦτο κεκτημένου, ὁμοῦ δὴ ἔσονται, ὁμοῦ δὲ ἀναμεμιγμένων, καὶ ἐν γυμνασίοις καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ τροφῇ, ὑπ' ἀνάγκης οἶμαι τῆς ἐμφύτου ἄξονται πρὸς τὴν ἀλλήλων μῖξιν id est. Hi verò qui domos sodalitatésque cõmunes habeant, nec quisquam priuatum quid tale, vnà quidẽ erunt

rũt, qui si & in gymnasijs & in alia vita inter se permisceatur, mea quidem sententia, naturali quadam necessitate ducti, inter se commiscebuntur. Eandem disciplinam concedit viris ac mulieribus in VII. de legibus hac lege, τὰ αὐτὰ δὲ καὶ περὶ θηλειῶν, ὁ μὲν ἐμὸς νόμος ἂν εἴποι πάντα, ὅσαπερ καὶ περὶ τῶν ἀῤῥένων, ἴσα καὶ τὰς θηλείας ἀσκεῖν δεῖν. id est, Mea autem hęc lex etiã ad mulieres pertinet, omnia quæ mares, eadem etiam fœminas excolere & exercere oportere. Hoc etiã vult in V. de Rep. Locum autem paulo supra protuli. Priorem etiã Remp. quam in libris de Rep. constituit, ex mille belligerantibus constare vult his verbis in quarto de Rep. ἕως ἂν ἡ πόλις σοι οἰκῇ σωφρόνως ὡς ἄρτι ἐτάχθη, μεγίστη ἔσται, οὐ τῷ εὐδοκιμεῖν λέγω, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς μεγίστη, καὶ ἐὰν μόνον ᾖ χιλίων τῶν προπολεμούντων. In codicibus editis est vitiose προπολεμιῶν, idque articulus τῶν facile indicat, hunc locum sic interpretor, Atque ita demum maxima erit ciuitas si, vt modo statutum est, temperatè à te administretur, non dico, aliorum opinione, sed reuera maxima futura est, & si ex mille solũ constet qui bellum gerant. In sexto autem de legibus libro non solũ Plato alteram illam Remp. ex quingentis vult constare, vt hic ait Aristoteles, sed quadraginta addit præterea, nisi forte hæc duo verba καὶ τετταράκοντα apud Aristotelem desyderentur. Vult autem tot esse in Rep. hac altera Plato homines, vt summa eorum ratio cum duodecim partibus, in quas ciuitatem diuidit, constare videatur. Verba eius hæc sunt, ἀρχὴ δὲ ἔστω τῶν μετὰ ταῦτα νόμων ἥδε ἀπὸ τῶν ἱερῶν ἠργμένη, τὸν ἀριθμὸν γὰρ δὴ δεῖ πρῶτον ἀναλαβεῖν ἡμᾶς τὸν τῶν πεντακισχιλίων καὶ τετταράκοντα, ὅσας εἶχέ τε καὶ ἔχει τομὰς προσφόρους ὅ τε ὅλος ἅμα καὶ ὁ κατὰ φυλάς, ὃ δὴ τοῦ παντὸς ἔθεμεν δωδεκατημόριον, ἓν καὶ εἴκοσι καὶ εἰκοσάκις ὀρθότατα φύν. ἔχει δὲ διανομὰς δώδεκα μὲν ὁ πᾶς ἀριθμὸς ἡμῖν, δώδεκα δὲ καὶ ὁ τῆς φυλῆς. id est, Exordium autem earum legũ quæ sequuntur, hinc à sacris ducamus. Repetendus est enim nobis primũ quinque millium & quadraginta numerus, in quas aptas partes & vniuersus & tribuum numerus tributus est ac tribuitur, partem quidẽ duodecimã totius numeri vnũ & viginti & vicies duci rectissimè posuimus. Nobis autem in duodecim partes omnis numerus, in duodecim etiam tribuũ numerus diuiditur. Pluribus etiã sententiam suam de hac partitione explicat. Si quis legere velit, locum indicaui, Satis est autem intelligi, cum velle constare ciuitatẽ

ex quinque millibus & quadraginta, quòd cum diuiserit in partes duodecim quas tribus vocat, is numerus cum numero tribuum cohærebit, si eius duodecimam partem vnum & viginti, vicies ducamus. Nam vicies vnum & viginti, quadringẽtos ac viginti explẽt, quę est duodecima pars quinque millium & quadraginta, cũ pręsertim ex eo numero si duodecies ducatur, quinque millia & quadraginta compleantur. Ac Plato quidem hunc numerum posteriori suæ Reip. attribuit. Aristoteles autem eum accusat primum inconstantiæ, quòd nunc hoc, nunc illud dicat. deinde hunc tantum & immoderatum numerum reprehendit, quòd ei sit opus agro ad alendum immenso & nimio, nec ei solum, sed mulierum, liberorũ, seruorũmque infinitæ multitudini. Sed ad alia veniamus, Quod ait Aristoteles, Platonem velle easdem artes mulieres quas viros discere, vt in priore Rep. sic in altera, id quidem supra de priore ostendimus, de altera idem docendum est, Hoc ille tradit in sexto de legibus his verbis, τοῦτ' οὖν ἐπαναλαβεῖν καὶ ἐπανορθώσασθαι, τὸ πάντα συντάξασθαι κοινῇ γυναιξί τε καὶ ἀνδράσιν ἐπιτηδεύματα βέλτιον πρὸς πόλεως εὐδαιμονίαν, id est, Hoc igitur repetendum est, & corrigendum, omniáque studia communia esse mulierũ ac virorũ ad beatam vitam Reip. est vtilius. Plato in superiori loco vsus est verbo ἔθεμεν quod præteritum tẽpus declarat. Id in quinto libro statuit, quę verba reticebo, ne sim longior.

Quod si quis non hoc vitæ genus probet in ciuitate neque priuatim, neque publicè, tamen hostibus ciues non solum cum intra fines veniunt, sed etiam cũ inde excedũt, terrorem afferre debent, εἰ δέ τις μὴ τοιοῦτον ἀποδέχεται βίον, μήτε τὸν ἴδιον, μήτε τὸν κοινὸν τῆς πόλεως, ὅμως οὐδὲν ἧττον δεῖ φοβεροὺς εἶναι τοῖς πολεμίοις, μὴ μόνον ἐλθοῦσιν εἰς τὴν χώραν, ἀλλὰ καὶ ἀπελθοῦσι) His verbis & proxima superiore oratione Aristoteles reprehendit ciuium multitudinem quam probat Plato in v. de legibus his verbis, πλῆθος δέ, ὁπόσοι τοὺς προσχώρους ἀδικοῦντας τε αὑτοὺς ἀμύνασθαι δυνατοὶ, καὶ γείτοσιν ἑαυτῶν ἀδικουμένοις βοηθῆσαι μὴ παντάπασιν ἀπόρως, δύναιντ' ἄν. id est, Tanta multitudo ciuium esse debet, quæ & hostium in agrum impetum facientium iniurias propulsare, & finitimis cum violantur, non omnino paruis copijs, opem ferre possit. Hic enim fit mentio solum de propulsandis hostium iniurijs cum aggrediuntur.

Atquē etiam videndum eſt, ne forte ſatius ſit multitudinē poſſeſsionum alio modo eóque planiore deſcribere. Tantam enim eſſe ait oportere, vt temperatè viuatur, quod tantum valet, vt ſi quis dicat, vt bene viuatur, &c. καὶ τὸ πλῆθος δὲ τῆς κτήσεως ὁρᾶν δεῖ, μήποτε βέλτιον ἑτέρως διορίσαι, τῷ σαφῶς μᾶλλον. τοσαύτην γὰρ εἶναί φησι δεῖν, ὥστε ζῆν σωφρόνως, ὥσπερ ἂν εἴ τις εἶπεν, ὥστε ζῆν εὖ. &c.) Ita modum poſſeſsionum deſcribit Plato in v. lib. de legibus, iſque locus adiunctus eſt ſuperiori, ὄγκος δὲ πλήθους ἱκανὸς οὐκ ἄλλως ὀρθῶς γίγνοιτ' ἂν λεχθεὶς, ἢ πρὸς τὴν γῆν, καὶ τὰς τῶν πλησιοχώρων πόλεις, γῆς μὲν ὁπόση πόσους σώφρονας ὄντας, ἱκανὴ φέφειν, πλείονος δ' οὐδὲν προσδεῖ. i. Multitudinis autem modus non aliter rectè ſtatuetur, quàm ſi ad agrum & finitimorum ciuitates accommodetur, vt agri tãtum ſit, vt ciuibus temperantibus res ad viuendum neceſſariæ ex eo ſatis abũdè ſuppetant, nec amplius quicquã deſyderent. Aliis ergo verbis Ariſtoteles, alijs Plato vtitur, idem declarantibus. Ariſtoteles vult addi liberales vſus. Platonem aliquis defendet, ſi neget idem σωφρόνως quod εὖ ζῆν valere, quod εὖ ζῆν latius patet, pertinétq; ad omnes virtutes, σωφρόνως ad ſolam temperantiam & cõtinentiam in victu, quæ vitam cuiuſque ſpectat.

Illud etiam abſurdum eſt, eum qui poſſeſsiones ęquas & pares faciat, multitudini ciuium non conſulere, procreationémque liberorum incertam dimittere, quaſi verò propter liberorum orbitates quot ſint cumque, eidem multitudini ſatis ſit æquanda, propterea quòd nunc etiam ciuitatibus hoc ipſum vſuuenire uideatur, ἄτοπον δὲ καὶ τὸ τὰς κτήσεις ἰσάζοντα, τὸ περὶ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν μὴ κατασκευάζειν, ἀλλ' ἀφεῖναι τὴν τεκνοποιΐαν ἀόριστον, ὡς ἱκανῶς ἀνομαλισθησομένην εἰς τὸ αὐτὸ πλῆθος διὰ τὰς ἀτεκνίας ὁσωνοῦν γεννωμένων, ὅτι δοκεῖ τοῦτο καὶ νῦν συμβαίνειν περὶ τὰς πόλεις.) In quinto de Legibus bonorũ æquationem Plato introducit his verbis: πεντάκις μὲν χίλιοι ἔστωσαν καὶ τετταράκοντα ἀριθμοῦ τινος ἕνεκα προσήκοντος γεωμόροι τε καὶ ἀμυνοῦντες τῇ νομῇ. γῆ δὲ καὶ οἰκήσεις ὡσαύτως τὰ αὐτὰ μέρη διανεμηθέντων, γενόμενα ἀνὴρ καὶ κλῆρος συννομή id eſt. Sint quinq; millia & quadraginta, vt numerum aptum ſtatuam, eorum qui agrum obtinebunt, partitionemq; ſeruabunt. Ager autem & ædes eodem modo in eaſdem partes tribuantur, vt vir & pars cum diuiſione conſentiat. &c. Quod dixi, multitudini ciuium conſulere, et ſi latinum eſt

tamē quoniam aliam etiam habet intelligentiam, constituere modum ciuium multitudini malo dicere. Quod deinde sequitur de incerto numero liberorum procreandorum, eodem libro quinto prætermissum est à Platone. Longa est oratio, qua docet quemadmodum numerus quem constituit, nec augebitur, nec minuetur. Primum vult vnumquenque qui plures liberos susceperit, vnū eorum quem habeat charissimum, hęredem relinquere: filias ea lege quam sit laturus, collocare. Quibus nulli sint liberi, eis filios tribui. Aliáque multa affert huic rei remedia. Sed quia, vt ostensum est pares vult esse possessiones, nec modum certum eo loco filiorū procreandorum statuit, aut primum Aristoteles ait nō debuisse ipsum constituere, aut secundum etiam, quoniam si primo locus relinquitur, numerus facile vel īminuetur, vel potius augebitur. Sed verba eius subijci melius est. ὅπως δ' αὖ ταῦτα εἰς τὸν ἀεὶ χρόνον οὕτως ἔχοντα ὑπάρχῃ, τάδε προσδιανοητέον, ὅσαι εἰσὶν αἱ νῦν ἡμῖν ἑστίαι διανεμηθεῖσαι τὸν ἀριθμὸν, ταύτας ἀεὶ δεῖν τοσαύτας εἶν, μήτε τι πλείους γίγνεσθαι, μήτε ποτέ τινα ἐλάττους, ὧδ' οὖν τὸ τοιοῦτον βεβαίως γίγνοιτο περὶ πᾶσαν τὴν πόλιν, ὁ λαχὼν τὸν κλῆρον, καταλειπέτω ἀεὶ ταύτης τῆς οἰκήσεως ἕνα μόνον κληρονόμον τῶν ἑαυτοῦ παίδων, ὃν ἂν αὐτῷ μάλιστα ᾖ φίλον, διάδοχον καὶ θεραπευτὴν θεῶν καὶ γένους καὶ πόλεως, τῶν τε ζώντων, καὶ ὅσοι ἂν ἤδη, τέλος εἰς τὸν τότε χρόνον ἔχῃ. τῶν δὲ ἄλλων παίδων, οἷς ἂν πλείους ἑνὸς γίγνονται, θηλείας τε ἐκδίδοσθαι κατὰ νόμον τὸν ἐπιταχθησόμενον. ἄρρενάς τε, οἷς ἂν τῆς γενέσεως ἐλλείπῃ τῶν πολιτῶν, τούτοις ὑεῖς διανέμειν κατὰ χάριν καὶ μάλιστα, ἐὰν δέ τισιν ἐλλείπωσι χάριτες, ἢ πλείους ἐπίγονοι γίγνωνται θήλεις, ἤ τινος ἄρρενες ἑκάστων, ἢ καὶ τοὐναντίον ὅταν ἐλάττους ὦσι, παίδων ἀφορίας γενομένης, πάντων τούτων ἀρχὴν ἣν ἂν θώμεθα μεγίστην καὶ τιμιωτάτην, αὕτη σκεψαμένη, τί χρὴ δρᾶν τοῖς γενομένοις ἢ τοῖς ἐλλείπουσι, ποριζέτω μηχανὴν ὅτι μάλιστα, ὅπως αἱ πεντακισχίλιαι καὶ τετταράκοντα οἰκήσεις ἀεὶ μόνον ἔσονται. id est. Vt autem hæc hoc modo perpetua sint & permaneant, hoc intelligendum est, quot modo sunt à nobis descripti foci, totidem semper esse oportere: nec vlla ex parte plures, nec vnquam pauciores. Quod vt firmum & stabile sit in omni ciuitate, qui hęreditatem & partem adierit, is relinquat semper vnum tantūmodo liberorū suorū quē charissimū habeat vel malit, illius domus hæredem: Deorūque, generis ac ciuitatis viuorum mortuorūque procuratorem. Ex aliis autem liberis quib. plures erunt, filias ex

lege quam feremus, collocabunt, mares iis ciuibus quibus liberi nulli erunt dabunt, primum ac maxime in beneficij loco. Sin gratiosi aliqui non sint, aut si cuique plures sint fœminæ aut mares, aut contrà si pauciores sint inopiáque sit liberorum & orbitas, magistratus quem & maximum & amplissimum constituemus, his omnibus præficietur, qui videat, quid iis qui aut modum constitutum transibunt aut ab eo discedent, futurum sit, rationémque excogitet, qua quinque millia & quadraginta domorũ numerus permaneat. &c.

Propterea quòd nũc etiam ciuitatibus hoc ipsum vsuuenire videatur. Atqui non tam subtilis tum ratio ciuitatum, quàm nunc, esse debuit. Nunc enim quoniam opes & facultates inter se diuidit multitudo quantacúmque sit, nemini quicquam deest: tum verò cum nulla fieret bonorum partitio, necesse erat aratores, siue minor, siue maior eorum numerus esset, nihil obtinere, (ὅτι δοκεῖ τοῦτο καὶ νῦν συμβαίνειν ταῖς πόλεσι. δεῖ δὲ τοῦτ' οὐχ ὁμοίως ἀκριβῶς ἔχειν περὶ τὰς πόλεις τότε καὶ νῦν, νῦν μὲν γὰρ οὐδεὶς ἀπορεῖ διὰ τὸ μερίζεσθαι τὰς οὐσίας εἰς ὁποσονοῦν πλῆθος, τότε δ' ἀδιαιρέτων οὐσῶν, ἀνάγκη τοὺς παραζυγας μηδὲν ἔχειν ἐάν τ' ἐλάττους ὦσι τὸ πλῆθος, ἐάν τε πλείους,) Hic mihi locus corruptus & deprauatus videtur, idque ex eo intelligi licet, quòd cum his duobus aduerbijs vtatur Aristoteles νῦν καὶ τότε in Platonis refellenda sententia, tamen νῦν solum initio huius loci positũ est. Mihi ergo videtur in illa ratione ὅτι δοκεῖ τοῦτο καὶ νῦν &c. hæc duo verba ὥσπερ ἀρχαῖον, desyderari, vt sit sententia, propterea quòd vt quondam, sic nunc &c. Nam mihi comparare videtur Aristoteles eam bonorum diuisionem quę ipsius erant temporibus cum ea communitate bonorum quam primo libro dicit fuisse in primis hominum societatibus. Quid autem sit, quod Platonis dicat sententia euenire ciuitatibus, vt quondam, sic illis temporibus, si quis requirat, æquationem bonorum cum numero ciuium congruentem dico esse, nec solum propter ἀτεκνίαν, siue vt ait Plato, ἀφορίαν, id est, Orbitatem & penuriam prolis, sed etiam propter colonias, quę deducebantur quondam, quas etiam vult deduci Plato, vt numerus ciuium cum modo agrorum domorúmque consentiat. Platonis enim hoc institutum Aristotelem reprehendere indicant verba eius quæ posita in quinto de legibus, subijciam, vt omnibus liceat existimare, an vera sit nostra sententia. καὶ δὴ καὶ τόγε

τέλος, καὶ πᾶσα ἀπορία ἦ τὴν ἀνισότητα τῶν πεντακισχιλίων καὶ τετταράκοντα οἴκων γίγνηται, ἐπίχυσις δ' ὑπερβάλλουσα ἡμῖν πολιτῶν, δι' φιλοφροσύνην τὴν τῶν ξυνοικούντων ἀλλήλοις ξυμβαίνῃ, καὶ ἀπορῶμεν, τὸ παλαιόν που ὑπάρχει μηχάνημα, ὃ πολλάκις εἰρήκαμεν, ἀποπομπὴ ἀποικιῶν φίλη γιγνομένη παρὰ φίλων, οἷς ἂν ἐπιτήδειον εἶναι δοκῇ, id est. Postremo si omnis inopia ex numero quinque millium & quadraginta domorum, qui non sit æquabilis, nascatur, nimiáque ac immoderata liberorum procreandorum cupiditas in nostris ciuibus dominetur propter eorum qui in vna domo habitant & inopia premamur, tum vetus institutum & consilium repetendum est, de quo sæpe diximus, vt colonias deducant amici & propinqui quocunque commodum videbitur. Hoc ergo institutum veterum quod probat Plato, de colonijs deducendis ne modus quem statuit transeatur, mihi refellere Aristoteles hoc loco videtur. Vt autem ita sit, certe comparationis & similitudinis quam refellit, quæ sententia sit ignoro. Ait enim suis temporibus cum bonorum partitio fieret, nemini quicquam defuisse, id est inopem, & tamen cum bona non diuiderētur, παραζύγας nihil obtinuisse necessario. Qui enim fieri potest primum, vt aliqui stante bonorum communitate nihil habeant? Deinde qui sunt isti παράζυγες? Ego quidem qui παράζυγες essent, inuenire non potui. Alij adiuges dicunt, ineptū & minus latinum vocabulum. Itaque cum illud repudiarem, aratores dixi παραζύγας, quòd mihi compositum verbum à ζυγὸς, id est iugo videbatur. Sed quoniam ad sententiā huius loci, quæ difficilis est, an aptum sit, iudicare nō possnm, aliorū erit existimare. Quod si mihi etiam dicere liberè quod sentiam liceat, παράζυγες & ὁμόζυγες quodam modo contrarii videntur. Vt ergo ὁμόζυγες dicūtur boues qui eodem iugo coercentur & cohibentur, sic παράζυγες ij sunt mea quidem sententia, qui non eodem iugo continentur. Quā similitudinem ad rem familiarem transferens Aristoteles, quasi ὁμόζυγας appellaret eos qui in Rep. vnam eandemque domum habitarent, sic παραζύγας eos vocare mihi videtur, qui cum vna domo quasi iugo & imperio domestico, capi non posśint, in alias domos quasi in colonias exeunt, vt παραζύγας eos etiam quos ὑπερβαλλομένους Plato ex superiori loco vocare perspicitur, intelligamus. ὑπερβαλλομένους autem eos dicit filios, qui numerum à se præscriptum

quinque millium & quadraginta ciuium superãt. Est enim περιγίνεσθαι idem quod περιεῖναι id est superesse, redundare, superare, vt neutrum vertum est. cuius contrarium est ἐλλείπειν. Itaque videndum est num περιζύγας potius legendum esse videatur. Nam ζυγὸν fortasse ad agrorum modum statutũ refertur, vt περίζυγοι ij sint, qui transeunt modum quinque millium & quadraginta partium, in quas vult Plato pro portione & multitudine ciuium agrum diuidi. Quid ergo de hoc verbo sentiam, exposui. Nunc ad id quod modo de huius loci sententia quæsitum est, qui fieri possit vt aliqui in bonorum communitate nihil habeant, veniẽdum est. Equidem sic existimo, eos nihil habere, propterea quòd bona quæ cuiq; familiæ suppetebant quõdam ad viuendũ, ad eos nõ peruenirent, qui post iustum numerum nascerentur. Itaque in colonias, vt dictũ est, mittebantur.

Ait enim oportere, quemadmodum stamen ex alia lana, quàm ex licijs texitur, sic eandem cum ijs qui parent, eos qui imperant, habere rationem, φησὶ γὰρ δεῖν ὥσπερ ἐξ ἑτέρου τὸ στημόνιον ἐρίου γίνεται τῆς κρόκης, οὕτω καὶ τοὺς ἄρχοντας ἔχειν δεῖν πρὸς τοὺς ἀρχομένους.) Hoc Plato in quinto de Legibus libro tradit his verbis, καθάπερ οὖν δή τινα ξυμφυλὴν ἢ καὶ πλέγμα ἄλλ' ὁποῖον οὐκ ἐκ τῶν αὐτῶν οἷόν τ' ἐστὶ τήν τε ἐφυφὴν καὶ τὸν στήμονα ἀπεργάζεσθαι, διαφέρειν δ' ἀναγκαῖον τὸ τῶν στημόνων πρὸς ἀρετὴν γένος, ἰσχυρόν τε γὰρ καί τινα βεβαιότητα ἐν τοῖς τρόποις εἰληφὸς τὸ δὲ μαλακώτερον, καὶ ἐπιεικέᾳ τινὶ δικαίᾳ χρώμενον, οὕτω δὲ τοὺς τὰς μεγάλας ἀρχὰς ἐν ταῖς πόλεσιν ἄρξοντας δεῖ διακρίνεσθαί τινα τρόπον ταύτῃ καὶ τοὺς σμικρὰ παιδείᾳ βασανισθέντας ἑκάστοτε κατὰ λόγον, id est, Quemadmodũ autem fieri non potest vt in textili opere aut quouis alio ex eisdem licia & stamen fiant, sed stamen præstare debet robore, firmum enim & natura sua durum est, licia contra molliora & teneriora, vt facile cedant & flectantur, sic inter eos qui magnos magistratus gesturi sunt in Rep. quædam dissimilitudo esse debet & c. Hic locus in libris vulgatis deprauatus est. ἔθει enĩ pro οὕτω positum est, & ἐπουσίᾳ pro ἐπιεικέᾳ. est autem ἐπιείκεια virtus quæ ab εἴκειν verbo ducta mihi videtur, qua non omnia pro nostro iure agimus, sed de illo cedimus, verbum autem ξυμφυλὴν corruptum esse puto. fortasse traiectione literæ vnius & alterius mutatione, corruptum est ξυμφυλὴν pro ξυνυφὴν. In hoc etiam Aristotelis quem

tractamus loco, eadem mihi deprauatio videtur. τὸ στημόνιον pro τὸ σύμμετα, vt est apud Platonem. στήμων ergo stamen dicitur, κρόκη autem & ἐφυφὴ licium, id est filum quo textores in tela stamen implicant. Quidam vir doctus vertens hunc Aristotelis locum, Platonis esse verba dicit. ex quo intelligi licet, cum alia sint Platonis verba, alia Aristotelis, ab illo Platonis verba lecta non fuisse.

Atque etiam videndũ est, ne forte ædificiorum diuisio ad rem familiarem non conferat. Binas enim ædes, cum separatim diuisisset, cuique attribuit, cum difficile sit duas domos habitare, καὶ τὴν τῶν οἰκοπέδων δὲ διαίρεσιν δεῖ σκοπεῖν, μή ποτ᾽ οὐ συμφέρει πρὸς οἰκονομίαν. δύο γὰρ οἰκόπεδα ἑκάστῳ ἔνειμε, διελὼν χωρίς.) Hoc statuit Plato in quinto extremo de legibus, cuius verba eò libentius subijciam, quòd ex ijs hic locus fiet planior. Nam διελὼν χωρὶς obscurum est, quod planum fiet verbis eius prolatis. Vult enim Plato suas cuique binas esse ædes, non continuatas illas quidem, sed seiunctas & separatas, quoniam vnam domum in media vrbe vult ædificari, alteram in extrema. τεμεῖν δ᾽ αὖ καὶ τὰ τῆς πόλεως δώδεκα τμήματα τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅνπερ καὶ τὴν ἄλλην χώραν διένειμον, καὶ δύο νέμεσθαι ἕκαστον οἰκήσεις, τήν τε ἐγγὺς τοῦ μέσου, καὶ τὴν τῶν ἐσχάτων id est. Diuidendæ sunt etiam duodecim ciuitatis regiones & partes, quemadmodum alium etiam agrum sum partitus, vt binæ ædes cuique tribuantur, quarũ altera in media, altera in extrema vrbe ædificetur.

Sin vt optimam post primam Remp. nõ præclarè, εἰ δ᾽ ὡς ἀρίστην μετὰ τὴν πρώτην πολιτείαν, οὐ καλῶς.) Ego in hoc genere μετὰ secundum malo dicere. Nam cum superlatiuo vtendum est, Cicero illud μετὰ dicit secũdum. In II. de Officijs, Proximè autem & secundũ Deos homines hominibus maxime vtiles esse possunt. Si addatur participium vel nomen rei, μετὰ post dicitur, vt post homines natos, post hominum memoriam turpissimus. Intelligendum est autem, vt hic locus intelligatur, à Platone tres Resp. constitui, vnã in libris de Rep. secundam in libris de legibus, tertiam in quinto de legibus se aliquando constituturũ pollicetur. Ac primam quidem cum eam se constituisse dixit eo quem modo nominaui libro in qua omnia communia sint, mulieres, liberi, bona, tum de secunda ita loquitur, ἣν δὲ νῦν ἡμεῖς ἐπικεχειρήκαμεν, εἴη τε ἂν γενομένη πως ἀθανασίας ἐγγύτατα, καὶ ἡ μία δευτέρως. τρίτην δὲ μετὰ ταῦτα, ἐὰν θεὸς ἐ-

θέλῃ, διαπεπραγμένα, id est. Quam autem hoc tempore aggressi sumus, ea si absoluatur, ad immortalitatem proxime accedet. Atque hæc quidem secunda est. Tertiam autem deinceps iuuante deo ad finem perducemus.

Ac nonnulli quidem sunt in ea sententia, vt dicant optimum ciuitatis statũ ex omnibus Rebusp. confusum esse oportere, ἔνιοι μὲν οὖν λέγουσιν, ὡς δεῖ τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἐξ ἁπασῶν εἶναι τῶν πολιτειῶν μεμιγμένην) Cicero in II. de Rep. apud Nonium hoc etiam ait, Statui esse optimè constitutam Remp. quæ ex tribus generibus illis, regali & optimati & populari confusa &c. quæ sunt corrupta. Locum etiã Platonis de rerum communitate in IIII. attigit. Et noster Plato magis esset Lycurgus, qui omnia prorsus iubet esse communia, ne quis ciuis propriam aut suam rem vllam queat dicere. Hæc sunt apud Noniũ in verbo proprium. duo autem huius loci apud eum corrupta sunt, nec quidã qui omnes locos Ciceronis de Rep. vndecunque potuit, diligenter in vnum coegit, hunc correxit locũ Locus autem corruptus est syllabarum separatione. Est enim vllá; adijcere, pro, queat dicere.

At verò in his legibus Socratis sententia est, eam Remp. quæ sit omnium optima, ex populi & tyranni imperio constare oportere: quæ imperia vel omnino in numero Rerumpublicarum non sunt reponenda, vel certe in numero deterrimarum, ἐν δὲ τοῖς νόμοις εἴρηται τούτοις, ὡς δέον συγκεῖσθαι τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἐκ δημοκρατίας καὶ τυραννίδος, ἃς ἢ τὸ παράπαν οὐκ ἄν τις θείη πολιτείας, ἢ χειρίστας πάντων.) Hoc autem, Atheniẽsis quidam, vt Socratem intelligamus dicit in tertio libro. ἄκουε δή νυν. εἰσὶ πολιτειῶν οἷ μητέρες δύο τινὲς, ἐξ ὧν τὰς ἄλλας γεγονέναι λέγων ἄν τις, ὀρθῶς λέγοι. καὶ τὴν μὲν προσαγορεύειν μοναρχίαν ὀρθὸν, τὴν δ' αὖ δημοκρατίαν. καὶ τῆς μὲν, τὸ περσῶν γένος ἄκρον ἔχειν, τῆς δ' ἡμᾶς. αἱ δ' ἄλλαι σχεδὸν ἅπασαι, καθάπερ εἶπον, ἐκ τούτων εἰσὶ διαπεποικιλμέναι. δεῖ δὴ οὖν καὶ ἀναγκαῖον μεταλαβεῖν ἀμφοῖν τούτοιν, εἴπερ ἐλευθερία τ' ἔσται καὶ φιλία μετὰ φρονήσεως. ὃ δὴ βούλεται ἡμῖν ὁ λόγος προστάττειν λέγων, ὡς οὐκ ἄν ποτε τούτων πόλις ἄμοιρος γενομένη, πολιτευθῆναι δύναιτ' ἂν καλῶς. id est. Nunc ergo audi. Sũt Rerumpublicarum, quasi matres, duæ quædam, ex quibus rectè dici possũt reliquæ extitisse, quarum illã tyrannidem, hanc populare ciuitatis genus appellare possumus. Atque illa superior apud Persas optimè

cõſtituta eſt, hæc apud nos. Cæteræ verò fere omnes, vt dixi, ex his diſtinctæ ſunt atque confuſæ. Quocirca confundatur & temperetur ex his oportet ac neceſſe eſt, ſi modo in aliqua libertas & amicitia cum ſapientia coniuncta reperiantur, quod quidem hoc noſtro ſermone præſcribere volumus, nullam vnquam quæ quidem harum ſit expers, rectè gubernatum iri ciuitatem. Eadem etiã eius ſententia eſt in ſexto libro.

Nam ex delectis ſortitionem fieri, commune vtriuſque eſt &c. τὸ μὲν γὰρ ἐξ αἱρετῶν κληρωτοὺς, κοινὸν ἀμφοῖν &c.) Hoc loco vult docere Ariſtoteles Remp. eam quam Plato in libris de Legibus ſecundam conſtituit, non confuſam eſſe ex regali & populari ciuitatis genere, vt ille vult, ſed ad paucorum ius & ditionem, & ad populare genus, ſed ad ſuperius magis pertinere. Itaque quod hoc loco ait Ariſtoteles, κοινὸν ἀμφοῖν, verbum ἀμφοῖν relatiuum eſt vt vocant, harũ uarum Rerumpublicarũ. Si quis velit fuſius & pluribus hæc explicata intelligere, legat quartum horum librorum. Et quoniam Platonis Remp. contra quam vult, ex his duob. generibus confuſã eſſe, legibus & moribus earum Rerumpublicarum proprijs demõſtrat, eis ipſis legibus parere Platonem, aut eas potius eum ferre leges ex ſexto libro de Legibus fere pagina prima intelligi licet. Longa eſt oratio, quam ne ſim longior, prætermittam.

Senatorum etiam cooptationem facit ad idem paucorum imperium pertinere, cooptare omnes illos quidem neceſſe eſt, ſed ex prima claſſe, deinde totidẽ ex ſecunda, tum ex tertia, niſi quòd non omnes neceſſe eſt, qui ſunt ex tertia & quarta. Ex quarta autẽ claſſe ii ſoli neceſſario cooptare debent, qui ſunt primæ & ſecundæ, deinde ex his parem numerum à quoque cenſu declarare cenſet oportere. Ita futuri ſunt plures ex maximo cenſu, iique meliores ob eã cauſam quia legent neceſſario, ὀλιγαρχικὴν δὲ ποιεῖ καὶ τὴν τῆς βουλῆς αἵρεσιν, αἱροῦνται μὲν γὰρ πάντες ἐπάναγκες, ἀλλ' ἐκ τοῦ πρώτου τιμήματος, εἶτα πάλιν ἴσους ἐκ τοῦ δευτέρου, εἶτ' ἐκ τῶν τρίτων. πλὴν οὐ πᾶσιν ἐπάναγκες ἦν τοῖς ἐκ τῶν τρίτων ἢ τετάρτων, ἐκ δὲ τοῦ τετάρτου, τῶν τετάρτων μόνοις ἐπάναγκες τοῖς πρώτοις καὶ τοῖς δευτέροις, εἶτ' ἐκ τούτων ἴσον ἀφ' ἑκάστου τιμήματος ἀποδεῖξαί φησι δεῖν ἀριθμὸν, ἔσονται δὴ πλείους οἱ ἐκ τῶν μεγίστων τιμημάτων καὶ βελτίους διὰ τὸ μὴ ἐπάναγκες.) Hic locus à Platone fuſius tractatus, ab Ariſtotele in anguſtum coactus eſt.

alijsque verbis interdum explicatus. Certè deprauatus est. Quod vt intelligatur, locum Platonis coniungam. βουλὴν δὲ εἶναι μὲν τριάκοντα δωδεκάδας, ἑξήκοντα δὲ καὶ τριακόσιοι γίγνοιντο αἱ πρέποιτες ταῖς διανομαῖς, μέρη δὲ διανέμαντας τέτταρα κατὰ ἐνενήκοντα τὸν ἀριθμὸν, τούτων ἐξ ἑκάστου τῶν τιμημάτων φέρειν ἐνενήκοντα βουλευτὰς, πρῶτον μὲν ἐκ τῶν μεγίστων τιμημάτων ἅπαντας φέρειν ἐξ ἀνάγκης, ἢ ζημιοῦσθαι τὸν μὴ πειθόμενον τῇ δοξάσῃ ζημίᾳ, ἐπειδὰν δ' ἐνεχθῶσι, τούτους μὲν κατασημήνασθαι, τῇ δὲ ὑστεραίᾳ φέρειν ἐκ τῶν δευτέρων τιμημάτων κατὰ ταὐτὰ καθάπερ τῇ πρόσθεν. τρίτῃ δ' ἐκ τῶν τρίτων τιμημάτων, φέρειν μὲν τὸν βουλόμενον, ἐπάναγκες δὲ εἶναι τοῖς τῶν τριῶν τιμημάτων. τὸ δὲ τέταρτόν τε καὶ σμικρότατον, ἐλεύθερον ἀφεῖσθαι τῆς ζημίας, ὃς ἂν αὐτῶν μὴ βούληται φέρειν. τετάρτῃ δὲ, φέρειν μὲν ἐκ τοῦ τετάρτου καὶ σμικροτάτου τιμήματος ἅπαντας, ἀζήμιον δ' εἶναι τὸν ἐκ τοῦ τετάρτου καὶ τρίτου τιμήματος, ἐὰν ἐνεγκεῖν μὴ βούληται, τὸν δ' ἐκ τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου μὴ φέροντα, ζημιοῦσθαι &c. i. Senatus autem ex dodecadibus triginta constabit, quibus ex partitionibus trecenti & triginta explebũtur. Hi in quatuor partes per nonaginta ita tribuantur, vt ex vnoquoque censu nonaginta senatores legãtur. Ac primũ quidem omnes primę classis necessario legent, aut qui minime paruerit, ei mulcta dicetur quæ statuta fuerit. Postea vero quã, lecti fuerint, declarabuntur. Postero autem die totidẽ quot pridie leget secunda classis. Tertio tertię classis qui volet, cooptabit. Ac tres hæ classes legere cogentur. Quartæ autem classis & infimæ omnes illę quidem legent, sed si quis nollit, ei fraudi nõ esto. Quarto autem die quartæ & tertię classis omneis legunto. Ac si quis ex his duabus classibus legere nolit, ei fraudi non esto Si quis autem primæ & secundæ prætermittat, mulctator &c. Locus Aristotelis coniunctus cum illo Platonis facile corrigi potest. Nam oratio illa, ἐκ δὲ τοῦ τετάρτου τῶν τετάρτων &c. respõdet illi Platonis τετάρτῃ δὲ &c. Itaque sic legendum est apud Aristotelem quod valet, quarto autem die quartæ classis. i. quo quarta classis leget senatores, nã quod sequitur μόνοις ἐπάναγκες τοῖς πρώτοις, in eo patrius casus τετάρτων non ad verbum μόνοις pertinet, sed sic distinguendum est, τετάρτῃ δὲ τῶν τετάρτων, μόνοις &c. Vel potius pro τετάρτων legendum est, τιμημάτων, vt verbo μόνοις τοῖς πρώτοις &c, excludatur tertia & quarta classis. Est enim hæc ipsa quam corrigo, oratio deprauata ex omnibus vna maxime. In qua

legendū eſſe τετάρτῃ, hinc intelligi poteſt quòd enumeratis diebus tribus quibus vult Plato legi Senatores, Ariſtoteles his verbis πρώτῃ, ἔτι, ἔτι, de quarto die creationis ea diſſerit. Ego in hoc loco trāſferēdo nihil mihi mutandū cenſui, ne corrūpere, non corrigere viderer. Satis enim mihi viſum eſt his in cōmētariis admonere. Itaque verba φέρειν, & ἀποδεῖξαι, vt Leonardus Brunus Aretinus, ad vī patiendi tranſtuli, cum actionem declarent. Nam loquitur vt Ariſtoteles, ſic Plato, de ijs qui creant & cooptant ſenatores, non de ijs qui cooptantur. βελτίους autem quos meliores dixi, malo dicere meliore erunt conditione. Hoc enim multo eſt illo & facilius ad intelligendum, & ad dicendum elegantius. Quod dixi legendum eſſe τῇ δὲ τετάρτῃ, legi etiam recte poteſt, ἐκ δὲ τοῦ τετάρτου ἢ τετάρτων, vt hæc verba traiecta eſſe videantur. Sic enim legi hoc poteſt, ἔτι ἐκ τῶν τρίτων, ἔτι ἐκ τοῦ τετάρτου ἢ τετάρτων, πλὴν &c. vt addamus ἀλλὰ μόνοις & cætera.

IN V. CAP.

Non ſolum autem homines ad iniuriam faciendam aggrediūtur, vt resque deſunt ſuppeditent, &c. Verum etiam vt capiant oblectationē & ne concupiſcant, οὐ μόνον δ' οἱ ἄνθρωποι διὰ τἀναγκαῖα ἀδικοῦσι &c. ἀλλὰ καὶ ὅπως χαίρωσι καὶ μὴ ἐπιθυμῶσι. Paulo infra, Ita fit, vt non huius cauſa ſolū, verum etiam concupiſcant ad perfruendas voluptates, οὐ τοίνυν διὰ ταύτην μόνον, ἀλλὰ καὶ ἂν ἐπιθυμοῖεν, ἵνα χαίρωσι ταῖς ἄνευ λυπῶν ἡδοναῖς) In primo libro de Officijs hunc locum Cicero imitatus eſt. Maximam autem partem ad iniuriam faciendam aggrediuntur nonnulli, vt adipiſcantur ea quæ concupierunt. Expetuntur autem diuitiæ tum ob vſus vitæ neceſſarios, tum ad perfruendas voluptates. Quod dixit. Maximam partem aggrediūtur ad iuiuriam faciendam nonnulli, Ariſtoteles paulo infra dicit. ἀδικοῦσι τὰ μέγιστα. ἐπεὶ ἀδικοῦσί γε τὰ μέγιστα διὰ τὰς ὑπερβολάς, ἀλλ' οὐ διὰ τὰ ἀναγκαῖα. Quanquam τὰ μέγιστα ἀδικεῖν interpretor, maximas iniurias facere, διὰ τὰ ἀναγκαῖα ἐπιθυμεῖν, eſt quod Cicero ait, expetere ad vſus vitæ neceſſarios.

Aequatio ergo bonorum inter ciues &c. ἔστι μὲν δή τι τὸ συμφέρον τὰς οὐσίας εἶναι ἴσας) Paulo ſupra ἰσότητα τῆς κτήσεως appellauit, quod

Cicero dicit æquationem bonorum. In secundo de Officijs, Capitalis omnino oratio est ad æquationem bonorum pertinens.

Iam verò insatiabilis est hominum improbitas, quibus primũ satis sunt duo oboli, cum autem eos consecuti sunt, tum plus semper expetunt, dum infinitas opes congesserunt. Nunquam enim expletur, nunquã satiatur cupiditatis sitis, ἔτι δ' ἡ πονηρία ἀνθρώπων, ἄπληστον, καὶ τὸ πρῶτον μὲν ἱκανὸν διωβολία μόνον. ὅταν δ' ἤδη τοῦτ' ᾖ πάτριον, ἀεὶ δέονται τοῦ πλείονος. ἕως εἰς ἄπειρον ἔλθωσιν. ἄπειρος γὰρ ἡ ἐπιθυμίας φύσις.) Hanc sententiam Aristoteles de Aristophanis Pluto sumpsisse mihi videtur apud quem Chremylus cum alijs multis, tũ his verbis Plutum alloquitur.

Σοῦ δ' ἐγένετ' οὐδεὶς μεστὸς οὐδεπώποτε

Ἀλλ' ἢν τάλαντά τις λάβῃ τριακαίδεκα,

καὶ ἢν ταῦτ' ἀνύσῃ τετταράκοντα βούλεται

ἢ φησὶν οὐκ εἶναι βιωτὸν αὐτῷ τὸν βίον.

At satietas nunquam cepit vllum tui,

Sed si talenta quis capit tria cum decem

Atque hæc obtinet, tum quadraginta percupit.

Vel certe sibi esse vitalem vitam negat

Leges carminis in hoc verbo vitalem non seruaui, sed quia sublato eo nõ fuisset tã illustris sententia, id remanere malui. Hoc quod dixi, Nunquam enim expletur, &c. sunt verba Ciceronis primo Paradoxo.

IN VII. CAP.

A Thessalis enim initio defecerũt, ἐπεὶ καὶ τοῖς Θετταλοῖς κατ' ἀρχὰς ἀφίσταντο.) Intelligi debet verbũ πενεστέαι. Hoc capite Aristoteles Lacedæmoniorũ Rēp. multis de causis improbat. Si quis volet plura ad hanc pertinentia cognoscere, legat Xenophontem qui librum de ea scripsit, & Lycurgi vitam quam Plutarchus scripsit. Plutarchus in Lycurgi vita de mulierum licentia dissentit ab Aristotele qui hoc loco eam repræhendit. Multa etiam Athenæus de ea disserit. Neque enim ea quæ tot auctores de quaque re commemorant institui afferre ne sim longior.

Quocirca in eiusmodi Rep. diuitiæ in honore sint & præcio necesse est, præsertim si muliebri imperio regantur, cuiusmodi sunt

quędam genera hominum qui ſunt ad rem militárem & bellicam apti, vltra Gallos, aut ſi qui ſunt alii, apud quos concubitus mariũ inter ſe perſpicuè probentur, ὥστ' ἀναγκαῖον ἐν τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ τιμᾶσθαι τὸν πλοῦτον ἄλλως τε κἂν τυγχάνωσι γυναικοκρατούμενοι, καθάπερ τὰ πολλὰ τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολεμικῶν γενῶν ἔξω κελτῶν ἢ κἂν εἴ τινες ἕτεροι φανερῶς τετιμήκασι τὴν πρὸς τοὺς ἄρρενας (συνουσίαν) γυναικοκρατεῖσθαι ea forma dicitur, qua ἀριστοκρατεῖσθαι. Itaque eodẽ modo vertendum eſt, regi à mulieribus, vel muliebri imperio parere, vel eſſe in mulierum poteſtate. ἔξω κελτῶν vltra Celtas dico & quod dicitur præterea ἢ κἂν τινες non ad Gallos referendum eſt. Neque enim de Gallis loquitur, ſed de iis gentibus, quæ vltra Gallos ſunt. στρατιωτικοὶ dicuntur à Cicerone apti ad rem militarem, & πολεμικοὶ ad rẽ bellicã. In primo libro de Officiis. Multi enim quæſierunt bella ſæpe propter gloriæ cupiditatem, atque id in magnis animis ingeniiſque plerunque contingit, eoque magis ſi ſunt ad rem militarem apti & cupidi bellorum gerendorum.

Quinetiam Ephororum ratio vitioſe conſtat, ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ περὶ τὴν ἐφορείαν φαύλως ἔχει. ἐφόρους Ephoros appello, vt Cicero in tertio libro de legibus. ἐφορείαν etiam Ephoratum ea forma qua à tribuno tribunatus dicitur. Phiditia etiam latinè dico cum Cicerone in quinto libro quæſtionum Tuſculanarum. Quid? victum Lacedæmoniorum in Phiditiis nonne videmus? Vbi cum tyrannus cœnauiſſet Dionyſius, negauit ſe iure illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatum. Tum is qui illud coxerat. Minime, inquit, mirum. Condimenta enim defuerunt. Quæ tandem? inquit, ille: labor in venatu, ſudor, curſus ab Eurota, fames, ſitis. His enim rebus Lacedęmoniorum epulæ condiuntur. Ius nigrum dicitur à Blutarcho ὁ μέλας ζωμὸς in vita Lycurgi, Et quoniam eo loco hoc ipſum narrat factum, quod Cicero, non alienum erit eius verba attexere. τῶν δὲ ὄψων, εὐδοκιμεῖ μάλιστα παρ' αὐτοῖς ὁ μέλας ζωμός. ὥστε μηδὲ κρεαδίου δεῖσθαι τοὺς πρεσβυτέρους, ἀλλὰ παραχωρεῖν τοῖς νεανίσκοις, αὐτοὺς δὲ τὸν ζωμὸν κατατεταγμένους ἑστιᾶσθαι. λέγεται δ' ἕνα τῶν ποντικῶν βασιλέων ἕνεκα τοῦ ζωμοῦ, πρίασθαι λακωνικὸν μάγειρον· εἶτα γευσάμενον δυσχεραίνειν, καὶ τὸν μάγειρον εἰπεῖν, ὦ βασιλεῦ, τοῦτον δεῖ τὸν ζωμὸν ἐν τῷ Εὐρώτᾳ λελουμένους ἐπιρροφᾶσθαι idest. Ex opſoniis autem apud eos ius nigrum maxime probatur, habeturque in deliciis, Itaque ſenes carnes minime deſy-

derant, ſed eis adoleſcentibus, relictis, ipſi præſcripto iure veſcuntur. Fama eſt autem quendam regem Ponticum iuris gratia ſeruũ Lacedæmonium emiſſet, guſtaſſetque, eo iure non delectatum: tũ cũ qui illud coxerat dixiſſe, Hoc ius Rex, curſus ab Eurota condit. Quid diſsimile ſit apud Ciceronem & Plutarchum, facile eſt videre. Phiditia per literã, t, ſcribi debent. Phiditæ enim ſodales dicuntur, vt σύσσιτοι. Hoc enim verbum ſæpe vſurpat Athenæus in quarto libro, in quo multa narrat de Lacedæmoniorum victu. Itemque apud Plutarchum multa ſunt in vita Lycurgi, quibus planior locus fiet de Phiditijs, quem Ariſtoteles hic tractat. Explicat enim quæ quiſque ad Phiditia ſolitus erat conferre. Quæ cuique legere licebit. Ego enim in libro de magiſtratibus, ne eadem repetere cogar, idoneo loco de Lacedæmoniorum aliorúmque Græcorum magiſtratibus diſſeram.

IN IX. CAP.

Quod ſi opibus & copijs ocij gratia conſulendum eſt, male ſe res habet, cum ſummus quiſque magiſtratus, vt regnum & munus imperatoriũ pecunia contenditur, ἔδει δὲ βλέπειν καὶ πρὸς τὴν εὐπορίαν χάριν σχολῆς, φαῦλον δὲ τὰς μεγίστας ὠνητὰς εἶναι τῶν ἀρχῶν, τήν τε βασιλείαν καὶ τὴν στρατηγίαν.) Hunc locum planè imitatus eſt Cicero in libro II. de Officijs, Male enim ſe re habet, cum quod virtute effici debet, id tentatur pecunia. Hoc etiam ab Ariſtotele φαύλως ἔχειν his in libris ſæpe dicitur.

Quæcunque autem opinio de cuiuſque rei honore ac precio, in principibus extiterit, eadem in cæteris ciuibus neceſſario ſecutura eſt, ὅτι δ' ἂν ὑπολάβῃ τίμιον εἶναι τὸ κύριον, ἀνάγκη καὶ τὴν τῶν ἄλλων πολιτῶν δόξαν ἀκολουθεῖν τούτοις.) In tertio libro de legibus Cicero hũc locum expreſsit magna ex parte, Nec enim tantum mali eſt peccare principes, quãquam eſt magnum hoc per ſeipſum malum, quãtum illud, quòd permulti etiam imitatores principũ exiſtunt. Nã licet videre, ſi velis explicare memoriam temporum, qualeſcunq; ſummi ciuitatis viri fuerint, talem ciuitatem fuiſſe: quæcunque mutatio morum in principibus extiterit, eandem in populo ſecutam. Secutam enim, non ſecuturam legendum eſt, vt in vulgatis libris legitur, quoniam de præterito loquitur. Tum ſequitur, Idque haud.

paulo est verius,quàm quod Platoni nostro placet, qui musicorum cantibus ait mutatis,mutari ciuitatum status.Hoc ipsum Platonis Cicero in secundo libro affert,Quamobrem ille quidem sapientissimus vir Græciæ longéque doctissimus valde hanc labem veretur. Negat enim mutari posse musicas leges sine immutatione legum publicarum. Hæc sententia Platonis est posita apud eum in quarto libro de Rep. εἶδος γὰρ καινὸν μουσικῆς μεταβάλλειν εὐλαβητέον, ὡς ἐν ὅλῳ κινδυνεύοντα. οὐδαμοῦ γὰρ κινοῦνται μουσικῆς τρόποι ἄνευ πολιτικῶν νόμων τῶν μεγίστων, ὥς φησί τε Δάμων, καὶ ἐγὼ πείθομαι, id est. Noui enim generis Musicæ verenda mutatio est. Neque enim mutari possunt musicæ leges sine immutatione legum publicarum vel maximarum, vt & Damon ait,& ego mihi persuadeo.

Itaque ijs qui habent à natura adiumenta rerum gerendarum, abiecta omni cunctatione,adipiscendi magistratus sunt, & gerenda resp.est,διὸ δεῖ τοὺς δυναμένους ἀριστ' ἄρχειν, τούτους ἄρχειν) verba sunt Ciceronis sumpta ex primo de Officijs libro.Hæc verba abiecta omni cunctatione,non sunt apud Aristotelē.Hæc igitur ratio dicendi notāda est,δυνάμενος ἀριστ' ἄρχειν, ἢ ἄρχειν.id est. Habere adiumenta rerum optimè gerēdarum. Rei enim verbum pro Rep. accipitur sæpe, sed fere in numero multitudinis.Quod apud Græcos efficit πρᾶγμα & πράγματα. Quoniam autem verbum ἄρχειν & adipisci magistratum & gerere valet & gerere Rempublicam,Cicero hæc duo ob eam causam vsurpauit pro illo vno Græco.

IN LIBRVM TERTIVM OBSERVATIONES IN I. CAP.

SVperioribus duobus libris in obseruationibus multum operæ studijque posui, quòd multa erant eiusmodi, quæ longam orationem admonitionémque desyderarent. Deinceps aut nullæ erunt aut certe perbreues obseruationes: partim quòd ferè ea quæ admonitione nostra egent, alijs locis à nobis tractata sunt: partim quòd in libro de magistratibus alia trademus.

Hoc enim iuris est etiam inter eos, inter quos tesserarum com-

mũnio est τοῦτο γὰρ ὑπάρχει καὶ τοῖς ἀπὸ συμβόλων κοινωνοῦσι) τὸ σύμβολον verbum latisſime patet . Interdum particula eſt quam quiſque conuiua dat in cœnam aut prandium. qua in ſignificatione hoc verbo vtitur his libris Ariſtoteles. Latinè dicitur à Therentio in Andria Symbolum dedit. Hinc apud nos bolum fruſtũ dici arbitror. In libris de ortu & interitu accipitur pro particula qualitatum quę cum duobus elementis communicatur, quæ ſignificatio haud longe abeſt à ſuperiore. Hoc in loco pro ſigno quodam, quod mercatores diuerſarum Rerumpublicarum alteri alteris dare ſolentv, el etiã à principibus obtinent, vt libere ac tutò in alias ciuitates commeare, & contrahere res inter ſe poſsint. A Latinis teſſera dicitur. Aliáque militaris vocatur, quæ vulgo appellatur verbum vigilum, Alia hoſpitalis. In vij. ab vrbe cõdita T. Liuius. Vigilijs deinde diſpoſitis, cæteris omnibus teſſeram dari iubet, vbi ſecundæ vigiliæ buccina datum ſignum eſſet, armati cum ſilentio ad ſe conuenirẽt.

Quanquam municipes non omnino eius ſunt participes ſocietatis, ſed quemadmodum pueri qui nondum virilem togam ſumpſerunt, aut ſenes qui exauctorati ſunt, &c. πολλαχοῦ μὲν οὖν οὐδὲ τούτων πλέως οἱ μέτοικοι μετέχουσι τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καθάπερ καὶ παῖδας τοὺς μήπω δι᾽ ἡλικίαν ἐγγεγραμμένους, καὶ τοὺς γέροντας τοὺς ἀφειμένους &c.) Deeſt, Multis locis, ideſt. πολλαχοῦ. μετοίκησις à Cicerone migratio dicitur in primo lib. quæſtionum Tuſculanarum, quo loco apologiæ Socratis particulam tranſtulit, & μετοικεῖν migrare, μέτοικος ergo is proprie dicitur qui ex vna ciuitate in aliã migrat, qui venit in aliam ciuitatem, Aſcititius à me & inquilinus aliis locis dicitur. Hoc municeps. quod ne quis miretur, Feſti Pompeij auctoritatem ſum ſecutus. Prætermittam alia quæ ille hoc verbo declarari aſſerit, tantum ea afferam quæ ad id quod agimus pertinent, Item municipes erant qui ex alijs ciuitatibus Romam veniſſent, quibus non licebat magiſtratum capere. Sed hoc multo eſt euidentius in verbo Municipium. Municipiũ id genus hominũ dicitur, qui cum Romam veniſſent, neque ciues Rom. eſſent, participes tamen fuerunt omnium rerum ad munus fungendum, præterquam de ſuffragio ferendo aut magiſtratu capiendo. Ex his intellectum arbitror μετοίκους municipes recte dici. Nam Ariſtoteles cũ hoc in loco, tum multis aliis negat μετοίκους eſſe ciues, quòd ſtatuat

eum ciuem omnino qui magiſtratus capere poſsit & ſententiam dicit, quod municipibus ſentētia Pompeii, negatū eſt Romę. ἐγγεγράφθαι verbum è verbo inſcribi valet. Hoc loco de pueris dicitur, qui aſcribebantur in virorum numerum, quod quoniam apud nos virilem togā ſumere dicitur, eo genere ſum vſus. ἀφειμένοι dicuntur exauctorati, i. qui auctoramento. i. obligatione maxime ſacramenti militaris ſoluti ſunt & liberati. Loquitur autem hic Ariſtoteles de ſenibus, qui per ætatem iam non poſſunt munia ciuilia obire. In tertio huius lib. capite ἀφειμένους non omnino dicit, ſed dat patriū caſum, ἔργων τῶν ἀναγκαίων. i. qui à neceſſariis muneribus ſoluti ſunt ac liberi.

Explicandæ autem rei gratia appellemus nullis certis temporibus circūſcriptum liberúmque magiſtratum, ἔστω δὲ διορισμοῦ χάριν ἀόριστος ἀρχή.) Diuiſio eſt magiſtratuum quam paulo ſupra adhibuit Ariſtoteles, alios eſſe circunſcriptos certis temporibus, alios non eſſe, hoc poſterius genus vocat ἀόριστον ἀρχὴν, quē ad verbū Cicero etiam infinitū vocat. In tertio libro de legibus. Quod quidem genus legationis ego conſul, quanquam ad commodum Senatus pertinere videbatur, tamen approbante ſenatu frequentiſsimo, niſi mihi Leuinus trib. pl. interceſsiſſet, ſuſtuliſſem: minui tamē tempus, & quod erat infinitum, annuum feci. Ita turpitudo manet diuturnitate ſublata.

Nonnullis enim nec populus eſt, nec ſenatus legitimus, ſed indictus, ἐνίαις γὰρ οὐκ ἔστι δῆμος, οὐδ' ἐκκλησίαν νομίζουσιν. ἀλλὰ συγκλήτους.) Intelligitur nomen Rebuſpub. ἐκκλησία propriè concio eſt, & βουλὴ conſilium & γερουσία ſenatus, de quibus omnibus in lib. de magiſtratibus idoneus erit diſputandi locus. Nunc hoc tantum dicam, aliam concionē legitimam eſſe, id eſt νομίμην, aliam indictā, quod eodem modo de ſenatu iudicandum eſt. Legitima dicitur ea quæ ſtatis certiſque temporibus conuocatur, quæ etiam κυρία i. deſt, rata vocatur. νομίζειν enim præter alia quæ declarat, etiam ratum aliquid, ſolenne & legitimū facere ſignificat, vt hoc in loco Ariſtoteles ait, νομίζειν ἐκκλησίαν .i. concionem legitimam facere. i. ſtatis temporibus & locis. σύγκλητος autē à συγκαλεῖν dicitur. Ea eſt quæ nec ſtatis temporibus nec locis habetur, ſed pro rerum quę eueniūt varietate & neceſsitate,

IN LIB. QVARTVM OBSERVATIONES IN II. CAP.

Egalis autem poteſtatis aut ſolum nomen manet cũ res nulla ſit, aut propter magnam præſtantiam, extat
R eius poteſtas, qui vt rex imperat, τὴν δὲ βασιλείαν ἀναγκαῖον ἢ τοὔνομα μόνον ἔχειν οὐκ ὄν, ἢ διὰ πολλὴν ὑπεροχὴν εἶναι τὴν τοῦ βασιλεύοντος.) Hoc Cicero in tertio de legibus obſcurè imitatus eſt. Sed quoniam regale ciuitatis genus probatum quõdam, poſtea non tam regni, quam regis vitiis repudiatum eſt, nomen tantum videbitur regis repudiatum, res manebit, ſi vnus reliquis magiſtratibus imperabit.

IN IIII. CAP.

Vt enim ſi animantiũ genera inſtitueremus intelligere, primũ id quod neceſſe eſt omne animal habere, diuideremus, vt nonnullas partes in quibus ſiti ſunt ſenſus, & partem quæ conficit cibum quæque accipit, cuiuſmodi eſt os & ſtomachus &c. ὥσπερ οὖν εἰ ζώου προῃρούμεθα λαβεῖν εἴδη, πρῶτον μὲν ἀποδιορίζομεν ὅπερ ἀναγκαῖον πᾶν ἔχειν ζῷον, οἷον ἔνιά τε τῶν αἰσθητηρίων καὶ τὸ τῆς τροφῆς ἐργαστικὸν καὶ δεκτικόν, οἷον στόμα καὶ κοιλίαν &c.) ἐργάζεσθαι Cicero vertit conficere, & δέχεσθαι τροφὴν τὴν κοιλίαν ἢ στόμαχον, accipere. In ſecũdo libro de natura Deorũ, Nã cũ tribus rebus animantiũ vita teneatur, cibo, potione, ſpiritu, ad hęc omnia percipienda os eſt aptiſsimum, quod adiunctis naribus ſpiritu augetur. Dentibus autem in ore conſtructis manditur, atque ab his extenuatur & mollitur cibus. Eorũ aduerſi acuti morſu diuidunt eſcas, intimi autem conficiunt, qui genuini vocantur, quę confectio etiam à lingua adiuuari videtur. Linguam autem ad radices eius hærens excipit ſtomachus, quo primũ illabuntur ea quæ accepta ſunt, & oris vtraque ex parte tonſillas attingens, palato extremo atque intimo terminatur. Atque is agitatione & motibus linguæ cum depulſum & quaſi detruſum cibũ accepit, depellit. Hęc omnia & quæ ſequuntur ſunt apud Ariſtotelem in libris de hiſtoria, & de partibus animalium, quæ idoneo loco omnia inter ſe coniungemus. Nunc his paucis contenti erimus. In

tertio libro de partibus animaliũ, ἔχει δὲ καὶ τὴν τοῦ στόματος φύσιν τὰ ζῷα, τοῦτον τι τῶν ἔργων ἕνεκα, καὶ ἔτι τῆς ἀναπνοῆς, ὅσα ἀναπνεῖ τῶν ζῴων. Nam τῆς τροφῆς & ὑγρῶν aut ποτῶν paulo supra disseruit. Sunt enim hæc munera quæ intelligit, & alia quædam. In eodẽ lib. & cap. primo. οἱ δὲ ἄνθρωποι πρὸς τὴν κοινὴν χρῆσιν καλῶς ἔχει πεφυκότας, τοὺς μὲν προσθίους ὀξεῖς, ἵνα διαιρῶσι, τοὺς δὲ γομφίους πλατεῖς, ἵνα λεαίνωσι. προσθίους ὀδόντας vocat aduersos, quod ea dicuntur aduersa quæ ante sunt, & auersa quæ pone. Hinc illud, & aduersus & auersus turpis es. In hoc antẽ loco λεαίνειν sic vertit, vt si esset ἐργάζεσθαι. Propriè enim λεαίνειν est quod extenuare dixit Cicero. Quos intimos vocat & genuinos, eos Aristoteles tum γομφίους, tum κυνόδοντας idest caninos appellat. Quod aũt sequitur, paulo secus est apud Aristotelem, in quarto de historia animãtium. ὁ δὲ στόμαχος ἤρτηται μὲν ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ στόματος, ἐχόμενος τῆς ἀρτηρίας, συνεχὴς ὢν πρὸς τὴν ῥάχιν καὶ τὴν ἀρτηρίαν ὑμενώδεσι δεσμοῖς. Nam Aristoteles hærere facit stomachum ad arteriam, Cicero autẽ ad linguæ radices. Quod autem Cicero ait, Linguam stomachus excipit, in libris de historia animalium sæpe dicit ἤρτηται, συνήρτηται, & ἐξήρτηται τῇ γλώττῃ, aut alijparti aliud. Neque enim verbum excipit aliud significat in hoc loco quàm hæret, adherescit, continuatur, quod illa declarãt. Nam excipere non est recipere in se aliquid, sed ei annexum esse. Nec mihi ἐκδέχεσθαι idem valere videtur, in hac duntaxat significatione. Quod autem in eo quem tractamus loco Aristoteles vocat κοιλίαν, id dico stomachum, quoniam & stomachus est quò, vt ait Cicero, primum illabuntur ea quæ accepta sunt, & Aristoteles tria genera facit τῆς κοιλίας. quod verbum Cicero aluũ transtulit.

Itaque in Politia splendida est, non satis accurata de hac re oratio. Ait enim Socrates ex quatuor necessarijs constare ciuitatem, quos vocat textorem, aratorem, sutorem & architectũ &c. διόπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ κομψῶς τοῦτο, οὐχ ἱκανῶς δὲ εἴρηται. φησὶ γὰρ ὁ Σωκράτης ἐκ τεττάρων τῶν ἀναγκαιοτάτων πόλιν συγκεῖσθαι. λέγει δὲ τούτους ὑφάντην καὶ γεωργὸν καὶ σκυτοτόμον, καὶ οἰκοδόμον &c.) Hic locus pluribus explicatus est apud Platonem in secundo libro de Rep. Ea autem solum afferemus quæ non longa erunt. ἀλλὰ μὴν πρώτη γε καὶ μεγίστη τῶν χρειῶν ἡ τῆς τροφῆς παρασκευὴ τοῦ εἶναί τε καὶ ζῆν ἕνεκα. παντάπασί γε. δευτέρα δὲ οἰκήσεως. τρίτη ἐσθῆτος καὶ τῶν τοιούτων. ἔστι ταῦτα. φέρε δή, ἦν δ' ἐγώ,

πῶς ἡ πόλις ἀρκέσει ἐπὶ τοσαύτην παρασκευήν, ἄλλο τι γεωργὸς μὲν εἷς, ὁ δὲ οἰκοδόμος, ἄλλος δέ τις ὑφάντης, ἢ καὶ σκυτοτόμον αὐτόσε προσθήσομεν, ἤ τιν' ἄλλον τῶν περὶ τὸ σῶμα θεραπευτῶν. πάνυ γε. εἴη δ' ἂν ἥ γε ἀναγκαιοτάτη πόλις ἐκ τεττάρων ἢ πέντε ἀνδρῶν, φαίνεται. Longa deinceps oratione fabrum ærarium, pecuarium, mercatorem, cauponemq; adiungit superioribus. Qui Platonis sententiam contra Aristotelem volet defendere, Platonem in his naturam ducem secutum esse cōfirmabit. Id enim verba eius indicant. Natura enim insitum est, vt homines primum sint, deinde res ad viuēdum necessarias habeāt, tum instituantur bonis & artibus & moribus.

Patritiorum autem genera faciunt opes &c. τῶν δὲ γνωρίμων πλοῦτος & c. γνωρίμους & γενναίους Aristoteles ἀπὸ τοῦ πλήθους distinguit. Et quoniam eodem modo Romani populum in duas etiam partes diuidūt, eorum verbis vsus sum. Illos patritios voco, interdū nobiles vt Cicero: hos plebeios. Sed de his plura in lib. de magistratibus.

IN VII. CAP.

Remp. enim vocant, sed quia raro existit, non est eis cognita; qui numerum Rerump. tradere conantur, cum quatuor tantummodo vtantur, vt facit Plato in Politia, πολιτείαν γὰρ καλοῦσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ πολλάκις γίνεσθαι λανθάνει τοὺς πειρωμένους ἀριθμεῖν τὰ τῶν πολιτειῶν εἴδη, καὶ χρῶνται ταῖς τέτταρσι μόνον, ὥσπερ Πλάτων ἐν ταῖς πολιτείαις) Plato in VIII. libro de Rep. quatuor tantum genera Reip. constituit his verbis. ἆρ' οὖν ὥσπερ ἠρξάμεθα ἐν ταῖς πολιτείαις, πρότερον σκοπεῖν τὰ ἤθη, ἢ ἐν τοῖς ἰδιώταις ὡς ἐναργέστερον ὄν, καὶ νῦν οὕτω πρῶτον μὲν τὴν φιλότιμον σκεπτέον πολιτείαν, ὄνομα γὰρ οὐκ ἔχω λεγόμενον ἄλλο, ἢ τιμοκρατίαν, ἢ τιμαρχίαν αὐτὴν κλητέον. πρὸς δὲ ταύτην τὸν τοιοῦτον ἄνδρα σκεψόμεθα. ἔπειτα ὀλιγαρχίαν καὶ ἄνδρα ὀλιγαρχικόν. αὖθις δὲ δημοκρατίαν ἀποβλέψαντες, θεασόμεθα ἄνδρα δημοκρατικόν. τὸ δὲ τέταρτον εἰς τυραννουμένην πόλιν ἐλθόντες καὶ ἰδόντες, πάλιν εἰς τυραννικὴν ψυχὴν βλέποντες πειρασόμεθα περὶ ὧν προυθέμεθα ἱκανοὶ κριταὶ γενέσθαι. An igitur vt prius magistratuū mores & instituta spectauimus q̃ priuatorū, quod id euidētius esset, sic hoc tēpore primū Resp. ea proponēda est nobis, quę cupiditate glorię & honoris ducitur? Nomine enim nō po

ſum alio eã appellare, quàm cenſus poteſtatis. tum virũ eius Reip. conſyderabimus. Deinde paucorum poteſtatem & virum ei Reip. idoneum, tum inſpecto populari ciuitatis genere, virum popularẽ ſpectabimus. Poſtremo ad ciuitatem quæ tyranni dominatu tenetur veniemus, eáque cognita, rurſus tyrãnum conſyderabimus. Ita dabimus operam, vt idonei ſimus earum rerum iudices de quibus inſtituimus dicere. Hæc ſunt quatuor Reip. genera, quas in Politia à Platone enumerari Ariſtoteles aſſerit. Sed tamen paulo infra mẽtionem facit eius Reip. quæ eſt in poteſtate optimorum. Idémque aliis in libris quinque genera facit, in aliis ſeptem. Hoc autem vere ait Ariſtoteles, Platonem nullum verbum facere de eo ciuitatis genere, quod communi omnium nomine appellatur Reſpublica.

IN XI. CAP.

Niſi ex cauſa quis iudicet. Dico autem ex cauſa, quòd etſi alia Reſp. anteponenda ſit, nihil tamen prohibeat Rẽp. illam nonnullorum rebus rationibuſque magis conducere, (καὶ μὴ πρὸς ὑπόθεσιν κρίνῃ τις. λέγω δὲ πρὸς ὑπόθεσιν, ὅτι πολλάκις οὔσης ἄλλης πολιτείας αἱρετωτέρας, ἐνίοις οὐθὲν κωλύσει συμφέρειν ἑτέραν μᾶλλον εἶναι πολιτείαν.) In obſeruationibus noſtris quas in libros octo Ariſtotelis de iuuẽtione ædidimus, fusè docuimus ὑπόθεσιν cauſam à Cicerone transferri, & θέσιν conſultationem. Hoc loco hæc duo tractat Ariſtoteles. Nam cum theſi, ideſt conſultatione, aliquid remotis perſonis, locis, ac tẽporibus exquiri ſoleat, & in ὑποθέσει. i. cauſa eorũ omniũ habeatur, ratio, eam confirmat Rẽp. quam hic conſtituit, ſi per ſe ſpectetur, optimam eſſe omniũ, quod eſt proprium conſultationis i. θέσεως, vt ſi quæratur quæ optima Reſp. omnium? reſpondeamus Ariſtotelis ſententiam defendẽtes, eam in qua omnium rerum ſint mediocres copiæ. Sin quæratur quæ his vel illis talibus hominibus ſit optima Reſp. nõ iã reſpõdebimus illam, ſed alteram, quæ illorũ magis rebus rationibuſque conducat. κρίνειν ergo πρὸς ὑπόθεσιν, dico, ex cauſa iudicare, & dico ex cauſa non ad cauſam, aut in cauſa, quoniã ita loquuntur latini, vt Terentius, Atque ex aliarũ ingenijs nunc me iudicet. Quod eodẽ modo de reliquis verbis eiuſdẽ generis, & ijs quæ ad cognitionẽ pertinẽt ſte, iudicãdũ. Hinc illud Ciceronis in Salluſtiũ. Deſine vnumquenq; ex tuis moribus æſtimare.

Legendū eſt enim æſtimare, non exiſtimare. ὑπόθεσιν dico interdū his in libris fictionem cum Quintiliano, qui argumētum καθ' ὑπόθεσιν vocat à fictione. Nam fingere, vt ait in lib. quinto, hoc loco eſt proponere aliquid: quod ſi verum ſit, aut ſoluat quæſtionem, aut adiuuet. Itaque ſic tacitæ huic fictioni, Quid? ſi ſint ciues huius vel illius modi, num tua illis ērit optima reſpublica? Ariſtoteles reſpōdet, non eſſe. Interdum ὑπόθεσιν fundamentum dico. Alia etiā multa hoc verbum ſignificat.

IN XIIII CAPVT.

IN ijs autem Rebuſp. quę à paucis reguntur, aut aliquos è plebe antè deligi vtile eſt, aut magiſtratib. creatis, cuiuſmodi ſunt in quibuſdam rebuſp. quos Coss. vocant & nomophylacas, de ijs agi, quæ illi antè facienda decreuerint, (ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις ἢ προαιρεῖσθαί τινας ἐκ τοῦ πλήθους, ἢ κατασκευάσαντας ἀρχεῖον, οἷον ἐνίαις πολιτείαις ἐστὶν οὓς καλοῦσι προβούλους καὶ νομοφύλακας, περὶ τούτων χρηματίζειν, περὶ ὧν ἂν οὗτοι προβουλεύσωσι.) προβούλους dico Conſules, Plutarchi ſecutus auctoritatē, qui cum vim nominis Latini vult explicare, hoc grę-co vtitur. quod in libris de magiſtratibus oſtendam. Et nimirū hoc verba Ariſtotel. indicant. χρηματίζειν enim eſt agere cum populo: quod Conſules Romæ ſolebant facere, cum ipſi patrum conſilium de quaque re expetiuiſſent. conſulebant enim patres. tum quæ illi cenſerent, plebi exponebant: quæ vel approbabat vel improbabat.

IN CAPVT XVI.

Quārtum genus eſt, in quo ea aguntur quæ reis cædis in reditu ab exilio obiiciuntur. cuiuſmodi decuria etiam Athenis ἐν Φρεαττεῖ dicitur, (τέταρτον δὲ ὅσα τοῖς φεύγουσι φόνου ἐπὶ καθόδῳ ἐπιφέρεται, οἷον Ἀθήνησι λέγεται καὶ τὸ ἐν Φρεαττεῖ δικαστήριον) Anteq̄ exponā quæ eſſet hæc Athenis iudicūm decuria, vel tribunal, de eo dicā nomine quo appellatur a. Apud Demoſthenem inuenio in oratione Ariſtocratea hoc verbum duplici, ττ, ſcriptum, & in extremis literis οι, hoc modo, ἐν τῷ Φρεαττοῖ. Eodem modo ſcriptum eſt in his libris Ariſtot. Apud Iulium Pollucem ſcriptum eſt vno τ cum his extremis literis ει. Alii āliter ſcribunt. Mihi quid in tanta varietate ſcribendi ſentiendum ſit, ignoro: niſi quòd ſi ἀπὸ τοῦ φρέατος. i. à puteo dicitur, in dādi caſu cum extremis literis & ſyllaba τι, quoniā φρέαρ quintæ eſt inflexionis, ponēdum eſſe cenſeo. Demoſthenes quidem

locum vult esse sic appellatũ. cuius verba subieci, τί οὖν ἐποίησαν; ἤγαγον τοὺς δικάζοντας ἐκεῖσε, οἷ προσελθεῖν οἷόν τ' ἦν, ἐκείνῳ τῆς χώρας ἀποδείξαντες τόπον τινὰ ἐν Φρεαττοῖ καλόμενον ἐπιθαλάττιον. i. Quid ergo fecit? Egit iudices illuc, quò possunt accedere, illi. i. reo, locum quendam in finibus imperij, qui ἐν Φρεαττοῖ vocatur, éstque maritimus, indi cauerunt. ἐκείνῳ enim legendũ est in dandi casu, non in neutro genere ἐκεῖνο. loquitur enĩ de eo qui cędis accusatus est. Si ita scribatur vt est apud Demosthenẽ, non est dubium quin sit nomen cõtractum, vt αἰδῶς. De quo quoniã nihil possum affirmare, præsertim cum Demosthenes propriũ loci nomen faciat, per me licebit cuique vt volet scribere. Nunc venio ad explicandum quod genus erat decuriæ. quanquãm pauca quædam sumpta de Demosth. oratione diximus. κάθοδος reditus dicitur. Nam qui inuitus aut inconsulto cædem fecisset, is in decuria quæ ἐν τῷ παλλαδίῳ Athenis vocabatur, in exilium ad certũ tempus mittebatur iudicum sententijs, dum aliquis de gẽte aut genere illius commiseratus esset. Tum pœnas dabat non quaslibet, sed sacrificijs scelus expiabat. Quòd si ãtequam reuocatus esset misericordia eorum qui illum eiecissent, altera ei cædes sed voluntaria obiiceretur: tum in naui causa ei dicenda erat eò in loco maritimo, quem ἐν τῷ Φρεαττοῖ vocat Demosthenes. Atque hęc sunt quæ ait Aristoteles hoc loco, ὅσα τοῖς φεύγουσι φόνου δὲ καθόδῳ ἐπιφέρεται. Quæ adhuc commemoraui, sumpta sunt de eadem oratione Aristocrat. τί οὖν ὁ νόμος κελεύει; τὸν ἁλόντα ἐπ' ἀκουσίῳ φόνῳ, ἔν τισιν εἰρημένοις χρόνοις ἀπελθεῖν τακτὴν ὁδὸν, καὶ φεύγειν ἕως ἂν αἰδέσηταί τινα τῶν ἐν γένει τοῦ πεπονθότος. τηνικαῦτα δ' ἥκειν δέδωκεν ἔστιν ὃν τρόπον; οὐχ ὃν ἂν τύχῃ, ἀλλὰ καὶ θῦσαι καὶ καθαρθῆναι id est, Quid ergo lex iubet? Eũ qui cæde non voluntaria teneatur, conuictúsque sit, ad certum tempus abstinere certa via & exulare, dum aliquem de gente illius pudor aut misericordia capiat. Tum quo tandem pacto pœnas ei dare licet? non quouis sed hostijs & piaculis. Hæc mihi ad hunc explicandum locum satis multa videntur esse. Si quis plura de iudiciorum ratione velit intelligere, orationem quam nominaui, Demosthenis legat, & nonum Pollucis librum, & Pausaniæ Attica. in Atticis quidem scriptum est Φρεαττύς.

IN LIB. QVINTVM OBSERVATIONES IN I. CAP.

In Heliæam verò magistratus ij etiam qui Remp. gerunt, ire coguntur, tum cum suffragijs magistratus aliquis creatur, εἰς δὲ τὴν ἡλιαίαν ἐπάναγκές ἐστι, ἐπιόντων ἐν τῷ πολιτεύματι βαδίζειν τὰς ἀρχάς, ὅταν ἐπιψηφίζηται ἀρχῆς.) ὄντων legendum est, non τῶν. est enim Græca locutio, ὄντες ἐν τῷ πολιτεύματι, id est, qui gerũt Rẽp. Heliæa autem, vt Pausan ias ait in Atticis, est tribunal omnium celeberrimum & amplissimum, & quò maximus hominum fit concursus. Eius verba sunt, τὸ δὲ μέγιστον, καὶ ἐς ὃ πλεῖστοι συνίασιν, ἡλιαίαν καλοῦσι. nihil præterea. Pollux tantum dicit notam esse decuriam: & paulo infra, esse quingentorum iudicum, quòd si opus esset mille, tum duas decurias solitas esse coniungi. Suidas ἡλιαίαν modo à sole qui decuriam illustraret, appellatam dicit, modo loci proprium nomen dicit. Interpres orationis Timocrateæ Demosthenis, Suidæ hæc duo affert, eo non nominato, aut Suidas ab eo mutuatus est, aut vterque ab eodem. Vlpianus quidem præterea addit ἡλιαίαν vocatam nonnullorum sententia παρὰ τὸ ἁλίζεσθαι ἢ ἀθροίζεσθαι ἐκεῖσε τὸ πλῆθος. id est, quòd eò frequentes iudices conuenirent. τὸ δὲ α, vt ait, εἰς τὸ η μεταβέβληται, ὡς καὶ πολλαχοῦ. id est, mutatum est enim α in η vt etiam multis in verbis. De verbi origine hæc inueni. De more autem eo quem hic Aristoteles commemorat, nihil inueni. Demosthenes quidem in oratione Timocratea ait legem iubere, τοὺς νομοθέτας εἶναι ἐκ τῶν ὀμωμοκότων τὸν ἡλιαστικὸν ὅρκον. id est, scriptores legum esse ex ijs qui iurati essent in Heliæa, quod idem valet, vt ait Vlpianus interpres, vt si dixisset, ex ijs qui iam fuissent iudices, quod haud scio an ad magistratus pertineret, vt intelligamus eò cogi ire magistratus, quòd illic iurare cogerentur.

IN III. CAP.

Præstantia autem eos in seditionem impellit, cum vnus aliquis, plus potest, aut multi ciuitatis concessu, adiuncta etiam Reip. auctoritate, δι' ὑπεροχὴν δ' ὅταν τις ᾖ τῇ δυνάμει μείζων ἢ εἷς ἢ πλείους τῶν, τὴν πόλιν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ πολιτεύματος). ὑπεροχὴ excellentia est &

præſtantia, quoniam ὑπερέχειν excellere & præſtare dicitur. διαφορὰ etiam idem valet certis locis. Paulo ſupra ὑπεροχὴν dixi principatum, quod referendum eſt ad excellentiam vel opum vel virtutis vel potius potētiæ, id enim valet quod ait hoc loco, δύναμις μείζων .i. cuius eſt maior potētia, vel poteſtas vel auctoritas. Illud κατὰ πόλιν dixi ciuitatis conceſſu, vt id ad priuatum habitū pertineat, & quod ſequitur ἢ κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ πολιτεύματος ad magiſtratum referatur, κατὰ πόλιν conceſſu ciuitatis .i. permiſſu dixi ea forma dicendi, qua dicimus, κατὰ τοῦτον καθ' ἡμᾶς, ideſt per hunc & per nos, ideſt huius ratione & ſententia, noſtra ſententia. de quibus formulis dixi in lib. de optimo genere interpretandi. κατὰ πόλιν etiam in ciuitate dici poteſt, & κατὰ δύναμιν τοῦ πολιτεύματος in Reip. rectione. πολίτευμα enim rectio Reip. dicitur à Cicerone, quo modo etiam quibuſdam locis tranſtuli.

Metu autem ad ſeditiones inducendas aggrediuntur, & ii qui iniuriam fecerunt, ne dent pœnas, & quibus inferenda iniuria eſt, vt iniuriam propulſent prius, quàm ipſi aliquo afficiantur incōmodo. διὰ δὲ φόβον στασιάζουσιν οἵ τε ἠδικηκότες, δεδιότες μὴ δῶσι δίκην, καὶ οἱ μέλλοντες ἀδικεῖσθαι, βουλόμενοι φθάσαι πρὶν ἀδικηθῆναι) Hæc verba expreſsit Cicero in primo libro de Officiis. Atque illæ quidē iniuriæ quæ nocēdi cauſa de induſtria inferūtur, ſæpe à metu proficiſcūtur, cum is qui alteri nocere cogitat, timet ne niſi id fecerit, ipſe aliquo afficiatur incommodo. βουλόμενος ἀδικεῖν τινα diſertè dixit, is qui alteri nocere cogitat. δεδιὼς μὴ δῷ δίκην, timens ne ipſe aliquo afficiatur incommodo. Elegantiſsimè autem illud dixit, διὰ φόβον ἀδικεῖν iniurias à metu proficiſci. Illud autem φθάσαι dixi propulſare iniuriam, quod eodem loco paulo ſupra dixit. Sed iniuſtitiæ duo genera ſunt, vnum eorum qui inferunt: alterum eorum qui ab iis quibus infertur, ſi poſsint, non propulſant iniuriam. alioqui φθάσαι eſt occupare, anteuertere, qđ vulgo præuenire dicitur.

IN IIII CAP.

Quocirca hęc cauēda ſunt iis qui parēt, odiáq; ac diſsidia pricipū & potentium diſſoluēda ſunt. Cū enim á principio error naſcatur:

principiúmque dicatur dimidium esse totius, certe leue peccatum in quod quisque initio impellitur, in reliquas etiam partes infunditur, Omninóque nobilium seditiones in totam etiam ciuitatem malum infundunt, διόπερ ἀρχομένων δεῖ εὐλαβεῖσθαι τῶν τοιούτων, καὶ διαλύειν τὰς τῶν ἡγεμόνων καὶ δυναμένων στάσεις. ἐν ἀρχῇ γὰρ γίγνεται τὸ ἁμάρτημα, ἡ δ᾽ ἀρχὴ λέγεται ἥμισυ εἶναι τοῦ παντός, ὥστε καὶ τὸ ἐν αὐτῇ μικρὸν ἁμάρτημα, ἀνάλογόν ἐστι πρὸς τὰ ἐν τοῖς ἄλλοις μέρεσι. ὅλως δὲ αἱ τῶν γνωρίμων στάσεις συναπολαύειν ποιοῦσι καὶ τὴν ὅλην πόλιν.) Hunc locum imitatus est Cicero in tertio libro de legibus, Ego autem nobilium vita victúque mutato, mores mutari ciuitatum puto. Quo perniciosius de Rep. merentur vitiosi principes: quòd non solum vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatem: neque solum obsunt, quòd illi ipsi corrumpuntur, sed etiam quòd corrumpunt, plúsque exemplo, quàm peccato nocent. Atque hæc lex dilatata in ordinē cunctum, coangustari etiam potest. Pauci enim admodum, pauci honore & gloria amplificati, vel corrumpere mores ciuitatis, vel corrigere possunt. Diserte dixit. αἱ τῶν γνωρίμων καὶ ἡγεμόνων στάσεις συναπολαύειν ποιοῦσι καὶ τὴν ὅλην πόλιν, Vt addamus etiā ἐμ τῇ πατρίδι, Vitiosi principes vitia infundunt in ciuitatem. Sic autem verti initium huius loci, vt si esset ἀρχομένους, idest eos qui parent. Aptius ἀρχομένων ad nascentia mala referetur. Itaque hoc modo etiam verti licet, Quocirca initio hæc mala cauenda sunt &c.

IN V. CAP.

Euersa est etiam popularis potestas Heracleæ, vt primum colonia deducta est, idque tribunorum plebis iniquitate, κατελύθη δὲ καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ ὁ δῆμος, μετὰ τὸν ἀποικισμὸν εὐθὺς διὰ τοὺς δημαγωγούς.) Vsurpat δημαγωγῶν verbum persæpe his in libris Aristot, quod multis modis soleo vertere, modo populares, idest δημοτικοὺς, vt Cicero in oratione ij. contra Rullū de lege agraria, se fatetur consulem popularem factum: modo eos qui captant auram popularem, & consectantur. vt idem facit multis in locis, interdum patronos plebis, interdum assentatores plebis, alias tribunos plebis. Et quanquam hoc postremum græcè est δήμαρχος, tamen quoniam hoc verbum δημαγωγὸς verbum è verbo ductor, vel dux plebis dicitur, & dux plebis apud latinos est tribunus plebis, hoc pro illo vsurpaui.

IN VIII. CAP.

In iis verò Rebusp. quæ à populo tenentur, locupletibus ita parcendum est, vt non solum eorum possessiones ne diuidantur æqualiter, sed ne fructus quidem, δεῖ δ' ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις τ̃ εὐπόρων φείδεσθαι, μὴ μόνον τὰς κτήσεις μὴ ποιεῖν ἀναδάστους, ἀλλὰ μηδὲ τοὺς καρπούς.) κτῆσις ad solum & prædium refertur, καρπὸς ad id quod quisque quotannis ex prædio percipit. πρόσοδος etiam his libris καρπὸς dicitur, prouentúsque à nonnullis vocatur. Cicero πρόσοδον vectigal, & καρπὸν fructum dicit. In Paradoxis, Capit ille ex suis prædiis sexcenta sextertia, ego centena ex meis. Illi aurata tecta in illis & sola marmorea facienti, & signa tabulas, supellectilem & vestem infinitè concupiscenti, nonmodo ad fructum ille sumptus est, sed etiã ad fœnus exiguus. Ex meo tenui vectigali, detractis sumptibus cupiditatis aliquid etiam redundabit.

Cuiusmodi sunt ædilitates, lampadúmque in ludis exhibitiones, cæteráque generis eiusdem, (οἷον χορηγίας, καὶ λαμπαδαρχίας, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦται) χορηγίας ædilitates latinorum more dico, quo res facilius intelligatur, χορηγοὶ enim erant qui ludos exhibebant suis sumptibus, quibus Romæ similes erant ædiles, quanquam ædilium verbum à tuendis ædibus nomen habuerit. Victruuius choragos etiam vocat. Quod autem ad λαμπαδαρχίας attinet, Atheniensium morẽ significat, qui, vt ait Suidas, τρεῖς ἄγουσιν ἑορτὰς, λαμπάδος παναθηναίοις ἡ Φαιστείοις καὶ προμηθείοις, id est tria sacra solennia & certamina agunt ad lumen lampadis, Mineruæ, Vulcani, Promethei.

IN IX CAP.

Ius enim æquabile videtur esse (τὸ μὲν γὰρ δίκαιον ἴσον δοκεῖ εἶναι) δίκαιον ἴσον Cicero dicit ius æquabile. In II. libro de Offic. Ius enim per quæsitum est æquabile, nec enim aliter ius esset.

Libertas autem & æquitas in eo posita est, vt quod quisque velit faciat. Ex quo efficitur, vt in populari genere ciuitatis eiusmodi, sic quisque viuat, vt velit, (ἐλεύθερον δὲ καὶ ἴσον, τὸ ὅτι ἂν βούληται τις ποιεῖν, ὥστε ζῇ ἐν ταῖς τοιαύταις δημοκρατίαις ἕκαστος ὡς βούλεται.) Cicero in I. lib. de Officiis hunc locum expressit. Loquens enim de Philosophis, His, inquit, idem propositum fuit quod & regibus, ne qua re egerent, ne cui parerent, libertate vterentur, cuius proprium

est sic viuere, vt velis.

IN X. CAP.

Tyrannus autem à populo & multitudine contra patricios cōstitutus est, vt plebē iniuria prohiberet. quod exitus indicat. Tyranni enim fere ex ijs qui plebis auram aucupabantur, extiterunt, cum ad eorum fidem inops multitudo confugisset, quòd ab iis qui maiores opes habebant, premeretur, ὁ δὲ τύραννος, ἐκ τοῦ δήμου καὶ τοῦ πλήθους ἐπὶ τοὺς γνωρίμους, ὅπως ὁ δῆμος ἀδικῆται μηθὲν ὑπ' αὐτῶν. φανερὸν δ' ἐκ τῶν συμβεβηκότων. σχεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν τυράννων γεγόνασιν ἐκ δημαγωγῶν, ὡς εἰπεῖν, πιστευθέντες ἐκ τοῦ διαβάλλειν τοὺς γνωρίμους. αἱ μὲν γὰρ τοῦτον τὸν τρόπον κατέστησαν τῶν τυραννίδων.) Cicero in secundo libro de officiis hunc locum planè expressit, nisi quod ad reges hæc transfert omnia. Mihi quidem non apud Medos solum, vt ait Herodotus, sed etiam apud maiores nostros iustitiæ seruandæ causa videntur olim bene morati reges constituti. Nam cum premeretur inops multitudo ab iis qui maiores opes habebant, ad vnum aliquem confugiebat virtute præstantem, qui cum prohiberet iniuria tenuiores æquitate constituenda, summos cum infimis pari iure retinebat. Eademque constituendarum legum fuit causa, quæ regum. Ius enim semper quæsitum est æquabile, nec enim aliter esset ius. Id si ab vno iusto & bono viro consequebantur, eo erant contenti. Cum id minus contingeret, leges sunt inuentæ, quæ cum omnibus semper vna atque eadem voce loquerentur. Ergo hoc quidem perspicuum est, eos ad imperandum deligi solitos, quorum de iustitia magna esset opinio multitudinis. Aristotelis eodem pertinent verba, quæ sunt adiuncta superioribus: ἡ μὲν γὰρ βασιλεία πρὸς βοήθειαν τὴν ἀπὸ τοῦ δήμου τοῖς ἐπιεικέσι γέγονε, καὶ καθίσταται βασιλεὺς ἐκ τῶν ἐπιεικῶν καθ' ὑπεροχὴν ἀρετῆς, ἢ πράξεων τῶν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, ἢ καθ' ὑπεροχὴν τοιούτου γένους, idest, Regia enim potestas eò comparata est, vt in populo bonis præsidium esset constitutum, & reges ex bonis propter virtutis præstātiam constituti sunt, aut propter virtutis actiones, aut certe pro hujus generis præstantia & dignitate. Reges constituti sunt, dixit, βασιλεὺς καθίσταται. πιστευθέντες ἐκ τοῦ διαβάλλειν τοὺς γνωρίμους, dicit, in numero singulari, & in patiendi significatione, Cū premeretur inops multitudo ab iis qui maiores opes habebant, ad vnum aliquem confugiebat, vt intelligatur τοῦ πλήθους ἀπὸ

ρον. Nam διαβάλλειν τοὺς γνωρίμους sic interpretor, vt si dictum quod grammatici vocant, ad appellatum transferamus, ita dicam, ὅκ οἱ γνώριμοι διαβάλλονται. Quanquam hæc actio ad tyrannos referre licet, vt intelligamus, ob eam causam tyrãnos olim constitutos, quòd plebs ad eos confugisset, cum eos à locupletibus & nobilibus dissidere, & cum eis bellum gerere intelligeret. Sed tum mihi πρὸς præpositio addenda videretur, διαβάλλειν πρὸς τοὺς γνωρίμους Itaque mihi magis placet superior sententia. Quod ait Cicero, Cum prohiberet iniuria tenuiores, hoc Aristoteles dicit ὅταν ὁ δῆμος ἀδικῆται μηδὲν ὑπὸ τῶν γνωρίμων. Herodoti autem de regibus sententia quam affert Cicero, est in primo lib. explicata. Et quoniam Cicero eum locum expressit, libet eius de Deioce expositionem attexere.

Ἀνὴρ ἐν τοῖσι Μήδοισι σοφὸς, τῷ οὔνομα ἦν Δηιόκης, παῖς δ᾽ ἦν Φραόρτεω. οὗτος ὁ Δηιόκης ἐρασθεὶς τυραννίδος, ἐποίεε τοιάδε. κατοικημένων τῶν Μήδων κατὰ κώμας, ἐν τῇ ἑωυτοῦ ἐὼν καὶ πρότερον δόκιμος, καὶ μᾶλλόν τι καὶ προθυμότερον δικαιοσύνην ἐπιθέμενος, ἤσκεε, καὶ ταῦτα μέντοι ἐούσης ἀνομίης πολλῆς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Μηδικὴν, ἐποίεε, ἐπιστάμενος ὅτι τῷ δικαίῳ τὸ ἄδικον πολέμιόν ἐστι, οἱ δ᾽ ἐκ τῆς αὐτῆς κώμης Μῆδοι ὁρῶντες αὐτοῦ τοὺς τρόπους, δικαστήν μιν ἑωυτῶν αἱρέοντο. ὁ δὲ, δὴ οἷα μνώμενος ἀρχὴν, ἰθύς τε καὶ δίκαιος ἦν, ποιέων τε ταῦτα, ἔπαινον εἶχε οὐκ ὀλίγον πρὸς τῶν πολιητέων οὕτω, ὥστε πυνθανόμενοι οἱ ἐν τῇσι ἄλλῃσι κώμῃσι ὡς Δηιόκης εἴη ἀνὴρ μοῦνος κατὰ τὸ ὀρθὸν δικάζων, πρότερον περιπίπτοντες ἀδίκοισι γνώμῃσι, τότε ἐπείτε ἤκουσαν, ἄσμενοι ἐφοίτων παρὰ τὸν Δηιόκεα καὶ αὐτοὶ δικασόμενοι, τέλος δὲ οὐδενὶ ἄλλῳ ἐπετράποντο, &c. Tum adducti Medi eius iustitia & æquitate eum regem constituerunt. Quod ergo ait Cicero, Mihi quidem non solum apud Medos, ita est, ὡς δ᾽ ἐγὼ δοκέω, μάλιστα ἔλεγον οἱ τοῦ Δηιόκεω φίλοι. οὐ γὰρ δὴ τρόπῳ τῷ παρεόντι χρεώμενοι, δυνατοὶ μὲν οἰκέειν τὴν χώρην, φέρε στήσωμεν ἡμέων αὐτῶν βασιλέα, καὶ οὕτω ἥ τε χώρη εὐνομήσεται, καὶ αὐτοὶ πρὸς ἔργα τρεψόμεθα οὐδ᾽ ὑπ᾽ ἀνομίης ἀνάστατοι ἐσόμεθα, ταῦτά κῃ λέγοντες, πείθουσι ἑωυτοὺς βασιλεύεσθαι, αὐτίκα δὲ προβαλλομένων ὅντινα στήσονται βασιλέα, ὁ Δηιόκης ἦν πολλὸς ὑπὸ παντὸς ἀνδρὸς καὶ προβαλλόμενος, καὶ αἰνεόμενος, ἐς ὃ τοῦτον καταινέουσι βασιλέα σφίσι εἶναι. Hæc mihi studiosorum causa vertenda censui. Vir erat apud Medos sapiens, cui nomen erat Deioces. Phaortei filius. Hic Deioces cum tyrannidem affectaret, hæc gerebat. Cũ Medi in vicis habitarent, apud suos cum antea in honore erat, tum

ſtudioſe iuſtitiam æquitatémque excolebat,eáque faciebat cũ magnæ iniuriæ in agro Medorum magnáque vis oriretur,quòd ſciret ius iniuſtitiæ repugnare. Medi autem qui eandem viciniam incolebant,perſpecta Deiocis ſapientia & iuſtitia ,ad eum de iure referebant. Is autem qui imperium affectaret, æquum ſe præbuit, ex quo ab omnibus ciuibus magnam eſt laudem conſecutus,vt in alijs vicis cum Deiocem intelligerent vnum eſſe qui æquitatem in iudicando ſeruaret,ij qui prius iniquis ſententijs condemnarentur, vltro ad eum de controuerſijs ſuis. & cauſis referrent , poſtremo eo vno erant contenti &c. Mihi quidem videntur Deiocis amici præclariſsima vſi oratione,Si hoc vitæ genus,viri Medi,ſemper ſequamur,in hoc agro noſtro diutius habitare non poſſumus.Itaque rex conſtituendus eſt nobis.Sic enim & ager æquitate conſtituetur , & ipſi nos ad opera conferemus,nec iniurijs prememur.Medis vt regi ſe ſubijciant,hac perſuadet oratione. Cúmque ſtatim deliberarent,quem tandem regem conſtituerent,Deioces cum ab omnibus laudatus & propoſitus eſſet,rex eſt conſtitutus.Alia etiam Ariſtoteles paulo infra hoc capite de regibus diſſerit quæ ad hunc locum pertinent,

IN XII. CAP.

Ferunt etiam Piſiſtratum,cum in ius ad Ariopagum vocatus eſſet,paſſum eſſe iudiciũ,φασὶ δὲ καὶ πεισίστρατον ὑπομεῖναί ποτε προσκληθέντα δίκην εἰς ἄρειον πάγον.) ὑπομεῖναι δίκην Cicero pati iudiciũ dicit.In oratione Quintiana,Hic te,inquit,teneo.non eſt iſtud iudicium pati,neque iudicio defendere , cum auxilium à tribunis petas.Si quis velit ea omnia quæ ex hiſtorijs affert Ariſtoteles,percurrere,is Herodotum,& Thucydidem legat. Neque enim ea poſſum ſcribere,quin penè in immenſum & infinitum opus hæ creſcant obſeruationes.

IN LIBRVM SEXTVM OBSERVATIONES.

IN VIII. CAP.

NAm & ſine magiſtratibus quibus opus eſt,eſſe ciuitas nõ poteſt,τῶν μὲν γὰρ ἀναγκαίων ἀρχῶν χωρὶς ἀδύνατον εἶναι πόλιν.) Cicero initio tertij libri de Legibus hunc locum expreſsit. Magiſtratibus igitur opus eſt , ſine quorum prudentia ac diligentia eſſe ciuitas non po-

teft quorum defcriptione omnis Reip.moderatio continetur.Hoc mihi membrum pofterius Ciceronis,illud Ariftotelis quod fuperiori adiunctum eft,exprimere videtur, τὸ δὲ πρὸς διάταξιν καὶ νόμον, ἀδύνατον οἰκεῖσθαι καλῶς.

Primum quidem in neceffarijs eft curatio quæ in foro tota occupata eft, πρῶτον μὲν ἡ ἐπιμέλεια τῶν ἀναγκαίων, ἡ περὶ τὴν ἀγοράν.) Quoniam librū de magiftratib. Græcorū & Romanorum non ita multo poft iuuante deo fum editurus,diutius hoc in capite quo Ariftoteles fingillatim magiftratus enumerat,eorumque poteftatem defcribit,mihi commorandum non cenfui.Tantum ea dicam quę vel obfcuritatis aliquid vel dubitationis afferre videbuntur. ἀγορανόμους appello præfectos mercatus, vt eft Lutetiæ vnus qui hoc appellatur nomine,quòd rebus omnibus emendis,vendendifve præeft. ἀστυνόμους voco præfectos vrbis,vt diftinguantur ab ἀγρονόμοις quos præfectos peregrinos dico.Quòd fi accommodatè ad Remp. Romanorum velim loqui, ἀγορανόμους vocabo præfectos vrbis potius,quoniam,vt ait Feneftella,cura etiam rei macellariæ omnis,vt iufto pretio væneat,ad officium præfecti vrbis pertinet,& ideo forum boarium,fuarium,pifcarium,& olitorium ad eundem præfectum pertinet,in quibus omnibus ἀγορανόμον verfari vult Ariftoteles & Plato. ἀστυνόμους autem vocabo ædiles. Aediles enim vocati funt à curanda vrbe.lex enim xij.tabularum vult eos effe curatores vrbis,quanquam cenforibus mandata videtur eadem cura,cui Ariftoteles ἀστυνόμους præficit. Vult enim eos ædes & vias tueri, quarū vias leges duodecim tabularum cenforibus afsignāt, ædes,imo vero totam vrbem Aedilibus. Ita cum diuifa fint munera ab Ariftotele,difficile eft nomen aptum inuenire,quo hi magiftratus vocentur.Si enim ἀστυνόμους voces cenfores non videbitur aptum vocabulum,propterea quòd à cenfendis moribus & facultatibus nomen duxerint apud Romanos,quod ἀστυνόμοι non curant. Aediles autē fi appelles aptè illud quidem,fed quod cenfores munus aliquod illorum exequebantur,non fatis dixiffe videbere. ἀγρονόμους appello vt dixi præfectos peregrinorum, quod erit clarius fi dicam rerum quæ in agro eueniunt. Vocaui autem peregrinos præfectos ea forma,qua cum effet Romæ prætor qui vrbanus dicebatur,poftea extitit alter qui prætor peregrinus diceretur, quòd inter peregrinos

& eos qui extra vrbem in agris viuebant ius diceret. ἱερομνήμονας commentarienses, μνήμονας actuarios vt Budæus noster facit. Hi nostra lingua præsentatores vocantur à sistendo. quòd sistere se in iudicio, est præsentare Gallorum lingua. Apud hos enim causæ & lites perscribuntur. In nonnullis verba Romanæ Reip. adhibui, vt ἱππαρχίαν præfecturam equitũ, & quæ ei subiecta est, λοχαρχίαν decuriam, vt ταξιαρχίαν peditatus præfecturam, & quæ ei subest, φυλαρχίαν præfecturam peditum. quãquam hæc à rebus ad personas transferam, vt præfectum equitum, & peditum, Decurionem & cẽturionem dicam. λόχον autẽ auctore Suida, alii ex militibus vij, alii ex xij, alii ex sedecim constare dicunt. quanquã multi maiore multitudine eum definiant, vt qui cohortem nominent. Ego turmam voco, cui præerat decurio. Constat autem ex xxxii. equitibus. φυλαρχίαν, verbum è verbo tribunatum dicere possumus. ταξίαρχον Suidas centurionem dicit sua ætate appellatum.

Alicubi verò hunc quoque in multas partes tribuunt, sed earũ omniũ eadẽ est auctoritas, ἀνάγκη δὲ ἢ μερίζουσι καὶ ταύτην εἰς πλείους. ἔστι δὲ μία κυρία τούτων πάντων.) κυρίαν hic voco τὴν δύναμιν τῆς ἀρχῆς i. magistratus potestatem, vt ipse Aristoteles in libro quarto appellat, λέγω δὲ δύναμιν ἀρχῆς, οἷον τὴν κυρίαν τῶν προσόδων καὶ τὴν κυρίαν τῆς φυλακῆς. i. Voco autem magistratus potestatem qualis est vectigalium auctoritas, & stationis auctoritas. Atque haud scio an κυρία hoc loco sit adiectiuũ nomẽ, vt sit sententia, harum omnium vna est quæ præest cæteris. Nam & articulus adiectus est, & fere horum trium magistratuum par est potestas.

Eos vocant tum censores, tum logistas, tum quæstores, καλοῦσι δὲ τούτους οἱ μὲν εὐθύνους, οἱ δὲ λογιστάς, οἱ δὲ ἐξεταστάς.) εὐθύνους dixi cẽsores, Ciceronis auctoritatem secutus, qui in extremo tertio libro de legibus curam obseruandi facta hominum dari vult cẽsoribus. Græci hoc diligentius, apud quos Nomophylaces creantur, nec ij solum literas (nam id quidem etiã apud maiores nostros erat) sed etiam facta hominũ obseruabant, ad legésq; reuocabant. Hæc detur cura cẽsoribus, quãdoquidẽ eos in Rep. semper volumus esse: apud eosdem qui magistratu abierint, edant & exponant quid in magistratu gesserint, déq; ijs censores præiudicent. ἐξεταστὰς autem quæstores voco, non vt nomen hoc ad eos qui pecunias tractant, sed

ad eos qui de moribus hominum quærunt, pertineat. ἠθοπάζειν enim est de factis hominum quærere, eáque obseruare & scrutari.

Præsunt ergo magistratus ii qui necessarii sunt, vt rē in pauca conferam rebus diuinis & bellicis. pecunias publicas tractant, annonæ præfecti sunt, &c. αἱ μὲν οὖν ἀναγκαῖαι ἐπιμέλειαί εἰσι περὶ τούτων, ὡς εἰπεῖν συντόμως, περί τε τὰ δαιμόνια καὶ τὰ πολεμικά, καὶ περὶ τὰς προσόδους καὶ περὶ τὰ ἀναλισκόμενα &c, Est hęc omniū magistratuū quædam repetitio. ἀρχὴν τὴν περὶ τὰ ἀναλισκόμενα verti præfectū annonæ, fortasse hoc non ad annonam pertinet, sed ad sumptus publicos sustinendos, vt τὰς προσόδους ad vestigalia cogenda referamus. Budæus hunc locum vertit in posterioribus annotationibus, vbi τὰς ἀναγραφὰς professiones dicit, & πράξεις exactiones, professiones quidem eodem modo conuerti, pro quo ἐγγραφὰς Aristoteles hoc capite posuit, sed cum nescirem de qua professione diceret, virorum & puerorum nomen explicandę rei gratia addidi. An de ciuibus id potius intelligendum sit, nescio, alii viderint. Sunt enim pleraque eorum quæ de magistratibus Aristoteles differit, obscurissima. Verbum certe professionis, non legi dici nisi in pueris vel ciuibus, cum nomen suum curant ascribendum inter viros atque ciues. πράξεις autem, non dico, vt ille, exactiones, sed ad verbum puniendi aut exequendi transfero, quoniam Aristoteles duo quædam munera vult esse, alterum eorum qui sententia sua aliquid statuūt, & vt vulgo dicunt, definiunt: alterum eorum qui quod ab illis statutum sit, exequantur & perficiant, quod vulgo dicunt, Mandare executioni. Illud Aristoteles καταδικάζειν vocat, hoc πράττεσθαι. ex quo πρᾶξις. Quod eum puto velle non ad res capitales solum, sed ad ciuiles etiam pertinere. Vt sunt in Senatu Parisiensi & in prætura vrbana iudices, qui homines pro eo ac debent, vel pecunia, vel morte mulctant: alii autē mandatum eorū curtā, cuiusmodi sunt in re capitali lictores, in alijs vel pręcones, vel apparitores. πράξεις ergo in hoc genere id significat, quod vno nomine nō possumus dicere. Nā verbum exequi latinum est, vt oculus munus suum exequitur: executio autem non est. λαμβάνειν τέλος τὰ πράγματα quo genere in iis explicandis magistratibus vtitur, verbum è verbo dici latine non potest. Gallicè potest. Capere finem, & Sortiri effectum rem dicimus: ego exposui, ad finem perduci.

IN VII. LIB. OBSERVATIONES IN VI. CAP.

Maris autem nauigatio vtrum ciuitates, quæ bonis legibus vtantur, prosit, anne obsit, multi sunt qui ambigant. Nam peregrinorum & exterorum quorundam qui in aliis legibus educati sunt, aduentum & communionem nocere aiunt & bonis legibus, & loci frequentiæ. vsu enim maris fieri, vt mittendo & recipiendo, mercatorum multitudo exoriatur, quod præclarę Reipub. administrationi repugnet, περὶ δὲ τῆς πρὸς τὴν θάλατταν κοινωνίας, πότερον ὠφέλιμος ταῖς εὐνομουμέναις πόλεσιν ἢ βλαβερά, πολλὰ τυγχάνουσιν ἀμφισβητοῦντες, τό τε γὰρ ἐπιξενοῦσθαί τινας ἐν ἄλλοις τεθραμμένους νόμοις, ἀσύμφορον εἶναί φασι πρὸς τὴν εὐνομίαν καὶ τὴν πολυανθρωπίαν. γίγνεσθαι μὲν γὰρ ἐκ τοῦ χρῆσθαι τῇ θαλάττῃ, διαπεμπομένους καὶ δεχομένους ἐμπόρων πλῆθος, ὑπεναντίον δ᾽ εἶναι πρὸς τὸ πολιτεύεσθαι καλῶς) Hæc sentētia est Platonis in lib. de legibus.

IN VII. CAP.

Quod enim aiunt quidam, custodes aduersus notos amicè, aduersus ignotos acerbè & immaniter se gerere oportere, &c. ὅπερ γάρ φασί τινες δεῖν ὑπάρχειν τοῖς φύλαξι, τὸ φιλητικοὺς μὲν εἶναι πρὸς τοὺς γνωρίμους, πρὸς δὲ τοὺς ἀγνῶτας ἀγρίους, &c,) Hoc ait Plato in II. lib. de Rep. ὃν μὲν ἂν ἴδῃ ἀγνῶτα χαλεπαίνει, οὐδὲ ἓν κακὸν προπεπονθώς, ὃν δ᾽ ἂν γνώριμον ἀσπάζεται, κἂν μηδὲν πώποτε ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀγαθὸν πεπόνθοι.

IN IX. CAP.

Vires sunt florentis ætatis, Prudentia senectutis, ἡ μὲν δύναμις ἐν νεωτέροις, ἡ δὲ φρόνησις ἐν πρεσβυτέροις ἐστί.) Verba sunt Ciceronis in lib. de Senectute.

De muris autem, quos adimunt quidam vrbibus iis quæ virtuti dant operam nimium veterem opinionem repetunt, &c. περὶ δὲ τειχῶν, οἱ μὴ φάσκοντες δεῖν ἔχειν τὰς τῆς ἀρετῆς ἀντιποιουμένας πόλεις, λίαν ἀρχαίως ὑπολαμβάνουσι. &c. Et paulo infra, Nihil enim interest vtrum muros vrbibus circundari nolint, an agrum oportunum iniuriis aggredientium quærant, an locos montanos tollant. similitérque faciunt, vt si priuatis domibus muros & parietes non circundarent, tanquam incolæ ignaui essent futuri, ὅμοιον γὰρ τὸ τείχη περι-

βάλλειν ταῖς πόλεσιν ἀξιοῦν, ἐπὶ δὲ τὴν χώραν ἐμβολὴν ζητεῖν, ὡς παραιρετέον αὐτοὺς τὸ πῦρ, ὁμοίως δὲ καὶ ταῖς οἰκήσεσι ταῖς ἰδίαις μὴ περιβάλλειν τείχος, ὡς αἴτιον ὂν τῆς μαλακίας τῶν κατοικούντων.) Aristoteles cum Platonis sententiam reprehendit eum interdum nominat, interdũ non nominat, in quo quid secutus sit, nescio. In iis hic locus est, qui est in vi. de legibus, περὶ δὲ τειχῶν, ὦ Μέγιλλε, ἔγωγ᾽ ἂν τῇ Σπάρτῃ ξυμφεροίμην, τὸ καθεύδειν ἐᾶν ἐν τῇ γῇ κατακείμενα τὰ τείχη, καὶ μὴ ἐπανιστάναι τῶνδε ἕνεκα. καλῶς μὲν καὶ ὁ ποιητικὸς ὑπὲρ αὐτῶν λόγος ὑμνεῖται, δι᾽, χαλκᾶ καὶ σιδηρᾶ δεῖν εἶναι τὰ τείχη μᾶλλον, ἢ γήϊνα. i. De muris autem Megille, Spartiatis assentio, eos dormire in terra relinquẽdos esse qui ædificantur, ob eamque causam non erigendos. præclaráque est illa poetæ de his oratio, Aeneos & ferreos, eos potius, quàm terraceos esse oportere. Ex his intelligimus, cur veterem nimium opinionem Aristoteles à Platone repeti confirmauit, nimirum Lacedæmoniorum aut Lycurgi potius. Paulo infra muros ait solere pertinere πρός τινα μαλθακὴν ἕξιν τῶν ἐνοικούντων. Et eos qui murorum & portarum præsidia excogitent salutis causa, sic facere vt si, ὅπως μὴ ποιεῖν ἂν γίγνοιτο. Locum totum qui volet, legat. Ibi etiã est quod Aristoteles non expresso nomine, hoc capite de formis ædificiorũ refellit. Vult enim Plato sic priuatas ædes ab initio extrui, vt sit vnus murus ciuitas, ὁμαλότητί τε καὶ ὁμοιότησιν εἰς τὰς ὁδοὺς πασῶν τῶν οἰκήσεων ἐχουσῶν τὴν ἀρχήν. &c. Locum prætermisi Platonis de mutationibus Rerumpub. quem in quarto libro refellit Aristoteles. Is est expositus in viij. lib. de Rep.

IN XII CAP.

Nam pro cuiusque ætate hoc Reip. ornamentum distinguendum est, vt & in rebus quas adolescentes gerent, magistratus quidã intersint, & frequentes sint senes cum magistratibus. Magistratuũ enim presentia vero pudore afficit maxime, metumque libero dignum homine incutit. πρέπει δὲ διῃρῆσθαι κατὰ τὰς ἡλικίας καὶ τοῦτον τὸν κόσμον, ἐπεὶ παρὰ μὲν τοῖς νεωτέροις ἐργάζεσθαί τινας διατρίβειν, τοὺς δὲ πρεσβυτέρους, παρὰ τοῖς ἄρχουσιν. ἡ γὰρ ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν ἀρχόντων παρουσία, μάλιστα ἐμποιεῖ τὴν ἀληθινὴν αἰδῶ καὶ τὸν τῶν ἐλευθέρων φόβον.) Cicero in primo lib. de Officiis hunc locum videtur adumbrasse. Differẽs enim de adolescentum ludis, sicut hoc loco Aristoteles, scribit his verbis, Atque etiam cum relaxare animos, & dare se iucunditati volent, ca-

ueat intemperantiã, meminerint verecũdiæ: quod erit facilius, si in eiusmodi quoq; rebus maiores natu velint interesse. Locos multos sciens prætermitto, quos de his Aristotelis libris Cicero sumpsit, ne sim lõgior, & quòd ij facile inueniri possunt. Multa etiam sunt quæ in hoc libro & proximo Aristoteles tacito Platonis nomine vel refellit, vel etiam imitatur, quæ sunt in libris de Legibus.

IN LIB. VIII. CAP. I.

Si enim vtroq; opus est, magis certe expetendum est ociũ, non quidem in lusionibus, sic enim ad ludũ & iocũ generati essemus &c. εἰ γὰρ ἄμφω μὲν δεῖ, μᾶλλον δὲ αἱρετὸν τὸ σχολάζειν οὐ γὰρ δὴ παίζοντας, τέλος γὰρ ἀναγκαῖον τὸ τοῦ βίου τὴν παιδιὰν ἡμῖν. Cic. i. de offic. Neq; n. ita generati vt ad ludũ & iocũ facti esse videamur, sed ad seueritatẽ poti⁹, et ad quędã studia grauiora atq; maiora

Nunc hoc tantum nobis ad patefaciendam viam valere visum est &c, νῦν δὲ τοσοῦτον ἡμῖν εἶναι πρὸ ὁδοῦ γέγονεν &c. Nõ potui hoc genus dicendi frequens apud Ciceronem prętermittere, Hoc tãtũ dicam &c. Tantum ergo in hoc genere non μόνον valet apud græcos, sed τοσοῦτον. Exemplo vno Ciceronis contentus ero, ne sim longior. In tertia extrema Verrinarum: De quo iudicio si velim dicere omnia, multi appellandi lædendique sunt, quod mihi non est necesse. Tantum dicam, paucos homines arrogantes hoc adiutore, &c.

IN VI. CAP.

Neque enim infantes possunt cõquiescere, οὐδὲ δύναται τὸ νέον ἡσυχάζειν.) Cicero hoc vertit in v. lib. de finibus, Videmus igitur vt cõquiescere ne in fantes quidem possint &c.

IN VII. CAP.

Socrates autẽ in Politia non recte Phrygium cum Dorio reliquit &c. ὁ δ' ἐν τῇ πολιτείᾳ Σωκράτης οὐ καλῶς τὴν φρυγιστὶ μόνην καταλείπει μετὰ τῆς δωριστὶ &c.) Hoc facit Socrates in tertio lib. de Rep. in quo etiã ea sunt quæ ad instrumenta musicę pertinẽt, quę & hoc libro Aristoteles, & illic Socrates vel probat vel improbat.

Ego cũ has nostras obseruationes dilatare etiã possem, his tamẽ cõtẽtus fui, ne vel multitudine vel prolixitate satietatẽ viderer afferre, pręsertim cũ & in aliis quas iã multas edidimus, eadem, aut similia tradiderim, & in lib. de magistratibus multa, quę ad hũc de rep. & de magistratib. locũ ptinẽt, nõ ita multo pòst, sim traditur⁹.

FINIS.